ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషద్గ్రంథమాల
(౨౧-వ ప్రచురణము)

వ్యాసమంజరి

కర్త
కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి

వాల్తేరు

౧౯౪౭

 [వెల రు ౨-౮-౦

C 5-8074-46 (14-10-47) 2 000 Copies — 2nd Edition.

విషయసూచిక

ఉపోద్ఘాతము

ఆంధ్రసారస్వతము, భారతరూపమున సుప్రతిష్ఠితమైనది మొదలు ఆఱేడుశతాబ్దులు, బహుళముగా చంపూకావ్యములును, సకృత్తుగా నిర్వచన ప్రబంధములును వెలసినవే కాని, పేరుగల ఒక్క వచనగ్రంథమైనను తలసూపలేదు. గద్యపద్యాత్మకములైన చంపువులు ఉభయతారకములగును గదా యన్న నిబ్బరముచేతనో, గద్యము పద్యమువలె ధారణాయోగ్యము కాదన్న అనుమానముచేతనో, పద్యరచనవలె గద్యరచన యశోదాయకము కాదన్న నిరసనభావముచేతనో, మన పూర్వకవులు ప్రత్యేకవచనరచనలను ఆదరింపరైరి. కానిచో, సంస్కృతమున ఉత్తమగద్యకావ్యములగు కాదంబరి దశకుమార చరిత్రలు సయితము, తెనుగున చంపువులుగానే అవతరించుటకు హేతువుండదు.

ఇట్లుండగా, వచనగ్రంథముల అభావమువలని లోటును గ్రహించి, దక్షిణాంధ్రకవులు ఆ కొఱతను తీర్పసమకట్టిరి. మధుర, తంజావూరు, మైసూరు మొదలగు సంస్థానాధీశ్వరులు, 17, 18 శతాబ్దులలో పెక్కువచన గ్రంథములు వ్రాయించుటే కాక, వారిలో కొందఱు స్వయముగా కొన్ని రచించిరి. కాని, అవి ఆంధ్రభారతభాగవతాది పురాణేతిహాసములకును, మఱికొన్ని పూర్వప్రబంధములకును దండాన్వయములగు వచనరూపములే కాని, స్వతంత్రరచనలు కావు. అందుచే, వానికి, చారిత్రకప్రాధాన్యమున్నంత సాహిత్యప్రతిష్ఠ లేదు.

అసలు స్వతంత్రవాఙ్మయశాఖగా పరిగణింపదగిన వచనావిర్భావము, మనభాషలో అధునాతనమే యని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును. ఆంగ్లేయులు మనకొసగిన విద్యాసంస్కారమువలన మన భాషకు కల్గినమేలేమైన ఉన్న యెడల అది యిదొక్కటే. వారిభాషలో ఉన్నంత కావ్యప్రక్రియావైవిధ్యము మనభాషలో పూర్వములేదు.

వారి వాఙ్మయము చరిత్ర, [illegible] ప్రసిద్ధ [illegible] వస్తుతనే [illegible] తీదను కరణముగా, [illegible] మొదలగు నానా వచన గ్రంథములను వ్రాసి మొదలిడిరి. [illegible] నవ్య గంగావతరణమునకు విద్యావినోదీ భగీరథుని వంటివారు. వారు నానాముఖాప్రతిహతప్రవాహగతికి కారణభూతులు ఏకైకులు మనపంతులుగారు. వచన ప్రపంచమున పంతులుగారు త్రొక్కని దారిలేదు. [illegible]మును, తేట తెల్లమును అయిన శైలిలో వారు వ్రాసిన శతాధికవచనములు వారి గద్యతిక్కన బిరుదమును సార్థకము చేసెను. ఆ రచనల పంక్తిలో కవుల చరిత్ర చిరస్థాయియై, వారికీర్తిని స్థిరస్థాయిగా కాపాడగలదు. పూర్వ కవుల జీవితాంశములను, చారిత్రకపరిశోధనపూర్వకముగా నిర్ణయించు తలంపుతో పంతులుగారు సల్పిన కృషి అనన్యసామాన్యము. కాని వారాసించిన ముఖ్యప్రయోజనము ఆయాకవుల కాలనిర్ణయము మాత్రమే. ఆకవుల గ్రంథవిమర్శనమునెడ వారికంత దీక్ష లేదు. ప్రసంగ వశమున గ్రంథగుణమునుగూర్చియు ఏకొలదిపాటి ప్రశంసయేని ఉన్నను, అది విమర్శనమనిపించుకొనదగినట్లుండదు. యథార్థమైన ఆంధ్రకావ్యవిమర్శప్రారంభము కవులచరిత్ర పుట్టుకకు తరువాత జరిగినది. ఆమహారంభమునకు ప్రథమాచార్యులుగా పేర్కొనదగినవారు శ్రీకట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు.

శబ్దసాధుత్వాసాధుత్వనిర్ణయమే గ్రంథవిమర్శనమనెడి భ్రమతో పండితులొకరితో నొకరు వాగ్యుద్ధములు చేయుదినములలో, భావుకులదృష్టిని శాబ్దికచర్చనుండి తాత్త్వికమీమాంసకు మరల్చిన రసికులు రెడ్డిగారు. కావ్యమునకు శబ్దము ఆధిభౌతికాంశము మాత్రము. అది బాహిరము. దాని ఆధ్యాత్మికాంశము తద్గతకళాసౌందర్యము. అది ఆంతరము. విమర్శమార్గమును బాహిరజగత్తునుండి ఆంతరజగత్తునకు కొనిపోయిన ప్రథమాంధ్రవిమర్శగ్రంథము రెడ్డిగారి కవిత్వతత్త్వవిచా

రము. మనభాషలో ఈ గ్రంథరాజమునకు ప్రతిబింబములుగా ఇటీవల అనేకతత్త్వవిచారములు పుట్టినవి. అవన్నియు ఇంచుమించు ఈ మాతృస్తన్యమును గ్రోలిన శిశువులే. కళాపూర్ణోదయుపరామర్శమును నిమిత్తముగాగైకొని, వీ రాగ్రంథమున మన నవపూర్వములైన అనేక కళాధర్మములను ప్రతిపాదించి, వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. అట్లే ఆధునిక కవుల నాదరించి ప్రోత్సహించుతలంపున వారిఖండకావ్యములకు పెక్కింటికి తొలిపలుకులు వ్రాయుచు, విమర్శ సారస్వతమును మఱికొంత వృద్ధికి దెచ్చిరి. ఒకవంక భారతకళాపూర్ణోదయాది ప్రాచీనకావ్యముల నారాధించుట, ఇంకొకవంక బాలకవుల భావగీతములను ఆదరించుట ! ఈ ప్రాచీన నవీన తాసమరసభావము నిజముగా ప్రశంసార్హము. దేశకాల నిరపేక్షమైన గుణగ్రహణపారీణత. అచ్చపు సహృదయతగలవారికిగాని ఉండదు. అదిలేకయే ప్రాచీనతాభిమానులు నవ్యకవిత్వమును, నవీనతాభిమానులు ప్రాచీనకవిత్వమును నిరంతరము శపించుచున్నారు.

ఆధునికకవిత్వములో నైనను, సరసతతోపాటు నియమబద్ధత కలదానినే వీరుకొనియాడుదురుగాని, విశృంఖల విహార మొనర్చుదానిని మెచ్చరు. సముచితనియమపరిపాలనము, నిరర్థకబంధవిచ్ఛేదము, అస్వతంత్రతాతిరస్కారము—ఇవియే వీరు పదింపదిగా సాంఘికాచారవిషయమునను, కావ్యమర్యాదావిషయమునను బోధించుధర్మములు. వీరి ఉపన్యాసములలో, వ్యాసములలో, ఈ ధర్మత్రయమే ఆత్మగా భాసించుచుండును.

విమర్శకులలో వీరికెంత ప్రాధాన్యమున్నదో, వ్యాసరచయితల లోను అంత ప్రాధాన్యమున్నది. సాహిత్యాంగముగా పరిగణింపదగిన వ్యాసరచన ఆంగ్లభాషలోవలె మనభాషలో ఇంకను పరిణతావస్థకు రాకున్నను, జరిగినంతవరకు దాని పెంపునకు కారణభూతులైన విద్వాంసులలో వీరొకరు. గ్రంథములకు పీఠికలు వ్రాసినను, పత్రికలకు వ్యాస

ములు వ్రాసినను, తాత్త్వికముగా విషయచాలనమొనర్చి, పటుత్వము గల భాషలో సోపపత్తికమైన సిద్ధాంతము చేయు నేర్పు వీరి వాక్కునకు సహజగుణము. వీరి వ్యాసములకు ఇదియే ప్రథమాలంకారము. రెండవది వారి శైలి. విషయౌన్నత్యముతో పాటు అర్థగాంభీర్యమును దాని కనుగుణమగు శైలియు ఉన్నప్పుడే, వ్యాసము సర్వాంగసుందరముగా నుండును. అర్థగాంభీర్యములేనిచో పేలవతయు, శైలీసంపన్నత లేనిచో నీరసతయు తటస్థించి వ్యాసమునకు తీరనిలోటు కలుగును. వీరి వ్యాసములలో అర్థమెంత గంభీరముగా నుండునో, శైలియు అంత సురుచిరముగా నుండును. ఆ శైలియు, విషయవిభేదమునుబట్టి ఒక్కయెడ ఆలంకారికముగా, ఒక్కయెడ ప్రాస్తావికముగా, ఒక్కయెడ తార్కికముగా, మారుచుండును. ఏరూపము తాల్చినను దానిపటుత్వము, సొగసుదనము, పోవు. నన్నయసూరనలను ప్రశంసించుచో, శైలియెంత ఆలంకారికముగా నున్నదో తాతతండ్రుల ముచ్చటలు చెప్పుచో అంత ప్రాస్తావికముగా నున్నది. ఇన్ని అవాంతరరూపభేదములు పొందుచున్నను, దానికి ఆత్మీయమైన మూలధర్మమును విడనాడదు. వీరిశైలికి ఆత్మీయాంశము బుద్ధిగమ్యత. నానాశాస్త్రనిష్ణాతమును, విజ్ఞానసాంద్రమును, సమ్యగ్యోజనాయుతమును ఐన మేదస్సున బుట్టిన భావములుగలరచన బుద్ధిగమ్యము గాక ఇంకొకవిధముగా నుండదు, ఉండదగదు.

నూతనశాస్త్రపరిచయమునవలననో, అన్యసంప్రదాయసంపర్కము వలననో, ఒక సంఘములో గాని, ఒక వ్యక్తిలో గాని అపూర్వభావములు పొడమునపుడు వానిని వ్యక్తీకరించుటకు పూర్వస్థితమైన సాధారణభాష చాలదు. అట్టియెడ నూతనపదజాలము సృష్టించుటో అన్యదేశ్యములు ప్రయోగించుటో, పూర్వపదములనే, లక్షణార్థమున వాడుటో తప్పనిసరియగును. ఈమూడుపద్ధతులలో అన్యదేశ్యపద

ప్రయోగము భాషాస్వచ్ఛతకు ఉపహతికల్పించును. రెడ్డిగారు అట్టి స్వచ్ఛతాభ్రంశమును బొత్తిగా ఒల్లరు. మఱి, పూర్వపదములనే అపూర్వార్థములకు తగినట్లు మలతురు. ఈ దుర్ఘటనియమమును అసిధారావ్రతముగా పరిపాలించుట చేతనే వీరు తమశైలిని స్వచ్ఛతామహితముగా నొనర్పగల్గిరి. అన్యభాషాపదకళంకితముకాని, అచ్ఛపుస్వభాషలో, శాస్త్రగ్రంథమైన అర్థశాస్త్రమునే చిన్ననాడు వ్రాయగల్గిన వీరికి వ్యాసములు వ్రాయుట యేమిలెక్క.

ఈ విధముగా నానాగుణశోభితములైన వీరి వ్యాసములన్నియు—అప్పుడప్పుడు అవసరమును బట్టి అనేకకాలముల వ్రాసినవి—ఒక్కచో చేర్చి, సమగ్రసంపుటముగా ప్రకటించుట భాషకు మేలుసేతయని మిత్రులు హెచ్చరించగా, శ్రీరెడ్డిగారు ఆమోదించుటయే కాక, ఈ వ్యాసమంజరిని విశ్వకళాపరిషత్తునకు సొత్తుగా దానమొనర్చి, వారి కృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి. మఱియు తమ తమ గ్రంథములకు పీఠికలుగానున్న వ్యాసములను, ఈసంపుటిలో చేర్చుకొనుటకు అనుమతించిన కవులకు విశ్వవిద్యాలయము పరమున కృతజ్ఞత తెలుపుచున్నాను.

ఈ వ్యాసములన్నిటిని సేకరించి, ప్రకటించుభారము నేను పూనితిని. వ్యాసములను విషయభేదమును బట్టి ఖండములుగా వర్గీకరించుటయు, వ్రాతతప్పులు దిద్దుటయు తప్ప నేను పడినపాటేమియు లేదు. నాకు అచ్చుప్రూపులు దిద్దు నేర్పులేదు; అలవాటు అంతకు మున్నె లేదు. అయినను, శక్తివంచనలేక చేతనైనంతవఱకు, సవరించితిని. ఇంకేవేని పొరపాట్లున్నవేమో, పాఠకులు మన్నింతురు గాక.

వాల్తేరు
22—9—1939

పింగళిలక్ష్మీకాంతం

పూర్వకవిఖండము

శ్రీ రాజరాజనరేంద్ర వర్ధంతి మహోత్సవము

అధ్యక్షునివచనము

సభాసదులైన రాజమహేంద్రవర మహాజనులకును, దక్కిన మహాశయులకును, నమస్కృతులు సమర్పించి చేయు విజ్ఞాపనము.

మన మిప్పుడు జరుపు వర్ధంతి హిందూజనులలో నపూర్వమైనది. పురాణపురుషులఁ బూజించుట మన యాచారములలో నొక్కటియైనను, జారిత్రకపాత్రల స్మరించుట కాదు. కావున నేఁటి యుత్సవ మపూర్వమైన యాచారపరిణామము. సత్యములైన చరిత్రాంశముల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి వ్యాపింపజేయునట్టి మహోత్సవములఁ జేయుటలో మీరు మొదటివారు. మీరు చూపినమార్గము నెల్లరు ననుసరింతురుగాక! కేవలపరార్థములైన పండుగలఁ జేయునట్లు మన మేల ఐహికశ్రేయోనిమిత్తములైనవాని జేయమో తెలియకున్నది. మనయందుఁ జరిత్రజ్ఞానాసక్తి లేదనుట కిదియు నొక నిదర్శనమా! ఇఁకముందైన నీలోపము నివారిత మగునుగాక!

ఈ యపూర్వవర్ధంతిసమయమున నన్నగ్రాసనస్థుని జేసి సత్కరించినందులకు మీకు మనఃపూర్వకముగ వందనములఁ జేయుచున్నాను. "చెట్టుపెట్టి పెంచినవాఁ డొకఁడు: దాని ఫలము ననుభవించినవాఁడు వేఱొకఁడు." అన్నట్లున్నది. ఇప్పుడు మనకు నాశ్రయమైన యితిహాసవృక్షమును బెట్టి పోషించినవారిలో నే నొక్కఁడను గాను. మఱియెవ్వరు ప్రముఖు లనినఁ బ్రథములు — అనఁగాఁ గాలక్రమముగాఁ బరిగణించినచో — కందుకూరి వీరేశలింగముగారు. వారి కవుల చరిత్ర యితిహాసశోధనలకు దారిచూపిన యుద్యమములలో

మొదటిది. అట్టివారి జన్మస్థానమున నిట్టి పండుగ జరుగుట నిశ్శ్రేతు కము కానేరదుగదా! గుణమును బట్టి చూచిన నగ్రగణ్యు లనఁదగిన వారు ఆంధ్రులచరిత్రకర్తలగు చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు. వీరి వలె నిష్పక్షపాత మైన విమర్శనశక్తిని బ్రకటించినవారు మన దేశ మున ననేకులు లేరు. ఆశక్తికిఁ దగిన శ్రమను దీసికొని యెంత చక్కఁగ, నెంత పూర్ణముగ మన చరిత్రమును సువ్యక్తము చేసి యున్నారో, దాని దెలుపుటకు నాకు నర్హత చాలదు. వీరితోఁ దుల దూఁగఁ దగిన శోధకశిఖామణులు కోమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులు గారును, జయంతి రామయ్యపంతులుగారును. ఈ సుదినమునఁ గుల దేవతలట్లు కొలువఁదగిన వార లింకను ననేకు లున్నారు గాని, వారి నందఱను బేర్కొని ప్రశంసించుటకుఁ జాలినంత జ్ఞానముగాని, కాలము గాని లేనందున విడువలసినవాఁడ నైతిని; క్షమింపుడు. రాజరాజ నరేంద్రుని గూర్చియు, నతనికాలమున దివ్యతేజస్సున నొప్పియున్న నన్నయభట్టిని గూర్చియు, నీ విద్వత్ శోధకులు శాసనాదిపరీక్షలఁ జేసిఁ నిర్ధారణచేసిన విషయములుకదా, యీనాఁటి విందు! ఈయుత్సవ మను కృతికి నాయకులు రాజరాజును, నన్నయయు: కృతికర్తలు మీ యైతిహాసికమండలివారు. వారి కృతియు, నన్నయయొక్క కృతి వలె నూతనప్రపంచము నొండు సృష్టికిఁ దెచ్చునుగాక!

"నిత్యమైన ధనము నిర్మలకీర్తియు" అనియు,

క. "ఇలఁ గీర్తి యెంతకాలము
గలిగి ప్రవర్తిల్లు నంతకాలంబును ని
త్యులకారె కీర్తిగల పు
ణ్యులు, కీర్తివిహీనుఁ డెందునుం బూజ్యుండే?"

అనియు నన్నయ వ్రాసిన భారత భాగమునఁ జెప్పబడి యున్నది. కీర్తియ యమృతత్వమని వీరి తాత్పర్యము. బౌద్ధుల

యొక్కయు మతమునందు నిశ్చయ యమృతత్వమని యున్నది. కీర్తిచే శాశ్వతులైన వారిలో రాజరాజొకఁడు. సప్తసంతానములలో, ననఁగా భేరును నిలుపు వస్తువులలోఁ, గావ్యము స్థిరతమము. అందును నన్నయభట్టు యొక్క కృతివంటి దాని యమృతత్వమును వర్ణింప సాధ్యమా! ఒక్కచావే కాదు, ముదిమియు లేనిది. నవ్యతయను గుణముచే రామణీయకమును వహించి నిత్యయౌవన మయినది. ఈ కావ్యము తేజస్సు తనయందుఁ బ్రతిఫలించుటఁజేసి రాజనరేంద్రునిపేరు పూర్ణిమాచంద్రబింబమువలె ఆంధ్రప్రపంచమున వెలుఁగుచున్నది. భాషతో గాని యయ్యది యస్తమింపదు.

ఆ చాళుక్యరాజును గురించి నేనెక్కువగఁ జెప్పఁదలచుకొనలేదు. నేనయి కనిపెట్టిన నూతనాంశము లెవ్వియును లేవు. ఒరులు చెప్పినది చెప్పుట యీసభకు మర్యాద కాదు. నందంపూడి శాసనము మొదలగు నాధారముల వల్లఁ దేలు విషయము లివ్వి:— తండ్రి విమలాదిత్యుఁడు; తల్లి చోళరాజు పుత్త్రియైన కుందవాంబ; భార్యయుఁ జోళవంశజయు; ఆమె పేరు అమ్మంగదేవి; పట్టాభిషేక దినము ౧౦౨౨వ సంవత్సరము, ఆగష్టు నెల ౧౬ వ తేది; రాజ్యమేలిన కాలము ౧౦౬౩ వ సంవత్సరము వఱకు. ఇతనికిఁ బూర్వము వేంగీదేశము చోడుల యధీనములోఁ గొంతకాల మున్నట్లును, పిమ్మట నరాజకతా భాధితమైనట్లును దెలియవచ్చెడిని. ఆకాలమున నొక్క రాజ్యతంత్రముల యందె కాదు, సంఘ మతాది ప్రకృతుల యందును గల్లోలములు ప్రబలియుండినవి. విజాతీయులైన శత్రువుల దండయాత్రల వల్ల నేమి, బౌద్ధజైనాది మతముల వ్యాప్తిచే నేమి, వేదతిరస్కార భూయిష్ఠములైన కౌత్సచార్వాకాది వాదములచే, నేమి, హిందూమతము యొక్క ప్రాణము లనఁదగిన వర్ణధర్మములు కష్టస్థితికి వచ్చినవి. రాజరాజు యొక్క పరిపాలనము బ్రాహ్మణమత

పునరుద్ధారణ కాలమునకు సమన్వయించవది. పునరుద్ధారణకు నీతఁడు సర్వవిధముల సహాయము చేయుట కాక, రాజ్యము యొక్క విస్తీర్ణ మును బెంచినవారిలోనొక్కఁడై రణకీర్తిగడించిన వాఁడని యుండవచ్చు, దానికిఁ దగిన యాధారములు లేవు. నిజమే కాని, భారతములో "పరమండలంబుల ధరణిపతుల నదిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును బలిమి సేయుచు భూమి వలయు పతుల। నుక్కడఁగించుచు" అనియు, నందంపూడి శాసనములో "యస్యస్ఫార భుజాకృపాణ దళితారాతీభ కుంభస్థల। ప్రోన్ముక్తామల వృత్త మౌక్తిక చయస్సం గ్రామ రంగాంతరే" అనియు వర్ణన లుండుట; ఇవి మామూలు ప్రశంసలని తోఁచెడిని. తన పరాక్రమశక్తిని వినియోగించినవాఁడని చెప్పుటకుఁ దగిన నిదర్శనములు లేవు. వీని బిరుదములన్నియు మనకుఁ దెలియును. "సర్వలోకాశ్రయ—శ్రీవిష్ణువర్ధన మహారాజాధిరాజ—రాజపరమేశ్వర—పరమభట్టారక— పరమమాహేశ్వర—" ఇత్యాదులు. ఇవన్నియును వంశమునకుఁ జెందినవే కాని తనయందు మాత్రము ప్రయుక్తములైనవి యెవ్వియుఁగానము. క్రొత్తరాజ్యములు సంపాదించిన వాఁడైనచో, దానిని సూచించెడు విశేష బిరుదములను దాల్చియుండును, అది యాచారము. అట్టిది లేనందున, రణశూరతచేతఁ బ్రసిద్ధికి వచ్చిన వాఁడని చెప్పుటకు సాధ్యము కాదు.

మఱి నందంపూడి మొదలగు శాసనములలోను, భారతములోను గల వీని వర్ణనములఁబట్టి చూచిన, వర్ణధర్మముల పునరుజ్జీవనము తనయొక్క ముఖ్యవ్యాపార మైనట్లనుమానింపవలసి యున్నది. రాజరాజెట్టి మాహాత్మ్యముకలవాఁడనగా "వివిధాగమవిహితశ్రముఁడు," "సమస్త వర్ణాశ్రమధర్మరక్షణ మహాను హిముఁడు," "విప్రకులము నెల్లఁ బ్రోచుచు, నగ్రజన్ములకు ననుగ్రహమున మహాగ్రహారంబు" లిచ్చువాఁడు. దీనికిఁ దార్కాణముగా మనకు దొరికిన వీని ముఖ్య

శాసనము లన్నియు బ్రాహ్మణ దాన శాసనములే. మఱియు నందు వ్రాసిన శాసనములో "నిజపవిత్ర చరిత్రతోయైః ప్రక్షాళయంతి కలి కాల కళంకపంక," మనియు, భారతములోన, నారీతిని "కలికాలజ దోషతుషార సంహతిన్ దన యుగము ప్రభావమున దవ్వగఁజోపి" అనియు నొక్కి వక్కాణింపఁబడి యున్నది. "ఆదిరాజనిభుఁడు," "ఆదిక్షత్ర చరిత్ర" "కలియుగ పవిత్ర" ఇత్యాది విశేషణములును ఆ యర్థము నూహింపుచున్నవి. కలియుగ మనఁగా, బ్రాహ్మణ తిరస్కారము, శూద్రవిజృంభణము — ఇత్యాది వర్ణధర్మ భంగములు గల కాలము కాని, వేఱుకాదని చరిత్రవేదులకుఁ జెప్పవలయునా? కలికాలముయొక్క పాపములలో నిదియ ప్రధానము. చూడుఁడు: ఆరణ్యపర్వములోఁ గలియుగ ధర్మవర్ణనము (ఇక్కడ ధర్మమనఁగా స్వభావము కాఁబోలు.)

"వైరము నశేషవర్ణులు నన్యోన్య
పీడ సేయుచును విభిన్న బుద్ధి
నొక్కఁడొకని మేరనుండక వర్ణ సం
కరము సేయఁగలరు కలియుగమున."

మఱియు, "ద్రవిడాభీరతురుష్క ఖర్పర పుళింద వ్యాప్తిముష్ట" మగునఁట. క్షత్రియులు నశింతురు. బ్రాహ్మణులు వాణిజ్యము, వ్యవసాయముఁ జేతురు. చాలీచాలనందులకు "హేతుప్రత్యయవాద వి। చేతస్కులై వేదనింద" బ్రాహ్మణులే చేయుదురు. (వేదములఁ దిరస్కరించుట గోపథ బ్రాహ్మణమునుండి వచ్చెడు సనాతనధర్మమే కాని నూతన సంస్కారము కాదు.) పురాణేతిహాసములలో వెదజల్లఁబడియుండు కలియుగప్రశంస చూచినయెడల నీ నిర్వచనము సప్రమాణ మని యొప్పుకొనక తప్పదు. విజాతీయదండయాత్రలు, బౌద్ధాదిమతములు, నిరీశ్వరవాదములైన సాంఖ్యాదిదర్శనములు, వేదముల ప్రమాణము

నంగీకరింపని క్రొత్తని తర్కములు, న్యాయాదిశాస్త్రములు మొదలగు కారణములచే వర్ణధర్మములకు భంగము కలుగుచుండఁగా దానిని నివారించుటకుఁ బ్రయత్నించినవారిలో రాజరాజొక్కఁడై యుండె ననుట స్పష్టము. ఆదిపర్వమున సందర్భానుసారముగ వేంగీదేశమును వర్ణించుచు, దానియొక్క ముఖ్యవిభవము "శిష్టాగ్రహారభూయిష్ఠమై, ధరణీసురోత్తమాధ్వరవిధాన పుణ్యసమృద్ధమై" యుండుట యని నన్నయ తృప్తితోఁ దెలిపియున్నాఁడు. మాతృకలో లేని యీవిషయమును సంఘటించి యుండుటచేత నది యెంత ముఖ్యమైనదిగా భావింపఁబడి యుండవలయును! ఊహింపుఁడు.

హిందూపునరుద్ధరణము దాల్చిన తెఱఁగులు రెండు. పూర్వమీమాంసాపద్ధతి; వేదాంతపద్ధతి. వీనిసాంకేతమ్యములు వివరించుట ప్రస్తుత మనావశ్యకము. ఒక్క భేదముమాత్ర మీ చర్చకు ముఖ్యము. పూర్వమీమాంసకులు యజ్ఞములు, హోమములు మొదలగు వైదిక క్రియలు అవశ్యానుష్ఠేయము లని గ్రహించిరి. అవి యాకాలమున కే యాచరణలో సామాన్యముగ లేకపోవుటచేతను, వానినిబునరాచరణమునకుఁ దెచ్చుట యసాధ్యమని తోఁచినందునను, వైదికక్రియలలో గ్రహింపఁబడిన బలివిధానము లహింసాధర్మమునకుఁ బ్రతికూలము లగుటచేతను, ఈ యహింసాధర్మము బౌద్ధమతప్రభావముచే సర్వవ్యాప్తమగుటయు, శంకరాచార్యులు మొదలగు వేదాంతులు వానికిఁ బ్రాధాన్యము సీయరైరి. ఎట్లును వేదములయందు మనకు భక్తి యున్నను, వైదికమత మేమో యెన్నిశతాబ్దముల క్రిందనో నశించినది. ప్రకృతము మనము గమనింపవలసిన విషయ మేమనఁగా నాంధ్రమండలములో వ్యాప్తికివచ్చినది పూర్వమీమాంస, అనఁగా వైదిక క్రియానిరతి. హిందూపునరుద్ధారకులలో శంకరాచార్యులకుఁ బూర్వీకుఁడును, నతిముఖ్యుఁడును నయినవాఁడు కుమారిలభట్టు. ఈతఁ

డాంధ్రుఁడు. ఈతఁడు ప్రసిద్ధికిఁ దెచ్చినది పూర్వమీమాంసాపద్ధతి. అట్లగుటఁ దెనుఁగుదేశములో నీతని పద్ధతిని విశేషముగ నవలంబించిరి. దీనికి దృష్టాంతము పై నుదాహరింపఁబడిన "అధ్వరవిధాన పుణ్యాసమృద్ధి" మొదలగునవి. నన్నయభట్టియు "అవిరళజపహోమ తత్పరుఁడు" పరమవైదికి. ప్రకృత మభావసిద్ధిని వహించిన వైదిక క్రియ లాకాలమునఁ బునఃప్రచారమునకు వచ్చుట కారంభించెననియు, దీనికిఁ గారణభూతులలో ముఖ్యుఁడైన కుమారిలభట్టును ననుసరించిన వారిలో రాజరాజు నొకఁడనియు నా యూహ. ఈ యూహ రాజుయొక్క చరిత్రమును విశదపఱుచుచున్నది.

మఱియు నీయూహ సరియైనపక్షమున "ఆంధ్రవాఙ్మయ మప్పు డేల సృష్టికి వచ్చెను? తత్పూర్వ మేల రాకయుండెను," అను సమస్యలను విడఁదీయును. నన్నయకుఁ బూర్వ మాంధ్రమునఁ బద్య రచనయుండెను. ఛందస్సు నుండెను. కావ్యములు మాత్రము లేవు! ఈవింత కేమికారణము? నన్నయకుఁ బూర్వము తెనుఁగునఁ గవిత్వమే లేదనియుఁ నతఁడు మొట్టమొదట లక్షణముల నిర్మించి లక్ష్యములఁదీర్చి వాఙ్మయమును సృష్టించెననియు నమ్మువా రెవ్వరు నీనాఁటికిఁ గానరారు. "మహి మున్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపన్" అనుమాట, కవులసామ్రాజ్యమునకుఁ జేరిన యతిశ యోక్తి; చరిత్రకారులాదరింప దగినది కాదు. యుద్ధమల్లుని బెజ వాడ శాసనము మొదలగు దృష్టాంతములచే నన్నయ సృష్టి రద్దుపడి నది. అయినను "అతనికిఁ బూర్వము గొప్పకృతులు వ్రాయఁబడెనా? వ్రాయబడియున్నచో వానిగతి యేమయ్యెను" అను ప్రశ్నములు తట్టక మానవు. వీని కేమి యుత్తరమిత్తము? "మహమ్మదీయులుతగులఁ బెట్టిరి." అని పూర్వమన్నిసమస్యలకు నొకే యల్పసమాధానముతో దృప్తిపడయు చుంటిమి. హేతువాదము ముదిరినయీకాలములో నది

సరిపడనేరదు. భారతము నన్నయ్యకుఁ బూర్వము తెనిఁగింపఁబడియుండ లేదు. ఉండినచో దా నుపక్రమించి యుండఁడు. ఇట్టి యుద్గ్రంథములను వదలి చిల్లరపుస్తకములఁ గాల్చుకొనుచుఁ జలిఁ దీర్చుకొనుచుండిరనుట హాస్యరసమునకు లక్ష్యము. మఱియుఁ దెనుఁగులోని మతగ్రంథములు సంస్కృతమాతృకలు గలయవి. తల్లులను విడచి కూఁతులను మాత్రము చెఱవట్టిరనుట వారికి లేని రసికత్వమును గల్పించుట నాతుంజూడ నన్నయకంటె ముందుగఁ దెనుఁగున గావ్యరచన లేదని తోఁచు చున్నది. కారణములు:—

(౧) పూర్వము విద్యయనగా సంస్కృతవిద్య. అది మంత్ర ములరీతి బ్రాహ్మణాధీనము. క్షత్రియులకుఁ గొంత ప్రవేశముండఁగాని యితరవర్ణులు విద్యాబహిష్కారము ననుభవించుచుండిరి. అగ్రవర్ణులు దేశభాషలయందును బ్రవీణులు. అయినను మతము మొదలగువిద్యలు హీనకులులకుఁ దెలియకుండునట్లు గోప్యముగనించి రక్షించు కోవలయు ననియెంచి ప్రవర్తించుచుండిన వారగుట వారు సామాన్యముగ వాడుక లోనుండు భాషలలో గ్రంథములు వ్రాయక యుండిరి. వారికి దేవభాషయు కాని దేశభాష పనికిరాదు. తుదకు దానశాసనములను సయితము తెలుచు సంస్కృతముననే కల్పించిరి.

అట్లయిన రాజరాజు కాలములోఁ దెనుఁగున భారతమువంటి ప్రమాణగ్రంథము, అనగా హిందూమతముప్రకారము ప్రమాణ మైనది రచింపఁబడుట యెట్లు సంభవించెను? బౌద్ధులు, జైనులు, మొదలగు వేదనిరాకరణవాదులు తమతమ మతములలో జనులను చేర్చుకొనవలయునను నుద్దేశముతో మాతృభాషలలో గ్రంథములు వ్రాసి వానికి వ్యాప్తిని బ్రసిద్ధిని బడసియుందురు. బౌద్ధుల గ్రంథము లనేకములు మాగధియను ప్రాకృతభాషలో వ్రాయఁ బడియుండుట దీనికొక దృష్టాంతము. ఆంధ్రులలో ననేకులు బౌద్ధజైనమతముల

నవలంబించినవారై, బ్రాహ్మణమతమును విసర్జించి యుండుట సుప్రసిద్ధము. అన్యమతముల నవలంబించినవారో, వానియం దభిమానము దాల్చినవారో యైనజనుల మరల హిందూమతములోఁ జేరువారినిగాఁ జేయువలయునన్నను, ఉండుహిందువులు తమవర్గమును వదలి పోకుండున ట్లుంచవలయునన్నను, దేశభాషామూలక ప్రచురణము లనివార్యము లయ్యెను. ఇదియు నాంధ్రవాఙ్మయసృష్టికి మూలకారణమని నాయూహ. శ్రీ భావరాజు కృష్ణారావుగారు ప్రసంగవశమునఁ జెప్పినకొన్ని యంశములు నాయందీభావములు పుట్టుటకుఁ గారణములు. ఇది సిద్ధాంతముగాఁ దేలినట్లయిన దానిగుణము కృష్ణారావుగారి కారోపిత మగునుగాక! తమమతమును రక్షించుకొనుటయును, దానితో పాటు అగ్రవర్ణుల యధికారము వదలవలయుటకునై ప్రాచీనమతగ్రంథముల దేశభాషలలోనికిఁ బరివర్తింపఁజేసిరి. వర్ణాశ్రమపరాయణులును, దమవైరులు ప్రయోగించిన దేశభాషాప్రకటనాస్త్రమే తామును బ్రయోగింప వలసినవారైరి. ఇదియు గాఁబోలుఁ, దొలుదొల్త నపంచమవేదమును స్పృశించుటకు హేతువు. అసలువేదమైన ఋగ్వేదమును, దానిననుసరించి కల్పింపఁబడిన తక్కినమూఁటిని జనులకుఁ గఱపుచుట పాతకముకదా! పాతకముగాకున్నను లాభకరము కానేరదు, ఋగ్వేదమును విచక్షణతతోఁ జదివినవారు వర్ణధర్మముల నంగీకరింతురనుట నిశ్చితార్థము కాదు. కావునఁ బంచమవేదమే ప్రయోజనకారి యైనకృతి. దానిని మొదటఁ దెనిఁగించిరి.

ఇఁక బౌద్ధులు, జైనులు వ్రాసిన దేశభాషాగ్రంథము లేమాయెను! ఆమతములు దక్షిణదిక్కునకు వ్యాపించునప్పటికి వానికిఁ బాళీభాష పావనభాషగా నేర్పడినందున బహుశః తెనుఁగున నెక్కువగ వ్రాయరైరేమో! వ్రాసిన కొన్నింటిని ఆమతస్థుల రూపుమాపినట్లే మనవర్ణధర్మరక్షకులు ధ్వంసము చేసియుందురు. వేఱుకారణములు మృగ్యములు.

(౨) నన్నయకు ముందునాళ్లలోఁ దెనుఁగుకృతులు లేవనియుఁ, జాళుక్యుల యాశ్రయమున నాంధ్రకవిత్వము (అనఁగా గొప్పగ్రంథముల రచన) సృష్టికి వచ్చెననియుఁ జెప్పుట కేయనుమానమునకుఁ బాత్రముకాని ప్రత్యక్షసాక్ష్యమే యున్నది. ఆసాక్ష్య మమోఘము. నన్నెచోడకవిశిఖామణి నన్నయకుఁ దరువాతివాఁడు. కాలమునుబట్టి చూచిన సమీపస్థుఁడు. తిక్కనకుఁ బూర్వుఁడు. బ్రాహ్మణేతరుఁ డౌటఁ దనస్తుతిని దరువాతికవులు చేయకున్నను, వానికాలనిర్ణయమున కితరాధారములు కలవు. అతఁడు తనకుమారసంభవమున నిట్లు వచించియున్నాఁడు.

క. మునుమార్గకవిత దేశం
బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
గును నిలిపి రంధ్రవిషయం
బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్.

“పుట్టించి” యనఁగా నూతనముగ సృష్టికిఁ దెచ్చియని యర్థము. అక్కడఁ బేర్కొనఁబడిన చాళుక్యరాజు, రాజరాజు గాక, యింకొకఁ డనుట యసాధ్యమైనకార్యము. పూర్వము సంస్కృత కవిత్వము వ్యాప్తిలో నుండెననియు, రాజరాజు మొదలగు చాళుక్యులు దేశి కవిత, యనగాఁ దెనుఁగుకవిత్వమును గృతిరచనను, బుట్టించి నిలిపిరనియు, నన్నెచోడునిసాక్ష్యము. (శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పై పద్యములో “సత్యాశ్రయుని దొట్టిచాళుక్యనృపుల్” అనుపాఠాంతర మున్నదని వ్రాసియున్నారు, కాని వారేమాతృకనుబట్టి యట్లు వ్రాసిరో దానిని బండితుల శోధనకు యాచితులయ్యు నర్పింపరైరి. కాన వారిమాట విశ్వసనీయంబుకాదు) కావున నాంధ్రకవిత్వమును బ్రచారమునకుఁ దెచ్చినవారు చాళుక్యులని స్పష్టమగుచున్నది.

నన్నెచోడుఁడు, మన కాదికవి యని పారంపర్యముగా వచ్చుమాట సత్యము. ఉద్దేశము బ్రాహ్మణమతోద్ధారము.

ఈవాదమునకుఁ బోషకములైన మఱికొన్ని సంగతుల నివేదించెదను.

(౧) వర్ణధర్మములఁ గాపాడుట యందనురక్తులై యుండవలయునను నాశచే నేజాతియందుఁ బుట్టినవారైనను సరే రాజులైరేని, వారికి సూర్య చంద్ర వంశోత్పత్తిని గల్పించుట మన సంప్రదాయములలో నొకటి. శూద్రుఁడైన శివాజికి సయితము పట్టాభిషేకమునకు ముందు నాఁడు యజ్ఞోపవీతధారణము చేయించి, కాశినుండి దీనికొఱకు రప్పింపఁబడిన విప్రవర్యునిచే మంచి వంశావళిని సృష్టిచేసి క్షత్రియునిగా మార్చియుండుట చరిత్రములోఁ బ్రసిద్ధము. చళుక్యులకును ఈ మర్యాద తప్పినది కాదు. వారు చంద్రమండలమువఱకు వ్యాపింపఁజేసినవారైరి.

మహమ్మదీయులు వచ్చువఱకు కిట్టితంత్రముచేత హిందూజాతి తనయైక్యమును, దార్ఢ్యమును రక్షించుకొనుచుండెను. హూణులు, పహ్లవులు, శకులు మొదలగు విదేశీయులను మనజాతిలోనికి జేర్చుకొనుచుంటిమి, అట్లు చేరుట వారికిని లాభకరముగ నుండెను ఎట్లన, క్షత్రియులుగా గణింపఁబడుట యొకటి; ఈదేశము నివాసభూమిగాఁ జేరినవారగుట దేశస్థులతోఁ గలసిమెలసి విప్లవములు లేక యేలుట రెండు; హిందువులనమ్మికననుసరించి రాజులగుటతోఁగూడ దేవతలగుటయు సంభవించును గదా! దానిచేత వారికి గౌరవాధిక్యము కలుగుట మూడు. మహమ్మదీయు లన్యమతద్వేషులు, ఇంగ్లీషువారీదేశనివాసమును గోరరైరి. క్రైస్తవులగుట వారును జాతిప్రధానమైన మతమును వరింపరు. ఇట్లగుటఁ బూర్వము పెంపెట్లో యుద్ధరింపఁబడుచుండిన దేశ మైక్యమును గోల్పోయినది.

మఱియు బ్రాహ్మణులయందుఁ జాళుక్యులకు భక్తి యెక్కువగ నుండవలయునని వారివంశస్థాపకుఁడు బ్రాహ్మణాశ్రయమునఁ బెరిగెనని యొకపురాణమును గల్పించిరి. త్రిలోచనపల్లవుఁ డనుమూలపురుషుఁడు యుద్ధములోఁ జావఁగా, వానిభార్య, గర్భిణి, కడపజిల్లాలోని 'ముడివేము' అను గ్రామమున విష్ణుభట్టు అనుబ్రాహ్మణునింట సురక్షితురాలై యుండి బిడ్డను గనెనట. ఆబిడ్డకుఁ గృతజ్ఞతార్థము విష్ణువర్ధనుఁ డనుపేరిడఁబడెనఁట. వాఁడు పెద్దవాఁడై పార్వతీదేవిని గుఱించి చళుక్యగిరిలో తపస్సుచేసి దివ్యసాధనములు వడసి శత్రువుల నోడించి రాజ్యము స్థాపించెనఁట. ఈకట్టుకథ నందంపూడిశాసనాదులయొక్క పీఠిక. విష్ణువర్ధనుఁడనుపేరును, "చళుక్య" యనుపేరును ఈవంశమునఁ బ్రసిద్ధములగుటచేత నాబ్రాహ్మణుని, ఆపర్వతమును వానింబట్టి సృష్టించిరని చరిత్రపాఠకులకు వేఱుగఁ జెప్పవలయునా ?

కాబట్టి భారతగ్రంథరచనయొక్క యుద్దేశము వర్ణధర్మరక్షణముగాక వేఱేమియుండును. భావనే పరమార్థముగ భావించి సేవించుచిత్తప్రవృత్తి యాకాలమున లేదు. ఉండిననో మతగ్రంథములు తప్ప నితరము లేలవ్రాయఁబడక పోయినవి.

ఆంధ్రకావ్యరచన యిప్పటికి నవీనసంస్కార మనుటకు మఱికొన్ని ప్రమాణములున్నవి.

(౧) నన్నయ్యకు, శ్రీనాథునికి మధ్యస్థమైన కాలములో నప్పుడప్పుడు సకృత్తుగ నాంధ్రకావ్యములు వెలువడుచుండెనేకాని తదనంతరమట్లు పుంఖానుపుంఖములుగను నిరంతరధారగను రాలేదు. కారణమేమయియుండవచ్చును ? ఆంధ్రకవిత్వము పూర్వాచారము కామియు, నూతన సంస్కారమగుటయు. మనవారు నవీనములపొంతఁ బోవరు, పాపమని శంకింతురు. ఇదియకదా కారణము. తుదకు భారతము పూరింపఁబడుటకును ౨౦౦ ల సంవత్సరములు పట్టుట, గ్రంథము

-పూర్తియగుటకు మున్నే నన్నయ్య చచ్చుట, భారతరచనాపాపమున కారోపించియుందురు. తిక్కన పాపపరిహారార్థము కాఁబోలు యజ్ఞమునుజేసి పిమ్మటఁ బంచమవేదములో మిగిలిన భాగమును దెనిఁగించుట కారంభించెను. ఎఱ్ఱన తనపేరుపెట్టిన నట్లోయని, నన్నయ్యపేరిట ఆరణ్యపర్వశేషము "తద్రచనయకాఁ" బూరించెను. వేదమును పేరువహించిన దానిని దెలుఁగుచేయుట యనఁగా నాకాలమువారి మతప్రకారము దోషముగాఁ దోఁచియుండునేమో! ఈనాఁటికిని సంస్కృత పాఠశాలలలో శూద్రులను జేర్చుట యక్రమమని యాక్షేపించు వైదికులున్నారే! ఆనాఁటిగతి యేమిగానుండవచ్చును! తిక్కన్నయు జైనులు మొదలగు నాస్తికులతో, అనఁగా వేదముల నిరాకరించువారితో, వాగ్యుద్ధములు చేసినవాఁడని సోమదేవరాజీయమువలనఁ దెలియుచున్నది. అతఁడును వైదికక్రియలను, వర్ణధర్మములను ఉద్ధరించుటకే భారతమును దెనిఁగించియుండును.

(౨)ఆదికాలముకృతులన్నియు మతసంబధములుగా నున్నవి.

(3) ఈగ్రంథము లన్నింటిలోను వర్ణధర్మములే ప్రధాన తత్త్వము.

పూర్వమీమాంసకులకుఁ గావలసినవి రెండు : — యజ్ఞములు, బ్రాహ్మణపూజ. వేదములకు మించిన "సత్తు" ఉండఁగూడదని కాఁబోలు, వారు, దేవుఁడుకూడ లేఁడు, వేదములు శాశ్వతములు, వేదములే సర్వమని సిద్ధాంతీకరించిరి. మఱియు నొక విశేషము. ఈగ్రంథములలోఁ బదేపదే "వేదముల నిట్లు చెప్పియున్నది, అట్లు చెప్పియున్నది" యని తమ యాదేశముల కన్నింటికి వేదము లాధారములని వ్రాయఁబడియున్నది. నిజము పరికించి చూచిన నూటికిఁ బదిఁటికైన వేదములలో నేయాధారము నుండదు. ఈ వేదఘోష ముక్కాలు మువ్వీసము నిరాధారమును, అసాక్షికమును ఇట్లు వేద

ముల నిచ్చువచ్చినచోటులనెల్ల సాక్ష్యమునకుఁ బిలుచుట యప్పటి వారి కపాయములేని యుపాయము. జనులకు వేదములఁ జూపరు, చెప్పరు. "అసలు" తమ యధీనము వారు కల్పించిన "నకళ్ళ" నమ్మవలసినవారు జనులు!

వాదములకు, బహుళః అపవాదములకు, నాకరములైన చరిత్ర విచారణల నింతటితోఁ జాలించి క్రీడాభిరామమైన సాహిత్యగోష్ఠికిఁ గడఁగుదము.

నన్నయ్య కళాకౌశలమును గూర్చి యెందఱో వ్రాసియున్నారు. వారికంటికిఁ గనఁబడనివియు, వారిచే వర్ణింపఁబడనివియు నైనవిలాసము లెవ్వియు నుండవు కాఁబోలు! విమర్శనము శిల్పమునకు, శాస్త్రమునకు మధ్యవర్తియై, రెంటింటియు గుణములు దాల్చినకళ. భావపూర్ణముగ నుండినచో శిల్పమేనాఁడును బ్రాతపడదు. చర్విత చర్వణము గానేరదు. సదా నవ్యముగ నుండును. ఏలన, భావములును రసములును, బ్రతివ్యక్తియందును వేఱ్వేఱుగ నుండు వాని ననుసరించి రచించినయెడల నారచనము వ్యక్తిత్వముఁ దాల్చియుండును. అట్టిది విశేషముగా నుండును, సామాన్యముగా నుండదు. సహజమును నకృత్రిమమును అగు రచన యనన్యసామాన్యము. కావునఁ బ్రతిరసికుఁడును దనతన భావముల ప్రకారము విమర్శించుట యధిక ప్రసంగము కానేరదు.

నన్నయ్యయొక్క శైలి మిక్కిలి మనోహరమైనది. అనన్యతుల్యము. దానివంటిది వేఱొండులేదు. సంస్కృతపదభూయిష్ఠమై యున్నను నర్థకాఠిన్య మేమాత్రము లేనిది. అతఁడుపయోగించు తత్సమము లితరు లనేకులు వాడు తెలుఁగుపదములకంటె శబ్దమునందును అర్థమునందును సరళములు. సాధారణముగా సంస్కృతపదములను, సమాసములను బ్రయోగించువా రాడంబరములఁ బ్రకటింతురు; అ

పద్ధతికి ననుకూలించిన స్థలములమాత్ర మట్టిశైలిని వ్రాయుచుండెను.-
నన్నయ్యయొక్క జాలమేమనఁగాఁ నత్సమపదభూయిష్ఠమైన శైలికిని,
మృదుత్వము మాధుర్యము మొదలగు కోమలములైన గుణములకును
సంయోగము స్థాపించుట. ఈమాహాత్మ్య మితని యంతట్లు, ఎట్టి
న్నలోఁ గలదు. నన్నయలో సాంస్కృతికాన్వయములు తెలుసుగఁ
గలవు. అవియును బర్వమును గంభీరముగ శబ్దించునట్లు చేయునే కాని
విషయవైశద్యమునకు నర్థస్పష్టమునకు నేమాత్రము భంగకర
ములుగావు. సులభగ్రాహ్యమైన, సాంస్కృతికశైలి కొక యుదాహార,
ణము:—

చం. అలఘుఫణీంద్ర లోకకుహరాంతర దీప్తమణిస్ఫురత్ప్రభా
వలిగలదాని శక్యముకదాన మహోన్నత శీతపీడితా
చలముని సౌఖ్యహేతు విలసత్కవ శాస్త్రిశిఖాచయంబులన్
వెలిగెడు వాసిగాంచి రరవిందనిభానన లమ్మహోదధిన్.

(ఆదిపర్వము, ఆశా ౨; పద్యము ౨౮)

భారతకవులలో శ్లేషయొక్క ప్రాపులేని పూర్ణోపమలుమెండు.
మధ్యకాలపుఁ గవులలో నట్టి సంనర్భముల శ్లేష నాధారముగాఁ జేసి
కొనుట పద్ధతి:—

మ. అమితాఖ్యానక శాఖలంబొలిచి వేదార్థామలచ్ఛాయమై
సుమహావర్గ చతుష్క పుష్పవికతిన్ శోభిల్లి కృష్ణార్జునో
త్తమ నానాగుణ కీర్తనార్థఫలమై ద్వైపాయ నోద్యానజా
త మహాభారత పారిజాత మమరున్ ధాత్రీసురప్రార్థ్యమై.

(ఆదిపర్వము,ఆశ్వా ౧-పద్యము ౬౭)

మధ్యకవులు (అనగా రామరాజ భూషణుఁడు మొదలగువారు)
ఇట్టి వర్ణనచేసియుండిరేని శాఖాశ్లేషలు, పక్షులు అని రెండర్థముల
నిచ్చుపదములు మొదలగువానిని వాడి యుందురు.

ఉ. సాత్యవతేయ విష్ణుపదసంభవమై విబుధేశ్వరాబ్ధి నం
గత్యుపశోభితం బయి జగద్విదితంబగు భారతీయు భా
రత్యమరాపగౌఘము నిరంతర సంతతపుణ్యసంపదు
న్నత్యభివృద్ధి చేయు వినినం గొనియాడిన నెల్లవారికిన్.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౧. పద్యము ౩౩)

తిక్కన్నయు నిట్టిపూర్ణోపమలను జిత్రించుటలో మిక్కిలి సమర్థుఁడు. భీష్ముని మరణమును విని ధృతరాష్ట్రుడు పలవించుఘట్టము చూడుఁడు:—

ఉ. అంచిత తాలకేతు కిరణాలిమయూఖంగులు గాఁగ, పార్థిఁబ్రమో
యించుట గర్జచందముగ, నేచి విరోధి దవానలంబు మా
యించు శితాస్త్రవర్షమున, నిట్టిద భీష్మమహాభ్ర మొట్లడం
గించె నొకో శిఖండియనుకృత్రిమవాయువు దాఁకి యక్కటా!

(భీష్మపర్వము, ఆశ్వా ౧. పద్యము ౨౪.)

ఉ. వీరరసాంబుపూరము విశ్రుత బాహుమహోగ్రసత్వమున్
జారుగదాధ్వజాచలవిశాలము, నంబక జాలవీచికా
స్ఫారము నైనభీష్ముఁడను సాగరముం గడవంగనీఁదఁగా
నేరిమి యెట్లొకో కలుగనేర్చె శిఖండికి నేమిసేయుదున్.

(భీష్మపర్వము, ఆశ్వా ౧. పద్యము ౨౪.)

ఇట్లనుటచేఁబూర్ణోపమలు ప్రశస్తములని నా యభిప్రాయము కాదు.

నాఁకు దెలిసినమట్టునకు భారతమున శ్లేష, యొక్కచోట మాత్రముపక్తమై యున్నది. దాని బాధ్యతఁ బూన వలసినవాఁడు నన్నయ్య. ఆయొక్క చోట సభంగాభంగముల రెంటిని వేసి తన సర్వతోముఖచాతుర్యము ప్రకటించి యున్నాఁడు.

"కద్రువయు,వినతయు వినోదార్థంబు విహరించువారు

* * ఉద్యానవనంబునుం బోలె బహువిద్రుమ

లతాలంకృతంబైనదాని, నాటకప్రయోగంబునుం బోలె. ఘనరసపాత్ర శోభితరంగరమ్యంబైన దాని, దివంబునుం బోలె సహిమకరభరితంబైన దాని. "

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౨. పద్యము ౨౪)

ఇతనికి బహువ్రీహిసమాసమునందుఁ బ్రీతి యెక్కువ; "అతి" యని చెప్పవచ్చును. ఇదియుఁ దానుపయోగించునన్వయములమాడ్కి సంస్కృతపాండిత్యముచేఁ గలిగినవాసన. తుదకు వచనము వ్రాయునప్పుడుకూడ "అలబ్ధసన్నిధానుండ నైతి' నని బహువ్రీహిని దఱుచు తడవుచుండును. సంస్కృతసంపర్కమువలనఁ గాఁబోలు సంబోధనము పద్యాదియందుఁగాని, యంతమందుఁ గాని యొక్కచోటఁ జేయక, కందమువంటి చిన్నపద్యములయందు సయిత మక్కడక్కడగా రెండు మూడు పర్యాయములు వాడును.

ఆ. వె. చనునె నీకు నిట్టిసాహసక్రియ సేయ
నెల్లవారికంటె నెఱుక గలవు
గురుభుజుండ ! నాకుఁ గూర్తైని చేయకు
మయ్యు యిట్టిచెయ్యు లనఘ ! యిఁక.

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా ౩. పద్యము ౩౪౪)

పద్యమునందంతట వెదచల్లఁబడిన శ్లేషార్థసూచకములైనపదముల ప్రయోగమున కొక దృష్టాంతము :—

" * * అంతఁ దరుణి, పాంచాలి, బీభత్సు
కడకు నరుగుదెంచి కమలనేత్ర
యరిజమూర్ధ మరుగు నాతినియుత్సాహ
మెఱిఁగి యిట్టులనియె నిందువదన. "

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా ౧ పద్యము ౨౮౩)

కొన్నిచోట్ల నర్థగాంభీర్యము, శబ్దగాంభీర్యమును హెచ్చునట్లు "పల్లవిగాఁ" బదముల పునఃప్రయోగము సేయును. ఇది పునరుక్తి

దోషము గాదనియు, మధ్యాకవు లాసించిన యేకధ్వని గల శబ్దాడంబ
రము కాదనియు పాఠకులు గ్రహింతురు :—

సీ. కమనీయ ధర్మార్థకామమోక్షములకు
నత్యంత సాధనం బయినదాని
వేడ్కతోఁ దవిలి తన్ వినుచున్న వారల
కభిమతశుభకరం బైనదాని
రాజుల కఖిలభూరాజ్యాభివృద్ధి, ని
త్యాభ్యుదయప్రదం బయినదాని
వాఙ్మనఃకాయ ప్రవర్తితానేకజ
న్మాఘనిబర్హణం బయినదాని
ఆ. వె. సత్యవాక్ప్రబంధ శతసహస్రశ్లోక
సంఖ్య మయినదాని సర్వలోక
పూజ్య మయినదాని బుధనుత వ్యాసమ
హామునిప్రణీత మయినదాని.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౩. పద్యము ౯)

మఱియు,

చ. బహువన పాదపాబ్ధికులపర్వత పూర్ణసరస్సరస్వతీ
సహిత మహామహీభర మజస్రసహస్ర ఫణాళిఁదాల్చి దు
స్సహతరమూర్తికిన్ జలధిశాయికి బాయక శయ్యయైన, య
య్యహిపతి దుష్కృతాంతకుఁ డనంతుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ
డయ్యెడున్.

చ. అరిది తపోవిభూతి నమరారుల బాధలు వొందకుండఁగా
సురగులనెల్లఁ గాచినమహోరగనాయకుఁ డానమత్సురా
సురమకుటాగ్రరత్నరుచిశోభితపాదున కద్రినందనే
శ్వరునకు భూషణంబయిన వాసుకిమాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్.

ఉ. దేవమనుష్యలోకములఁ ద్రిమ్మరుచున్ విపులప్రతాప సం
భావితశక్తిశౌర్యులు నపారవిషోత్కటకోపవిస్ఫుర
త్పావకతాపితాఖిలవిపక్షులు నైనమహానుభావులై
రావతకోటి ఘోరఫణిరాజులు మాకుఁ బ్రసన్ను లయ్యెడున్.

ఉ. గోత్రమహామహీధరనికుంజములన్ విపినంబులన్ గురు
క్షేత్రమునం బ్రకామగతి ఖేలననొప్ప సహాశ్వసేనుఁడై
ధాత్రిఁ బరిభ్రమించు బలదర్పపరాక్రమదక్షుఁ డక్షుణ
శ్రోత్రవిభుండు తక్షకుఁడు శూరుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౧. పద్యములు ౧౦౫–౧౦౭.)

ఈ పద్యములు సముద్రమట్లు గంభీరములు. కొందఱు విమర్శకులు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ, తారచించిన ఆరణ్యపర్వశేషములో నన్నయ్య యొక్కశైలిని అనుకరించినాఁడనియు, నన్నయ్య ధోరణి యతని వ్రాఁతలో నద్దమునందువలెఁ బ్రతిబింబితమైనదనియు వ్రాసియున్నారు. ఈ భ్రమకు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడయే కొంతవఱకుఁ గారణభూతుఁడు. ఆరణ్యపర్వాంతమునఁ "దత్కవి తారీతియుఁ గొంతఁ దోఁపఁ" దాను బూరించి నట్లు వ్రాసికొనియుండుటఁజూచి, వారా "కొంత" యను నుపాధిని మఱచి "పూర్ణముగా" నని సంకల్పించుకొన్నారేమో! రెండవది: నన్నయ్యను అనుకరించిన తెల్లరకుఁ దెలియుటకై యాతనపద్యములఁ గొన్నిటిని నిర్లక్ష్యములైన మార్పులతోఁ దనభాగమున వేసికొని యుండుట :—

చ. రయవిచలత్తురంగమ తరంగములన్ మదనాగనక్ర సం
చయముల నంచలచ్ఛటుల సైనికమత్స్యములన్ భయంకరం
బయి, యదు వృష్ణి భోజ కుకరాంధక వారిధియుం గలంగె ని
ర్దయతరరోషమారుత నితాంతసమీరితమై క్షణంబునన్.

(సభాపర్వము, ఆశ్వా ౨ – పద్యము ౩౩)

చ. రయవిచలత్తురంగమ తరంగములన్ మదనాగనక్ర సం
చయములఁ జంచలచ్చటులసైనికమత్స్యములన్ మహోన్నతం
బయి కురురాజచంద్రు నుదయంబునఁ బెద్దయుఁ బొంగె బ్రస్ఫుర
ద్భయదమనోహర ప్రకటభంగులఁ దద్బలవార్ధి యుద్ధతిన్.
(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా ౬ – పద్యము ౫౫)

శైలి యనుకరణమునకు ; నన్నయ్యవి :—

మ. నరచాపప్రవిముక్తదారుణ బృహన్నారాచధారల్ భయం
కరదైతేయ నికాయకాయములపైఁ గప్పెన్ దిశల్ నిండ బం
ధురధాత్రీధరతుంగశృంగ తటసందోహంబుపైఁ గప్పు ను
ద్ధరధారాధరముక్త సంతతపయోధారావళింబోలుచున్.
మ. పతదుర్వీధరధాతునిర్ఝరజలాభంబై మహాదేహని
ర్గతసాంద్రారుణపూర మొక్కుమొగి నొల్కం ద్రెస్సి నారాయణో
న్నతదోర్దండవిముక్తచక్రనిహతిన్ నాకద్విషన్మస్తక
ప్రతతుల్ ఘోరరణంబునం బడియె భూభాగంబు గంపింపఁగన్.
(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౨ – పద్యములు ౨౩, ౨౪)

ఎఱ్ఱన్నవి :—

మ. అమరానీక విసృజ్యమాన బహుశస్త్రాస్త్రాహతిచ్ఛిన్న దే
హములై ఘోరమదేభముల్ బహులరక్తాంగంబులై తూలెఁ దీ
వ్రమహావాతనిపాతజాతరభసవ్యాధూత సంధ్యారుణా
భ్రములో నా నవశంబులై రొలుచుం బ్రత్యర్థి సైన్యంబులన్.
మ. పురుహూతాగ్రసరప్రభూతబలసంభూతాస్త్రసిద్ధాతమై
తిరిగెన్ బమ్మరి దైత్యవాహినుల నుద్వృత్తాశ్వికశ్రేణి వి
స్ఫురితోత్పాతసమీరవేగవిముఖీ భూతాకృతిం దూలు భీ
కరరత్నాకరజాతసంతతతరంగవ్రాతముం బోలుచున్.

శా. గీర్వాణప్రవిముక్తబాణపటలీ క్రీడావిలూనంబులై
గర్వోన్నద్ధకురారిశీర్షములు వీఁకన్ డొల్లెఁ గల్పచ్ఛిదా
నిర్విద్ధాంబుదమండలోద్గతమహానిర్ఘాతపాతావఘూ
ర్ణోర్వీభృద్ఘనగండశైలములతో నూహింపఁ దుల్యంబులై.

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా ౫-పద్యములు ౨౭౩, ౨౭౪, ౨౭౬)

అన్వయసాదృశ్యమునకు :—

ఉ. ఏమి తపంబు సేసి పరమేశ్వరు నీశ్వరుఁ బార్వతీమనః
కాముకుఁ గామవైరి సవికారుఁ బురాంతకుఁ బ్రీతుఁజేసినం
గామితదాయియైన శితికంఠుఁడు నిన్ను సృజించి యిచ్చె, ను
ద్దామదయావిధేయుఁడు ముదంబున మాకు నధీశ్వరుండుగాన్.

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా ౬ —పద్యము ౪౩)

అన్నింటికైన నద్భుతమైన యనుకరణము ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ వ్రాసిన భాగములోని ప్రారంభపద్యములు. నన్నయ్యపద్యములతో సంపూర్ణముగ సమ్మేళించి యీ నవసితధారగా నొకేనోటినుండి ప్రవహించు నట్లున్నది. నన్నయ్యయొక్క కడపటిపద్యము :—

ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం
జారుతరంబులయ్యె వికసన్నవకైరవగంధ బంధురో
దారసమీరసౌరభముదాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణ క
ర్పూరపరాగపాండురుచిపూరము లంబరపూరితంబులై.

(అరణ్య, ఆశ్వా ౪ - పద్యము ౧౪౨)

ఎఱ్ఱన్నయొక్క మొదటిపద్యము :—

చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచిఁ బొంపిరి వోయి నిరస్తనీరదా
వరణములై దళత్కమలవైభవజృంభణ ముల్లసిల్ల ను
ద్ధురతరహంససారసమధువ్రతనిస్వనముల్ సెలంగఁగాఁ
గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళఁ జూడఁగన్.

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా. ౪. పద్యము ౧౪౩)

అయినను సంపూర్ణమైనయనుకరణము రెండుహేతువులచేత నసంభవము. నన్నయ్య యొక్క ప్రతిభ యసాధారణము, దానివంటి మూర్తిని సృష్టింప నేరికిఁ దరము కాదు. ఇఁక నెఱ్ఱన్న యన్ననో, తానును సామాన్యుఁడు కాఁడు; అనిరోధ్యమైన సహజ ప్రతిభాశాలి; స్వతంత్రుఁడు. భావముప్రధానమైనచోట్ల నన్నితరతుల్యమగుయినమార్గమున వెళ్ళువాఁడు. ఆంధ్రరసికులయొక్క భాగ్యమే భాగ్యము, కవిత్రయము వారిని కొందరులతోఁ బోల్చి చూచుట కవకాశములుండుట వలన. ఇట్లనుటచే గురులఘుత్వనిర్ణయము సాధ్యమని యెన్నఁ బోకుఁడు. ఒకపువ్వుసొగసు వేఱొకపువ్వున కుండదు. రెండును నమానసౌందర్యములుగా నుండవచ్చును. ఇంచుమించుగ విషయము సామాన్యముగనుండుఘట్టముల వారు వ్రాసియున్నారు. వానిని బట్టి వారియొక్క కవితారీతులఁ గనుఁగొనవచ్చును.

నన్నయ్య ఎఱ్ఱన్న పోలికల నరయుట కనువైనఘట్టము, కర్ణుని జననమున వానిని విడువవలసినవిధికై కుంతిచేయువిలాపము :—

నన్నయ్య :—

తరువోజ.

ఏల యమ్మునిని నాకునిచ్చెనిమ్మంత్ర మిమ్మంత్రశక్తియేనెఱుఁగఁగ వేఁడి
యేలపుత్రకుఁ గోరి యెంతయు భక్తి నినుఁదలంచితి బ్రీతి నినుఁడును నాకు
నేల సద్యోగర్భమిచ్చెఁ గుమారుఁడేల యప్పుడ యుదయించె నింకెట్టు
లీలోకపరివాద మేనుడిగింతు నింతకు నింతయు నెఱుఁగరే జనులు.

వసంతతిలకము.

ఈబాలునెత్తికొని యింటికిఁ జన్న నన్నుఁ
నాబంధులందఱు మనంబున నేమనా రె

ట్లీబాలు సూర్యనిభు నిట్టుల డించి పోవఁ
గాబుద్ధిపుట్టు నని కన్య మనంబు లోనన్.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౫-పద్యములు ౨౮, ౨౯)

ఎఱ్ఱన్న:—

౧. తే. కొడుక నిన్నుఁ గాంచుకొఱకు నోములుగాని
పెంచి గారవించి పేర్మి నీకు
బ్రోవఁ గుఱుపఁ గాంచుపుణ్యంబు నాఁడిముట్ట
నేల చేయునైతి నేను గుఱ్ఱ.

(ఆరణ్య, ఆ ౭-ప. ౩౮౨)

ఉ. నెఱయఁగ బున్నమచంద్రుఁ గెనయు నీనెమ్మోమునం దియ్యమై
చెలువవ్వొప్పఁగఁ జూడనీక పులకల్ సెల్వొందఁ గన్ గ్రుచ్చి యు
క్కలదీలం బోరి నక్కునం గరము నీకం జేర్చి నీకెమ్మోవిన్
వలదం ద్రోఁపఁగఁ జేసెనే యకట దైవం బెంతుఁ జోత్తుక సుతా!

(ఆరణ్య, ఆ ౭-ప. ౩౮౩)

సీ. ఏపుణ్యసతికి నీవింకఁ జేపడియెదో
యెక్కడఁ బడియెదో యేనెఱుంగ
నేపుణ్యురాలొకో యిప్పుడు నినుఁ బుత్త్రు
గాఁగాంచుటకు మేలికలను గాంచు
లలిఁ బాంసుకేళి నల్లన నడపాడుచు
నవ్యక్తమధురవాక్యామృతంబు
వీనులఁ గురియుచు వెడఁదకన్నులఁ బిన్న
నవ్వును శుభలక్షణములు నమరఁ
దేజరిల్లు నిన్నుఁ దెఱవ యెవ్వతె యొక్క
యడరఁ గ్రుచ్చి యురమునందుఁ జేర్చి
వేడ్క మిగిలి వేనవేలభంగులఁ గాని
యాడి యాడి ముద్దులాడుఁ గొడుక!

ఉ. లాలితయౌవనోజ్జ్వలవిలాసమునం దిలకించి సుందరా
భీలవిచేష్టితం బసుర భీమనవోద్భవ సింహరేఖమై
వ్రాలవె యింక నీవెలమి వామవిలోచన లంగజన్మలీ
లాలసలై విపక్షులు భయాలసులై ధృతి యేది చూడఁగన్.

ఆ. వె. ఎచటనున్ననైన నెల్లప్పుడును నిన్నుఁ
గన్నులారఁ జూడఁ గాంచుఁగానఁ
దనయు నిన్నుఁ గాన తపసుండు గడుధన్యుఁ
డయ్యె మందభాగ్యనైతి నేను.

చ. ఇనుఁ డతిచేత నూటువడుఁ జెన్నఁడుఁ గల్గునె నిన్ను నెమ్మనేఁ
గనియెదఁ గాక యింక నొకకాలము నందమునందనూజన, నీ
వినుతశరీరభావము ను వీనుల సన్మణికుండలంబులున్
ఘనతరవజ్రవర్మముఁ బ్రకాశత నొందక యుండనేర్చునే.

చ. దివి భువి నంతరిక్షమున దిక్కుల గాడ్పున నగ్నియందు న
ర్ణవములయందు ఘోరవిపినంబులయందు ను నీకు నెల్లెడన్
శివమగుఁ గాక, దిక్పతులు సిద్ధులు సాధ్యులు రుద్రు లాశ్వినుల్
పవనులుఁ బుత్ర! నిన్నుఁ గృపఁ బాయక యెప్పుడుఁ గాచుచుండెడున్.

(ఆరణ్య. ఆ ౭ పద్యములు ౩౮–౨–౮౦)

భావములు పొంగిపొరలినట్లుగా నన్నయ్యతక్కఁ దిక్కనకవులు వ్రాయుదురు. కష్టము లెన్నియున్నను గాంభీర్యమును వదలినట్లు నన్నయ్య, పాత్రములఁ బ్రదర్శింపఁడు. భావప్రకటన పరిమితముగాఁ జేయఁడు. మఱి వానిప్రవాహమున కడ్డుగ "గరువతనమను బలితంపుఁ గట్టఁ" గట్టియుంచును. దీనిచేత వానిభాగములోని స్త్రీపురుషులు గంభీరస్వభావులుగఁ గనఁబడుదురు "గంగ పాఱుచుండుఁ గదలని గతితోడ ముఱికికాల్వ పాఱు మ్రోఁతతోడ." నన్నయ్యయొక్క నాయికానాయకులు గంగవంటివారు. అగాధమైనభావమును దమ

ముచే నిగ్రహింపఁబడిన భావప్రకటనము గలవారు, ఈ లక్షణము నన్నయ పాత్రలయం దున్నంత సాంద్రముగ నితరకవుల పాత్రలయందు లేదని నా నమ్మకము. అట్లనుటచే నాయితరులకు లఘుత్వారోపణము సేతకాదు. పాత్రముల ప్రవృత్తి ననుసరించి భావప్రకటనము మితముగాఁ జేయువలననో, యుద్దుపద్దులేని యసర్గళధారగాఁ జేయువలననో నిర్ణయింపవలయు. జనమేజయుని గూర్చిన యొకానొక సంభాషణములో "మితహితసత్యవాక్య" యని నన్నయ వ్రాసియున్నాఁడు. మితవాక్యుఁడుగా నుండుట గొప్పతనముగలవాని లక్షణమని నిరూపించుట కితరసాక్ష్యములును నున్నవి. తనపాలికి వచ్చిన స్త్రీపాత్రములు నయితము గంభీరవర్తనములు. శకుంతల, దమయంతి మొదలగు మహాత్ములగు గుణవతులకు, నన్నయ్యయొక్క మితభావ ప్రకటనలకు నెంత చక్కఁగ నన్వయము కుదిరెనో రసికు లాదరింతురు గాక.

నన్నయ్యతిక్కన్నలరీతులఁ బరామర్శించుట కనుకూలములైన ఘట్టములు రెండు. ఒకటి, ఆదిపర్వములోని <u>కణికుని రాజనీతియు</u>, ఉద్యోగపర్వములోని <u>విదురనీతియు</u>. నాకుంజూడఁ దిక్కన యీసందర్భమున నన్నయ్యను నాదర్శముగా నిడికొని వ్రాసియుండునని తోఁచును. ఈ రెండుఘట్టముల యసామాన్యలక్షణము లేవనఁగాఁ, గందపద్యము లెక్కువ. నీతికిఁ గంద మనుపానము గాఁబోలు! సొగసైన సామాన్యోపమానములు మెండు. ఉపన్యాసవిస్తరభీతిచే నాపద్యముల నిటఁ జేర్పలేదు. రెండవది, ద్రౌపది తాఁబడిన భంగపాటు కృష్ణునితోఁ జెప్పి మొఱపెట్టికొనుట:—

"వ. నీయంతఃకరణప్రవృత్తి కగోచరం బెద్దియు లేదయినను నాపడినపరాభవం బెఱింగించెద.

సీ. పార్థివప్రభుఁడైన పాండుమహీపతి
కోడలనయి యుద్ధకుశలులయిన
పాండుతనూజుల భార్యనై పూజ్యుఁడ
వైన నీసఖియునై యధికశక్తిఁ
బరగు ధృష్టద్యుమ్ను భగినినై ధృతరాష్ట్రు
పట్టిచే సభఁ దలపట్టి యీడ్వఁ
బడి పాపకర్ముచేఁ బరిధాన మొలువంగఁ
బడి దారుణంబైన పరిభవంబు
పడితి నట్టినన్నుఁ బాండవుల్ సూచుచు
నుండి రౌరులువోలె నుక్కుదక్క
యాపగాతనూజుఁ డాదిగాఁగలవృద్ధ
బంధుజనులు సూచి పలుకరయిరి.

క. శరణనినవారిఁ గరుణా
కరులయి రక్షించుపురుష కారాన్వితు శే
శరణని యడిగిన నాలిం
పర, భీమార్జునుల బాహుబల మేమిటికిన్.

వ. భ్రాతృపుత్రబంధుజనంబులు నాకుంగలిగియు లేనివారయి రట్టియెడం గర్ణుఁడు నన్నుం జూచి నగియె.

ఆ. వె. కర్ణునగవు లోకగర్హితుండఁగు దున్న
నేను చెయిదికంటె శిఖయుపోలె
నడరి నామనంబు నతిదారుణక్రియ
నేర్చుచున్నయదిమహీంధరుండ.

వ. తొల్లి వేదాధ్యయనంబుసేయుచు బాలకేళీవినోదంబున నున్న కాలంబునఁ బ్రమాణకోటియందు నుప్పుఁడయిన భీమసేను నంటఁగట్టి గంగమడువున ద్రోపించియు, విషంబుఁ బెట్టియు విషసర్పం

బులం గఱపించియు, జననీసహితులైన యేవురను వారణావతంబున లక్కయిల్లు సొనిపి యందు దహనంబుఁ బ్రయోగింపం బంచియు ననేకంబులయిన యుపకారంబులు సేసి యిప్పుడు దుర్యోధనుం డధర్మద్యూతంబున రాజ్యంబు నపహరించి రాజలోకసమక్షంబునం దమ్ము నిరాకృతులం జేసినను బరాక్రమపరాఙ్ముఖులైన పాండవులు నాపరిభవంబు నెట్లుడుగఁగెద రని బాష్పధారాస్నపితపయోధరయయి పాణిపల్లవంబుల నయనసమ్మార్జనంబు సేయుచున్న పాంచాలిం జూచి వాసుదేవుం డిట్లనియె.

(అరణ్య, ఆశ్వా౧-పద్యము ౧౩౯, ౧౪౦)

ఇఁక తిక్కన్న రీతి యెట్టిదనిన :—

చ. పరమునఁబుట్టితిన్ భరతవంశముఁజొచ్చితి, నందు పాండుభూ
వరునకుఁ గోడలైతి, జనవంద్యులఁ బొందితి నీతి విక్రమ
స్థిరులగు పుత్రులన్ బడసితిన్ సహజన్ముల ప్రాపుఁ గాంచితిన్
సరసిజనాభ యిన్నిటఁ బ్రశస్తికి నెక్కినదాన నెంతయున్.

ఉ. నీవు సుభద్రకంటెఁ గడునెయ్యము గారవముం దలిర్ప సం
భావన సేయు దిట్టినను బంకజనాభ యొకండు, రాజసూ
యావభృథంబునందు శుద్ధయై పెనుపొందిన వేణిఁబట్టి యీ
యేవురుఁ జూడఁగా సభకు నీడ్చె కులాంగన లిట్టి దోర్తురే.

(ఉద్యో, ఆశ్వా ౩-ప. ౧౦౭, ౧౧౦)

భావప్రకటనమున నెఱ్ఱన్నకు నన్నయ్యకు నుండు తారతమ్యమే తిక్కన్నకు నన్నయ్యకు నుండునట్లున్నది. తిక్కన్నయొక్క ద్రౌపది డగ్గుత్తికతో వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు మనకు దుస్సహసంతాపముఁ గలిగించుచున్నది. నన్నయ్యయొక్క ద్రౌపది ప్రయత్నించి తన్నుఁ దానుపశమించుకొనుచుఁ దనకు నాపరాక వెలికి వచ్చిన శోకము మాత్రము సూపుచు నాపెయొక్క గరువతనముచే మనమెప్పు

సాకర్షించెడును. మఱియుఁ దినచింతతోఁ బ్రారంభించినను భీమసేనునికిఁ దక్కినభర్తలకును గలిగినకష్టములను [illegible]వలేదు. "పాణిపల్లవంబుల నయనసమ్మార్జనంబు సేయుచు" అను వర్ణనము ద్రౌపదీదేవియొక్క పరివేదనాతప్తమూర్తిని మనకండ్లయెదుట సాక్షాత్కరింపఁ జేసెడును గదా! ఎట్లును శృంగారము, శోకము మున్నగురసముల వర్ణించుటలో మహాకవులైన కవిత్రయమువారు మొత్తముమీఁద మితము ననుసరించి చిత్రింతురు. విపరీతపుమాటలకుఁ జేష్టలకు నెడమియ్యరు. కీచకుని కామము వర్ణించుటలోఁ దిక్కన పచ్చిగా వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యది వానినీచతను విశదపఱుచుటకని తానే తెలిపియున్నాఁడు. కవిత్రయము వారిపాత్రము లాత్మనిగ్రహములేని మృగప్రాయములు కావు. తిక్కన్న ఎఱ్ఱన్నల తారతమ్యనిరూపణమునకుఁ బనికివచ్చుఘట్టములు కొన్ని యున్నవి కాని వానిప్రశంస కిటఁ బ్రవేశము లేదు.

నన్నయ్య "గురుపద్యవిద్యకు నాద్యుఁ" డగుట కాదు, గద్యవిద్యకు నాతఁడాద్యుఁడు. ఆంధ్రమున వచనము నితఁడు వ్రాసినంత మనోహరముగ వ్రాసినవా రొరులు లేరు. చిన్నయ్యసూరి యితనిఁజూచియు తనరమణీయమైనమిత్రలాభమును రచించియుండు నని తోఁచెడిని. ఈ క్రిందియుదాహరణముల శైలినిజూడుఁడు. మిత్రలాభముయొక్క మాతృక లిట్టివి :—

"వ. అని దీనవదనుండై యాక్రోశించువానికి నాకాశంబున నుండి యొక్క దేవదూత యిట్లనియె నయ్యా! కాలవశంబయిన నెవ్వరికిం దీర్పం దరంబుగా, దొక్కయుపాయంబు గలదు. చేయనోపుదేనిఁ జెప్పెద వినుము. నీయాయుష్యంబునం దర్ధం బీకన్యకిమ్మనిన రురుం డట్లచేయుదు నని తనయాయుష్యంబునం దర్ధం బక్కన్యక కిచ్చిన నక్కోమలి దొల్లింటి కంటె నధికశృంగారసమన్వితయై విషనిర్ముక్త యయ్యె; నట్లు దేవదూత ధర్మరాజానుమతంబునఁ దనఁ జెప్పినయుపా

యంబునం బ్రమద్వరను బంచత్వంబు వలనం బాపె. రురుండును దాని వివాహంబై యిష్టోపభోగంబు లనుభవించుచు నుండె."

(ఆదిపర్వము. ఆశ్వా౧–౧౫౧)

"వ. అయ్యా! నీవు బ్రాహ్మణుండవు భృగువంశసముత్పన్నుండవు. సర్వగుణసంపన్నుండవు, విదితవేదుండవు దోడంగి తిట్టి దారుణక్రియారంభంబు క్షత్రియులకుం గాక బ్రాహ్మణులకుం జను నే? బ్రాహ్మణు లహింసాపరులు, లోకులు నేయుహింసకు వారించుచుండు కారుణ్యపుణ్యమూర్తులు, జనమేజయుం డను జనపతి చేయు సర్పయాగంబునందు సర్పకులప్రళయంబును భవత్పితృశిష్యుండైన యాస్తీకుండను బ్రాహ్మణుండు గాచెద యని చెప్పి సహస్రపాదుండు రురునకు సర్పయాగంబునం దుపశమనబుద్ధి పుట్టించె ననిన విని శౌనకాదిమహామునులు లత్యద్భుతాన క్రిల్లసిరి."

(ఆది. ఆశ్వా. ౧–౧౫౯)

ఈ గద్యము యొక్క మాధుర్య మనవద్యము. అర్థపుష్టియు మృదుత్వమును, శబ్దముల యోగించు యొక్కట నేర్పంతయు నెయ్యెడనుగాన. మృదుత్వము నెచ్చోట నర్థము బలము గాకుండును. అర్థము ఘనమైన చోట్ల శైలి గరువు గాదు. ఈ లక్షణము భారతభాగముల లోను, నన్నెచోడుని లోను గాన్పింపదు.

వీరేశలింగము మొదలగు విమర్శకులు కొందఱు ఆరణ్యపర్వమునందు శైలి బలము తగ్గియున్నదనియు, అవసానకాలము యొక్క లక్షణము లందుం గానంబడుచున్నవనియు వ్రాసినారు గాని యుదాహరణములం జూపరైరి. "లోకో భిన్న రుచిః" నేను నావల్లనైనంత యక్కజముగాం బరిశీలించితిని గాని ఆరణ్యపర్వమున శైథిల్యలక్షణము లెవ్వియుం నాకుం గనంబడలేదు. ఆదిపర్వము యొక్క కడపటిభాగములలోను, సభాపర్వములోను నీరసమైనపద్యము లక్కడక్కడ నున్నవి. పదముల

కూర్పుబిగువు తప్పినస్థలములు కలవు ; మదితప్పినమాటలు లేక పోలేదు. దోషవిచారము మంచిదికాదు. కావునఁ గొన్ని నిదర్శనములతో దీనిని వదలెదను.

(౧) చ. ధరణి నతిప్రతాపబలదర్పములన్ విన నేనపెద్ద నె
వ్వరికిని మున్ భయంపడనివాఁడ, భయార్తుఁడనైతి నిప్డు వం
కరుహదళాయతాక్షి దయఁగావుము నన్ను భవన్నిమిత్తదు
ర్భరతరపంచబాణహతిఁ బంచతఁ బొందక యుండునట్లుగాన్.

(ఆదిపర్వము, సప్తమాశ్వాసము ౮౯)

(౨) "పువ్వుమాల సేతఁ గొని పువ్వుసాయకు సాను మేతరంబైన" ఎన్నిపుష్పాలు! "ధవళాక్షి రంగమధ్యంబునఁ దనుమధ్య తానొప్పి పాంచాలతనయయున్న" రెండుమధ్యలు; ఏకార్థవాచకములు మూఁడు ! ఈపద్యము నందే ద్రౌపది "అమలినాంగి" యని వర్ణింపఁ బడియున్నది.

(ఆది. ఆశ్వా౮-౧౬౭)

(3). కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధఘట్టమున అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు,

" ఏను నీచెప్పినవారిలో నెవ్వఁడఁ గాను. కానీన......" అని

(ఆది, ఆశ్వా ౮-౨౦౨)

కానీన! యనఁగా కన్యాకుమారా! యని యర్థము. కర్ణుఁడు కానీనుఁ డగుట అర్జునున కావేళ కెట్లు తెలిసెను? ఇది సందర్భశుద్ధిలేని సంబుద్ధి. తిక్కన్నయందు విఱుపు లంకెవు—శైలియందుగాని, విషయమందుగాని.

ఆరణ్యపర్వము శైలి బహుపక్వముగ నున్నదని నాయభిప్రాయము. ఇందుఁ జేయఁబడియుండు ప్రకృతివర్ణన లనితరసాధ్యములు. ఈవిషయము "కవిత్వతత్త్వవిచారము" న విపులముగఁ బ్రశంసింపఁ

బడియున్నది. సౌగంధికహరణము, నలోపాఖ్యానము మొదలగు మహోత్తమ ఘట్టము లెండుభాగమిది.

నన్నయ్య తన సీసపద్యములఁ దఱచుగ ఆటవెలఁదులతో ముగించును. గీతము వాడుట అరిది. ఆటవెలఁదుల మీఁద వేమన్న కు నితనికి నుండిన యభిమాన మింతేకవులకును లేదు. తరువోజ, అక్కరలు మొదలగు ప్రాకృతరహి పద్యములు నన్నయ్యకు వెనుక నంతగ వాడు కలు నిలువక పోయినవి. వాని యొక్క శ్రావ్యతను దలఁచుకొంటిమేని యిట్లేల యాయెనో యని వితర్కింప వలసినవార మౌదుము.

నన్నయ్య కవిత్వముయొక్క జీవకళ యెయ్యది? అనఁగా నేగుణము తక్కిన యవయవముల కన్నింటికిఁ జైతన్యమును, దేజస్సును నిచ్చి ప్రధానతత్త్వమై శోభిల్లుచున్నది? నాకుఁ జూడ గాంభీర్యము. గాంభీర్య మనునది యితనిశైలియొక్క ప్రాణము. అట్లనుటచే శైలి యేకగతిని వహించిన దనుట కాదు. సందర్భానుసారముగ నన్నయ్య యొక్క శైలి మనోహరముగ మాఱుచుండును. అయినను గాంభీర్య మును వదలదు. ఇతనిశైలిని మూఁడుజాతులుగా విభజింపవచ్చును:—

(౧) ఆఖ్యానశైలి—అనఁగా నిట్లిట్లు జరిగెనని వృత్తాంతములఁ జరిత్రకారునట్లు వ్రాయుట. ఇది రసప్రధానము కానేరదు. ఎండిన ట్లుండును.

(౨) పాత్రల సంభాషణలు—ఇవి యెంతయు సహజములు; కావున హృదయరంజకములు. ఒక్క బకాసురఘట్టము నం దెన్ని మనోహరములైన పద్యములున్నవో చూడుఁడు:—

సీ.........ఇక్కన్య యతిబాల యింపుసంభవంబగు దౌహిత్ర లాభంబు దలఁగనెట్లు

ఆ. వె. దీనిఁ బుత్తు, మఱి మదీయపిండోదక
నిధిఁ దనూజుఁ గులము నిస్తరించు

వానిఁ బితృగణంబువలని ఋణంబుఁ బా
చినమహోపకారిఁ జిఱుతవాని.

ఆ. వె. ఎట్టు నూచి చూచి యిది పాప మనక య
య్యసుర వాతఁ ద్రోతు నే యవృత్తి,
నరిగి యేన యిప్పు డసురకు నాహార
మగుదు వీరిఁబుచ్చ నగును నాకు.

(ఆది, ఆశ్వా ౬—౨౫౧, ౨౫౨)

కూఁతురు తన్నుఁ బంపుఁడని పితరులతోఁ జెప్పుమాట—

ఆ. వె. ఒలసి యెంతకాలముండిన నేను మీ
దానఁగాన యొరులధనము, నన్ను
నెన్నఁడయిన నొరులకిచ్చుచో నసురకు
భోజనముగ నిచ్చి పుచ్చుఁ డిపుడ.

(ప. ౨౬౦)

తే. గీ. బాలకుం డొక కొండుకకోల చేతఁ
బట్టికొని యేన రక్కసుఁ గిట్టి చంపి
చులుక వత్తు మీరేడ్వఁగా వలవ దనుచుఁ
గలయ నూరార్చెఁ దనతొక్కుఁబలుకులొప్ప.

(ప. ౨౬౩)

ఇట్టి వెన్నియోయీఘట్టమున నున్నవి. ఇతరఘట్టము లందును నీవిషయమున నేకొంతయును లేదు. శైలి యకృత్రిమముగ నుండుటయకాదు, పాత్రలయాకృతుల నెదుటఁ నిలుపఁగలఁడు. సంభాషణ సమయముల సాంస్కృతికశైలి ప్రక్షిప్తమౌను, సహజములైన తెలుఁగు మాటలు పొందుకొనును.

(3) ప్రకృత్యాది వర్ణనలు—ప్రకృతివర్ణనమున నితఁడును, ఎఱ్ఱన్నయు నగ్రగణ్యులు. ఆరణ్యపర్వములోని గంధమాదనయాత్ర

మొదలైనఘట్టములఁ దిలకింపుఁడు. వీరివర్ణనలలోని విశేష మేమనఁగా వానిని నిరలంకారములుగాఁ జేర్చియుండుట. ఇది యత్యద్భుతమైనశక్తి. ఎఱ్ఱన్నయొక్క ప్రకృతివర్ణనప్రభావము తెలియవలయునన్న హరివంశమును జిత్తగింపుఁడు. అన్నిరీతులశైలులును గాంభీర్యమయములు. వీరినాయికలసంభాషణలు గరువతనము గలయవి. శృంగారముకూడ గౌరవభావముతో సమన్వితము. గౌరవబుద్ధిలేనిమోహము తుచ్ఛమును క్షణికమును. అట్టి దిందు మృగ్యము. శకుంతల, దమయంతి మొదలగు స్త్రీలనుగూర్చి చదువునపుడు ఆకారముతోఁ గూడ వర్తనమును, గుణములు, మనస్సు నాకర్షించును. ప్రీతితోడ భక్తియు స్ఫురించును. ప్రేమతోడఁ బూజయుఁ బుట్టును. భారతస్త్రీలు క్రీడాగారపరికరములు కారు. మనుష్యప్రకృతిలోని దేవత్వమును బ్రకాశింపఁజేయువారు.

గాంభీర్యము ప్రధానగుణ మనియెంచుటకు ఎఱ్ఱాప్రగడవంటి మహానీయుఁ డాధారము. అతఁడు నన్నయను భద్రకుంజరముగాను, వానిశైలి నిరంకుశగతి కలదనియు సుప్రసిద్ధమైన యీక్రింది పద్యమునఁ దెలిపియున్నాఁడు.

ఉ. ఉన్నతగోత్రసంభవము నూర్జితసత్త్వము భద్రజాతి సం
పన్నము నుద్ధతాన్యపరిభావిమదోత్కటము న్నరేంద్రపూ
జోన్నయనోచితంబు నయి యొప్పెడు నన్నయభట్టకుంజరం
బెన్న నిరంకుశోక్తిగతి నెందును గ్రాలుటఁ బ్రస్తుతించెదన్.

(హరివంశము.)

గాంభీర్యగుణశోభితములైన ఘట్టము లెన్నియో నన్నయ కృతియందుఁ గలవు. ముఖ్యముగా నేఁటియుత్సవమునకు నాయకుఁడైన రాజరాజును గూర్చిన ప్రశంసలును నట్టివయగుట వాని నారయుదము:—

ఉ. రాజకులైకభూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజతే
జోజయశాలి శౌర్యుఁడు విశుద్ధయశశ్శరదిందు చంద్రికా

రాజితసర్వలోకుఁ డపరాజిత భూరిభుజాకృపాణధా
రాజలశాంతశాత్రవపరాగుఁడు రాజమహేంద్రుఁ డున్నతిన్.

కం. విమలాదిత్య తనూజుఁడు
విమల విచారుఁడు గుమారవిద్యాధరుఁడు
త్తమచాళుక్యుఁడు వివిధా
గమ విహితశ్రముఁడు తుహినకరుఁ డురుకాంతిన్.

చ. ఘనదురితానుబంధ కలికాలజ దోషతుషారసంహతిం
దన యుదయప్రభావమున దవ్వఁగఁ జోపి జగజ్జనాను రం
జనమగు రాజ్యసంతత వసంతనితాంతవిభూతి నెంతయుం
దనరుఁజళుక్యమన్మథుఁడు ధర్మనిబద్ధ దయార్ద్రబుద్ధియై.

ఉ. ఆశ్రితపోషణంబున ననంతవిలాసముఁ న్ మనీషివి
ద్యాశ్రమ తత్త్వవిత్త్వమున దానగుణాభిరతిన్ సమస్త వ
ర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణ మహామహిమన్ మహిఁ బొప్పె సర్వలో
కాశ్రయుఁ డాదిరాజనిభుఁ డత్యకలంకచరిత్రసంపదన్.

(ఆది, ఆశ్వా. ౧-పద్య౩-౬)

వీనియందును విపరీతాతిశయోక్తులు లేవు. వర్ణనములు సత్య సామీప్యములు. సత్యవికారములైనవి. కృత్రిమములుగఁ దోఁచును. రసోత్పత్తి కవి తగవు.

కవియొక్క స్వభావమునకును, వానిరచనయొక్క రీతికిని సంబంధము లేక పోలేదు. తిక్కన్నను గురించి కేతన చేసిన నిరూపణమును జదివినవారికి, నట్టివాఁడు గాక తక్కొరుఁడు విరాటోద్యోగపర్వముల వ్రాసియుండఁ జాలఁడని తోఁపకమానదు. అట్లే నన్నయ్యయొక్క శైలి గాంభీర్యమునకు మూలము, వానిస్వభావగాంభీర్య మని చెప్ప వచ్చును. ఇతఁడు గంభీరస్వభావుఁ డనుటకుఁ గలకారణము లెవ్వి యనిన :—

(౧) గాంభీర్యము వినయముతోఁ గూడుకొనియుండును. సముద్రము కు గంభీరముండును. ఏల ? అగాధమును, అనంతతరంగజాలమును నైయున్నను గట్టనుమీఱి పొంగదు. తీరమునకు విధేయుమై దానిచేత బంధింప బడినదిగాఁ దోఁచును. మితిలేకున్న గాంభీర్యముఁడదు. నన్నయ మహావినయపరుఁడు. మనలోఁ బండితు లాత్మ స్తుతిపరాయణులు గను, నీర్ష్యాళువులుగను బహుళముగ నుండుట శోచనీయమైనసంగతి. గ్రంథాదిని "నేను నేను," అని యుత్తమపురుషగా నాత్మవర్ణనము జుగుప్స కలుగునట్లు చేయుచారు. నన్నయ్య తన్నుఁగూర్చి చెప్పికొన్న పద్యమొక్కటే. అందును ప్రథమపురుషముగా నెవ్వడో శ్రోవను బోవు వానిని గుఱించి వ్రాసినట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. అతిశయోక్తిలేదు. విపరీతవర్ణనలు లేవు. అహంకారములేదు.

సీ. తనకులబ్రాహ్మణు ననురక్తు, నవిరళ
జపహోమతత్పరు, విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది
నానాపురాణ విజ్ఞాననిరతుఁ
బాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్ర
జాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్య రచనాభి
శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు

ఆ. వె. నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా
చార్యు సుజను నన్నపార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయా
భరణుఁ డిట్టులనియెఁ గరుణతోడ.

(ఆది. ప్రథమ. ప. ౯)

కృతి రచింపుమని రాజు వేడికొనఁగాఁ దనబలము తానెఱుఁగని హనుమంతునివలె నాచేత సాధ్యమా యని,

చ. అమలినతారకాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రములయశేషపారము మదంబునఁ బొందను బుద్ధిబాహువి
క్రమమున దుర్గమార్థజలగౌరవభారతభారతీసము
ద్రము దఱియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేరఁ బోలునే.

అని సంశయాత్ముఁడై వితర్కించి,

"అయినను దేవా! నీయనుమతంబున విద్వజ్జనంబుల యను గ్రహంబునం జేసి నానేర్చువిధంబున నిక్కావ్యంబు రచియించెద" నని యిష్టదేవతాస్తుతికిఁ బ్రారంభించెను. తెనుఁగున నేకావ్యమురొక్క భూమికయు సత్యవిస్ఫురణయందును మితవాక్యప్రయోగమందును దీనికి దీటురాదు.

(౨) మఱియు గంభీరుఁడు గాన నన్నయ్య ఈర్ష్యావంతుఁడు గానేరఁడు. దీనికి నిదర్శనము తాను హృదయపూర్ణముగఁ దనకు సహాయభూతుఁడైన నారాయణభట్టును గుఱించి చేసినప్రశంస—

ఉ. పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నారా
రాయణు నట్లు వాసిగ ధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దనకిష్టుఁడున్ సహా
ధ్యాయుఁడునైనవాఁ డభిమతస్థితిఁ దోడయి నిర్వహింపఁగాన్.

(ఆది. ప్రథమ. పద్య. ౨౫)

నందంపూఁడి శాసనములోను వానిని వర్ణించినవిధానము "సంస్కృత కర్ణాటప్రాకృతపైశాచికాంధ్రభాషా సుకవిరాజశేఖర ఇతి ప్రథితః సుకవిత్వవిధవేన..." "కవిభవజ్రాంకుశనామసార్థమ్....." "సకలజగదభినుతగుణశాలినే సరస్వతీ కర్ణావతంసా యాష్టాదశావ ధారణచక్రవర్తినే......"

ఒకానొకరు భారతములోని పద్యము న స్తుతినిందాలంకారమనియుఁ గృష్ణుఁడేమియుఁ జేయక యుండినట్లే నీవు నుంటివనుధ్వని యున్నట్లు వ్యాఖ్యానము చేయవచ్చుననియుఁ జెప్పిరి. సమకాలికులగు గొప్పపండితులతో వివాదము నావంటివానికిఁ దగదుగాన నేనేమియుఁ జెప్పఁజాలను.

నన్నయ్య యోర్వలేనితనము కలవాఁడని వదంతిలో నుండు కథలన్నియు బూతులు. అతఁడు నిజమైనవైదికి, పరచింత యెక్కువ యైనవాఁడు.

ఇట్టిమహనీయుఁడు కవిత్వమం దపేక్షించినసిద్ధులెవ్వి? వానిని గడించెనా? ఆదిపర్వములోని ప్రథమాశ్వాసమున ౨౧వ పద్యమును ఒరకించిన "అక్షరరమ్యత" ఒకటి; దానికంటెను శ్రేష్ఠమైన "ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి" రెండు. కథ సాక్షాత్కరించినట్లు చేయుశిల్ప నైపుణి యతఁడు చూపెనా? అట్లు సాక్షాత్కరించినమూర్తిని మనోహరమైనశైలియను వస్త్రమును ధరించినదిగాఁ జేసినాఁడా? తనకథ సొగసైనబహిరాకారమును, సత్త్వగరిష్ఠమైనజీవకళను గలదిగాఁదీర్చినాఁడా? ఈప్రశ్నల కన్నింటికి నుత్తర మొక్కటియు—నిస్సందేహముగ, విస్పష్టముగ నంతర్బహిఃకళల రెంటిని సాధించె ననట.

ఆకాలమున బౌద్ధజైనమతములు ప్రభావంతములుగా నుండెననుటకును, వానిని మనపండితులు లెక్కకుఁ గొన్నారనియు నెఱసితిమి కదా! ప్రాకృతపైశాచీ భాషలు వేంగిలోఁ గృషి చేయఁబడుచుండినట్లు శాసనములవల్లఁ దెలియ వచ్చెడిని. వానియందుఁ దఱుచు వ్రాయఁబడినగ్రంథములు వేదనిరాకరణమతములకుఁ జేరినవి. మఱియు బౌద్ధులలో "సంఘం శరణం గచ్ఛామి" యనునాదేశము ప్రకారము సభాస్తుతి సేయుట యాచారముగా నుండెను నన్నయ్యయు నాపద్ధతి ననుసరించియే కాఁబోలు సభాస్తుతి సేసి యున్నాఁడు. ఇంకే తెలుఁగు

కవియుఁ జేసినట్లు కావ్యము. ఈవర్ధంతి కొఱకునై యిచ్చటనాసీనమై యున్న మహాసభయు సర్వవిధముల సేవ్యము కావున నాపద్యము నిటఁ బొందించెదను.

చ. పరమవివేకసౌరభవిభాసితసద్గుణపుంజవారిజో
త్కరరుచిరంబులై సకలగమ్యసుతీర్థములై మహాత్మునో
హరసుచరిత్రపావనపయఃపరిపూర్ణములై సత్సభాం
తరసరసీవనంబుల ముదంబొనరం గొనియాడి వేడుకన్.

(ఆది ప్రథమ. ప. ౨౮)

నేనును ఈమహాసభ నభినందించుచు విరమించువాఁడను.

రాజమహేంద్రవర మానాఁడును ననేకకవులకు వాసస్థానముగా నుండెను. "రాజమహేంద్ర కవీంద్రసమాజసురత్నౌజ" యని యొకానొక రాజరాజసంబుద్ధి. "ఆనాఁడును" అని యనుటచే "నీనాఁడు" మాయూరు కవిసమృద్ధమగుట యేర్పడును. అందులో నొకవిశేషము—ఈవర్ధంతిసమయమున నిచ్చట నాసీనులై భారతము నెక్కువపూర్ణముగ బహుచక్కనిశైలితోఁ దెనిఁగించుచుండెడు శ్రీకృష్ణ భారతకర్తలు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారుండుట, యొక్కసందర్భ శుద్ధియే కాదు, ఈయుత్సవమునకు శోభావహమును.

౨

కళాపూర్ణోదయము

పీఠిక

(కవిత్వతత్త్వవిచారమునుండి సంగృహీతము)

కళాపూర్ణోదయము రచించినమహాకవి పింగళి సూరన్న. ఇతఁడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకాలమునకుఁ దరువాతి వాఁడు ; ప్రాయశః రామరాజభూషణకవికిఁ బూర్వుఁడు ; మఱియు నింగ్లాండుదేశములోని కవులలో నగ్రగణ్యుఁడైన షేక్స్పియరునకు సమకాలికుఁడై యునికియు నుసాధ్యమే.

ఆ కాలమున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రబలముగా నుండినకవితారీతి, ప్రబంధరచన. ప్రబంధకవులకు మధ్యకవులనియుఁ బేరు గలదు.

పింగళి సూరనార్యుఁడు మధ్యకవులకుఁ జేరినవాఁడు గావునఁ బ్రాచీనగ్రంథములను, ముఖ్యముగా భారతమును, బహుశ్రద్ధతోను, భక్తితోను బఠించియుండును. ఇందులకు మహాభారతములోని గుంభనల జ్ఞప్తికిఁ దేఁ జాలినంతసాదృశ్యముగల రచనలఁ దాఁ జేసియుంట యొకసాక్ష్యము. చూడుఁడు :—*

కణ్వాశ్రమవర్ణనావసరమున నాదిపర్వములోని :—

సీ. " శ్రవణసుఖంబుగా సామగానంబులు
చదివెడుశుకములచదువు దగిలి
కదలక వినుచుండు కరులును గరికర
శీతలచ్ఛాయఁ దచ్చీకరాంబు

* నాకవిత్వతత్త్వవిచారమునందలి ముఖ్యాంశములు మాత్రమిం దెత్తఁబడినవి. విస్తరముగా నందుఁ జూడఁదగును.

కణముల చల్లనిగాడ్పాసపడి వానిఁ
జెంది సుఖంబున్న సింహములును
భూసురప్రవరులు భూతబలుల్ దెచ్చి
పెట్టు నీవారాన్నపిండతతులు
తే. గడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసియాడు
చున్న యెలుకలుఁ బిల్లులు నొందుసహజ
వైరివర్గంబులయు సహవాసముపుడు
చూచి మునిశక్తి కెంతయుఁ జోద్యమంది."

అనుపద్యమును జూచి మణికంధరుని తపోవనము వర్ణించుచుఁ బింగళి సూరన్న పైరీతి ననుకరింపఁ జూచియు యమకమునకై స్వారస్యముఁ జెడఁగొట్టుకొన్నాఁడు.

"సీ. ఆవులునాఁకఁ గన్నరమోడ్చుపులులును
బులుల చన్గుడువంగఁ బోవు లేళ్ళు
లేళ్ళచెర్లాట రంజిల్లెడుహరులును
హరులుగోళ్ళను గోఁక నలరుకరులు
కరులకటాళివైఖరి నాడు పాములు
పాముల లాలించు బభ్రుతతులు
బభ్రుతతులప్రక్కఁ బాయనియెలుకలు
నెలుకలఁ బెంచుపిల్లులును గలిగి..."

భీష్మాటోపమును వర్ణించుచున్న భారతములోని కొన్ని వచనముల ననుసరించి కళాపూర్ణోదయములో సప్తమాశ్వాసమునందలి "ఇత్తెఱంగున నప్పార్థివోత్తముఁడు" ఇత్యాది దీర్ఘవచనములు వ్రాయఁబడి యున్నట్లు దోఁచెడిని. మఱియు "సూరనార్యుఁడు కొన్నియెడల నన్నెచోడుని ననుకరించి యున్నాఁడని" శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు వ్రాసియున్నారు; కాని, సందర్భము లభిన్నముగనుండుచోట్ల

భావయుఁ గొంత సాదృశ్యముఁ దాల్చుట యప్రకృతము గాదు. కావునఁ బోలికలఁ బట్టి చౌర్యము నొడిగట్టుట తగదు.

ఇట్లు మనసూరన యత్కృష్టులైన గ్రంథకర్తల జాడల నెఱిఁగిన వాఁడయ్యుఁ గొంతవఱకు నంతమంచివి కానిమార్గముల నవలంబించి యున్నాఁడు. దీనికిఁ గారణము సమకాలికుల మెప్పింపఁ జూచుట. మఱియు మనకవి మిగుల బీదవాఁడు కాఁబోలు. కుటుంబరక్షణార్థము ద్రవ్యార్జనకై యత్నించుట దోషము కాదు కదా! ఆకాలమున నిప్పటియట్లు ప్రజలు పుస్తకములు గొనుటచే నాదాయము గడించి జీవింపఁ జూచుటకు వీలు శుద్ధముగ లేమిం జేసి యతఁడు రాజుల నాశ్రయింప వలసినవిధికి లోఁగిన వాఁడాయెను. ఇఁక నారాజుల యిష్టానుసారము వ్రాయక యేమి చేయును? పరిపాలనకార్యమునఁ దగిలి కాలము గడుపురాజులు స్వబుద్ధితో వితర్కింపఁ జాలినంతపండితు లగుట యరిది గావున నట్టివా రాచారముం బట్టి గుణదోషనిర్ణయముఁ జేయుట నైజము. సూరనకాలమునఁ బ్రాచుర్యమునకు వచ్చినకవితా రీతి ప్రబంధరచన. కావునఁ దానును బ్రబంధధోరణినే వ్రాయవలసిన వాఁడయ్యెను. ఐనను భావగంభీరుఁడును వివేకవంతుఁడు నగుటఁ బట్టి పూర్తిగఁ బ్రబంధకూపంబునఁ బడలేదు. రాజుల యిష్టమునకుఁ దన యిష్టమునకును నడుమ నిలిచి కవితాస్వర్గమునఁ ద్రిశంకుస్థితిం దాల్చి యున్నాఁడు. తనకు శరణ్యులైనప్రభువుల చిత్తవృత్తి ననుసరించు వాఁడనుటకుఁ గళాపూర్ణోదయమునుండియే యొక యుదాహరణముఁ జూపవచ్చును. చూడుఁడు :—కృతికర్తశైవుఁడు ; ఇందు కితఁడు దార పుత్రాదిబాధలేనియౌవన కాలములో వ్రాసినదని యూహింపఁ దగిన రాఘవపాండవీయమున నితనిని చినవేంకటాద్రి "లలాటేక్షణ భక్తశీల" యని సంబోధించుటయే సాక్షి. ఇఁక కళాపూర్ణోదయభర్తలైన నంద్యాలవారన్ననో వైష్ణవము కొంత ముదరిన మహానీయులు,

అందును గృతిపతియగు కృష్ణమహీపాలుఁడు వైష్ణవమతశీలుఁడు. తిరుమలతాతార్యవంశీయుఁడగు శ్రీనివాసగురువు శిష్యుఁడు. కావుటం బట్టియే రాఘవపాండవీయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములలో శివస్తుతితోఁ గావ్యారంభముఁ జేసినభక్తుఁడు కళాపూర్ణోదయమున విష్ణువునకు నగ్రార్చనం జేసెను. తుదకు వైష్ణవమతప్రధానతత్త్వమును బోధించు 'లక్ష్మీనారాయణసంవాదము' చేఁబ్రబంధమును ముగించెను! పాపము! దారిద్ర్యముచేఁ గుందింపఁబడనివాఁడెవఁడు? ఇట్లు యౌవనమున స్వాతంత్ర్య మవలంబించి యున్నను మధ్యకాలమున దారపుత్త్రాదిపోష ణమునకు వీలులేక చాలకాలము పారతంత్ర్యప్రవృత్తుఁడై యుండి విసి వినవాఁడవుటఁ గాఁబోలు వార్ధకమునందుఁ బ్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందు స్వాతంత్ర్య మవలంబించుటయు కాదు, గంభీరముగ నిట్లు వాక్రుచ్చుటయు :—

"మ. జనముల్మెచ్చఁగ ముద్రదించితి సుపంచక్ర్యాఖరిం గారుడం
బును, శ్రీ రాఘవపాండవీయముఁ గళాపూర్ణోదయంబున్ మఱిన్
దెనుఁగుం గబ్బము లెన్నియేనియును మత్పుత్రాది వంశాభివ
ర్ణన లేమిం బరితుష్టినాకవి యొనర్పం జాల నత్యంతమున్."

ఈపద్యముఁ జదువునపుడు కవి మాదిని బడినపాట్లకు దుఃఖ మును, దుదకు నిరంకుశక్రీడకుఁ జొచ్చెఁగదా యని సంతసమును బొందక మానము. ఈధైర్యమహిమచే నితఁడు సర్వజనశ్లాఘ నీయుఁడు.

కళాపూర్ణోదయ మాంధ్రమున నద్వితీయమైనగ్రంథము. భారత మనుచరిత్రాది గ్రంథములవలెఁ బరివర్తనము గాని, ప్రాచీన కథామూలకము గాని కాదు; మఱి కవియొక్క స్వసృష్టి. ప్రబంధకవు లెవ్వరియందును గనఁబడనిప్రతిభయు, భావనాశక్తియు, సందర్భ

శుద్ధియుఁ, బాత్రోచితపద్యరచనయు నిందు సుప్రసిద్ధములు. ఐనను గాలదోషము తప్పించుకొనరాని దగుటచేఁ బ్రబంధకవులయందలి స్ఖాలిత్యము లిందును బెక్కులు గలవు; కాని దోషములకంటె గుణము లెన్నియో మడుంగు లెక్కువ. సూరన రచించినగ్రంథములలో నెల్ల నిది యుత్తమోత్తమము. ఐనను రాఘవపాండవీయమును బ్రశంసించినంత సూరన దీనిని బ్రశంసింపకపోవుటచేఁ గళాపూర్ణోదయముకంటె రాఘవపాండవీయమే ప్రశస్తమని తలఁచెనేమో యని సందేహింప వలసియున్నది. కాని రాఘవపాండవీయరచనానంతరము శ్లేష నంతగా వాడక చాలించుటం జూడ దానియం దితనికి శక్తియున్నంత రక్తి లేదని మన మూహించుట యుక్తము.

ఈకావ్యముయొక్క గుణదోషములు రెండింటికి నాస్పదమైనది, సూరనార్యుఁడు ప్రారంభమునఁ జేసికొన్న ప్రతిజ్ఞయె. చూడుఁడు :— "సకల లక్షణ లక్షితంబైన మహాప్రబంధంబు కీర్తి కారణం" బని తలఁచి "అపూర్వకథా సంవిధానవైచిత్రీ మహనీయంబును, శృంగార రసప్రాయంబును, బుణ్యవస్తువర్ణనాకర్ణనంబును నగు కళాపూర్ణోదయం బను మహాకావ్యంబు" రచింపఁ గడంగెను. కవియొక్క యుద్దేశమే యీగ్రంథ మిన్నిలక్షణములు గల్గియుండ వలెనని. కవి తనయభిమతము నెఱవేర్చి కొన్నాఁడు గాని, యిట్టిపంతముఁ బట్టి వ్రాసినందున నిష్కళంకమైనకృతి యేర్పడినదా యనుటసందేహము. కథయుఁ బ్రకృతియందలివస్తువులవలెఁ దనంతఁ దనయందలిసత్త్వముం బట్టి పుట్టి పెరుగు గుణము గలది. దానిని సాజముగఁ బెరుగనిచ్చి యప్పుడప్పుడు సవరించుచు సంస్కరించుచు దోహదముచేయుచు వచ్చిన మేలా? మొదటినుండియే యీ యీ రసములు తప్పక యీఁగల దానిని గల్పించెదనని సంకల్పించుకొని పిమ్మట దానియుత్పత్తిఁ జేయఁ జూచుట మేలా? యోజింపుఁడు.

సూరనార్యున కీయుద్యమముచే గలిగిన మేలుగీడు లెవ్వియన: అపూర్వకథాసంవిధానము బూనుటచే నుపజ్ఞకును భావనాశక్తికిని మంచిప్రవేశము దొరకినది. కళాపూర్ణోదయము సామాన్యప్రబంధములకంటె నెక్కువ రసవంతముగా నుండుట కిది యొకకారణము. మఱి భ్రాంతమంతసరసము గానిదగుటకు మూల మేదనఁగా సర్వలక్షణములును బలాత్కారమునైనఁ దెచ్చి రాశివేయవలయునని సమయముఁ జేసికొన్నవాఁడగుటచేఁ గథను సహజముగఁ బక్వతకు రానియ్యక యచ్చటచ్చట నూదరవేసియుండుట. అయిన నొక్కటి, ప్రబంధములలోఁ గథ, కంటికిఁ గానరానంత కృశత్వముఁ జెందియుండును. ఈలోపమును జాలమట్టుకుఁ బూరించి యీకావ్యములోని కథను బుష్టికిఁ దెచ్చినతంత్రములలో సకలలక్షణసంపన్నతాసమయము ప్రముఖము. ప్రబంధములలో శృంగార మనఁబడు నొకరసము తక్కఁ దక్కినరసములు సామాన్యముగ మృగ్యములు. మనసూరనకవి కళాపూర్ణోదయమున నన్నిరసములకును స్థానమేర్పఱచుకోరిక గలవాఁడగుటచే వానికన్నింటికిని జోటు దొరకునంత విశాలమగు కథను గల్పింపవలసినవాఁడయ్యె, కావున, నిందు కథ తుచ్ఛము గాదు; మఱి మిక్కిలి ప్రబలము; అయిన నొకదురదృష్టము, ఒకే కథలో నన్నిరసములు నిముడ్పవలయు నన్న నాకథను దాఱుమాఱుగ నీడ్వనిది గాదు. అనఁగా నసంగతములైనయంగములఁ దెచ్చిపెట్టి సారస్యము నక్కడక్కడఁ జెడఁగొట్టి కథకు వికారము గల్పించి నాఁడని నామనవి. అయినను ఈసంకల్పము లేకున్నఁ గళాపూర్ణోదయము సామాన్యప్రబంధములలోఁ జేరినగ్రంథముగా నుండియుండు నేమో? కావున నాదుర్గతికిఁ దప్పించినమంత్రము నింద్యమనరాదు.

కల్పనాసామర్థ్య మీతనికిఁబలె నాంధ్రులలో మఱెవ్వరికిఁ గానము. తిక్కనాదులకుండవచ్చునేమో? సూరనయందుఁ బ్రబంధ

కవులకుం గలవర్ణనాశక్తితోడ వారికిలేనికథాకల్పనాశక్తియు, వివిధము లైనసందర్భములను సంధానమునకుం దెచ్చుప్రతిభయు, సహవాసములు; మఱియు భావనాశక్తికిం దోడుభాషాశక్తియుసీతనికి గలదు. కవితాస్వరూపమును ప్రభావమును వర్ణించుచు వ్రాసినయీపద్య మిందు లిఖింపఁదగినది.

లయవిభాతి :—

చలువగలవెన్నెలల చెలువునకు సౌరభము
గలిగినను సౌరభము చలువయుఁ దలిర్పం
బొలుపెసఁగు కప్పురపుఁ బలుకులకుఁ గోమలత
నెలకొనిన సౌరభము జలువపసయుం గో
మలతయును గలిగి జగముల మిగులఁబెంపెసఁగు
మలయపవనంపుఁ గోదమలకు మధురత్వం
బలవడిన నీసుమఱి కలదనఁగవచ్చుఁగడు
వెలయఁగల యీ సుకవి పలుకులకు నెంచన్.

(అ. ౧. ప. ౧౨౨)

భావము శైలినిమించినదా ? శైలి భావమును మించినదా యని వెలిఁగొనరించు నగ్రగణ్యపద్యములలో నిదియొకటి ! మఱియు సూరన, తనసమకాలికుఁడైన షేక్స్పియరువలె, నందంను శైలిం గూర్చిన విచారములను దనకును గథకును భంగము రానిమాడ్కిఁ బాత్రముల చాటునఁ జేసి యున్నాఁడు. బయటఁ బడకయె తనకృతిని దానే విమర్శించి యున్నాఁడనుట. దృష్టాంతము మణికంధరుఁడు చేసినదండకరూపమగు కృష్ణస్తవముం గూర్చి కలభాషిణి ప్రశంసించిన తెఱంగు :—

సీ. పౌసఁగముత్తెపుసరుల్ పోహళించినలీలఁ
దమలోనదొరయు శబ్దములఁ గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్యవ్యంగ్యభేదంబు
లెఱిఁగి నిర్దోషత నెసఁగ జేసి
రసభావములకు సర్వాంబుగ వైదర్భి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబులై తనరారెడు
ప్రాణంబు లిమ్ముగాఁ బాదుకొల్పి

తే. యమర నుపమాదులును యమకాదులు నగు
నట్టి యర్థశబ్దాలంక్రియలు ఘటించి
కవితఁ జెప్పంగ నేర్చు సత్కవివరునకు
వాంఛితార్థంబు లొసఁగనివారు గలరె?

(అ. ౧. ప. ౭౧)

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునందును ఇట్టిదొకటి గలదు.; కాని కథలో నీపద్యమునకున్నంతకలయిక దానికి లేదు. ఇంద్రుఁడు శుచి ముఖని గొనియాడుచు నాడినపద్యము:—

సీ. శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱఁగ నీక
పదమైత్రి యర్థసంపదలఁ బొదల
దలఁపెల్ల నక్లిష్టతను బ్రదీపితముగాఁ
బునరుక్తి దోషంబు పొంతఁ బోక
యాకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శా
ఖాచంక్రమక్రియఁ గడవ జనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకోనదుకుచు
నుపపత్తి యొందు నతూర్జితముగ

తే. నొకటఁ బూర్వోత్తరవిరోధ మొందకుండఁ
దత్తదవయవ వాక్యతాత్పర్యభేద
ములు మహావాక్యతాత్పర్యమునకు నొనరఁ
బలుక నేర్చుట బహుతపః ఫలముగాదె!"

(ప్రభా. ఆ. ౨. ప. 3)

ఈ రెండుపద్యములం బోల్చి చూచితిమేని, రెండవపద్యము రచించులోపలఁ గవి కొంతమట్టుకు శైలిం గూర్చినయభిప్రాయము మార్చికొనినాఁడనియుఁ జెప్పఁట కవకాశమయ్యెడి. కళాపూర్ణోదయ పద్యముం బట్టిచూచినఁ గవి యర్థాలంకారములు మాత్రమే కాక శబ్దాలంకారములును అంత్యానుప్రాసయములని భావించినట్లు కనఁబడి యెడి. రెండవపద్యములో నేయలంకారములను ధ్యానింపలేము. భావ ములు, అర్థములు, అవయవసంయోగము మొదలగుతలఁపులతోఁ జేరినలక్షణముల మీఁద నేకాగ్రమగుదృష్టిని నిలుపుట యుత్తమమని యెంచెనేమో! కావుననే ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునఁ జిత్రకవిత్వ మించు మించు శూన్యము. కళాపూర్ణోదయమునఁ గొంత యధికమే. ప్రభా వతీప్రద్యుమ్నమురచనావిషయమునఁ గళాపూర్ణోదయముకంటె మిన్న కాని, భావనాశక్తి కొఱవడినది. కవి వయసుముదిరినవాఁడై నందున రాగములు కృశించెఁ గాబోలు. కళాపూర్ణోదయమునందుఁగలనూతన కల్పన లింకు లేవు. విషయముఁ బట్టిచూచినఁ గళాపూర్ణోదయము సాటిలేనిది; కాని శైలి ప్రబంధసంబంధి. శ్లేషము, అంత్యప్రాసము, యమకము, భాషాద్వయానులోమవిలోమశ్లేషచిత్రములు మొదలగు నవి కళాపూర్ణోదయమునఁ దఱచు ప్రయోగింపఁ బడినవి. రగడలును దండకములును లేకపోలేదు.

కథను వివరించుపద్ధతులు రెండు:—విషయముల జరిగినట్టికాల క్రమానుసారముగాఁ జెప్పుట, కాలక్రమమును వదలి సరసమగు నే

సందర్భముననైనఁ బ్రారంభించి పిదప వెనుకముందుగాఁ గథను బెంచి పూర్తిచేయుటయు: మొదటిది కాలక్రమమనియు, రెండవది కార్యకారణక్రమమనియుఁ బేర్కొనఁబడవచ్చును. వస్తుతత్త్వపరిశీలక శాస్త్రములలోఁ గాలక్రమమునకుఁ బ్రసిద్ధి యెక్కువ. కావ్యములందు రసము ప్రధానముగాన మొత్తముమీఁద గాలక్రమమును విసర్జించిన బాగు. కార్యకారణక్రమముగఁ గథను వర్ధిలఁజేసిన వారు, ఆంధ్రకవులలో నాకుఁ దెలిసి సూరన్న తప్ప నింకెవరును లేరు ఈమార్గసంచారమునకును మొదలిడిన వాఁడితఁడేయేమో! స్వతంత్రముగ నవీనభంగుల రచించుట మహాకవియొక్క ప్రతిభకు ఫలమును సాక్షియును.

కాలక్రమముంబట్టి చూచిన నీకథకు నాదిమభాగము పంచమాశ్వాసములోని సర్వతీచతుర్ముఖుల లీలాకేళి. అనఁగా సామాన్యకవులు వ్రాసియుండినఁ బంచమాశ్వాసము ప్రథమాశ్వాసమై యుండును. చూచితిరా! ఈకవియొక్కకూర్పులోఁ గథాప్రారంభమునకుఁ గావ్యప్రారంభమునకుకు నెంతదవ్వో! ఇట్లు దూరస్థములయ్యు నల్లిక చెదరక జిగిబిగిగా నున్నందున నియ్యవి గాఢాశ్లేషముం గాంచియున్నవి. కథపూర్తిగాఁ దెలియుటకు నైదాశ్వాసములు చదివి తీఱవలయు. ఇఁకఁ గథ నెఱుంగవలెనన్న కుతూహల మున్ననో ప్రథమాశ్వాసములోనే యంకురితము! రంభానలకూబరులవలనఁ గడపట వినంబడినవాక్యం బొక్కటిఁ దలంచికొని కృతాంజలియై కలభాషిణి నారదునితోఁ దావిన్నప్రకారంబు నీరీతి విన్నవించుచున్నది,

సీ..........................

....

ఏనువృథాభ్రాంతి నింతనంతను దాని
వెంబడిఁ జని పల్కు వింటి నొకటి
వినఁడది యర్థేశతనయుఁ డోయబల! యి
న్నారదుమాటల నడుమ వేఱ

తే. పోఁడిమి నేయువ్యో నల కళాపూర్ణుసుద్ది
కడమ చెప్పుమన్న రంభ యప్పుడ తెలుపనె
నీకు మఱి చెప్పరాకుంట నీకథయును
నీకు నాతోడుసు మ్మెబ్బనీకు మనియె.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౬)

ఇదియే కళాపూర్ణునిం గూర్చినతొలుతటిప్రస్తావన. ఔత్సుక్యముఁ బ్రేరేపించువిధములు చూడుఁడు. రంభ తనప్రియునికైనఁ జెప్పరానికథ యెట్టిది? ఏకారణముచేత నామె మౌనధారిణి యాయె? అను మొదలగుప్రశ్నలు తమంతట నావిర్భవించి, సమాధానము దెలియువఱకుఁ గథనుండి మనల గన్నెత్తనీయకుండఁ జేయును. కావ్యములలోని యేకీభావ మనఁబడు గుణమదియె. అనఁగా నొకపట్టున, నొక ప్రక్కగా సర్వముఁ గ్రోలమేనిఁ దనివి నీయమి. భాగభాగములుగాఁ జదువఁబోయినఁ దృప్తి లేదు. ఏలన, సమాప్తి వఱకు నేభాగమును అఖండముగాఁ దెలియఁ బడమిచే.

తే. ఏనెఱుఁగ వేడ్కపడుచున్నదానవో, త
పోధనోత్తమ, యాకళాపూర్ణుఁ డనఁగ
నెవ్వఁ డాతనినుద్ది మున్నేమి చెప్పె
నద్ది చెప్పరాదనియె నాయిగురుఁబోఁడి.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౭)

అనిపలికినకలభాషిణి పలుకు లాయమవే కాదు, మనవియును. మంచుకొలవి నెగఁద్రోసినట్లు నారదుఁడు "ఇదియంతయు నపూర్వంబు నాకునుం జెప్పరాదు." అని యానతిచ్చు తఱికి మనయుద్రేక మాఁపరాదని దయ్యెడు. నారదు డీకథ యత్యపూర్వమనుటయును, గవి పాత్రముల మూలమునఁ దనకృతిని దానే యటనట విమర్శించుట కింకొక ప్రమాణము. రంభానలకూబరులకు నీయపూర్వవృత్తాంతముం

కూర్చినప్రసంగసమయమున వివరించుచు నారదుడు కలాభాషిణితోఁ దనప్రియునకైనఁ దాఁదెల్పమికి నాయప్సరస చెప్పినవిధంబు వినుమని యిట్లనియె :—

సీ. ...ఓపౌరుషాభరణ తత్కథలు వ
చ్చిననేమి యంతేని వినుము తెలియ
నాకథలిఁకఁ జెప్పిననట్టివారును విని
నట్టివారును ధాత్రియందుఁ బుత్ర
పౌత్రప్రపౌత్రాది బహుసంతతియుఁ దన
ర్చుచుఁ జిరకాలంబున ప్రచురసంప
దభివృద్ధిశోభితశుభసౌఖ్యములు గాంతు
రనుమాట యున్నది యాదియంద
తే. యేను నీకదిచెప్పిన దీనికొఱకు
నవనిఁ బుట్టంగవలయునో యని వెఱచెదఁ
బ్రాణవల్లభ ! యవి తావకాంగసంగ
సౌఖ్యమునఁ బేర్చునాకు నిష్టంబులగునె.
తే. అదియు వింటివిగద యని యః యె దేవి
యేను వినినట్టిపిమ్మట నిట్టిమాటఁ
బలికె నొక్కయమోఘవాగ్విలసనుండు
గావున వచింప విన నీకఁ గాదు నాకు.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౯౬—౯౭)

ఈమాటలతో మనయుత్కంఠ గొంతునకు మీఁదుగాఁబోవును ! ఉత్కంఠకుఁ దోడదద్భుతమును వచ్చిచేరును. ఎట్లన: కేవలనిరర్థకవ్యాఖ్యానమైనఫలశ్రుతిఁగూడఁ గథలో ముఖ్యాంగముగఁ జేర్చినాఁడే యను విస్మయ మొకటి. మఱి, యీఫలములు దేవతల కశుభము లగుటచే దేవత లీకథను వక్కాణింపరు. మనకు శుభములు గావున వినవలయు

ననుసంభ్రమ మింకను నుద్గాఢమగును. ఒకపక్షము వారికి మేలుగను, మఱియొకపక్షము వారికిఁ గీడుగను నవతరించిన యీచరిత్ర మేరీతి భూలోకములో వ్యాపింపఁగలదని యాశ్చర్య పడమా! కథ దేవలోకములోఁ బుట్టియుండుట యీవఱకే స్పష్టము. ఇఁక దేవతలు చెప్పనిది మనకేఁ దెలియు నేభంగిని? కథ యేమో తెలిసియే యున్నది. లేకున్న నీకావ్యమెక్కడిది? నారదుఁడును,

తే. "అతివ విను రంభకును గలయట్టిభయము
నాకుఁ గల్గుటఁ దత్కథ నీకుఁ జెప్పఁ
గూడ దట్లయ్యు నిక్కలి కువలయమున
వెలయుఁగల దది వెలయు త్రోవలును గలుగు."

(కళా. అ. ౧. ప. ౯౯)

అనిచెప్పుచున్నాఁడు. అతనివాక్య మమోఘము. అట్లగుట నెవ్వరికి నపాయంబు నాపాదింపని యేమంత్రముచేఁ గవి యాక్రియ సమర్థించునో యని యుబ్బురపాటును దొట్రుపాటును జదువరులకుఁ దలమున్క లగునుగదా! మనల నేకాగ్రవధానులం బరాకృష్టచిత్తులం జేయుటకంటె శిల్పసౌభాగ్య మెయ్యది? కల్పనయనఁగా నిట్లుండునదే కల్పన. ఊపిరియాడకుండనంత యుద్వేగముం గల్గించునది.

షష్ఠాశ్వాసములోని 189 వ. పద్యము వఱకు నుండునంత ప్రౌఢముగఁ దరువాతిభాగములు లేవు. ఈగ్రంథ మంతటితో సమాప్తిఁ జేసియున్న సమ్యగ్రమ్యతరమై యుండును. ఏడవ. యెనిమిదవ యాశ్వాసములలో భావనాశక్తి, ప్రతిభ మొదలగు కవిత్వమూలశక్తులు బలహీనములు. తుదకు మధురలాలసాపరిణయాదులు వర్ణింపఁబడకున్నను తత్పూర్వకథచే నూహ్యములు కావున వానిని బొందించి యుంట పునరుక్తిఁ బోలినది. ప్రధానాఖ్యానముతో నైక్యము వీనికత్యల్పము.

అట్లయ్యును ఈనిరర్థకప్రస్తావనకుఁ గవి యేల ప్రవర్తించినాఁ డనుట చింతనీయము.

కథాంగము లేకభావముం దాల్చి యొకశరీరముగా నేర్పడి యున్నఁ గళకుఁ బ్రాశస్త్యము. అట్టి గాఢసంయోగమునకు వ్యాఖ్యానములోని పూర్వోదితపద్యమునకుఁ దరువాతి భాగములన్నియు విచ్ఛేద హేతువులు. ఇది యెఱింగి ప్రతిక్రియ చేయనెంచినవాఁడై కాబోలుఁ, గథయొక్క యాదినుండి యంతమువఱకుఁ బూసలలో దారమిమిడి యుండునట్లు మణిహారవృత్తాంతముం గూర్చియున్నాఁడు. ఈ హారవృత్తాంతముం దిలకింపుఁడు :—

మణిహారవృత్తాంతము

దీనికి నాదిమప్రభువు విష్ణువు. అతనిని దపస్సుచే మెప్పించి దానిని బడసినవాఁడు సుగ్రహుఁడు. పిమ్మట బ్రాహ్మణశాపమున నతండు దనతొల్లిటి యెఱుక యంతయు హతంబు కాఁగా, నూతనావతార మెత్తినవానియట్లు సత్త్వదాత్ముఁ డను పేరఁ బరఁగి రాజుగాఁ గొంతకాల ముండి పిమ్మటఁ గళాపూర్ణునికి మంత్రిగాఁ గుదిరె. సుగ్రహుఁడు మున్ను దేవతాలయములోఁ బెట్టి మఱచినయామణిహారమును మధురాపురపు బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు తీసికొనిపోయి తనయింట బహువర్షములు పూజ సేయుచు నుంచికొని ద్వారక కరిగి శ్రీకృష్ణునకు సమర్పించెను. శ్రీకృష్ణుఁడును "దండకాకృతి సముజ్జ్వలసంస్తవలీల కెంతయున్, ఘనముగ మెచ్చి యిచ్చి మణికంధరనామునకున్." మణికంధరుఁ డలఘువ్రతునకు, నతఁడు కళాపూర్ణునకును, నాతఁడు శిశుప్రాయయగు మధురలాలసకుం గ్రమముగ నొసంగిరి. అట్లగుటనీహారమును సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసక్రీడయుం బోలెఁ గథ నేకీభూతముం జేయుకల్పనలలో నొక్కటి. పూర్వోత్తరభాగంబు లన్నిటికి నీహారము సామాన్యము. కథనెల్లఁ బ్రాఁకియుండుతీఁగవ టిది.

ఈరీతి నీకల్పన మహాశ్చర్యమైనదయ్యు నిష్కళంకము గాదు. ఎట్లన : ఆహారముయొక్క నాయకమణి యెవ్వరిహృదయస్థలంబున నెంతవఱకు సోఁకియుండునో, యంతతడవును వారికి సర్వజ్ఞత్వము, వాక్పటుత్వమును సిద్ధించునని విష్ణుపురము. దానిసత్యము ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనులోపల సుగ్రహుండు శాపహతుఁడాయె. మధురాపురిబ్రాహ్మణుండన్ననో దానిని గంఠములో ధరింపక పూజసేయుచు బహువర్షము లుండినాఁడఁట ! వానిభార్యయొక్క చిత్తస్థైర్య మెంత దృఢమో ! ఆపె గూడ దొంగతనముగానైన దానిని వేసికొనలేదు. శ్రీకృష్ణుఁడు మణికంధరుని మెడలో వేసినాఁడు గాని, యది "బాలతఁ గనుపట్టు విష్ణునికలాపము గావునఁ దద్భుజాంతరస్థితికిఁ జాలకొప్పి గళసీమన యెంతయు గుప్తమై" యుండెనఁట! "బాలతఁ గనుపట్టు" అను విశేషణము సముంజసమా ! పూజారి బ్రాహ్మణుఁడిచ్చినది బాలకృష్ణునకా ? షోడశసహస్రమహిషీయుతునకా ! పిమ్మట శిశువుగా నున్న మధురలాలసకుఁ గళాపూర్ణుఁడు వేఱుఁగా నాయకరత్న మాపె హృదయంబు సోఁకునట్లు పడినది. సమయముఁ జూచి పడవలసిన చోటఁ బడినదిగదా! ఎంత తెలివిగలపతకము ! అట్లు సర్వజ్ఞమైన యబ్బాలికామణి యనేకులపూర్వవృత్తాంతముం దెల్పి సత్త్వదాత్ముని చరిత్రమునకు వచ్చునప్పటి కాపె "యటునిటుఁ గదలఁగఁ దన్మణి హృదయస్థలముఁ బాసి కడకేఁగుటఁ దెలివి యుడిగెను" ఇట్లు వ్రాయుట కామరూపధారణముకంటె నసంభావ్యము. ఏలన : సత్యముగా నుండునా యనుశంకఁ గలుగఁజేసి కథయందు నమ్మికను భ్రమను బోఁగొట్టుఁ గావున. ఇఁక ముందజీవవృత్తాంత మింకను బ్రామో భావమునకు దూరము.

వ. "నాఁడట్లు బోధోదయం బగుటయు నడుగుటయు నేత న్మాలంబులని యెవ్వరు నెఱుఁగకుండుటను నిది సామాన్యవ్యవహారంబ యనుతలంపున మావారు దాఁచి మఱచుటంజేసి నాఁటనుండి నేఁటి దాక నిద్దివ్యహారం బెన్నఁడును ధరియించుటయును లేదు. నేఁడాభరణ భరణసమయంబునఁ బ్రసంగవశంబునఁ దలంచికొని చెలులు తత్ప్రాప్తి ప్రకారం బెఱింగింప నిది సుముహూర్తలబ్ధం బైన ప్రథమభూషణం బనియు భవద్దత్తంబనియు సత్యాదరంబునఁ దెప్పించి హృదయభాగ స్పర్శినాయకరత్నంబుగా నిపుడు ధరియించి యున్నదాన."

(కళా. అ. ౫. వ ౧౫౯)

ఇందలి యసంభావ్యములు రెండు : కన్యగానుండునపుడా రాజు గాలిదైన సోఁకునా దేవుఁడా! యని వ్యథఁ గూరుచున్న విరహవేదనా కాలమునను బెండ్లినాఁడును ఎన్నఁడును రాని ప్రశంగవశ మిప్పుడేల పైఁబడవలయును ? రెండవది : 'హృదయభాగస్పర్శినాయకరత్నం బుగా' ధరింప బుద్ధి నిష్కారణముగా నేల పొడమ వలయును ? లోక ములో నదృష్టములును, నిర్హేతుకములు నైన యాకస్మికములు లేక పోలేదు. గాని, పదేపదే వలసినచోట్ల నెల్లఁ గాకతాళీయన్యాయముల నాశ్రయించుట కల్పనకు మిక్కిలి కొఱంత. కామరూపములు, దివ్య దృష్టి, ఇత్యాదులు, అన్ని కష్టములకు ననుకూలించుసాధనములు గానఁ బ్రశస్తములు గావు. సర్వసందర్భములలోఁ జేరఁజాలినవి యాకథలోఁ దప్పక చేర్పఁ దగినయంశములని చెప్పవీలులేదు గనుక, నిట్టి వేసంద ర్భములను జేర్పకుండుట మేలు. కథకెల్ల సూత్రమువలెనుండునీహార మిన్నివక్రముల కాస్పదమగుట చింతావహము.

నాటకరీతిని సంభాషణాదులచే వృత్తముం బ్రకటించుటయందు నీగ్రంథ మసదృశము.

కథాప్రారంభముననే యెంతవడిగా నన్నిపాత్రములం బ్రవేశింపఁ జేసినాఁడో తలపోసి యానందాశ్చర్యముల భరింపుఁడు. ఉద్యానవనములోఁ గలభాషిణి పరిచారికలతోఁ గూడి డోలావిహారంబు సల్పుచుండఁగా, నారదునితో నాకాశమార్గంబునఁ బోవుచుండు మణికంధరుఁడు,

మ. "తమిఁ బూఁడీఁగలఁ ద్రాఁగుబుయ్యెలలఁ బంతాలాడుచుం దూఁగునా
కోమరుం బ్రాయపుగబ్బిగుబ్బెతలయంఘ్రుల్ చక్కఁగాఁ జాఁగి మిం
టిమొగంబై చనుదెంచుఠీవిఁ గనుఁగొంటే దివ్యమౌనీంద్ర! నా
కన్యాగీనేత్రలమీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్ద్రాఁచు లాగొప్పెడిన్"
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౪౩)

అని ప్రశంసించినప్రకారము సరిగాదని నారదుండు,

మ. "భళిరా సత్కవివౌను నిక్కము తగం భావించి నీవన్న యా
మెలప్రాయంపుమిటారికత్తెల బెడంగే నెంతునుంగాన, వా
రల డోలాచలనోచ్చలచ్చరణముల్ త్రైవిష్టపస్త్రీల యా
నలఁ దన్నం జనునట్లు మించె నవినన్ దప్పేమి యొప్పే యగున్."
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౪౪)

క. "అని పలుకునప్పుడు నికటం
బున నలకూబరుఁడు దాను మొగిలు మఱుఁగునన్
ఘనమగుదివ్యయానం
బునఁ జనుచున్ రంభ విశదముగ నదివినియెన్."
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౪౫)

అదినేయీరీతి నైదుగుర నెదుర నిల్పుటయ కాదు, మాటమాటకును గథ పెరుఁగునట్లు చేయు మాహాత్మ్యమున సూరన నిస్తులుఁడు. ప్రథమాశ్వాసము ముగియుసరికేఁ గథామధ్యమున మునిఁగినవారమై,

మెట్లు వచ్చితిమి, యాది యెయ్యది, యంత్య మేదిక్కున నుండునని విస్మయానందముల నోలలాడుచుందుము. మణికంధరునిస్తుతి వ్యర్థచేష్ట గాదు. ఆకాశమునఁ జేయఁబడియుండినందునఁ గలభాషిణి వినియుండదు. అటువినమి యావశ్యకము. లేనిచో నలకూబరుని పైని వలపుచే నైన దైన్యముతో నారదు నాశ్రయించి యుండదు మఱియు నాపాగడికె రంభకు నసూయాకారణము. ఆయసూయచేఁగదా యాపె నారదునితో మాటలాడుటకై వచ్చి నలకూబరుఁడు "నరభామలపోఁడుములకు భ్రమయకయున్నే" యని దరహాసముచేయుట! నారదుండును బ్రతిహాసముఁ జేయఁబూని,

క. "నినుఁబోలువనిత నీకును
వనజముఖి! యితనిఁబోలువాఁ డితనికి నెం
దును గల్గి కలఁచునో యి
ట్టినిగాఢపుమదను సొంపు తీర్పఁజనునే?"

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౭౦)

అనుపల్కుతఱికిఁ గథయొక్క యస్థిభారముతో సగము సంపూర్ణమయ్యెను. పిమ్మట లెక్కకువచ్చునో రాదో యనునట్టి చిల్లరవిషయముంబోని,

"వ. అంత నమ్మహామునీంద్రుని యాజ్ఞానుసారంబునం దద్దివ్యయానంబు కలభాషిణి విహరించుచున్న యెలదోఁటలోనికిం దిగియె నట్టియెడ రంభానలకూబరులును వినయపూర్వకంబుగా నతనిచేత ననిపించుకొని యప్పు డెదుటఁగాన్పించువాసుదేవుని ప్రాసాదరాజంబునకుం జేయెత్తి మ్రొక్కి తమవిమానంబుతోడ నిజేచ్ఛం జనిరి."

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౭౨)

అను వాక్యముతోఁ గలభాషిణి నలకూబరునివలచుటకును గళా[illegible]సిద్ధి వినుటకును సహజమైనసమయముఁ గల్పించి తక్కిన

సగము సనాయాసముగ ముగించిన యీకవియొక్క ప్రతిభ యనిర్వచనీయము గదా! ప్రథమాశ్వాసము కథకు నాలవాలము. సమస్తములైనకార్యములయుఁ గారణబీజంబు లిందుఁ జల్లఁబడియున్నవి.

ఐక్యమను లక్షణము.

సామాన్యకవులతోఁ బోల్చిచూచిన సూరనకళాకౌశల మింకను వైశద్యముతో వెలుఁగును. మనప్రబంధములు తఱుచు కథానాయకుఁడగు "రాజు" అనునొక్క పాత్రముతోఁ బ్రారబ్ధములు. ఆయనసగూర్చిన యప్రస్తుతవర్ణనము ముగియుటకుఁ బట్టునది యొక గంట. పిమ్మట నర్మసఖుఁడో యెవఁడో యొకఁడు వచ్చుట. అటు తర్వాత వేట వెడలుదు రేమో! అక్కడ నొకసఖిజనపరివేష్టిత యగు కోమలాంగిని జూచి రాజును విదూషకుఁడును (నర్మసచివులు విదూషకులుగ నుండుటయును, విదూషకులు నర్మసచివులుగ నుంటయు హిందూరాజధర్మముకదా!) రెండుగంట లొకరితోనొకరు శ్లేషలుఁ అతిశయోక్తులు, ఉత్ప్రేక్షలుఁ జెప్పునప్పటికి నిది దయ్యాలతో నిండినకావ్యమని దూరముగఁ బాఱవైతుము! కళాపూర్ణోదయముతో నుపమింపఁదగినది, మూలము స్కంధము సామాన్యముల యయ్యు, వివిధగతుల దెసలను వ్యాపించుశాఖోపశాఖలు గలిగి కనుపండువుగనుండుమహావృక్షము. సామాన్యప్రబంధములు. కొలుకు లొకదానివెంటనొకటి యతికించుటచే నేర్పడినగొలుసులవంటివి. ఐక్యము వీనిలోలేదు ఎన్నికొలుకులైనఁ జేర్పవచ్చును; ఎన్నియైనఁ దీసివేయవచ్చును. వైపుల్యము దక్క సంకెద్దానికిని లాఘవనష్టము లుండవు. ఆకృతి మాఱదు. వృక్షములు మొదలగు సజీవములవలె నుండు కావ్యముల నేయంగమునైన ఛేదించుటకుఁ గాదు. నూతనాంగములఁ జేర్చుటకుఁ గాదు. ఎట్లుచేసినను పరిమాణభేదమే కాదు,

ఆకారమును వికృత మగును. ఐక్యమునకు కథాలక్షణమును బరీక్షించు పద్ధతి యేమనఁగా :—ఉన్న భాగములు వేసిదీసివేయవచ్చునా, క్రొత్తవి యేవైనఁ జేర్పవచ్చునా యని విమర్శించుట. ఈకార్యములు పొసఁగనివైన నైక్యము స్ఫుటము. సాధ్యములైన నైక్యభావ మవశ్యము.

“మానవప్రకృతిని అద్దమువలెఁ జూపుశక్తిగలవాఁడు. సంభాషణలఁ దీర్పుటలోఁ దిక్కనకు సరివచ్చువాఁడును” అని సూరనార్యుని బ్రశంసింపఁ గలందులకుఁ దార్కాణమైన ముఖ్య భాగములలోఁ గొన్ని యేవనఁగా, నిరువురు రంభలును నలకూబరులును బ్రవేశించి చిత్రవిచిత్రగతులఁ బొరపాటుతో సంచరించియు నేయ నుచితములకును అనీప్సితములకును బాల్పడక కృతార్థులగు తృతీయ చతుర్థాశ్వాసములలోని ఘట్టములు.

సూరన్నయు షేక్స్పియరును నొకరిపేరొక రెఱుంగనైనఁ జాలనియంత దవ్వులనున్న సమకాలీనులు జాతిమతవేషభాషాదుల వ్యత్యస్తులు. అట్లుండియు నీవింత నేమిచెప్ప! షేక్స్పియరు వ్రాసిన “కామెడి ఆఫ్ ఎరర్స్” (తబ్బిబ్బుల ప్రహసనము) అను నాటకమునకు, రంభానలకూబరద్వయవిలాసమునకును జెక్కు పోలిక లున్నవి. రెంటియందును భేదములేని రూపముగల నాయకు లిరువురు నాయిక లిరువురు. అన్యోన్యపాత్రముల నిరూపించుటకు నసాధ్యమైన భ్రమ తటస్థించి, నాయికానాయకులు తమవలచినవారని యొండొరులతోఁ జేరియుండువేళ, “అన్యో! పాపము! అన్యునిచే నీతరుణి చెఱుపఁబడెనా!” యను సంశయము దోఁచి మనను కలత పొందించును కాని, కథ యామూలాగ్రము విశదీకరింపఁబడునరికిఁ దమతమయభిమతముల కనుకూలము లైనవిధంబుల దాంపత్యము లేర్పడినవని చూపి, మనకు దిగ్భ్రమము వాయుటతోడన పట్టరాని

నవ్వును సంతోషమును గలిగించును! ఇట్టి కథాసందర్భ మెంతో యపురూపము. అట్టిదానిని హిందూదేశములో సూరన్నయు నాంగ్లద్వీపమ్మున షేక్స్పియరును నెట్టిసంబంధములును లేనివారయ్యు నేక కాలమునఁదలపోయుటఁ దలంచితిమేని, యిది కాలయోగ ప్రభావమో! ఆకస్మిక విచిత్రమో! యని విస్మయభరితాంతఃకరణుల మగుదుము.

కళాపూర్ణోదయమున నైదిటికిఁ దక్కువకాని విధముల శృంగారము ప్రదర్శింపఁబడియున్నది. ఇందుజావళీలకుఁ జేరునదియొకటి మాత్రము. అయ్యది యప్రశస్తమనఁదగినభాగములో నుండుటచే దాని ప్రస్తావన నిప్పుడు చేయను. తక్కినవానిలో నొకదానివలె నొకటి యుండదు. అన్నియు రమణీయములు. స్వశక్తియే గురువుగ నూతన మార్గములఁ ద్రొక్కి సూరనార్యుఁ డందుఁ బ్రకటించిన యీ యసాధారణశృంగారములకు ముఖ్యనిదర్శనములు:—శల్యాసురవిషయము, సుగాత్రీశాలీనుల వృత్తాంతము, సరస్వతీచతుర్ముఖవిలాసము, కలభాషిణీచరిత్రమును.

౧. శల్యాసురచరిత్రము

మృగేంద్రవాహనాశక్తి, తనబంధువగుమహిషాసురుని జంపిన సూఁడు మనంబునఁ బాయమిచే శల్యాసురుఁడు పగదీర్చు నుపాయ మన్వేషించుచుండఁగా నభినవకౌముదీ యనునప్సరస యెదురైనఁ, జూచినమాత్రాన హృదయమును, ఆహృదయముతోడ నిన్నాళ్లుగాఁ బట్టినపట్టును గోలుపోయినవాఁడై, నన్నేలుకొమ్మా యని కాంతను వేడికొనఁగా, నామె యుఁ జలంబు దాల్చినదై,

క. * * * *

* * నిన్నుమడియించినవా

నినిదక్క నేవరింపను,
వినుమిది నా ప్రతిన దీనివిడ నేఁక ననియెన్.

చ. అనుఁచు దదుక్తి క్రూరతకు నద్దనుజుండు ఘనంబుగా
గినిసియుఁ బోవనిచ్చె నాకకీటును జేయుక యవ్విలాసినిన్
(ఆ. ౬. ప. ౩౯. ౪౦.)

ఎంతబలవంతులైన నేమి! కామినీకటాక్షపాశబద్ధు లేమి చేయుగలరు! మరల మృగేంద్రవాహనాశక్తి యిచ్చిన యమోఘంబైన శక్తిం దాల్చి మణికంధరుని నరయుటకై పోవు నభినవకౌముదిం గాంచిఁ తన్నే చంపుటకు వచ్చుచున్నదో, యట్లైనఁ జంపువారు చత్తురను నమ్మహాశక్తి పర మున్నదిగదా! అట్లగుట నాపె నాశ మొందునో యని తనపాటు మఱచి ప్రియురాలి శుభాశుభఫలం దలపోయుచు నాసాధువు,

“చ. మతిగలఁగంగ నిట్లనియె, నాపయి వచ్చిన నీకు నిష్టదై
వతముల యాన సుమ్మ! వరవర్ణిని! యెందుఁ దలంక నేను దు
ర్మతివయి నీవు నాకుఁ దెగి క్రమ్మగ్గదవో యని తల్లడిల్లెదన్.”
ఆ. ౬. ప. ౬౨

అభినవకౌముది యతని మంచిమాటల మోసగించి వెంట, గొనుచుఁ జన్నది. నమ్మినవాఁడు కవుడు లేనిమానిసి! వానిని మోసగించుట యేమి కష్టము? ఇట్లు తన్నలయించుచుం బోవుచుండఁ దన ప్రతాప మాపె కెఱుకపఱచువాఁడై యాపెను దాఁకకుండునట్లు శిలాప్రయోగముఁ జేసి జంతుజాలంబుల సంహరించి యిట్లనియె. “నన్ను వరింపుము. లేనిచో నీవు చనుచు చోటులెల్ల నాబలముచే నాశము చేయుదును. దాన నీకు నపకీర్తి. కాన నన్నుఁ గూర్చి కరుణలేకున్నను భూతకోటుల రక్షింపవలయు ననుదయచే నైన నాకు వశ్య వగుము” అయ్యో! వాని యార్తి యెట్టిది. కాఠిన్యము,

మార్దవము రెంటను గాంచుం గన్నవి కదా! మోహమాహాత్మ్యమట్టిది! వెన్న కాచునట; కాయి వెన్న యగును. అతనికి మణికంధరునిచేత నభినవకాముని చంపించినది. దానిది వ్యసనకరముగు స్వర్గమును నైన శుష్కజీవితము! నిష్కళంక ప్రీతిచే విశోభితము!

౨. సుగాత్రీశాలీనుల విచిత్ర కథ

సుగాత్రి నారదపూజారియైన యొక బ్రాహ్మణుని కూఁతురు. దాని వరుఁడు శాలీనుఁడు. ఇల్లటపుటల్లుఁడు. అలంకారములు, డంబములు, అట్టహాసములును వీరికి సరిపడవు. పట్టణవాసుల కుర్చీలు, మేజాలు, నిలువుటద్దములను జూచి పల్లెటూరివాఁడు వెఱఁగు వెఱవు నందిపోవు మాడ్కి, నేయలంకారములు లేక యుండువారి నేకాని, తళతళలు, పళపళలు, ఘలుఘలులు, ఘుమఘుమలు, మెఱయువచ్చెడు స్త్రీలఁ దిలకింపఁడు. సర్వశృంగారసన్నాహములతో భార్యవడకటిఁ టికి రాఁగా నిదేమికో అవిద్యయో, గజ్జెలపిశాచమో యని కన్నెత్తియైనఁ జూడకుండెను! ఆ భార్యకా పురుషునితిక్క తెలియదు.

అత్తగారింకను శ్రద్ధతో సొగసులు దిద్ది పెద్ది కూఁతును రెండు మూఁడునాళ్లట్లు పంపెను. వృథాప్రయాస! "పట్టి రాతిపోకలో నర్చ వాసనతియు." పెండ్లికూఁతు మారక యుండినను జెలికత్తె లూరకుండురా? జీతములకుఁ బ్రతిఫలముగా బోధనలు చేయునిచోఁ గృతఘ్నత యని యేమో! ఆ లజ్జావతికి నేకాంతంబున నిట్లనిరి.

ఆ. "పొలఁతి! యాలిమగని పోఁడుము లేమియుఁ
గలిగినట్టి చొప్పు గానరాదు
మీ తెఱంగు చూడ మేల్నెలు దంపతు
లిరువురును వివేకు లేమి చెప్ప!

(కళా. ౫.౪. ప. ౬౫)

క. కాంతుఁ డుచితజ్ఞుఁ డైనను
గాంతకు సిగ్గువడఁ జెల్లుఁగాక కటకటా!
కాంతుఁడు సిబ్బితికాఁడై
కాంతయు నట్లైన నెట్లు కాఁపురమింకన్.

(క. శా. ఆ. ౪. ప. ౭౭)

క. గాఁ గాముసఁ దోడ్తోడన
గారమ్మనఁ డనుచు మగిడి రానేటికిఁ గ
య్యారంబులాడి రాఁగా
లీరాదో మాకునుడిగి యీఁగాదో చెలీ!

(క. శా. ఆ. ౪. ప. ౭౮)

క. అన విని యాపెడమాటల
నను నేటికిఁ జూపెదరు విననె సైఁపవు నా
కని సిగ్గునఁ బలుకుచు నాఁ
డోసరిచి చూచెను దదీయయుక్తుల తెఱఁగున్.”

(క. శా. ఆ. ౪. ప. ౭౯)

ఈసంభాషణ యతిమధురము. అశ్లీలవాక్యములు లేవు. జాతీయములు, లోకోక్తులు, వీనిచే సువాసితము. చెలికత్తెలిట్లు గరువముగాఁ బలుకుట కావ్యములలో నరుదు. కడపటిపద్య మత్యద్భుతము. ముగుదకన్నెయొక్క ఒకటిసిగ్గును లోనియాశను సొగసుగఁ జూపుచున్నయది.

ఈనూతనచికిత్సలు ఫలమీయకపోయెను. పాపము! సుగాత్రి యేమి చేయును? రాజకుమారిగా నుండినచోఁ జందనాదులఁ బట్టించుకొని చిగురుటాకుఁ బాన్పుపై హాయిగా మూర్ఛపోయి యుండును! పూజారిబిడ్డ. శాస్త్రప్రకారము శృంగారమనుపథ్యమును సేవించి ప్రకటింపవలయునన్న నుద్యానవన ముండవలయును, శీతలోపచారము

లకు సేవకురాండ్రుండవలయును; మఱియుఁ బచ్చకర్పూరము, పునుఁగు, జవాది, యాఁకుటిబొండెలు, చందనము మొదలగు సంభారములు లేదని శాస్త్రోక్తముగాఁ గామము నావాహన చేయునగునా! అట్టినీటు ధనికులకే కాని సామాన్యులకుఁ జెల్లదు ప్రబంధములలోని మోహము మాత్రము నిక్కమైనయెడల, రాజులయిండ్లలోనే కాని యింకెక్కడను రతిమన్మథులు నివాసము చేయరని చెప్పవచ్చును! సుగాత్రి కీవిగఁ దీపు లెవ్వియుఁ బట్టలేదు. "నాకును మంగళసూత్రం బీపాటి శుభస్థితి నుండుటయే పదివే లనుచు నెంచుకొనియు వేళాకోళలాగున నుండక యతనికి నాయురభివృద్ధికరంబులని వివిధాలంకారముల నెప్పుడు నేమఱకయు తాల్చుచుఁ దనతల్లి యేమియు నతని నిట్టిట్టాడకుండం బ్రార్థించుచుండె"

భర్తకు నొకపిచ్చియైన భార్యకు నొకపిచ్చి. తన యలంకారము లాయునకు నాయురభివృద్ధికరములనుట పిచ్చియైనను మేలుచేయు మంత్రములలో నొకటిగాన ననింద్యము. ఈమోర్పును, వినయమును; సుఖపరిత్యాగబుద్ధియు, సంతుష్టియు శృంగారభావములు గావా? పతిపైఁగలప్రీతిని సూచింపవా? అత్తగారి కీమాత్రమున శాంతము గుదురదాయె! మనుమఁడు గలుగకున్నఁ దనకు మోక్షము గలుగదని యేమో! ఈ దౌర్భాగ్యపుటల్లుఁడు తోఁటలోనైనఁ గృషిచేసి ప్రయోజకుఁడగానీ యని, యాతనిని బూఁదోఁటలో మాలిపనికి నియోగించెను! శాలీనుఁడు సత్త్వగుణుఁడు. చెప్పినదంతయుఁ జేసి రచ్చలేక యుందమనెడివాఁడు. మఱియు నిల్లటపుటల్లుఁడు. అట్టియల్లురకు మర్యాదలెక్కువ యుండునా? ఒక్కఖేదమును జెందక నిత్యముఁ దోఁటపనులఁ జేయుచుండెను. అప్పుడు సుగాత్రి

తే. తల్లిమాటలచే నిట్లు తనవిభుండు
దనువు బడలంగఁ బూఁదోఁటపనులు సేయఁ

జూడ నోర్వక తాను సచ్చోటి కరిగి,
తోడుపడియెద నని చూచు, వ్రీడ నుడుగ.

(ఆ. ౪ ప ౧౪.)

పిమ్మటఁ గొన్నాళ్ళకు లజ్జఁబాయఁద్రోచి పురుషునకు సహాయముగఁ దానును దోఁటపనులను జేయు,

ఉ. “ * * * *
* * * *
* * ఎప్పటియట్ల యలంకృతాంగియై
యొంతయు నింపుతోడఁ జనియెన్ బ్రియుఁడున్నవనంబు లోనికిన్.

(ప ౯౪.)

కం. చని యాతఁడు దాఁ జలిపెడు
పనులకు నీయకొనకున్నఁ బలిమిఁ గడంకన్
దనసొమ్ము లెల్ల నొకమఱుఁ
గున నిడి పిరినుట్టు సుట్టికొనిన వలువతోన్.

సీ. తోరంపుఁజనుదోయి త్రుళ్ళింతల నికంగఁ
దగుచోట్ల గుద్దఁటఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి
ప్రేఁగైనపిఱుదు బల్విడిఁ జలింపంగను
వడి నిట్టునట్టును నడిచి నడిచి
యడుసుతంపురు చెక్కుటద్దంబులను బర్వ
మళ్ళకు మడవలు మార్చి మార్చి
నడుములేఁదీవియ నకనక ల్గుడువ నిం
పునఁ దగుమోఁపులు మోసి మోసి
తే. చిఱుచెమటఁ జేర్చు వింతక్రొమ్మెఱుఁగుతోడఁ
గొమరు మేనొప్ప సారెకుఁ గొప్పు వదల

నేమిటికి నైనఁ దాము న్న యేగి యేగి
యెల్లపనుల నొనర్చి నింపెసక మెసఁగ.

(ప ౯౬)

ఇన్నాళ్లుఁ గరఁగని యాతనిమన సీనవ్యమోహనమూర్తిచే జయింపఁ బడెను.

చ. * * * అంతనా
బడలిక చూడలేకిడుమపాట్లకుఁ జొచ్చి నలంగి తంచు నె
క్కుడుతమకంబుతోడఁ దలఁగ్రుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చె నత్తఱిన్.

(ప ౯౯.)

పశుప్రాయమగుశృంగారమునకంటె నిది యెంత మేలు! చూచి చూడక మునుపే కామినులఁ గవయ నుంకించుట లోలత్వము, నీచము. ఇక్కడ, భార్యయెడఁ గూరిమి, ఆపి తనసహాయమునకై స్వయముగా వచ్చినందుకు మెప్పు, బడలినందులకుఁ గనికరము, గొప్పబుద్ధిఁ జూపినందులకు సుదారవర్తనయను గౌరవము—ఇట్లు స్నేహము, మర్యాద, పీఁకనకూలములైన భావములతోఁ గలసినశృంగారము చూపఁబడియున్నది. ఇది శ్రేష్ఠము; మానసికము; శాశ్వతము. పెఱతావి యంగరాగములు, తుచ్ఛములు, చంచలములు. మనసుతోఁ గలసినట్టు కామేచ్ఛ వర్ణించుట మనలో నంతగా లేదుగాన నీచరిత్రము నవ్యలీలాలలితంబు

స ర స్వ తీ చ తు ర్ము ఖ వి లా స ఘ ట్ట ము.

ఒకవిషయముం బట్టిచూచిన సరస్వతీచతుర్ముఖవిలాసఘట్టము వంటిది యాంధ్రంబున నెక్కడను లేదు. ఏవిషయమునఁ, బ్రకృతిని పాత్రముల జీవితముతోఁ గలిసినట్లు వర్ణించుట.

రంగము సరోవరము. శారదాదేవి ప్రణయకోపమున నవ్వాలి మొగంబుగాఁ బొరలినందున, నామెముఖచంద్రమండల మాకాసారములోనిమణిస్తంభమునఁ బ్రతిబింబితమగుడు, బ్రహ్మయు దానినిం

జూచుచున్నైన నానందింతమని కొంతసే పల్లోయుండి, యెంతకును ప్రియురాలి కోపము దీఱనందున, సమీపవృక్షశాఖాధిష్ఠితమగు రాచిల్కతో "ఓచిలుక చెలువ ! యుబుసుపోదు, కథయొక్కటి చెప్పవుగా" యనుటయు, "నోదేవ, మీరుచెప్పెదరేని వినియెద" నని యాశుకంబు విన్నవింప, వినుమని యాతండు నవ్వాడు జరిగిన శృంగారలీలల నేదోకథఁ జెప్పినట్లు శ్లేషచేసి వివరింపఁ దొడంగెను. ఎట్లన: కాసారపురములో నొకరాజు. అతనిపేరు కళాపూర్ణుఁడు. (ముఖచంద్రుఁడు) అతఁడు స్వభావునిచే (స్వభావముచే) నొకయొజ్జనిమణి శలాకను (మోవిని) విల్లును (కనుబొమలును) బాణముఁగను (చూపులు) బడసి సరిరాజులనెల్ల జయించెను. ఈరీతిగాఁ దాను మన్మథావేశముచే నామింగదియుట మొదలైనరాగంపుఁజేష్ట లెల్లఁ బ్రకటించుచు, భాషాయోషముఁ గృత్రిమకోపంబును నిజమైనయుల్లాసంబును గాఁ జిట్లింపఁబడిన కనుబొమలతోను వెలివిరిసివచ్చు చిఱునవ్వులతోను, ఆచిలుకం జూచి "యాకళాపూర్ణుఁడు మఱియేమి యయ్యె, నతని తలిదండ్రు లెవ్వరు, అడుగుము" అనవుడుఁ, జిలుకయు నట్లడుగ, బ్రహ్మదేవుం డింకను జమత్కారముగా నేమనుచున్నాఁడు ! "అతనికిఁ దండ్రి సుముఖాసత్తి, తల్లి మణిస్తంభుఁడు" (స్తంభశబ్దము పుంలింగము గనుక నందు ప్రతిబింబితం బగుట) అట్లనుసరికి—

సీ. * * *

* వాణి హాసమ్మునో, గ్రక్కునఁ గ్రమ్మఱి కౌఁగిలించి

* * * *

యింతలోనన యారా! మెప్పితబ్బిబ్బులు దద్దరిల్లకుఁడంచునవ్వి
పీఁవు

తే. చఱచి మెచ్చిటులారాజుజనని మగది
యును జనకుఁ డాఁడువాఁడునా యనుచు మఱియు

మిగుల నవ్వుచుఁ జెప్పఁడా మీఁదు ప్రాణ
రమణ! మఱి యేమి యయ్యె నారాజనుటయు.

(కళా. అ. ౫ ప. ౨౪.)

పాలయలుక సగము విరిసినది. పిమ్మట మఱికొన్ని స్నేహక్రీడలు నడవఁగా, "నిదేమి, యూరకుండ" రని కోపగించుకొన్న సరస్వతీ దేవికి హృదయప్రమోదంబుగా, నీక్రొత్తసంగతులను జేర్చి శతానందుఁడు కథ పెంచిచెప్పిన, శారదాదేవియుఁ గపటరోషంబుతోఁ "జాలుఁ జాలు మీకథ. ఇప్పటిమనవృత్తముఁతయుఁ జెప్పుచున్నారు. ఇంకెంత దూరము చెప్పెదరోయని యూరకుంటేఁగాని, తొలినుంచి నాకుఁదెలియ దనుకున్నారా?" యని యాకథయందలి ప్రస్తుతవర్తమానమును మృదు మధురవచనముల వ్యాఖ్యానముఁ జేసి చూపుచున్నది. ఐదవయాశ్వాసములోని యీవచన మెల్లరుఁ జదువఁదగినది. వచనరచనలకుఁ దండ్రి యట్టివాఁడు నన్నయ్యభట్టు. అతనిప్రౌఢిమ యన్యులకు లేదు. ఒక్క చిన్న సూరనమాత్రమింకొకవిధమైన వచనశైలిని ఒక్కమునకుఁదెచ్చి నన్నయతోసమానుఁడై యున్నవాఁడు. ఈయిరువురిదానికంటెఁదక్కువ యని చెప్పఁదగినదయ్యును, సూరన్నవచనము సామాన్యముగాదు. వాణీదేవి వ్యాఖ్యానము చక్కెరలొలుకునది.

సరస్వతీచతుర్ముఖులసంభాషణలు, చర్యలు, పొగడ్తలు మీఱినవి. అతఁడు దనసతి నెన్నోవిధముల కేళీహేళనములఁ దేల్పఁగ, నామెయు నవ్వనడంపఁజాలకున్నను గినుకనటించుచు వలదు వలదని ప్రార్థించుపద్యములు మనలఁ బరవశులఁ జేయునవి.

కలభాషిణియొక్క మనోహరచరిత్రము.

ఈకథయందలి పాత్రములపైకి నాకుఁ బ్రియతమ కలభాషిణి. నిక్కమైన శృంగారభావములకుఁ బ్రకాశకురాలు. శాస్త్రకారుల శృంగార మనునదియ్యే యంతగా సోఁకసది. జన్మమున వారకాంత. గుణ

ములఁ బ్రబంధనాయికలగు కులస్త్రీలకంటె మేలైనది. ఏకకాలంబున నిరువురి యెడ మనసుదగిలినదానిఁగా వర్ణించుట కాధారముగాఁ, గవి యీపెను గణికఁ జేసిఁ దప్పులేదని యిట్టిపుట్టుక నారోపించినాఁడో? పరిశీలింపుఁడు. ఎట్లును నీపె నీచపాత్రము గాదు. మఱి మహోదార చరిత్ర. సర్వజనస్తవనీయ. కృష్ణునికొలువునకు నప్పుడప్పుడు నారదుఁడు వచ్చుచుండ నతనితోడన వచ్చుశిష్యుఁడగు మణికంధరుని సాహిత్యపటి మకు గుణసంపదలకును మెచ్చి వానియెడ బద్ధానురాగయై యుండియు జాతిదోషంబుచేఁ గాఁబోలు, నలకూబరుని రూపలావణ్యాదిసౌభాగ్యం బులకు మెచ్చి, తదాలోకనంబునఁ దనియుక, వానివిమానంబుతోఁ గొంతదవ్వరిగి, యంత మగిడి, యాతని లెఱుంగెఱుంగం గోరి, నార దుం జేరి ప్రార్థింపుము, నమ్మునియు రంభకు వైరిని నొక్కరుత్తు నిల్పనెం చినవాఁడుగావున,

కం. నవతియున నింక నొకతెన్
భువిలోపల వేఱ వెదకఁబోవలయునె? యో
ధవళాక్షి! నీవ కానే
రవె దైవనియుక్తిఁ గొంత ప్రాప్తి గలిగినన్."

(అ. ౧. ప. ౭౩.)

అని పల్కుచున్నాఁడు. వినయము, అధైర్యము, దైన్యము మొదలగు భావములతో హృదయపూర్ణమైనవలపుఁ గలసి యుండును. విజ్ఞుపిఁగదు. అభీష్టసిద్ధి నిశ్చయముని యుదాసీనతయు గర్వముఁ గాఁచును. దీనికి దృష్టాంతముగఁ గలభాషిణి యిచ్చినప్రత్యుత్తరముఁ జూడుఁడు :—

కం. * అంతటిరూప
శ్రీవైభవశాలికిఁ గాక సిద్ధించునె యీ

దైవనియుక్తియు మాబోం
ట్లేవిధమునఁ బొట్లు వడిన నిద్ధవివేకా!"

(అ. ౧ ప. ౭౮.)

నారదుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు. మణికంధరునికి నాపైపైఁ గోరిక యుం డుట నెఱిఁగినవాఁడు గావున, నీ నూతనరాగజ్వాలలో నాప్రాంతవల పెక్కడ భస్మమగునో యని దానికిఁ బ్రతిక్రియ చేయుటకో యన, "నాశిష్యుఁడు చేసినదండకము చదువు మమ్మా! వినెదము." అని యాపెచేఁ జెప్పించుచున్నాఁడు. అది యట్లుండె. ఈతరుణి యు నారదుని మూలముగ వాంఛితంబు సఫలంబౌనను నుద్దేశముచే, నాతనికి శిష్యురాలుగా నేర్పడి, యతనితో గానవిద్య నభ్యసించెను. నారదుం డును గానశిక్షానంతంబున నిజకళాపాండిత్యముఁ గూర్చి కృష్ణుని కాంతలు మఱుఁగున నేమనుకొనుచున్నారో విచరమ్మని యాజ్ఞాపిం చిన, నలకూబరుని గైవసము చేసికొనుమంత్రమున కిదియ యవసర మని కలభాషిణియుఁ దనగుట్టు దోఁపనీక,

తే. "నేను మీదాన నగుట మీగానకథలు
వడిన నవ్వేళఁ గొందవలు దడవ లేమొ!
సీ. నాకపేక్షితమైననాతిరూపు ధరింప, సామర్థ్యమబ్బిన నామగువల
నఖులరూపముఁ దాల్చి సముచితంబగువేళఁ జని వారి వ్యాప
యంబుఁ గనఁగ వచ్చు."

(అ. ౨. ప. ౪౩–౪౪)

అనఁగా నారదుండును దాను రంభకిచ్చినశాపమునకు నిది యను కూలమని యావరము నిచ్చెను. నలకూబరదర్శనము మొదలిడి వఱకుఁ గడచినకాలము నాలుగేండ్లు.

పిమ్మట నలకూబరచింతతోఁ బరితపించుచు నొక్కనాఁడు కాల యాపనార్థము వీణెఁగొని యుద్యానవనములో వాయించుకొను

చుండఁగా, మణిస్తంభుఁడు గానాకర్ణనవ్యాజంబున వచ్చుచు, సతిని సహాయమునఁ గృతార్థతనొంద నెంచినదై విన్నవించినది :—

తే. * * * మహాత్మ నిన్ను నాపాలిభాగ్య
దేవతఁగ నమ్మియుంటి నాజీవితంబు
నేమిగాఁ జేసిపోయెద వెఱుఁగఁ జెపుము!

(అ. 3. ప. ౨౩,)

కం. ఈవేళన నాతనికడ
కేవిధమునఁ జేర్చుటింతియు తక్కం
ద్రోవ మఱిలేదు నన్నుం
గావన్ క్షణభంగురములు గాంతలతాల్ముల్.

(అ. 3. ప. ౨౪,)

క్షణభంగురము లనుచున్నది, యిన్నాళ్లు గాచియుండియు! ఇదియు సహజము. గొప్పవారు తమగొప్పతనమును దామంతగ నరయరు. అల్పమని యందురు. మఱిదైన్యము హెచ్చుచుఁబోయినఁ బిఱికిపట్టువంటి సాహసము పొడమునఁ. ప్రాణకంటకమగుసంకటము. ఇంకను సిగ్గును, అభిమానమును, మర్యాదను బాటింపనౌనా? కావున నన్యములందనాదరమై యేమనుచున్నది!

సీ. ఓసిద్ధపురుష! మీ రేసరణినిగొని
చన్న నేమగుఁ దప్పుశంక గలదె
నీమహత్త్వముఁ గానని జడాత్మ లేమన్న
నేమి, కన్నమహాత్ము లించుకయును
వేఱొక్క గతిఁ భావింపరు, మముబోంట్ల
సంస్పర్శమాత్రంబు సమ్మతింప
నుచితంబు గాదంటి, రుచితంబె మఱినాఁడు
ప్రాణహానికి నోర్చు టరసి చూడఁ

తే. బలుపలుకు లేల యింక నాచెలులు గెలుల
నేగుదెంచి విఘ్న మొనర్తు రిత్తెఱుంగక
కావునం గొనిపొమ్ము శీఘ్రంబ నీదు
వెనుక విడికొని నన్ను మన్మథుని కడకు.

(ఆ. 3. ప. ౬౧)

వీఁడు కపటసిద్ధుఁడు. ఈచెలువంపురాశిని మృగేంద్రవాహనా శక్తికి బలియియ్య నెంచినవాఁడు "శుద్ధముగాఁగ నీమనసుశోకము సర్వముఁ బుచ్చెదఁ జెప్పె" నని మిథ్యాప్రత్యయముఁ బలికి, యామెం బిలిచికొనిపోయి, యామ్నాయగుడియొద్ద నిలిపి పూజాద్రవ్యములు దేఁబోయెను. అప్పుడు సుముఖాసత్తి, యనెడి ముసలిది, వచ్చి, సిద్ధుని చరిత్రం బెఱింగినదిగాన, ప్రియమును దయయును దోఁపఁ గలభాషిణిం జూచి యిట్లనియె.

క. ......లతాంగీ యెచటనుండి చేరితి వకటా!
కలుషపు బాపుకుఁ బిల్లని
జిలుకయుఁ బట్టె నిద్దురాత్ము సిద్ధుని ననుచున్

(ఆ. 3. ప. ౭౪)

క. ఆకలుషాత్ముఁడు క్రవ్యాశి
నాకమునుపె తొలఁగిపోవ రాదా యెటకే
నోకూన! యీమనోజ్ఞత
నాకృతి యేఁ జూడఁజాల నని పల్గాఁగన్.

ఆ. 3 ప. ౭౬)

స్త్రీసహజమగు రహస్య జ్ఞానవాంఛను నడఁచిపెట్టుట, సుముఖాసత్తియొక్క వాత్సల్యఘనతను సూచించెడిని. నలకూబరుని సంగమంబుం గాంక్షించి వచ్చిన యీబాలకు నీవృత్తాంత మెంత చింతావహంబుగా నుండును! తాను ద్వారకాపురిలో ననుభవించిన వైభవ

మును, దనకుఁ దనకిట్లు ప్రాపించిన పశుమరణమును దలపోసి దుఃఖిత మానసయై తదనంతరంబు దెందంబు డిందుపఱిచికొని, యావృద్ధు రాలితో గద్గదకంఠముగా

శా. అమ్మా! నీపలుకెల్ల నెంతయు నిజంబై యిప్డుగాన్పించె, నే
   ని మ్మాయావి ప్రకార మిట్లగుట నూహింపంగ లేకొక్క యు
   ర్థమ్మున్ వీనికృపన్ గడింతునని యత్యంతాశ ప్రేరేపఁగా
   నిమ్మాడ్కిన్ దెగివచ్చితిన్ దెరువు లేదీపాటుఁ దప్పింపఁగన్.
   (అ. 3 ప. ౯౫)

అని యెట్టకేని నిరాశవలనిధైర్యముం దాల్చినదై,

సీ. ....

మీఁదట నాఁగల మేలుకీళ్లెరికిఁ దప్పింపరాని యెంతయు ధ్రువంబు.

ఆ. ఇంక వాఁడు వచ్చియేమేమి సేయునో
   చచ్చుటెట్లో యను విచారమునను
   బెగడుచుండనేల జగదంబ యాశక్తి
   సేయువలసినట్లు సేయుఁగాక!
   (ప. ౧౦౨)

అని పలుకుచుండ సిద్ధుఁడు క్రమ్మఱి యాపెం జూసి "యింక శక్తిం బూజించి పోవుదము రా" యని పిల్వఁగా, నయ్యో పాపము! మరణ మట్లు ప్రత్యక్షభీకరముగా నిల్చిన నెవరిగుండియలు నిరుగావు? గడ్డివరకనైన శరణ్యముని యాఁతగాఁ గొనఁ జూడమా? అట్లగుట నీళాల భీరువు, దారుణంబుల నెన్నఁడు, జూచియైన నెఱుంగనిది, ధృతి నీరైపోఁగా నావృద్ధాంగనఁ జూచి,

క. ఏనొంటిఁ బోవ వెఱతుఁ
   బోనికి నోయమ్మ! నీవునున్ రాఁగదె నా

తో" నన "నెవ్వరు నేటికి
నేనుండఁగ" ననుచు సిద్ధుఁ డింతింబలికెన్.

(ఆ. ౩. ప. ౧౧౬)

పలికి, దానిభయచేష్ట భావించి, యింకఁ దడసిన విఘ్నంబగు నని లోనికి బల్మి నీడ్చికొని పోవుటయాక, కన్నను గొప్పవట్టి యీడ్వఁగా, నప్పుడంతి,

తే. ......ప్రాణభయమునఁ గలఁగి యో యవ్వ! నీకు
బిడ్డనే, కావవే నాకు నడ్డపడవె! యనుచునావృద్ధనారి
మాటునకు నొదిఁగె.

సుముఖాసత్తియుఁ దనమేడఁ గత్తికడ్డముచేసి యాకొను గాపాడినది. మృగేంద్రవాహనయుఁ గలభాషిణి శిరోజములు గృధ ముష్టింబట్టి యుఱికియుఁ బైకి గత్తి నెత్తినయాసిద్ధు ననతిదూరంబునఁ బడవైచెను. వాఁడు కత్తినిగాని కలభాషిణిని గాని విడువక యుఱ్ఱూ చని, మాయానలకూబరుఁడు రంభయుఁ గ్రీడింనుచుండిన భూసా నికాప్యమున మెత్తనిక్రొత్తవిరిపాన్పు మీఁదఁ బడెను.

తలిరులను దాకినఁ, గాఁక రాకమానునా? సిద్ధత్వమెటుఁ బోయెకో! కామవికార మాదేశమయ్యెను. పాండవమహిషిం గూర్చి కీచకుఁడు కంపితమానసుఁడై నఘట్టంబునఁ దిక్కన పాంచాలియొక్క సౌందర్యమును వర్ణించిన యనిర్వాచ్యమాధురీధురీణంబులగు సీసపద్య ములం బోనివి యొకటి రెండీసందర్భమునఁ గన్పట్టెను. రసికులు పోల్చి పరికింతురుగాక!

సీ. అమృతంబు దొలఁకున ట్లమరంగ వెల్గొంఁదు
బాలుముఖేందుబింబంబుతోడ
బాల కర్ణద్వయీకూలంకషంబులై
తెల్లడంబందు నేత్రముల తోడఁ

గడుఁ జెమర్చిన చెక్కిలికి లేఁజెక్కుల
నంటెడు విగళత్కచాళితోడ
వలిగుబ్బపాలిండ్లు నిలువ కిట్టట్టు సం
క్షోభించు పయ్యెదకొంగుతోడ
తే. వలపు నొకయొజ్జయై వింతవిలసనములఁ
గఱపఁ జూపట్టు సౌందర్యగరిమతోడ
సరభసాకర్షణక్షోభచకితయైన
మనసిజజయలక్ష్మి రీతి సమ్మోగువ దనర.

(ఆ. 3 ప. ౧౪౬)

సిద్ధుఁడు చూచినాఁడు. చూచినదే రెండవమాటలేక పరిరంభణమునకు ఉరుకలిడినాఁడు. ఋషుల రసికత యీమాత్రమే కదా! సామాన్యముగ ఋషులకును, బాలిశగాండ్రకును మృగములకును భేదముఁ శూన్యము. ఆబాలయు నది సైరింపక, రక్షణార్థము పేరెలుంగున నాక్రోశించిన, మాయాలతాంబరుండగు మణికంధరుఁడు వచ్చి, తనసింహనాదము విని పాఱిపోయెడు సిద్ధుని వెంబడించి పట్టుకొని, తిరిగి పచ్చులోపలఁ, గలభాషిణి మునుపు నారదుఁ డిచ్చిన వరప్రభావంబునం జేసి రంభా రూపంబు దాల్చి, యతని కెదురుగాఁ జను దెంచెను. ఆరీతిఁ బరికింపుఁడు—

సీ. తిరముగా ముడువమి విరియఁబాఱెడుకొప్పు
తోడ్తోడ నొకకేలఁ దుఱిమికొనుచు,
వల్లెవాటుగఁ గొంత వలువ చన్గవ నిల్పి
వెఱచేత నీవిగల్పించికొనుచు
నుదుటిపై గొక్కెంత చెదరినముంగురుల్
పాపటకును బొందుపఱచుకొనుచు
సారెకు జాఱెడు శ్రవణకల్హారంబు
లందంద మూఁపున నానుకొనుచుఁ

తే. చెమట నంటిన పానుపుఁ జివ్వరుఁ దునుక
వెడ నెడ నఖక్షతాశంకఁ దడవికొనుచు
రంభ యేతెంచె మిగుల సంరంభ మమరఁ
దొలుతఁ బ్రియుఁడేగుదెంచిన త్రోవఁ బట్టి.
(ఆ. ౩ ప. ౧౫౬)

ఏతెంచి "కేలం గైదువు గీదు వేమియును లేకే యిమ్మేయిన్ వత్తురే, చాలుం జాలుఁ గరంబు మెచ్చఁదగు నీచందంబు ప్రాణేశ్వరా!" యని ప్రేమయుఁ బక్షపాతంబును దోఁపఁబల్కు భార్యచందంబునఁ బల్కి, "నీవు నిర్బంధించిన స్త్రీ యెక్కడ? చూపు" మని దట్టించి యాసిద్ధుననుకుచున్న నలకూబరాకారుని దివ్యాని మాటలఁ దేర్చి, సిద్ధుని బోవిడుచునట్లు చేసి యిఁక నిజమైనరంభ వచ్చి యెక్కడఁ గార్యభంగ మొనర్చునో యని శంకించి, యతఁడు బయలు వెడలి వచ్చినచోటికి దూరముగాఁ దీసికొని పోనుంకించినదై, యేశంకకు నవకాశమియ్యని యాసక్తిగాఁ "దాని మనమింక వెదకుద" మని తాను నతఁడు, సిద్ధుఁడు తొల్త బయగెత్తిన తెరువునఁ గడువ్వఁగాఁ జనియె. ఇట్లు కష్టముల నెల్లఁ దరించి యభిమత కేళిం దేలి నాయక సంయోగ మహానందయై,

"...లోలత్వంబున నుండ నచ్చటికి నాలోఁ దత్పదశ్రేణి చొ
ప్పాలోకించుచు రంభ వేఱొక తె డాయన్ వచ్చెఁ జిత్రంబుగన్."

ఈమెయు నప్సరసయయిన రంభ. "నలకూబర విడు విడురా!" యన్న మాటకు మనస్సు చివుక్కురుమని మణికంధరుఁడు, తన్నుఁ బట్టినశని వదలె వెడలిపోఁగా, హృదయకాంతుఁడగు నలకూబరుఁ గడసియుండ మని పయనమౌతటికి, నామణికంధరుఁడు తనవిటీజని వాఁడగుటఁ జేసి తనతపశ్శక్తి వినియోగించి నలకూబరాకారుఁడై, తనుఁ గలసికొనఁగా గుబేరనందనుఁడే యని భ్రమించి త్రికరణసుఖ

ముల ననుభవించుచు శివజూకు నుండినయది. అట్టినలకూబరుఁడా వార్త స్త్రీ ప్రలాపంబు విని తద్రక్షణకై వెళ్లి, కొంచెమునరాక, చాలకాలము మనలఁగాఁ దమిఁ బట్టలేక, తాపసము నోర్వక, యతని రోయుచు వచ్చి యతనిఁ గన్నులారఁ జూచుటయే కాదు, అతనియొద్దఁ దనప్రతిబింబ మనఁదగు నింకొక రంభను గన్నులుబుకునట్లు పొడగన్నది. నలకూబరుఁడును నీయిరువురంగని విభ్రాంతుఁడయ్యెను. అయ్యో! కలభాషిణికి వచ్చిన కష్టము! లేక లేక క్లేశపడి సంపాదించిన యర్థము క్షణభంగుర మయ్యెడు తెఱంగైన నాదైన్యము చెప్పఁ దీఱునా? ఇఁకపై నీయిద్దఱు సవతులకొట్లాట వర్ణింపఁబడియుండుతెఱఁగు వర్ణింప నాతరము గాదు! ఇది యద్భుతావహము! స్త్రీ ప్రకృతికి దర్పణము! ఎన్ని సామెతలు! తిట్లు! తలత్రిప్పులు! తుట్టతుదకుఁ గన్నీళ్లును! కడపట సత్యరంభ, తను “తథ్యమిథ్యా భావం బేర్పఱుప” “రా! దేవసభకుఁ బోవుదము” అని పిలచినది. పాపము! కలభాషిణికి నారదు వరమునఁ గామరూపము కలదే కాని, కానుగమనశక్తి లేదాయెం. కావున రంభచేతిలోఁ జిక్కఁగఁ జిక్కినదై చిన్నతనమురాకుండునట్లు, బింకములైనఁ బలికి, త్రోవఁ జూపికొందమను స్త్రీసహజమైన గరువతనంబు మెఱయ నేమనుచున్నది, చూడుఁడు:—

సీ. అప్సరస్త్రీలలో నగ్రగణ్యాత్వంబు
జగదుపశ్లోకితంబుగ వహించి
యూర్వశీ మేనకాద్యుత్తమస్త్రీలు రా
వమ్మ పోవమ్మ నా నతిశయిల్లి
యెన్నండు నెచ్చోట నెవ్వారిచే వ్రేలఁ
జూపించుకొనక ప్రస్తుతికి నెక్కి
నలకూబరుండు ధన్యతముండునా, గరు
వతనంబుచే నీకు వన్నెఁదెచ్చి

తే. మొప్పునే యింకఁ గడపట నిప్పిశాచి
నాకు సరిచేసికొని దేవలోకసభకు
నీవు నూ నీవు నమ్మాటి యేవిధమునఁ
గలహ మాడెద విది నీవె తలఁచిచూడు!

(ఆ. ౩. ప. ౨౩౨.)

క. ఈకలహ మపుడు వినఁబడు
నాకంబున సురల యూషము శేకతి నా
లోకింతుఁ జెల్వఁ దేగనీ
నాకు మగఁడు నిన్ను నిలుమనక రాకునికిన్

(ఆ. ౩. ప. ౨౩౩)

ఇప్పుడే కాదు. ఇదివఱకును "నీ యూన ధరణి విడిచి దివికి నడుగటుపెట్ట" ననుచున్నది. మనుష్యాంగన, తాఁజాలదు. ఈలోపముఁ గప్పిపుచ్చుటకై యేమియుక్తి! సరి; నలకూబరుఁడు సంశయాత్ముఁడై యామెను మెడవట్టి ప్రాయఁ ద్రోసెను. నిర్నిద్రమోహఫలమా యిది! సత్యరంభయు నాయమను "గత్తిచేతఁ గాయము గాయము" అని శపించెను. ఉదారచిత్తులకుఁ గష్టము లేకదా ప్రాప్తి!

మనోరథ మొకరీతి ఫలించెనేకాని పరిపక్వ మయ్యెననుట నిర్నివాదము గాదు. అయిననేమి? ఈమె ప్రబంధముల రాచకన్నె గాదు గావునఁ గొంచెముతోఁ దృప్తినొందఁగల కోమలహృదయ! ఆకొంచెమునకు మాఱుబేరముగ మరణశాపము వచ్చి పడినను, "ఎట్లును గాంక్షితంబు సిద్ధించె. ఇఁకఁ జావు కలిగిన నేమి? శక్తిగుడి యొద్ద దేహత్యాగం బొనర్చెద" నని యుచటికివచ్చి, యాస్థానంబునఁ దనవలెనే శాపగ్రస్తుఁడైన మణికంధరుఁడును, దేవీకటాక్షమున ముదిమివీడి కుమారీరూపంబున విరాజిల్లు సుముఖాసత్తియు, మణిస్తంభుఁడును గుమిఁగూడ, వారు వారు చెప్పినవృత్తాంతములంబట్టి

తన్నుఁగలసిన యతఁడు కుబేరనందనుండు గామి శోకభరాలస యగుచు, నాపెఁజూచి మణికంధరుండిట్లనియె.

క. ... ... తరుణి, యట్లపురూపం
బున నన్ను వాఁడ నేఁజుమ్ము ... ...

(ఆ. ౪. ప. ౧౦)

అఁ పలికి

చం. జలజదళాక్షి ! యేను మునిశాపభయంబున నెందు నేరికిం
దెలివి పడంగనీక మది దీనతఁ ద్రిప్పుచుఁ గాని నీపయిం
గలదు సుమీ తలంపు మన గాఢసఖ్యసనంబు వేళలన్
ఫలమిటు లొందె దానికిని భాగ్యవిశేషవశంబునన్ దుదన్.

(ఆ. ౪. ప. ౧౬)

చం. అనుచుఁ గృతార్థనై తిఁ గుటిలాత్ముకుఁ డెవ్వఁడు నన్ను నట్లు వం
చనమునఁ గూడెనో యను విచారము వాసెను నీదుపొందు నా
కు నభిమతంబె, నీకుఁదగ నన్న తలంపున నీతఁబంపునేఁ
గనమిని ద్రిప్పుదున్ హృదయకాంక్షననున్ గనుఁగొన్న వేళలన్."

(ఆ. ౪. ౧౭.)

అనిచెప్పి, యిక్కడను "నీకుఁదగనన్న తలంపు నలకూబరుని యందుంబలె గలదు." అని తనమాట నమ్మునురో యొకమోటములని వాపోవుదురో యను శంకంజేసి, గరువము నభిమానముఁగల కోమల మానస- యగుటచే శపథంబులు ప్రమాణంబులు ననుచితంబులని భావించి,

"ఆనుద్దుల్ హృదయైకసాక్షికము లేనున్నన్ వృథా యిత్తుతిన్."

అని వచించి, నలకూబరునిపై మనసు పోవుటకుఁ గారణ మొండు చెప్పునదియై,

ఉ. ... ...సముంచితతాపకరూపశిఖ చో
ప్పనొకకొంత గల్గఁ గని యిచ్చెఁ గుబేరతనూజుఁ గోరితిన్.

(ఆ. ౪. ప. ౨౦.)

కం. శాపభయంబున నెఱయఁగ
నీపైఁ గోరిక మఱల్చి నిధిపతిసుతు నే
పాపపువేళను జూచితి
నో పయిపాటగేమ మఱిగమఁగొన గుత్తిగాన్

ఆ. ౪. ప ౨౧.)

కం. ఆయక్షతనయుఁడని ని
న్నే యేఁబొందితిఁ దుదన్ వలిన్ మదభాగ్య
శ్రీ యేమని చెప్పఁదగుఁ బడఁ
బోయినఁ బూఁబాన్పునఁ బడుపోలిక యయ్యెన్.

(ఆ. ౪. ప. ౨౨.)

ఉ. శ్రీయుతమైన దివ్యమణి చేతికి నబ్బఁగఁ బాఱవైచి త
చ్ఛాయ యొకింత యున్కిఁగని చాలఁగృశించితి గాజుపూసకై
నా యవివేక మేమనుగొన, మదకమ్మణి యబ్బెనన్న స
త్న్యాయత తత్సమాగమ సుఖాప్తికి నోఁచమి నెంచి కుందెదన్.

(ఆ. ౪. ప. ౨౩.)

ఆ. ఇట్టిమాట లిప్పు డే నాడుకొనుట యు
ననుచితంబు, నాగవనిత పలుకు
లిచ్ఛకంబులనక యెవ్వరు నమ్మెద
రదియుఁగాక దృష్ట మన్యవాంఛ.

(ఆ. ౪. ప. ౨౪.)

అని లజ్జాశోకంబులడర నవనతముఖియై యున్నకలభాషిణికి సమాధానముఁజెప్పి నిదర్శనముగా సుగాత్రీశాలీనుల చరిత్రంబు

వక్కాణించి మణికంధరుం డాపెకుం జూపు బోఁగొట్టెను. ఈ నిదర్శన ముద్దానికనఁగా, నొకరిపైఁ బ్రేమయుండినను వారే దేనొక క్రొత్తరీతి నుండినంగాని మఱి సమ్మతింపరను శృంగారన్యాయము నకు ! ఇది శృంగార విశేషములకుం జేరిన భావప్రకృతి. భావ్యకారులైనఁగాని, సర్వకాలముల, సర్వావస్థల నేకరీతి యనురక్తులై వర్తిల్లినవారుండరు. ఏదే నొకవిలాసము వహించి యొక్కొకనిచేఁ దమి తలంతలకేఁగును. మనుష్యులును బహుమూర్తులు గలవారు. అందు హృదయవికాసముం గలిగించునవి కొన్ని మాత్రము. మఱియు నొకరి కొకమూర్తిపైఁ బ్రీతి, ఇంకొకరి కింకొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. రేఖలు, లీలలు, విలాసములు, తత్తద్హృదయసారముల ప్రకారము సుఖదుఃఖావహములగుట వింతగాదు.

అయిన నొక్కటి. పైఁజెప్పిన న్యాయ మేకపురుషునందును వివిధకాలముల స్త్రీకి రాగము మారుచుండుటకు హేతుభూతము. ఒకనియందలి ప్రీతి, వానిమూర్తి ననుసరించి హెచ్చుట, తగ్గుట, తెలిసెను ; కాని కలభాషిణి వృత్తము వేఱు. ఏకకాలమునందే యిరువురి యెడఁ జిత్తము వాలినట్లున్నది. ఇది భావ్యమా ? మనసు, ఒకేకాలమున నిద్దఱిపై సమముగఁ బాఱునా ? అనేకులపై మోహముండుట నిజమా ? ఇది కష్టతరమైన ప్రశ్న. మణికంధరుని వలచినది. నలకూబరుని వలచినది. ఈరీతి యిరువురమీఁద దుర్భర మోహముం బూని యుండిన యొకస్త్రీని చరిత్రముం జదువుటచే నెఱుంగుదును. ఆమె యెవ్వరన, సుమారు నూఱు సంవత్సరములక్రింద ఫ్రాన్సు దేశములో గణ్యయు విద్యాగంభీరయుంగా నుండి వెలసిన 'లెస్పినాస్' అనునామె. కాఁబట్టి యిట్టి వర్తన మస్వాభావికమనరాదు. అపురూపమనవచ్చును. అపురూపశృంగారముల సూచించిన సూరన్నయే "రవిగాననిచోఁ గాంచెదఁ గవి."

కలభాషిణియును నీచనాంతర వృత్తాంత మింతయు నారవాస్వాదము. తనశాపంబు దలంచికొని త్వరలో జీవంబు విడుచుటయు కర్తవ్యమని యెంచి సిద్ధునిం జూచి "యింక జాగేల? నీఖడ్గ మకుంఠితోద్యోగము నంభాశాపమును నారికీవహోయుకాని. కాన త్వరలోం గార్యంబు ముగించి తత్ఫలంబుగ సామ్రాజ్యసుఖంబు ననుభవింపుమా యని ధృతిమైఁ బలికిన, సిద్ధుండు ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడు. "నా భార్య నిన్ను బ్రేమం గూడదని కాళికాదేవిపై నానపెట్టి యుండుటచే మునుపే ఈయుంకోయు యున్నిష్ఫల్యం బడితిని. ఇంక నామాట వినుము. ఈకత్తిని మణికంధరున కిచ్చెదను. అతండు వానిని నీపైఁ బ్రయోగించి రాజ్యలక్ష్మి కాహానీయుండగుంగాక!" అట్లని మణికంధరుని నతిప్రయాసమైన యా క్రూరకర్మమునకు ననుమతుం జేసినఁ గలభాషిణియుఁ గోరి కోరి కామించిన వరుఁడు విధిప్రేరణంబునఁ దనకు యముఁడుగాఁగాఁ గాల వైపరీత్యంబునకుఁ జోద్యంబును నప్రమేయ శాంతియుం జెంది ధీరభావమై "... ... ... మణిస్తంభునకుఁ బదంగనకుం బ్రణామంబు సేసి కన్నీళ్ళు గ్రుక్కికొనుచు 'ఏకలంకపాటు తక్కిన భయమునకుఁ గారము సుండు. ఇమ్ము నెప్పుడు సుఖభావంబున నారాధింపుచుండలేమికింగాని' యనుట యుసు సుముఖాసక్తియు 'నోయమ్మ మన నెమ్మనంబుల కూర్మియుంకిటం బోయెనే. యింతటనైన నీపతియు నీవుఁ గోరినట్లు మమ్ము గుణభావంబున నమ్ముకొనినమోహ' రనినఁ గలభాషిణి పునఃపునఃప్రణామంబు లాచరించి ముకుళితకరకమల యగుచు నిట్లనియె.

[ఆ. ౪. వ. ౧౭౪]

శా. పూతంబైన మదీయ పుణ్యయుగమా పుణ్యాంపు టిల్లాల నీ
పాతివ్రత్యము చందమున్ విన మదిన్ భావింపగా నెట్టి దు

క్షితి ప్రక్రియవారి కైనఁ గృపతో నీవిచ్చినం గల్గుఁ దత్
పాతివ్రత్యము నాకు మీఁదనయినం బ్రాపింప దీపింపవే!

(ఆ. ౪. ప. ౧౪౮)

క. నావుడుఁ బరమపతివ్రత
నై వెలయుము రాజ్యవైభవానుభవం బెం
తేవర్తిల్లఁగ నలరుచుఁ
బ్రోవుఁడు మనుఁబోట్ల నీవిభుండును నీవున్.

(ఆ. ౪. ప. ౧౪౯)

ఉ. అట్టిటు సంచలింపకు దృఢాత్మత నుండుమటంచు నిప్పుడే
మిట్టివి నీకుఁ దెల్పినవి యెయ్యవి, పెండ్లికిఁ బోవునట్లు గ
న్పట్టుచు నున్నదాన వతిభవ్యవికాసము నబ్బుఁజూడ నిన్
గట్టిగ నెన్న దేవతవుగాని నరాంగనవే మృగేక్షణా!

(ఆ. ౪. ప. ౧౫౦)

చ. అని తనుఁబల్కు సజ్జలరుహాక్షిని వీడ్కొని సిద్ధువక్త్రమున్
గనుఁగొని నన్ను నంపితిరె ఖడ్గము నిచ్చెద రే యటంచునా
తనిబలుకత్తిఁ బుచ్చుకొని తా మణికంధరు చేతికిచ్చి యో
గ్య నియమ గంధమాల్యవతియై కలభాషిణి నిర్విశంకతోన్.

(ఆ. ౪. ప. ౧౫౧)

శక్తికి నభిముఖయై కూర్చుండెను. స్వహస్తముతోఁ గత్తి నిచ్చుటేల? ప్రియునకు మనస్సంకోచము వాయుట కొఱకు. సత్యమైన వలపునకుఁ లక్షణ మిదియు. తమ కెన్నివచ్చిన నేమి? ప్రియులు సుఖించుచున్నఁ జాలు. ఖడ్గప్రదానానంతర మతని మనసు గట్టిపడు నట్లుగా

క. సమరంబున నెదిరించిన
వసుదాహిత వీరవరులఁ జక్కడఁచుట, నై

జముమిూఁక సెట్టియెడలన్
బ్రమ యొక చేమఁటవకునికి పటుశౌర్యమునన్.
(అ. ౪. ప. ౧౫౪)

అని తెలిపి కలభాషిణీదేవి యతనిచేత నిరస్త జీవయాయె!

ఈపాత్రము గూర్చి యింత విపులముగ వ్రాసినందుకు క్షమాపణార్థమై కారణములఁ జూపవలయు. సూరనార్యుని వాఙ్మయసృష్టినెల్ల నిర్భ్యాంత సన్నుతయముగ నగ్రగణ్యము. దీనికిం దీటగు చరిత్ర మింకెయ్యదియు లేదు. శృంగారవర్ణనముం జేయుటలోఁ బ్రబంధముల నెట్టు లేవియు వేయలేదు. నలకూబరునికై నాలుగేండ్లకంటె నెక్కువగఁ గాచియుండెఁగదా! ఇష్టుఁడుండినఁ, జెలికత్తెలతో మొఱలిడుట, ఉద్యానవనములో బడి పొరలుట, చంద్రాది దూషణము—ఇట్టి వికారచేష్టలన్నియుఁ జేసినట్లు చెప్పియుండవచ్చును. కాని, కవి యీవిషయములఁ దలఁపనైన లేదని తోఁచుచున్నది. భావనాశక్తిమై వ్రాయువారలకు మనసు పాత్రములయందు లీనముగనుండుఁ గావున సహజభాగములు దప్ప నితరములు దట్టవు. మఱియు నీశాస్త్రీయ ఘోషలకు మధురలాలసా చరిత్రములోఁ బ్రవేశమున్నది గాన నిట ననవసరములని కవి వానిని విడిచిపెట్టెనేమో! కారణము లేదేట నైనఁ బోనిండు, మనకు లభించినదన్ననో మనసు వశముగాక పోవునంత రమణీయమైనకథ. కవికిఁ గృతజ్ఞతమై నమస్కారము, రసికులకు స్వాగతమును.

ఇంత మంచి సుందరమగు పాత్రవర్ణనము శోకాంతముగాఁ జెప్పుట కిష్టము లేమిచేతనో, మఱి, మనకవులకుఁ బట్టిన దౌర్భాగ్యమతంబు కతంబుననో మణికంధరఖండితమస్తకయగు నాలలనాశిరోమణి కాళికాదేవి కరుణాప్రసాదంబున "పునస్సహిత మస్తకయు నిజపురీవర్తినియునై తన బంధు మిత్రాదుల నలరించుచు" సుమారు

రెండు సంవత్సరములనుండి పిమ్మటఁ గాలప్రాప్తమరణ యాయెనని కరుణ రస ప్రధానముగు నీభాగము యొక్క సొంపు నుఁ గవి వికలంబొనర్చి యుండుట భాషాకుర్దశ గదా ? రసములలో శోకము నొక్కటి. ఇది మాత్రము నిషేధ్యమునే ; శోకప్రధానముగాఁ వ్రాసినఁ గవిత్వము యొక్కపోవునా ? మొత్తము మీఁద భారత మీ శోకాంతయుఁట ! దానికి రాని తక్కువ పెఱ వానికి వచ్చునా ?

ఇట్టి యుక్తగ్రంథమునఁ గల్పనాభంగములుండుట చింతనీయము! కృష్ణుని భార్యలయొద్ద కలభాషిణీనారదులు గానవిద్య నేర్చికొనుటకై కడపిన కాలము నాలుగేండ్లు. మణికంధరుఁ డంతఃపురములోనికి బోఁగూడదని యేమో వానికి నయ్యాన మావంతయు లేకయు "పుండరీకాక్షుని యనుగ్రహ విశేషంబున సకలరహస్య సంగీత విద్యా సంపన్నతచేత నారదకలభాషిణుల కన్న నత్యధికుండగు" భాగ్యము లభించినది. ఈ యనుగ్రహ విశేషము ప్రయోగించి, వారికిని సద్యః కాలవిద్యామహాసిద్ధి ఘటించి కలభాషిణీవిరహకాలమును నష్టము చేసి యుండరాదా ? కృష్ణకాంతల శిక్షయ నానావశ్యకమాయె. దానితోఁ గల్పనయు న్యూనమాయె.

ఇట్లే సాధుసీలాలసాచరిత్రము మొదలు తక్కిన భాగములలోఁ గల్పనాలోపములు పెక్కులు గలవు. ఇందుఁ గవి శృంగారమునకు దిగి పాటుప్రబంధధోరణికిం జెందిన యుక్తికిసంతయు సుగంధమని దట్టముగఁ బట్టించుచున్నాఁడు. గతానుగతికముగా వ్రాయుచున్నాఁడే కాని స్వబుద్ధిపొంతఁ బోవునట్లు కానము- భావములు రమ్యములుగావు ; రుచిరములుగావు. పాట ప్రాఁత; మాట రోఁత. మధురలాలస చిన్ననాఁటినుండి కళాపూర్ణునిపై మోహోద్రేకముఁ గొనియుండుట, ఆకస్మికముగా ఇరువురకుఁ బరస్పరదర్శనములభించుట, ఉద్యానవనగమ

నము, జలక్రీడాదులు, చైత్రోత్సవాదులు, చంద్రాదివర్ణనము, వివాహము, సంభోగాంగరతివర్ణనము మొదలగునవన్నియు లక్షణానుసారముగాఁ గొంతవరకుఁ జేసిన విస్తారణముగా సూర్యచంద్రోదయవర్ణనములు, కళాపూర్ణుని దిగ్విజయము, యుద్ధ, శౌర్యాదు మొదలగు నాటి కూడ వర్ణించి కవి సకలగుణసంపత్తా ప్రతిష్ఠను జెల్లించుకొనుచున్నాఁడు. ఆ పరిష్కృత ముక్తిమార్గము: చేటతెల్లము సంభాషణములు ముఖ్యముగ కథకు వన్నె వెట్టు ఘట్టములు మొదలగు కవితాశక్తి [illegible] సూరకన్నులో నుండక లేచిపోయినట్లున్న [illegible] శక్తిప్రాగములు. చిత్రార్థక పద్యపూరితములు ! అలంకారాది శాస్త్రములయందలి యగాధభక్తి పటుత్వము !

భావనాశక్తిచే నవరత్నములఁ బ్రథివిల్లు భాగములయొక్క చక్కందనము పాండిత్యబలంబులై పేర్పడినవానికి రావనుట యీ భాగ విమర్శనముచే విదితము. సూరనార్యుఁడు రెంటియందును బ్రగల్భుఁడు. రెంటెనిఁ జూపించు నిశ్చయించి వాఁడగుట నాంధ్రంబున నసదృశంబగు కావ్యంబు కళాపూర్ణోదయంబు సృజింపఁబడియె. ఇది నిర్దోషంబు గాకపోయినను అనన్యసాధారణగుణగణవిభాసితంబగుటఁ గావ్యోత్తమంబనఁ జెల్లునది. ఇందు నవరసములున్నవి అష్టాదశ వర్ణనములున్నవి. ఏకరసంబుగాకునికి మేలు. అయినను సర్వరసముల వర్ణనలఁజేర్చి యొక కథ వ్రాయుట యసాధ్యము గాకపోయినను సామాన్యసాధ్యంబు గాదు. భారత రామాయణము లట్టి విస్తారేతివృత్తములు దప్ప నన్యంబుల సర్వసౌభాగ్యంబులకు నాస్పదంబుండదు. అపారపారావారంబుఁబోని మహాచరిత్రముఁ గల్పించినఁగాని, రససంచయము లెల్ల నంతయు యుక్తగతిని నిలుపఁజాలవు. అట్లగుట నీగ్రంథమున నసంగత ప్రశంసల వేయవలసెను. అపరభాగము ప్రబంధము

లకుఁ జేరినది. పరిమిత ప్రాశస్త్యము. పూర్వభాగ మప్రమేయప్రభావము. దానిని గూర్చి యెంత నుతించిన నత్యుక్తి గలుగదు. అందలి కల్పనలు, సంఘర్షములు మహేంద్రజాలము లట్లాశ్చర్యకరములు. శైలీప్రావీణ్యమన్ననో వాచాతీతము! మౌనముగఁ గ్రోలి హృదయము పరవశముగా నానందింపవలయునే కాని, మాటల దమి తీఱదు. పాత్రముల వచనములు మధురసుధాధారలు!

అట్లగుట శ్రీపింగళి సూరనసూర్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ జూపనెంచినవారును, సహజముగఁ దమకుంగల రసతృష్ణను దృప్తినొందింపఁ దలంచువారును నైన రసికులెల్లరు నీకవికులోత్తంసుని కృతులఁ బలుమాఱు పఠించి కృతార్థు లగుదురుగాక!

అభిజనఖండము

౧

శ్రీకట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి

కృతులు

పీఠిక

ఈకృతులను రచించినవారు నాముత్తాతగారైన పెద్దరామ లింగారెడ్డి. వీరు పుట్టినసంవత్సరమేదియో తెలియదు. చనిపోయిన సంవత్సరము మాత్రమువీరికృతులు లిఖింపబడియుండు తాటాకుపుస్తకములో నింగ్లీషున వ్రాయఁబడియున్నది. "Ramalinga Reddy died in 1850." బహుశః మాతండ్రిగారైన కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్య రెడ్డిగారీయంశమును వ్రాసియుందురు. చనిపోవుకాలమున వీరివయస్సెంతైయుండునదియు నికరముగాఁ దెలియదు. వదంతిమాత్రమరువది యేండ్లని. దినదినమును పురాణములు కల్పనకువచ్చుచుండు మన హిందూదేశములో వదంతులెంతదట్టముగానున్నను ప్రమాణములు కానేరవు.

మాముత్తాతగారియూరు చిత్తూరునకు సుమారు ముక్కాలు మైలు సమీపములోనుండు కట్టమంచి. చిత్తూరునకుఁ గట్టమంచికి మధ్య నొక చిన్నచెఱువున్నది. బోగముదాని చెఱువని దానిపేరు. దానినుండి సాగింపఁబడు పాఱుదలవల్లనే మాకుజీవనము. మాప్రాంతములలో బోగమువారివల్లఁ గట్టింపఁబడిన చెఱువులనేకములుగలవు. ఆకాలమున విద్యావాసనగలిగిన యల్పసంఖ్యాకులలో వీరును నొక్కరుగానుండుటయు దేవదాసీత్వమునఁజేసి కొంతకుఁగొంత కైంకర్యబుద్ధి గలవారగుటయును వీరి యీధర్మకార్యములకు హేతువులు కాఁబోలు.

ఈకృతులలో ననేక దేవతలు స్తుతియింపఁబడియున్నారు. వారిలో ననేకులు మాగ్రామములోని దేవతలు. కట్టమంచిగ్రామ మాకారమునఁ జిన్నది. నిర్మాణమునఁ జక్కనిది. పశ్చిమమునఁ జెఱువు; ఉత్తరమున నేఁటికి మూన్నాళ్లముచ్చటగాఁ బాఱు నదియొకటి ; టెంకాయ తోఁటలు ; మామిడితోఁటలు ; వర్షాకాలమునఁ బచ్చనిమళ్లు ; విశాలములైనవీథులు—ఈమొదలగు సౌభాగ్యములచే సొంపైనయూరు. దేవాలయములన్ననో పెద్దపట్టణమైన చిత్తూరులో సుప్రసిద్ధమైనది యొక్కటియే యుండఁగా, మాయూరిలోని వాసిసంఖ్య యాఱు. అందు శివాలయము చాలపెద్దది; చోళప్రతిష్ఠ; గంభీరమైన గాలి గోపురముగలది. 1895 వ సంవత్సరమున మాతండ్రిగారు దీనిని మరామత్తు చేయించిరి. ఈశివునిపేరుతత్త్వాలంబీశ్వరుఁడు. బాల్యేశ్వరుఁడనియు నందురు. అంబపేరు కామాక్షి. విష్ణ్వాలయము రెండవది. అనఁగా విస్తీర్ణమున. ఈవిష్ణువుపేరు వరదరాజస్వామి. మాపాడి విఘ్నేశ్వరుఁడు చిత్తూరునకుఁ బోవురోడ్డుప్రక్కన నెలకొల్పఁబడియున్నాఁడు. మేముపరీక్షలకుఁ జిత్తూరునకుఁ బోవునప్పుడెల్ల జయసిద్ధికై మ్రొక్కుకొనుట యీదేవునికే. ప్యాసైనయెడలఁ టెంకాయలు గొట్టి, కర్పూరము వెలిగించుటయుఁ దప్పినయెడల స్వామిని దిరస్కరించుటయు మాపద్ధతులు. నాకు చాలమంచిస్వామి, నేనెప్పుడు పరీక్షలలో నోటమిచెందనందున. మఱియు నదేరోడ్డుప్రక్కనే యాంజనేయస్వామిగుడి యొకటున్నది. ఇవిగాక దుర్గమ్మగుడి యొకటియు, మాయింటివారు ప్రతిష్ఠించిన విఘ్నేశ్వరాలయము, శ్రీరామభజన మందిరము, ఇవన్నియు నున్నవి. కట్టమంచికి 12 మైళ్లదూరములో అరగొండ యనుగ్రామమున్నది. ఈరెంటికిమధ్య కాణిపాకు, బ్రహ్మపల్లె యను నూరులున్నవి. తూర్పున నైదుమైళ్లదూరమున వేల్కూరు అనుపల్లె కలదు. వేల్కూరనిన నాయూరివారికిఁ గోపము. సహస్ర

పురమఁట. దీనినుచ్చరించుశక్తి మాత్రము వారికి లేదు. ఈస్థలములలో మాబంధువులు ప్రబలియున్నారు. మాముత్తాతగారే గ్రామములనన్నింటిని బంధుదర్శనార్థమో, మఱి యేకారణముననో సంచరించియుందురు. ఈయన్ని గ్రామములలోని యధిష్ఠానదేవతలను స్తుతించియుంటట పాఠకులకు స్పష్టము.

నాగురువులైన కుప్పనయ్యంగార్లకు వీరు భాషాగురువులుగా నుండిరని యాకుప్పనయ్యంగారే నాతోఁ బలుమార్లు చెప్పఁగా విని యున్నాను. కుప్పనయ్యంగారిచే మాతాతగారి తాటాకుల ప్రతిలో వ్రాయఁబడిన యీక్రిందిపద్యము దీనికిఁ దార్కాణమనవచ్చును.

"భారద్వాజసగోత్రజుఁడాయరంగార్యపుత్రుఁడతులితతేజ!
స్ఫారగుఁడు కుప్పనార్యుఁడు వారకె యష్టకములెల్ల వ్రాసెధరిత్రిన్"॥

గురుత్వ మెట్టిదో కాని మాతాతగారు వ్రాసిన కృతులు మాత్రము సలక్షణములని చెప్పనెవ్వరికిని గాదు.

ఈ కుప్పనయ్యంగారి సహోదరి నానమ్మ యనునామెను నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును. ఈమె 1896 వ సంవత్సరప్రాంతమున 70 యేండ్లకుఁ బైగా బ్రదికి చనిపోయెను. ఈమె రామలింగారెడ్డిగారి జీవితచరిత్ర ననేకపర్యాయములు చెప్పఁగా బురాణ శ్రవణము చేసిన వాఁడను. ఈమె రామలింగారెడ్డిని బాగుగా నెఱిఁగినదఁట. తన యన్నయొక్క గురువు గావున నిందేమియు వింతలేదు.

రామలింగారెడ్డి పొడుగైన మానిసి. ఆజానుబాహువు. నిమ్మపండువంటి దేహచ్ఛాయవాఁడు. ఒకానొకప్పుడు మాయూరి మీఁదుగా బెంగుళూరునకుఁ బోవుచుండు పటాలమువారు, వారిని బలాత్కారముగా సైన్యములోఁ జేర్చుకొని పోయిరఁట. అప్పుడు నానమ్మపోయి సేనానాయకునితోఁ దనకితఁడొక్కఁడే సోదరుఁడనియు

జీవనాధారమునకు నింకెవ్వరు లేరనియు మొఱపెట్టి విడిపించుకొని వచ్చెనఁట. ప్రాచ్యము పటాలములు మాయూరి సమీపముగాఁ బోవుచుండెడివిగాన ఈవిషయము ప్రాయోభావమునకు విరుద్ధము కాదు. ఇంక నానమ్మ తేలిపోయి యుండవలయునన్న, నీకార్యము శ్రీరాముబారముచేతనే కావలసినది. మా రెడ్డినానలు విద్యావతులు గారు. నానమ్మ, తెనుఁగు చక్కఁగాఁ జదివిన యాడుది. కాఁబట్టి యూరివారామెను బతిమాలుకొని తోడ్కొని పోయియుందురు. నానమ్మగారు మాయింటివారికెల్లరకుఁ జాల కావలసిన మానిసి. నాచిన్నతనములో నాపె సులోచనములు ధరించి, వెంకటేశ్వర మాహాత్మ్యము చదువుచుండఁగా వినుచుండెడివాఁడను. ఆపెయుఁ బొడవైనమానిసి; ఎఱ్ఱని దేహవర్ణము గలది. వయస్సున బహు సౌందర్యవతిగానుండి యుండును. గుణమున మిక్కిలియు గొప్పది. నేనామెను "అవ్వ" యని పిలుచుచుంటిని.

రామలింగారెడ్డి వివాహమువిషయమై యాపె చెప్పిన వృత్తాంతమిది. ఆయన చాలయేండ్లవఱకుఁ బెండ్లివద్దని నిరాకరించుచుండెనఁట. తండ్రియైన కోదండరెడ్డి, కారణము చెప్పుమని తొందర పెట్టఁగాఁ దనకు విరక్తి ముదిరినదనియు సాంసారిక చింతల నేమాత్రము పెట్టుకొనఁజాలననియు, సంసారభారమంతయు ససహాయ శూరురాలుగ నిర్వహించెడు కన్యయెవ్వరైన నుండిన నాపెను బెండ్లాడుదుననియుఁ దన మనస్సూత్రమును వెల్లడించెనఁట. పిమ్మట నీనియమముల కంగీకరించిన చెంగమ్మ యను ముద్దరాలు లభించఁగా వివాహమున కొడంబడి చేసికొనెనఁట ఈ కథయందునఁ గొంత సత్యముండ వచ్చును.

మా ముత్తాత యూర్లు విశేషముగఁ దిరిగెడువాఁడని యీ కృతులచే గ్రహింప వచ్చును. మఱియుఁ బూర్వము కవులు

తెలుచుగా ఋషులట్లు పరిగణింపఁబడుచు వచ్చిరి. కాఁబట్టి కొంత వఱకు వీరు సంసారవిషయముల నశ్రద్ధచేసి యుండిరేమోయని యనుమానింపవచ్చును. మాయత్తవ్వ చాలమంచిదని ప్రసిద్ధి. ఈదంపతులకార్వురు కొడుకులుపుట్టిరి. వారిలో రెండవవాఁడైన వీరరాఘవరెడ్డియొక్క మనుమఁడను నేను.

రామలింగారెడ్డి పాకనాటిశాఖకుం జేరినవాఁడు. తండ్రిపేరు కోళంగిరెడ్డి. తల్లి చిన్నమ్మ. గురువు మాయూరికి 12 మైళ్ళ దూరమునందుండు అరగొండ గ్రామములోని కృష్ణమాచార్యులు. ఆయన రాములపూజను, చౌడమాంబార్చనను జేయువాఁడు. రామలింగారెడ్డి కాయనవలన వచ్చినవిద్యలు, మంత్రశాస్త్రము, జ్యోతిషము, కవిత్వము, ఇందులోఁ గడపటి రెండువిద్యలను కుప్పన్నయ్యగార్లకుఁ బ్రసాదించిరి. సంగీతమునందును బ్రగల్భులు. ఇది యెక్కడనుండివచ్చిన దిగుమతియో నాకుఁ దెలియదు. వీరి పాటలు పూర్వము మాగ్రామములలోఁ బాడుటకలదు. ప్రకృతము లేదు.

ఒకానొకప్పుడు శిష్యులైన కుప్పన్నయ్యగార్లు, బురదలో దిగఁబడి నడవఁజాలక, గనిమమీఁదఁ బోవుచుండిన రామలింగారెడ్డిగారిని వచ్చి చేయూఁత నిమ్మని సంస్కృతములో నాక్రోశించిరి. ఆమాట సవ్యాకరణముగా లేనందున, దానిని దిద్ది పునశ్చరణముచేసి ననేకాని రానని కోపించుకొనిరఁట. ఈ యితిహాసము కుప్పనయ్యంగారే యొకానొకప్పుడు క్లాసులోఁ జెప్పిరి. ప్రాణాలకైనను వ్యాకరణము హెచ్చేమో యాకాలపు గురువులకు!

ఈయన మహాకవియని మాబంధువులలో గొప్ప ప్రసిద్ధి. నేను పుట్టిన లగ్నమును, మఱికొన్ని చిహ్నములను, భావిపాండిత్యసూచకములని కుప్పనయ్యంగార్లు వారి పేరు నాకుఁ బెట్టిరి.

వారి కృతులను మా తండ్రిగారు ముద్రింపఁగోరి యెత్తి వ్రాయించిరి. భాస్కరశతకమును వ్రాయించుచున్నప్పుడు పుట్టినందువలన మా కడపటి తమ్మునికి భాస్కరనామధేయము కలిగినది. ఈవ్రాయడము కార్యము ముగింపునకు రాకమున్నె సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డిగారు కాలధర్మము నొందిరి. నాకొఱకుఁ దాటాకులప్రతిని గాగితములకుఁ బరివర్తించినవారు రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు. పిమ్మట భాస్కరుని సాహాయ్యముచే నీప్రచురణకార్యమేదో యొకవిధముగా నెఱవేఱినది.

ఏదో యొకవిధముగ ననుటయేలనఁగా ఇన్ని యచ్చుతప్పులతోఁ బ్రచురించినందుచేఁ గలిగినదోషము నొప్పుకొనుటకు. ఈగ్రంథమును మదనపల్లెలో, నచ్చట డిస్ట్రిక్టుమునిసిబుగానుండు నాతమ్ముఁడు భాస్కరరెడ్డియొక్క విచారణక్రింద నచ్చువేయించితిని. వాఁడు స్వయముగా నీముద్రణకార్యమును జూచుకొనునంత కాలసౌలభ్యములేనివాఁడు, కాన నిట్లాయె. ఇంతకంటె నెక్కువ చెప్పఁజాలను. గ్రంథకర్తగారి విలక్షణములకుఁదోడు ముద్రణదోషములు వచ్చిపడినవి.

ఈగ్రంథముద్రణోద్దేశములు రెండు. పితృభక్తి చెల్లించుట; బంధువులకు నర్పించుట.

౨

భారతసార రత్నావళి - భాగవతసార ముక్తావళి

కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డిగారియొక్క సంక్షేపచరిత్రము.

ఈ భారతసార రత్నావళి - భాగవతసార ముక్తావళిని సంపుటీకరించిన వారు నా తండ్రియైన కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డిగారు. వీరు చనిపోయి యిప్పటికి ముప్పదిరెండు సంవత్సరములైనప్పటికిని వీరి పేరింకను మా జిల్లాలోను, ఇతర స్థలములందును పచ్చగానేయున్నది. 1923 వ సంవత్సరములో జరిగిన జనరల్ ఎలక్షనునందు మద్రాసు శాసన సభికత్వమునకు నభ్యులుగా నిలిచి పోటీసల్పినవారిలో నేనును ఒక్కడను. ఆ సందర్భమున గ్రామ గ్రామ సంచారము చేయవలసిన వాడనైతిని. ఎక్కడకు వెళ్ళినను "కట్టమంచి సుబ్బారెడ్డి కొడుకువచ్చినాడు. అతనికి మనము వోట్లియ్యవలసియున్న" దని నాతండ్రిగారి పుత్రుడనను సన్మానమే కాని నాకు వేఱుగ నాపరమైన సన్మానము లేశమును లభించినది కాదు. ఒకానొకప్పుడు కాళహస్తినుండి నా మిత్రుడు కోటిగారి రంగయ్యసెట్టియు నేనును మోటారుబండిలో తిరుపతికి వచ్చుచుండగా, మార్గమధ్యమున మేళతాళవాద్యములతో కృష్ణాపాళ్యం జమీందారుగారు వేచియుండిరి. వారికిని నాకును పరిచయము లేదు. ఉత్తరప్రత్యుత్తరములును లేవు. పిమ్మట విచారింపగా నీసన్మానమునకు హేతువు, పూర్వము మా తండ్రిగారు ఆ జమీందారుగారికి కొనర్చిన మహోపకారమని తెలిసినది. వీరివలె బ్రిటిష్ప్రభుత్వము వెనుక చిత్తూరుజిల్లాలో విమలమైన యశస్సు నార్జించిన వారింకెవ్వరును లేరు.

మా యింటిలో నాంధ్రభాషాభిమానమును, గొంతవఱకు ప్రవీణతయు పారంపర్యముగ వచ్చుచున్నవి. ఈ సందర్భమున

దొలుతఁ జేర్కొనఁదగినవాఁడు భాస్కరశతకాది కృతికర్తయగు పెద్ద రామలింగారెడ్డి. వారికృతు లిప్పుడే ముద్రింపించి ప్రచురించుచున్నాఁడను. అవి కవిత్వధోరణిగాఁ గాని లాక్షణికసంప్రదాయముగాఁగాని పరిశీలించిన యెడల మిక్కిలి ప్రశస్తములుగావు. అయినను కుగ్రామమైన కట్టమంచిలో నూతేండ్లప్పు డిట్టి చిల్లరకవియు గొప్ప కాళిదాసుగాఁ బరిగణింపఁబడెనేమో !

పెద్దరామలింగారెడ్డి, యొక్క కవిమాత్రము కాదు. సంస్కృతము, జ్యోతిషము, మంత్రశాస్త్రము, షట్ప్రయోగములు మొదలయినవానిని అంగొండ కృష్ణమాచార్యులవారియొద్ద నేర్చుకొనినవారు. మా ముత్తాత యయిన యా రామలింగారెడ్డి శిష్యుఁడు కుప్పసయ్యంగారు. వీరు చిత్తూరు హైస్కూలులోఁ దెనుఁగు పండితులుగా నుండి యఖండమైన పేరును సంపాదించిరి. వారి శిష్యమండలికిఁ జెందిన వారిలో నొక్కఁడను నేను. *

మా తాతవీరరాఘవరెడ్డికాలమునకు మా యిల్లు కడుబీదస్థితికి వచ్చినది. ఇది హిందూ సహకుటుంబ న్యాయ భాగాచారప్రభావము. కోళందరెడ్డికిరువురు కొడుకులు. పెద్దరామలింగారెడ్డి, చిన్నరామలింగారెడ్డి. వీరికి నొక్కొక్కరికి నార్గురు పుత్రులు. కోళందరెడ్డియొక్క యాస్తి పండ్రెండు భాగములు కావలసివచ్చెను. ప్రతిజ్ఞాతికి లభించినది కొంచెము నేలయు నెక్కువ యహంభావమును ! చిన్నరామలింగారెడ్డియొక్క వంశము నేటికించుమించుగ నిరవశేషము. పెద్దరామలింగారెడ్డి సంతతిలో నాలుగు శాఖలు నిలిచియున్నవి.

బీదతనము కారణముగ వీరరాఘవరెడ్డి గుమాస్తాపనిలో దిగుటయేకాక నాతండ్రులకు విద్యకూడ నేర్పింపఁ జొచ్చెను. అందులో మేధాశాలియైన సుబ్బారెడ్డి ఇంగ్లీషువిద్య సయితము నేర్చుకొననారం

* కుప్పసయ్యగారి సర్వలక్షణ సార సంగ్రహముయొక్క పీఠికను జూడనగు,

భింపఁగా, నింత సాహసమా వీనికి, నింత గర్వమా, మించిపోవుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడా? యని పాలివారు ప్రతికూలించి తండ్రికిఁ గొడుకునకు నానావిధములైన కష్టములఁ గలిగించిరఁట. సహాకుటుంబములయొక్క యనివార్యవిలక్షణ యీర్ష్య. తండ్రి యుద్యోగి, కొడుకు చదువరి. ఈ దోషములకుఁ జేయవలసిన పరిహారము లన్నియుఁ బ్రయత్నించి చూచిరిగాని సుబ్బయ్యయొక్క పట్టుదల చలితమైనది కాదు. ఉదయమునఁ జల్దిదిని పుస్తకము లెత్తుకొని, యొక్క మైలు దూరములో నుండు చిత్తూరునకువెళ్ళి వారిని వీరిని నాశ్రయించి, ఇంగ్లీషు, తెనుఁగు నవకాశము కొలఁది నభ్యసించెను. నాతండ్రికినాకు వలెఁ గ్రమమైన శిక్ష లభింపలేదు. పాపము! ఒక్కనాఁడిక్కడ నింకొకనాఁడక్కడఁగా, ముక్కలు ముక్కలుగా గ్రహింపవలసిన విధివారిది. అయినను స్వయంకృషిప్రధానమయిన విద్య కావున నది చక్కఁగా నాటి ప్రతిదినప్రవర్ధమానమై నిత్యవసంతోత్సవముగ నెగడినది. వీరు ఇంగ్లీషులో వ్యాసుచేసినది. "ప్రొఫిషెన్సీ టెస్టు." ఈ టెస్టు నా పుట్టుకకుపూర్వమే యెత్తివేయఁబడినదికాఁబోలు. వారు చదివిన ఇంగ్లీషు వ్యాకరణము మత్తేగారికృతి. నా కాలమునాఁటికది మృగ్యము. నేను 5-వ ఫారములోఁ జదువుచున్నప్పుడు "రామలింగం! ఏవ్యాకరణము పనికిరాదు నీకు. Marray's Grammar చదువు, అది చాల మంచి పుస్తకము." అని కృతయుగబోధ చేసిరి. కాని చెన్నపురినంతయుఁ గాలించి చూచినను ఆ యాదిమవ్యాకరణము దొరకలేదు. చిత్తూరు హైస్కూలు హెడ్‌మాష్టరులకందఱకును మిన్నయనఁదగు తిరువేంగడసామినాయఁడుగారియెడ మా తండ్రికి భక్తి యెక్కువ. భయ మంతకంటె రెండింతలు. ఆ నాయఁడుగారు సర్వంకషప్రతిభులు; ఇంగ్లీషునందు సంపూర్ణపాండిత్యము; గణితశాస్త్రములో నసమానప్రజ్ఞ; తెనుఁగు, సంస్కృతము సంగీతము, వీణ, చిత్రముపెట్లు,

ఏర్పడెనన నట్లే, వారు పెట్టినదే బిరుదము, వారి దెబ్బే దెబ్బ ! "చిత్తూరు పులి (Tiger of Chittoor.)" అను భీకరమైన పేరు వహించిన వారు. కాలేజీ లెక్చరరుపనిని బుచ్చుకొనుచున్నప్పటికిని జిత్తూరును విడనాడనని నిగ్రహించిరి. భూస్వాములు వారియొద్దఁ జదువు నేర్చుకొనుటకు విద్యార్థులకు సాహస ముండవలయును. సాహసమును శ్రద్ధయు నుండినయెడల ఆయువిల్లలలో నాయేండ్ల విద్యాభివృద్ధి సిద్ధము. ఇట్లు ఖండవృష్టిగ విద్యాకృషి సల్పినవారయ్యును నా తండ్రి యాంధ్రాంగ్లేయములయందు గొప్ప పాండిత్యమును బడయఁజాలెను.

"పరమక్లేశమునఁ జేసి పడసినవిద్యల్ స్ఫురియించుఁగాక"

వీరి యింగ్లీషు లాలైబ్రరీ (Law Library) యంత భండాగారమును చిత్తూరు B. A. B. L లు ఎవ్వరు సేకరించలేరు. తెనుఁగున వీరు చేసిన కృతులే వీరి రసికత్వమునకును వివేచనకును సాక్ష్యములు.

తొలుత మాతండ్రిగారు పితాచారమును బట్టి గుమాస్తాపనిలో దిగిరి. కొన్నియేండ్లకు జిల్లాకోర్టులో రికార్డుకీపరైరి. త్వరలో నాపనికి రాజీనామా యిచ్చి కార్వేటినగరసంస్థానములో మేనేజరుగాఁ జేరిరి. అక్కడిరాజుల విపరీతరాజనము తనకు సరిపడనందున దానిని వదలి ఫష్టుగ్రేడు ప్లీడరుసన్నదును సంపాదించుకొని వకీలు వృత్తి నాశ్రయించి దానికిని దనకును నసాధారణమైనకీర్తిఁ దెచ్చిరి.

తాను కోర్టులో గుమాస్తాగానున్నప్పుడు జడ్జీగానుండిన "కాలేబు" గారును, "రాబర్ట్సు" గారును దనయెడఁ జాల నభిమానము వహించి యన్నివిధములఁ బోషకత్వముఁ జూపిరి. చాల క్లిష్టములైన వ్యవహారములలో రహస్యముగఁ బిలిచి తన యభిప్రాయములడిగెడివారు. వారియందలి కృతజ్ఞతను జూపుటకై తాను నూతనముగ సృష్టికిఁ దెచ్చిన రెండు మామిడిరకములకు

"కాశ్రేటుపసంద," "రాజస్థపసంద" అని నామకరణముల నిడిరి. ఈజాతులు మా తోటలలో నున్నవి.

సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డిగారి వకీలువృత్తి యనన్యసదృశము. ఆప నొక క్రిమినల్ కేసులో దన కక్షిదారునకు నురిశిక్ష ప్రాప్తమైనది. ఆనాడు మొదలు క్రిమినల్ కేసులనుగైకొనుటను విడిచిపెట్టిరి. నాతో నొక్క నాడీ విషయమైమాటలాడుచు "నాక్లయంటునకు మరణదండనయను మాటవిన్నదే నాకు కమునకే యుక్రితాడు బిగింపఁబడినట్లు స్తబ్ధుఁడనైతిని. నాఁడు మొదలు మనఃక్లేశము లేశమాత్రమైనఁ గలిగింపఁజాలు కేసులను స్పృశింపనని వ్రతముఁదాల్చితి" నని నుడివిరి. ఇది నిజముగా భీష్మవ్రతము. వీరి సత్యసంధతయొక్క ప్రభావమెట్టిదనఁగా దానే ప్రక్కను వకీలుగానుండిన నదియే సత్యమయిన పక్షమని జడ్జీలు భావించువారు. సత్యమెచటికో యచటికే సుబ్బారెడ్డి. కాఁబట్టి వారిపక్షమున కనుకూలించునట్లు తీర్పు. ఈభావధోరణి చిత్తూరు జిల్లాజడ్జీల నావేశించి యున్నందున నొకానొక మహంతుపై గొప్ప క్రిమినల్ చార్జి తేఁబడినప్పుడు, నేను మాతండ్రిగారి యాఫీసుగదిలో నుండగా నా మహంతుగారే వచ్చి నాతండ్రి నాశ్రయించి "మీరు మాపరము వకీలుగా నుండునట్లు పేరునర్పణ చేసినఁజాలును, మీరు కోర్టునకు రాఁబనిలేదు. వాదింపనక్కఱలేదు. నాపక్షపు వకీలను మాటమాత్రముండినఁ జాలును. ఇదిగో మూఁడు వేల రూపాయలఫీజు. చాలదన్న నింకను ఇచ్చుటకు సంసిద్ధుఁడను. కోరినంత యిచ్చెదను" అని చిన్నబాలుఁడనుగా నున్న నాకు నయితము దుఃఖము వచ్చునట్లు దీనతతోఁ బ్రార్థించినను సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి వ్రతభంగమున కోర్వనని యంగీకరింపలేదు. వీరికి ధనాశ మొదలగు నేమరాశలుఁ బట్టినవికావు.

అయినను మాతండ్రియొక్క కక్షిదారులలో నొకఁడును స్నేహితులలో ముఖ్యుఁడను నయిన నెమ్మిలి వీరాస్వామి రెడ్డిగారు

తొందరపెట్టుటచే, నొకానొక పెద్దమనుష్యుని, అన్యాయముగా నారోపింపఁబడిన క్రిమినలు దావానుండి రక్షించుట కొఱకునై మానాయన సబ్ మేజస్ట్రేటు కోర్టున కొక్క పర్యాయము పోయిరనియు వీరిని జూచుటతోనే మేజస్ట్రేటాశ్చర్యపడి యరగంటలో విడుదల తీర్పు చెప్పెననియు, ఆవీరాస్వామిరెడ్డిగారి మనుమఁడు కుప్పుస్వామిరెడ్డి తన తాత తనతోఁజెప్పినట్లనేక వివరములతో నాకో రెండేండ్ల క్రిందటఁ జెప్పెను. వ్రతధారణానంతరము జరిగినదియీయొక్క భంగమేనఁట. ఫీజుపుచ్చుకొనక స్నేహితకైంకర్యముగా నీకార్యమునకు నిర్బంధముమై పూనిరఁట.

సివిలు కేసుల విషయములో మాతండ్రిగారి సమయసూత్రములు రెండు. ఒకటి చిల్లర కేసులు గ్రహించుటలేదు, మునిసీబు కోర్టులలో నడుగుపెట్టుటలేదు. రెండవది, గొప్ప కేసులైనను క్లిష్టములుగా సందిగ్ధములుగా నుండఁగూడదు. విస్పష్టమైన సత్యములుగా నుండవలయును. కాఁబట్టి మాతండ్రిగారు స్వీకరించెడి కేసులసంఖ్య యెప్పుడును స్వల్పమే. ఆర్జనలో నందఱికంటె నెక్కువ, నెలకు రెండు వారముల కంటె నెక్కుడుగా కోర్టునకుఁబోరు. ఇట్లు మిగిలిన కాలమంతయు గ్రంథపఠనమునందును, మామిడితోఁటల కృషియందును వినియోగించిరి.

తనసమయములకు విరుద్ధములైన కేసులు వచ్చినయెడలఁ, జిత్తూరులోనుండు గోపాలాచార్యులు, అరుణాచలమొదలి, శ్రీనివాసాచార్యులు మొదలగు వకీళ్ళదగ్గఱకుఁ బొమ్మని కక్షిదారులఁ బంపివేయుచుండిరి.

తనవలెనే వకీలువృత్తిలోఁ బ్రథమగణ్యుఁడుగా నుండినవాఁడు నరసింగరావు. కక్షికొక్కరైనఁ బ్రతికక్షికొకరుగా నిలిచి వీరిర్వురు వాదముచేయుచుందురు. తనపార్టీలనందఱను గట్టుమంచికిఁబోయి రాజీ

చేసికొనుఁడని నరసింగరావు విపరీతభావములతోఁ దలకెక్కునట్లు బోధ చేయుటచేతను, సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డిగారి సద్ధర్మప్రవర్తనము లోకప్రసిద్ధిగ నుండుటచేతను, నాతండ్రిగారు పట్టిన కేసులలో నూటికిఁ దొంబదివంతు వారిచేతనే రాజీకాఁబడి యుపసంహృతములౌను.

జిల్లాలో గొప్పగొప్ప యాస్తులవిభాగములకుఁ గోర్టువారును గక్షిదార్లును గలసి నాతండ్రిగారినే పంచాయితీదారు (Arbitrator) గాఁ గోరుకొనుచుండిరి. వీరి మరణపర్యంతము నింత నెవ్వరికి నీగౌర వము లభించినదికాదు. తాను చావుపడకలో నున్నప్పుడుసైతము పాళైగారు, చెంగమనాయఁడుగారి వైదులక్షల యాస్తిని గొడుకు లకు నిర్వివాదముగురీతిని బంచిపెట్టుటయుగాక, వారి సమ్మతిమై మిడిల్ స్కూలు నొకదానిని నగరములో స్థాపించి మాన్యముల నేర్పఱచిరి.

తనకక్షిదార్లపట్లఁ దానుచూపు వర్తనమును అనన్యసదృశము. పైని చూపఁబడిన విశేషములనుబట్టి వీరియొద్దకు వచ్చువారు చాలా మంచివారుగా నుండువారే కాని, యల్పులుగారనుట స్పష్టము. మాయింటిలో భోజనము చేయఁగలవారెల్లరు మాయతిథులుగానే యెన్నినాళ్లైనను సరే, యెన్నిపర్యాయములైనను సరే యుండవల యును. కాళహస్తికార్వేటినగరములరాజులు. లాడ్ కృష్ణదాసుగారు. బ్రాహ్మణులు, మొదలగువారికి సిబ్బందితో ఊరిసత్రములో సన్నిసౌక ర్యములు నడిపి మాతండ్రిగారే యతిథులనువలె సన్మానింతురు. ఇది చాల పెద్దధర్మశాల. ఇప్పుడీసత్రము వాడువారులేక శిథిలమైపోయినది.

రెండవది క్రమమైనఫీజుమాత్రము గ్రహించుట. చిత్తూరులోఁ బూర్వమగ్ర గణ్యులుగా నుండినవారు కోటావారు; వైశ్యులు. ఆయింటివారు మాతండ్రియొక్క ధర్మగుణములఁగూర్చి నాతోఁ బ్రసంగించెడివారు. ఒకానొకప్పుడు నాతండ్రిగారు కష్టపడి వానికి నైదువేల రూపాయలు చెల్లునట్లుచేసిరి. వారు సంతోషపడి యధిక

మగు ఫీజు తీయరాఁగాఁ "క్రమవేతనముకంటె నెక్కువగాఁ గైకొన్నచో నది భిక్షముతో సమానము. నిజమైన వకీలు బిచ్చ గాఁడు కాఁడు. ఆర్జికముకంటె నెక్కువ పుచ్చుకొన"నని నిరాక రించిరి.

మూఁడవది బలాఢ్యులచేత హింసింపఁబడు బీదలకు నుచిత ముగా సహాయముచేయుట. ఈ తరగతికిఁ జేరినవాఁడే పూర్వము పేర్కొనఁబడిన కృష్ణపాళ్యం జమీందారు. పాలివా రన్యాయముచేసి యీ జమీందారుని నిల్లు వెడలఁగొట్టగా నా తండ్రియే, యయిదేం డ్లన్నిఖర్చులు భరించి కేసు జయించి, వారిభాగము వారి కిప్పించుటయ గాక, ఫీజు పుచ్చుకొనలేదు. 1923 వ సంవత్సరపు టెలక్షనులో నన్నుఁ జూచునప్పటికా జమీందారు చాల వయస్సుచెల్లిన ముసలాయన. అట్లుండియు నూరేగింపుగా నన్నును కోటిగారి రంగయ్యశెట్టిని నింటికిఁ బిలుచుకొనిపోయి తానే స్వహస్తముతో వడ్డించి, "మీ తండ్రిపెట్టిన భిక్షు నాయనా! నీకుండెడుసాంత మీయింటిలో నాకు లే"దని చెప్పి "నీ కెవరైన వోట్లిచ్చుకొన్నఁ దల పగులఁగొట్టింతును, భయపడవద్దులే. సుబ్బారెడ్డికొడుకునకులేని వోట్లింకెవ్వరి'కని పరమానందభరితునిజేసి నన్ను సాఁగనంపెను.

ఇంకఁ గక్షిదారులుగ వచ్చినవారెల్ల స్నేహితులుగ నిలిచిరని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? మా తండ్రికి లభించినంత స్నేహితసంపద యెవ్వరికి నుండదు.

లాడ్ కృష్ణదాసు, ఆనరెబిల్ పాలవాయి రంగయ్యనాయుఁడు మున్నగు ఘనులను బేర్కొనఁబూనిన నాత్మప్రశంసగ నుండునేమో? ఆత్మప్రశంస యాత్మహత్యకుఁ దుల్యము. కావున సామాన్యులను గొం దఱను నిదర్శనప్రాయముగఁ బేర్కొనెదను. (1) అరికెలవాడి ముని స్వామిరెడ్డి:—వీరి యభ్యంజనస్థానము పిల్లవాండ్రమయిన మాకు

నాశ్చర్యము గలిగించునది. ప్రేలుపెట్టిన ఖతుక్కుని తునుగఁజేయు సంతటి నేర్చినవారై, జుట్టునెత్తి పెత్తికొని తలయూఁచ బోసికొనుచు నొక్క గంటసేపు తలకు దేహమును బట్టించుకొనుచుండెడివారు. స్నానమైనత్రోవకే కొంచెముగ నుండిరి. (2) నెమ్మలి వీరాసామిరెడ్డి : వీరింకను సజీవులైయున్నారు,* చాలమంచివారు. వీరికి భాస్కరుని, నన్నును జూడవలయునను సపేక్ష హెచ్చు. వీరిమామయ్యైన కుప్పుస్వామి రెడ్డి ద్వారా వీరి యింగిత మెంచుకొని మమ్ము విచారించుచున్నారు. (3) కోటిగారి మునిసామిశెట్టిగారు : వీరి కాపురము తిరుపతి. మొట్ట మొదటఁ గక్షిదారులై వీరు మా గృహప్రవేశము చేయుట నేనెఱుఁగుదును. కొంతకాలమునకు నా తల్లికి ప్రియ మిత్రమండలిలోఁ బ్రథములైరి. మా మామ యొక్కయు, అన్న యొక్కయు, వివాహములు విచారణకర్తలుగ నిర్వహించి నడపిరి. నన్నప్పుడప్పుడు తిరుపతికిఁ బిలుచుకొని పోవుచుండెడివారు. ఇట్టి స్నేహము బంధుత్వమునకంటె నెక్కుడుగ ముదిరియున్నను మా తండ్రియందలి భక్తి లేతగాలేదు. వీరు పేకాటయందుఁ జాల ప్రియులు. మా తండ్రిచే నది యిష్టమవ్వనందున నిరసింపబడుచున్నందున వారికిఁ దెలియకయ మా మాట నాడెడివారు. (4) కత్తూరు, సాకన్న రామయ్యశెట్టి : ఈయన మా తల్లిగారికి మంత్రిపట్టు, పనియున్నను లేకున్నను, ప్రతిదినము మా యింటికివచ్చి గృహవిచారణచేసి కావలసిన సరకులఁ దీసి పంపెడివారు. వీరును కోటిగారి మునిసామిశెట్టియు నింటి పెత్తనగాండ్రు. నా తండ్రిగారు సాంసారిక చింతలు పెట్టుకొనరు కావున, ఇట్టి మిత్రుల సాహాయ్యమునఁ నా తల్లిగారే గృహభారము నిర్వహించుచు వచ్చిరి. (5) స్నేహభావమున వీరందఱకును మిన్నయైనవారు మణియం సుబ్బయ్య యను బ్రాహ్మణులు. అరవవారు కూయూరు చేరి కొన్ని సం

* వీరును, వీరి మామయ్య కుప్పుస్వామిరెడ్డియును ప్రకృతము స్వర్గవాసులు.

వత్సరములు హుజ్జూతులలో నొక్కనికిఁ బ్రతిగ మణిపూసము పనిచేసిరి. పిమ్మట ప్రైవేటు వకీలుగా నుండి మితక్రమముతో ధనము కావలసినంత యార్జించుకొనుచు సుఖజీవనకళాకోవిదులై యుండిరి. వీరును వీరి భార్యయు నా తల్లిదండ్రులకుఁ బ్రాణస్నేహితులు. మా యింటినుండి కూరగాయలు మొదలగు సరకు వారియింటికి నెగుమతి; వారియింటినుండి మంచి వంటలు, మా యింట దిగుమతి. ఆకారమున సుబ్బయ్యగారు నేనుఁగు తలలేని విఘ్నేశ్వరులు. పొట్ట యుల్లాసముతో నుబికి దూఁకులాడెడిది. చాల పెద్దది. భోజనప్రియులు. పాపము! ఇంకే చింతలేనివారు. భక్తి, భుక్తి, యివి రెండే వారి జన్మప్రపంచపు ధ్రువ నక్షత్రములు. ఒకనాఁడు మా తండ్రితో ముచ్చటించుచు " ఆ కలెక్టరు రెండువేలరూపాయలు తీస్తాఁడు. లాభమేమి? సుఖమేమి? నేను తినునంతవాఁడు తినగలడా? చెఱుకుగడను గఱ కఱమని నమలి తినఁగలను, నేను. ఈ వయస్సు! డబ్బుంటే యేమిఫలము? సుఖమునను భవించేశక్తి ఆరోగ్యక్రమముగ నుంటే గదా!" యని తమ జీవితకళాసూత్రమును వెల్లడించిరి. ఆ సుబ్బయ్యవంటి నిష్కల్మషచిత్తుఁడు, విశాలహృదయుఁ డింకొకఁడుండఁడు. తన సంపాదన యెక్కువగాను. అందులో నమ్మవా రెంతపొదుపుగ వాడినను దమకై మిగులునది తక్కువ. ఆ కొంచెమును ధారాళముగా దానముచేసి "శివ, శివ" యని సదా భగవన్నామస్మరణ చేయుచు, దెల్లని జుబ్బా, తెల్లని తల గుడ్డ, యెఱ్ఱని పసుపు, తెల్లధోవతి ధరించి మార్గములోనుండు విఘ్నేశ్వరునకు నమస్కరించి, యేదైన నేఁడు దేవుని దయవలన గోర్టులో దొరకునా యని చిత్తూరునకుఁ బోవుచుండురు. పిల్లల కందఱకును వారిని జూచినఁ బరమానందము.

వీరియొక్కయు, మా తండ్రియొక్కయు, దైనందినచర్యలు ద్వంద్వసమానములు. ఉదయము నైదు గంటలకు లేచి, కాల్యకృత్యముల

చేర్చి, మణియును సుబ్బమ్మగారు వేదపారాయణము బిగ్గరగాఁ జేయుచు (వేదపారాయణమో కాదో నాకుఁ దెలియదు. ఏదో సంస్కృతభాషాఘోష) మాయింటి యరుగుమీఁద వచ్చి కూర్చుందురు. నయమున నాతి త్రిమోక్ష పదకరదికి సమీపము. ఆ దీర్ఘారావములు చెవిసోఁకఁగనే సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి లేచి యొక్క చిన్న వస్త్రఖండము (Duster cloth వంటిది) నలుగుఁజుట్టుకొని, జుబ్బాను ధరించి వారితోఁ గలిసి లౌకికసంభాషణలు చేయుచుఁ గోటకుఁ బోవుదురు. కాఫీ కోటలోనే లభించును. మూఁడుపూఁటలకు బండిలోఁ బ్రయాణము. దగ్గరవానికి నడక. సుమారు ఏడుగంటలవఱకుఁ గోటలోఁదిరిగి తొమ్మిదిగంటలకింటికి వత్తురు. పిమ్మట యయ్యగారిల్లు చేరుదురు. రెడ్డిగారు కచేరీకి దిగుదురు. పదిగంటలకు భోజనము. సమీపమునఁ గోష్ఠికిఁ బోయినంతనే విశ్రాంతి కొంతసేపు. పిమ్మట భారతభాగవతపఠనము సాయంకాలము ముఖ్యుల కచ్చేరి. రాత్రి యేడుగంటలకు భోజనము. తరువాత కైవ్యసహారచింతయుఁ గూడను. భారత భాగవత పారాయణము. ఆ పారాయణమునకు మణియును సుబ్బమ్మగారు, కొండారెడ్డిగారి కూఁతురు రామమ్మగారు, అతిథులుగా నుండు కక్షిదారులు, అందఱును సభగా సమావేశమగుదురు. కొంత వయస్సు వచ్చినవెనుకఁ భారతశ్రవణము తెలియు నాపనిగా నుండెడిది. పండ్రెండు సంవత్సరముల వయస్సునకే భారతభాగవతముల నెక్కువ గజిబిజిలేక చదువఁగలట్లు నాతండ్రి నన్నుఁ దేర్చిరి. తన తక్కిన కొడుకులకంటె నేనధికజ్ఞానముతోఁ జదువువాఁడననియుఁ బదాది విభాగముల నన్వయసౌలభ్యము కలుగునట్లు చేయుదుననియు వారి వాత్సల్యజనితభ్రమ. చదువు పద్యములసంఖ్య కొంచమే; వానిపై నడచు వ్యాఖ్యానములు, వాగ్వాదములు మెండు. ముఖ్యముగా కొండారెడ్డిగారి పెద్దనాయన, వెంకటసామిరెడ్డి, మాతండ్రి వేదాంత

ములు భారతములో లేవనియు, నా కాలము నాటను బాగుగా దిని కండపుష్టికి భోజనరాయుడుగా నుండిరే కాని, సుబ్బన్నవ్యాసుల గారనియు, బెద్దకేకను వేయునప్పుడు పూర్వకందరులకు చాపరాని నవ్వుగా నుండెడిది. తక్కినవారు మాతంత్రిజెప్పినదే వేదమం యనుకొన్టు వారు. మణియము సుబ్బయ్యగారు "అది తామహారమనే నెలేదు. కనుపు పట్టెదాపెక పై నెవడైక్కువకన రేదుగా! కాబట్టి యది తామస క్రియలలో జేరదు." అని తమకు గావలసిన వికల్పసూత్రమును మాత్రము సమర్థించెదరు. రామయ్యరెడ్డిగారు మాంసాహార ప్రియులు. వారి వాదమేమనగా "ఒక్క భీముడేకాదు, ధర్మరాజు కూడ మాంసము తినేవాడు. ఆ కాలమున సంకటి తింటూవచ్చిరి. అది తింటేనే గాని నిజంగా హింసాధర్మం చెల్లదు. ఈయొక్క విషయం తప్ప తక్కినదంతా సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి బోధించునట్లే" యని మాంసాహార నిషేధము సరిగాదందురు. రాత్రి తొమ్మిది తొమ్మిదిన్నర గంటలకు సభ ముగియును. వారివారి పడకలకు వారు పోవుదురు.

మామిడిపండ్ల కాలములో సిద్ధర్మవిచారణలతో ననుపానముగ మంచి మామిడిపండ్లను కోసి తినుచు, వాని తారతమ్యాచర్యలను నడుపుదురు. "ఒరే! ముట్టెలోనుండేరుచి చెంపలలో లేదురా! చూడండి! ముట్టెను ఎట్లాతింటానో!" యని మా మణియము సుబ్బయ్యగారు ముట్టెను జవురుకొనునట్లు చప్పరించుచుండగా, ఛటుక్కని కొఱకుటయాంజాది వార్షధ్యానములు చేయుచుంటిమి. మామిడివిత్తులను నాటితిమి. మొలకెత్తి, చెట్లయి, యైదారేండ్లకు గాయలు కాయును. ఈ కాయలు విత్తుయొక్క తల్లిచెట్టు కాయలట్లుండవు. అందులకే విత్తువేయక యంటుగట్టవలసిన విధి. విత్తులనుండి యేవేవో నూతన రకములు గలుగును. ఇందులో నూటికి దొంబదితొమ్మిది నిష్ప్రయోజనములు. పరిపూర్ణమైన మామిడిపండుయొక్క సాముద్రికలక్షణము

లక్ష్య:—మంచిరంగు, పలుచని సన్నని తోలు, నారలేకుండుట, చిన్న ముట్టె, ఘనముగు బిగువుగు నైన కండ, మంచివాసన, మంచిరుచి, ఆలస్యముగాఁ గాయు పక్వమునకువచ్చుట; అప్పుడే దానికి మంచి వెల. నాకంత్రీకి డార్విన్‌గారిచేఁ బ్రసిద్ధపఱుపఁబడిన "సహజవికృతి" న్యాయము (spontaneous variation) తెలియదు. వినియు నెఱుఁగను. అయినను సహజమైన వివేకమును బ్రయోగించి యాన్యాయముయొక్క ప్రయోగమును గ్రహించి, విత్తులనుండి మొలచెడు చెట్లలో వేరయిన నూతనఫలము వచ్చును గదా! అదృష్టముండిన మంచిక్రొత్తజాతి యేల యుద్భవింపరాదు? అని వితర్కించి, పరీక్షార్థము విత్తులనుగాటి, యా చెట్లు ఫలించువఱకు వేచియుండి, యా పండ్లను మాయూరిసభలోఁ గోసి తీసి, చర్చించి—ఈ కార్యమునకు ప్రధానమంత్రి రామారెడ్డిగారు, వారుశిష్య సంకెవ్వరు సీనూతన సృష్టులను గోసి నివేదింపఁగా శేఁజూచి యుండలేదు—మంచిదని నిర్ణయింపఁబడినయెడల దానికి నామకరణముచేసి, యా చెట్టునుండి, యంటుకట్టి, యా జాతిని నిలుపుదురు; వ్యాప్తికిఁ దెత్తురు. తక్కిన వానిని నిష్ఫలముచేయుదురు. ఇట్లనేకసంవత్సరములుగా నోపికతోఁ బరీక్షలుసలిపె నాకుఁదెలిసినమట్టునకు నైదు నూతనజాతులను సృష్టింపఁ గలిగిరి:—(1) రాజాపసందు:—కాయగుండ్రము, మల్గోవాకంటె రెండింతలు పెద్దది. మంచిరుచి. కాయపెద్దది. కాడసన్నము. కాని, కాయుట తక్కువ గాలికి నిలుచుటకష్టము. నిలిచినకొన్నియుఁ బ్రశస్తములు. (2) రెడ్డిపసందు:—కాయపెద్దది. చర్మము ఘనముగు, గడుసును. రంగు వికారము, అనాగరకము చూచుటకు—రుచిమంచిది. (3&4) రాబట్టుపసందు, కాలేటుపసందు:—గుండ్రములైన పేలిమిరకములు. (5) భోగంపసందు:—చూచుటకు మంచిరంగుతో నాణె

ముగా నాటితిని. [illegible] వినోదార్థము కొన్ని చెట్లు మాత్రమే వేసితి.

కోస్తాజిల్లాల [illegible] సంతతభాగవతము లకు, మా[illegible] నా తండ్రిగారు, రెండింటను ప్రసిద్ధి జెందిరి.

మణి[illegible] వ్యాధిచే పీడితులై తమ దేశమునకుఁ బోవుట నా తండ్రికి [illegible] దుఃఖకారణమా యెను. వారు బ్రాహ్మణులు; మేము [illegible] ఏ భేదములేక సహ కుటుంబములట్లు టిమి.

చిత్తూరులో నారాయణస్వామిఅయ్యంగార్లు అను వైష్ణవబ్రాహ్మణులు పూర్వము డిప్యూటీకలెక్టరుగా నుండిరి. వారికిని నాతండ్రికిని సంపూర్ణమైన మైత్రి యుండెను. వారు చనిపోవునప్పుడు మా తండ్రిగారిని, తమ భార్య కనకమ్మకుఁ గూతురు కమలమ్మకు, గార్డియనుగా నియమించిరి. ఆ యిర్వురను మా తండ్రిగారు చెన్నపట్టణము పెళ్ళుంబూరి లోనుంచి తమ మరణపర్యంతము వారికేకష్టము రాకుండునట్లు తల్లిదండ్రులకంటె నెక్కువగా రక్షించిరి. వారిద్దరు సంవత్సరమునకు రెండుమార్లు పట్నమునకుఁ బోవుచుండిరి. వారు పోవునప్పుడెల్ల నన్నును బిలుచుకొనిపోవుచుండిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు మా యక్కయు వచ్చును. ఒకానొకప్పుడు కమలమ్మయు మా యక్క సుందరమ్మయుఁ దా ముందు గదిలోనికి నన్ను రావలదనఁగా బాల్యవిపరీతకోపినై కొరడాతో వారిద్దఱను గొట్టితిని. వారు మా తండ్రితోఁ జెప్పికొనిరి; కాని వారు నన్నేమియు ననలేదు. నేనెప్పుడు తండ్రితో నుండువాఁడను. వారికిని నాయందు బ్రీతియెక్కువ. "ఘటికుఁడ" నను నభిమానము కూడ. కాబట్టి కనకమ్మగారు నన్ను "మంత్రి" యని కించిద్ధేళన ముతోఁ బిలిచెడివారు. సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి చనిపోయినపిమ్మట వారి వ్యవ

హోమములో [illegible] నేను 1902వ సంవత్సర ములో కేంబ్రిడ్జికి [illegible] పరలోకగతయైన కమలన్నను జూచి నీనుండి వచ్చునట్లోదనే నాన[illegible]సమునవే నాకొకు గృహ మేర్పడచి శక్తి లేదు జూచుకొనుటని నమ్మిక చెప్పి యోదార్చి పోయితిని. నా మనస్తుష్ట నూతి[illegible]గాయను జేయునిచ్చినదికాను. నేను వచ్చుటలోకు పోడు ముందుగనే [illegible]గారు మరణించిరి. ఆమెకు భార్యామే తల్లి [illegible] పరలోకమొను. ఆ బ్రాహ్మణ కుటుంబమునకు ప్రీతియు గౌరవము [illegible] మే మెంతో చేసితిమి గాక, మనకు కొంత సుఖము సేకూర్పజాలమైతిమి. మా యింటి లోని ప్రతి శుభకార్యములకు [illegible] జరపవలెనుచును. వారి కష్ట సుఖములన్నియు నాయమని నెంచి మైత్రి నెఱవేర్చితిని చావుతో మాకు వియోగము సంభవించెనుగాని, నాయెడలనున్న ఆమైత్రికి యొక్క క్షణమాత్ర భంగమైన రాలేదు

కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డికి దైవభక్తి యెక్కువ. గాంధితో పాటు ఛాందసములును.

ఫోటోగ్రాఫు తీయుచుకొనుట [illegible] నాయుక్షీణకరమని తన పటమును తీయనిచ్చెడివాడు కాడు. [illegible] రామలింగారెడ్డియు నాకృతిపటమును దీయుచుకొనకయె చనిపోయెను. ప్రతిబింబము తీయించిన బింబమునకు హానియట! [illegible] నాయనకు గుఱ్ఱముల నెంచుటయు నాక్షేపణీయము. ఆ [illegible]ము రాజులకేగాని యింకెవ్వరికిం దగదు. [illegible] గ్రంథములో రెడ్లను పురుషులేదని సంభావించి యున్నాడు. గుఱ్ఱములు కూడి [illegible] ప్రకటనయే! తానొక పెద్ద బండిలో నన్నుడును గూర్చుండెడు. అది పాపము. మత్తే వాహనత్వము చెల్లునని [illegible] పెద్దబండి. తన కనుకూలించురీతిని పెద్దపిల్లుబండి [illegible] దానికిం బెద్ద [illegible] యెడ్లను రెంటిం బూన్పించి

ముగా నుండును. కంచి మంచి కాదు. వినోదార్థము కొన్ని చెట్లు మాత్రమే వేసిరి.

కోర్టువారు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] శాంతభాగవతము లకు, మాయింటిలో [illegible] నా తండ్రిగారు, రెండింటను ప్రసిద్ధి జెందిరి.

మణి [illegible] సుబ్రహ్మణ్యగారు [illegible] వ్యాధిచే పీడితులై తమ దేశమునకుఁ బోవుట నా తండ్రికి [illegible] దుఃఖకారణమాయెను. వారు బ్రాహ్మణులు; మేము శూద్రులము. ఏ భేదములేక సహకుటుంబముట్లు ఉంటిమి.

చిత్తూరులో నారాయణస్వామయ్యంగారు అను వైష్ణవబ్రాహ్మణులు పూర్వము డిస్ట్రిక్టుమున్సిఫ్‌గా నుండిరి. వారికిని మా తండ్రికిని సంపూర్ణమైన మైత్రి యుండెను. వారు చనిపోవునపుడు మా తండ్రిగారిని దమ భార్య కనకమ్మకుఁ గూతురు కమలమ్మకు, గార్డియనుగా నియమించిరి. ఆ యిర్వురను మా తండ్రిగారు చెన్నపట్టణము ఎగ్మూరులోనుంచి తమ మరణపర్యంతము వారికెట్టి కొదవయు లేకుండునట్లు తల్లిదండ్రులకంటె నెక్కువగా రక్షించిరి. వారికై సవత్సరమునకు రెండుమార్లు పట్నమునకుఁ బోవుచుండిరి. వారు పోవునప్పుడెల్ల నన్నును బిలుచుకొనిపోవుచుండిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు మా యక్కయు వచ్చును. ఒకానొకప్పుడు కమలమ్మయు మా యక్క సుందరమ్మయుఁ దా ముందు గదిలోనికి నన్ను రావలదనఁగా బాల్యవిపరీతకోపినై కొరడాతో వారిద్దఱను గొట్టితిని. వారు మా తండ్రితోఁ జెప్పికొనిరి; కాని వారు నన్నేమియు ననలేదు. నేనెప్పుడు తండ్రితో నుండువాఁడను. వారికిని నాయందుఁ బ్రీతియెక్కువ "ఘటికుఁడ" నను నభిమానము కూడ. కాఁబట్టి కనకమ్మగారు నన్ను "మంత్రి" యని కించిద్ద్వేషముగాఁ బిలిచెడివారు. సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి చనిపోయినపిమ్మట వారి వ్యవ

హోమములోఁ జాగుచేసికొనక వచ్చెను. నేను 1902వ సంవత్సరములో కేంబ్రిడ్జికిఁ బోవునపుడు నా ఉంపుడు సహోదరియైన కమలమ్మను జూచి నీవుండి వచ్చినట్లోడనే నా సంతాపమున నే నామెకు గృహమేర్పఱచి శక్తికొలఁది జూచుకొందునని సమ్మతించి చెప్పి యోదార్చి పోయితిని. నా దురదృష్ట మాప్రీతి కార్యమును జేయనిచ్చినది కాదు. నేను వచ్చుటకొక్కయేడు ముందుగనే కమలమ్మగారు మరణించిరి. ఆమెకుఁ బూర్వమే తల్లి కనకమ్మయుఁ దరలిపోయెను. ఆ బ్రాహ్మణ కుటుంబమునెడఁ బ్రీతియు గౌరవమును దాల్చి మేమెంతయో చేసితిము గాని, మనసు కోరినంత సుఖము నేకూర్పఁజాలమైతిమి. మా యింటిలోని ప్రతి శుభకార్యమునకు వారు రానిది జరపనెంచము. వారి కష్టసుఖములన్నియు మాయవిగా నెంచి మైత్రి నెఱవేర్చితిమి. చావుతో మాకు వియోగము సంభవించెనుగాని, మాయెడవలనను ఆమైత్రి కొక్క క్షణమాత్రభంగమైన రాలేదు.

కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డికి దైవభక్తి యెక్కువ. దానితో పాటు ఛాందసములును.

ఫోటోగ్రాపు తీయించుకొనిన నాయుశ్శు క్షయకరమని తన పటమును దీయనిచ్చుటలేదు. వీరివలెనే మాచిన్నాయన రంగారెడ్డియు నాకృతిపటమును దీయుచుకొనకయే చనిపోయెను. ప్రతిబింబము తీయించిన బింబమునకు హానియట! మా నాయనకు గుఱ్ఱముల నుండుటయు నాక్షేపణీయము. ఆయోగము రాజులకేగాని యింకెవ్వరికిఁ దగదు. తన గ్రంథములో రెడ్లను పుడమితేఁడులని సంభావించి యున్నాఁడు. గుఱ్ఱములు కూడదనుట ప్రకటనయే! తానొంటెద్దు బండిలో నెన్నఁడును గూర్చుండఁడు. అది పాపము. మఱి వాహనత్వము చెల్లుననఁగాఁ దెల్లని రెండెడ్లబండి. తన కనుకూలించురీతిని పెద్దవిల్లుబండి కట్టించి దానికిఁ బెద్ద తెల్లని యెడ్లను రెంటిఁ బూన్పించి

ముగా నుండును. రుచి మంచిది కాదు. వినోదార్థము కొన్ని చెట్లు మాత్రమే వేసితి.

కోర్టువారికిం బోక మిగిల్చిన కొంచెము ధనముచేతను భారతభాగవతము లను, మాయింటిలో యుంచుకొని మోక్షించి మా తండ్రిగారు, రెండింటను ప్రసిద్ధి జెందిరి.

మణియము సుబ్రహ్మణ్యగారు వార్ధక్యమును వ్యాధిచే పీడితులై తమ దేశమునకుం బోవుట నా తండ్రికి శాశ్వత దుఃఖకారణముగా యెను. వారు బ్రాహ్మణులు; మేము శూద్రులము. ఏ భేదములేక సహా కుటుంబమట్లుంటిమి.

చిత్తూరులో నారాయణయ్యంగార్లు అను వైష్ణవబ్రాహ్మణులు పూర్వము డిస్ట్రిక్టుమ్యునిసిఫ్‌గా నుండిరి. వారికిని మా తండ్రికిని సంపూర్ణమైన మైత్రి యుండెను. వారు చనిపోవునపుడు మా తండ్రిగారిని, తమ భార్య కనకమ్మకుం గూతురు కమలమ్మకు, గార్డియనుగా నియమించిరి. ఆ యిద్దరను మా తండ్రిగారు చెన్నపట్టణము ఎగుంబూరి లోనుంచి తమ మరణపర్యంతము వారికెట్టి కొదవయు లేకుండునట్లు తల్లిదండ్రులకంటె నెక్కువగా రక్షించిరి. వారికై సంవత్సరమునకు రెండుమార్లు పట్నమునకుం బోవుచుండిరి. వారు పోవునప్పుడెల్ల నన్నును బిలుచుకొనిపోవుచుండిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు మా యక్కయు వచ్చును. ఒకానొకప్పుడు కమలమ్మయు మా యక్క సుందరమ్మయుం డా ముందు గదిలోనికి నన్ను రావలదనంగా బాల్యవిపరీతకోపినై కొరడాతో వారిద్దరినిం గొట్టితిని. వారు మా తండ్రితోం జెప్పికొనిరి; కాని వారు నన్నేమియు ననలేదు. నేనెప్పుడు తండ్రితో నుండువాడను. వారికిని నాయందుం బ్రీతియెక్కువ "ఘటికుడ" నను నభిమానము కూడ. కాబట్టి కనకమ్మగారు నన్ను "మంత్రి" యని కించిద్ధేళనముగాం బిలిచెడివారు. సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి చనిపోయినపిమ్మట వారి వ్యవ

హాస్యములో జాలి చిక్కులు వచ్చినవి. నేను 1902వ సంవత్సరములో శేషాద్రిరెడ్డికి [illegible] తప్పుకు సహోదరియైన కమలమ్మను జూచి సీమనుండి వచ్చినతోడనే నా సంకల్పమునసే నామెకు గృహమేర్పరచి శక్తికొలది జూచుకొందునని నమ్మిక చెప్పి యోదార్చి పోయితిని. నా దురదృష్ట మా ప్రతికార్యమును జేయనిచ్చినది కాదు. నేను వచ్చుటకొక్క యేడు ముందుగనే కమలమ్మగారు మరణించిరి. ఆమెకు బాల్యమే తల్లి యొక కన్యయు గరలిపోయెను. ఆ బ్రాహ్మణ కుటుంబమునెడ ప్రీతియు గౌరవమును దాల్చి మేమెంతయో చేసితిమి గాని, మనము కోరినంత సుఖము నేనూహించజాలమైతిమి. మా యింటిలోని ప్రతి శుభకార్యమునకు నాకు రానిది జరపనెంచము. వారి కష్టసుఖములన్నియు మాయవిగా నెంచి మైత్రి నెఱవేర్చితిమి చావులో మాకు వియోగము సంభవించెనుగాని, మామెనావలనను ఆమైత్రికి నొక్క క్షణమాత్రభంగమైన లేదు.

కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డికి దైవభక్తి యెక్కువ. దానితో పాటు ఛాందసములును.

ఫోటోగ్రాపు తీయించుకొనిన నాయుష్షు క్షయకరమని తన పటమును దీయనిచ్చుటలేదు. పిల్లలెనే చూచిన్నాయన రంగారెడ్డియు నాకృతిపటమును దీయుచుకొనకయే చనిపోయెను. ప్రతిబింబము తీయించిన బింబమునకు హానియుంట! రాజాయనకు గుఱ్ఱముల నుండుటయునాక్షేపణీయము. ఆయోగము రాజులకేగాని యింకెవ్వరికిఁ దగదు. తన గ్రంథములో రెడ్లను పుడమిఱేడులని సంభావించి యున్నాడు. గుఱ్ఱములు కూడనను ప్రకటనయే! తానొంటెద్దు బండిలో నెన్నఁడును గూర్చుండఁడు. అది పాపము. మత్తే వాహనత్వము చెల్లునవఁగాఁ బెల్లవిరెండెడ్లబండి. తన కనుకూలించురీతిని పెద్దబిల్లుబండిని గట్టించి దానికిఁ బెద్ద తెల్లని యెడ్లను రెంటిఁబూన్పించి

యందులో కాకపోకలుచేయుట వారి పద్ధతి. నా కన్నతండ్రి రామ
స్వామిరెడ్డికి గుఱ్ఱములమీఁద వ్యామోహమెక్కువ. నాకుఁ దెలిసి
యొకదానివెనుక నొకటిగా మూఁడుగుఱ్ఱములఁ గొనెను. కొనినప్పు
డెల్ల నన్నగారియొద్ద క్షమాపణార్థము కల్లసమాధానములు చెప్పు
చుండును. మూఁడవగుఱ్ఱమును గొనినప్పుడు వేలూరులో (నాఁడు
వేలూరులో వకీలుగానుండెను) ఒక జనీయను తన కీనాముగా బలవంత
పెట్టి యిచ్చినాఁడని సమ్మోహనాస్త్రము వేసినాఁడు గాని, దాని
వలనఁ బెద్దాయనకుఁ గోపము రెండింతలై నాయెదుటనే మాచిన్న
నాయనను (అప్పటికి 38 యేండ్ల వానిని) జెడఁదిట్టెను. ఈమంగళా
శాసనములైనవెనుక మాచిన్నాయనయును, నేనును మేడమీఁదికిఁ
బోవుచుండగా నేనూరకయుండక చనువుచేతఁ గలిగిన చాపల్యముపై
"చిన్నాయనా! చిన్నాయనా! నిన్ను మానాయన బాగాతిట్టినాఁడే"
యని యంటిని. మా చిన్నాయన నవ్వుచు "అవి తిట్లుకావురా,
తమాషామాటలు" అని త్రోసిపుచ్చెను. ఆ కాలపు టన్నదమ్ముల
సౌహార్దము నేఁడుకలదా?

రామస్వామిరెడ్డి రాజసగుణుఁడు. సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డికి సత్త్వగుణ
మెట్లు ప్రధానమో తమ్మునికి రజోగుణమట్లు. వారికిని నాయందుఁ
బ్రాణసమానమైన ప్రీతిగావున నప్పుడప్పుడు నాచదువెట్లుపునను విచా
రణ లేకయ వేలూరునకుఁ బిలుచుకొనిపోయి మాసములకొలఁది నుంచు
కొనును. అక్కడ నాకు మిఠాయిపొట్లములేమి, భోగమువాండ్రు
వచ్చి స్నానముచేయించి నయముగా నొప్పిలేసి విధమునఁ దలదువ్వుట
లేమి—చాల బాగుగ నుండునది కాలము! విరించిపురము కోవెలకు
మాచిన్నాయన ముఖ్యధర్మకర్త. అక్కడకు వెళ్లినప్పుడెల్ల బ్రాహ్మణ
ఫలాహారములు, పసిబిడ్డగదాయని దేవదాసీగణముచేయు పరిచర్యలు
మొదలగునవి దట్టముగాఁ బడుచుండెను. మా తండ్రికీవిపరీతములు

తెలియుటతో నేలూరునకుఁ బంపుట నాగా వేసిరి. తొమ్మిదవ సంవత్సర ప్రారంభమున నాగాజర్హో ములను ... ప్రోయు సత్యగుణ ముల నభ్యసింపవలసిన కర్తవ్యము జెప్పినవాఁడనైతిని.

కవిత్వము మహాసాహస కార్యమని నాతండ్రికి భయము. ఒక విషయముగఁ జూచిన నిజమే! కాని నా కారణము వేఱు. విషయములు వడి యొకరికే చేటు పాటిల్లునో యనుకొనుట పెద్ద. తెలుఁగులో నాకుండు పాటవము జూచి ఏ చెప్పుడు కవిత్వ రచనా ప్రారంభించి నాకొన మగనోయని నిరసించుచు నుండెను. నాకాత్తు తన యొక్క కంఠ స్వరము గానే తాను జరిగెను ... చే భారతమును చేసి జనులు నప్పుడు పరమానందము ను, అతుంటరి కవిత్వమును ముక్కలు చెక్కి యుల్లు కూర్చునో ... సంతోషము ను జరిగోవు నంతకు దాల్చియుండెను. కవిత్వముగా నురగనోములు నొకటి!

ఇంక శకునములు మొదలగు పారంపర్యాభ్యాసముల సంగతి చెప్పవలయునా! బల్లి, కుక్క మొదలగు పక్షి జంతువులును, జ్యోతి శ్శాస్త్రములోని గ్రహములెల్ల, మనుష్య జీవితమును దేశించుచు శాసించుచు నిర్ణయించు నని చెప్పుదురు బ్రాహ్మణులు భూదేవతలు. ఎన్నితప్పు లైన పాపములైన చేసినను ప్రాజ్ఞులైరి! "పంచాంగపు టయ్యవారు" జీవితయాత్రకు మార్గదర్శి; అనగాఁ ద్రోవచూపు వాఁడు. "లగ్నాలు నిజమైతే ముండమోపు లెట్లయిరి" అని వేసిన ప్రశ్న. అట్టి లగ్నములు నిజములు కావని నాతండ్రి సమాధానము!

దైవభక్తి, సత్యగుణము, వీరికి వెన్నతో వచ్చిన వరములు.

"ఉ. మానవు డాతనం గలదె మాంసము ప్రాణుల మేను గాక యే
మ్మానుల నొంచునట్లు తనుమేనుల సోకిన వారి నెట్లగున్
దానిఁ దలంపఁగావలదె తానది గాని హింసలన్నియున్
మానవెతుంచు నుత్తముఁడు మాంసము మాను దయార్ద్రచిత్తుఁడై"

అని 'భారతమునవిని మాంసాహారము మానిన జీవహింసమాను నని, దానిని విసర్జించెను. వీరికి ముందే మాతల్లి నారాయణమ్మ వదలిపెట్టెను. వీరినిజూచి మా పినతండ్రులుం బిన్నమ్మలు నందఱు శాకాహారవ్రతమును బూనిరి. మా వేలూరి చిన్ననాయనమాత్రము మఱుగుగాఁ గోడిగ్రుడ్లు సకృత్తుగా నౌషధముగాఁ దినెడువాఁడు. ఔషధముగా మాంసము పుచ్చుకొనవచ్చునని మాతండ్రియు నొప్పుకొనుచుండెను, గాన నది వ్రతభంగము కాదు. సూర్యగ్రహణ చంద్రగ్రహణాది పర్వదినములలో ననేకపర్యాయములు స్నానములు చేసి పితృతర్పణములు విడిచి, భారతపారాయణము చేయుదురు. అందును ముఖ్యముగా నారణ్యపర్వములోని తీర్థప్రశంసాఘట్టమును దా నలసినప్పుడు నేను, నాగొంతుకీచైనప్పుడు దాను ఇట్లు మార్చి మార్చి చదివి పుణ్యమును బ్రోఁగుచేసితిమి, తల్లియైనజ్ఞానమ్మ (అనగా మాయవ్వ) చనిపోయినప్పుడు గోదానాదుల విశేషముగాఁ జేసి బ్రాహ్మణులకును దనకును మనస్తృప్తి కల్పించికొనెను. ఆతృప్తి కృత్రిమమో యథార్థమో యెవరు నిర్ణయించగలరు? కట్టమంచి చిన్నయూరు. దేవాలయములు మాత్రము మెండు. చోళులచేఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడిన శివాలయమొక్కటి యున్నది. అది మిక్కిలియుఁ బెద్దది. అందలివిగ్రహాదులు మనోహరములు. మణియము సుబ్బయ్యయు వీరును దఱుచు సాయంకాలముల నచ్చట గడుపుచుందురు. ఆ దేవళము శిథిలతకు వచ్చుచుండుటఁజూచి మాతండ్రులు ఇర్వురును, ఆస్తిలోనుండి పది వేలరూపాయలు ఖర్చుపెట్టి గాలిగోపురముతక్కఁ దక్కినయన్నిభాగములను సంపూర్ణముగా బాగుచేయించిరి. కోళందీశ్వర కామాక్షమ్మ విగ్రహములను ధాన్యములోఁ బాఁతి పెట్టి, కట్టడపుఁగార్యము ముగింపునకు వచ్చినపిమ్మటఁ గంచినుండి వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులను

రప్పించి, యజ్ఞము చేయించి, పిమ్మట, వైనతముల నష్టబంధనాది కృత్యములతోఁ బునఃప్రతిష్ఠించిరి. ఈకార్యము నిర్విఘ్నముగఁ గట్టుమంచిలో యథార్థబ్రాహ్మణుఁడను పేరువడసిన గురుకులము కుప్పయ్యగారి విచారణముక్రింద 1894 వ సంవత్సరములో జరిగెను. ఆయజ్ఞశాలలోనే యొకానొక బ్రాహ్మణమిత్రుఁడు నన్నుఁజూచి "మీనాయనయొక్క పుణ్యము పరిపూర్ణమైనది. ఇంకవారు త్వరలోఁ గైలాసపదవి నందుదురు" అని గౌరవముతో గుటిచెప్పెను. మఱుఁచటి సంవత్సరము డిశెంబరు 6 వ తేదీని నాతండ్రిగారు స్వర్గస్థులైరి.

కంచివరదరాజస్వామినామాంకితమయిన విష్ణ్వాలయ మొకటి యున్నది. మా యింటివారు శివమతమును పేరుగలవారుగాని, వీరు కొలువని దేవతలు లేరు. మాకు దేవతలందఱు సమానాదరణపాత్రులే. ఈవిష్ణువు గుడిని బాగుచేయ నారంభించిరిగాని కార్యమెక్కువగఁ గొనసాఁగకముందే విగతజీవులైనందున దానిని, చిన్ననాయన రంగారెడ్డిగారు నిర్వహించి ముక్కాలు మువ్వీసము పూర్తిచేసిరి ఆకొదవ తీర్చవలసిన భారము మాది.

1892 వ సంవత్సరమునందే. వేలూరు చిన్ననాయన రామస్వామిరెడ్డిగారు, 42 సంవత్సరముల వయస్సునఁ జనిపోయిరి. వారు ధనసాహాయ్యము తప్ప నీదైవకైంకర్యములో నింకేదియుఁ జేయఁజాలరైరి. 1895 సంవత్సరములో నాతండ్రిగారు మరణించిరి. అప్పుడు వారి వయస్సువఁబది. కడగొట్టు చిన్ననాయన రంగారెడ్డి షష్ఠిపూర్తి ననుభవించి 1913 వ సంవత్సరములో దివంగతులైరి.

మాతండ్రిగారు శ్రీరామభజనమందిరమును స్థాపించిరి. శాస్త్రోక్తముగా లిఖింపఁబడిన పటమొకటి వారికిఁ గార్వేటినగరపు రాజుగారిచ్చి సంభావించిరి. కొన్ని నెలలకు నాయన్నయైన నరసింహారెడ్డి జ్వరగ్రస్తుఁడయ్యెనఁట. ఆపటమునకుఁ బూజకు నైవేద్యము లేనందున

నీ [illegible] ఉత్సవములకు [illegible]. నిత్య క్షణమే భజన కీర్తనలు చేయుచుండుట [illegible] యింకను [illegible] పాతకాలమునకే గొప్ప మందిరమును కట్టించి శ్రీసీతారాముల పట్టాభిషేకపటము నందు స్థాపించిరి. ఆ రాయివారిలోని పాతకాలపు [illegible] దే నడుపబడుచున్నది. నేను పరీక్షలో జయమునంది యప్పుడెల్ల విశేషమైన వేడ్కలతోఁ బూజచేయుటకై రెండు రూపాయలు యిచ్చుచుండెదరు. ఊరిపిల్లల నంద ఱను జేర్చి వారికాతిథ్య సుఖమిచ్చి కృతకృత్యుఁడ నౌచుంటిని. శ్రీయుక్తులైన రామస్వామిరెడ్డి ద్వారమున నాగప్రతిష్ఠఁ జేయించెను. మఱియు విఘ్నేశ్వరుని గుడియొకటి కట్టించెను. దేవపూజలన్నియు క్రమముగా జరుపుచున్నను విచారించుకొనుచు మార్గానుములో ఋజువర్తనము నవలంబించుచుండెను.

మాతండ్రిగారు ప్రచురించిన గ్రంథములు రెండు. భారతసార రత్నావళి, భాగవతసారముక్తావళి. సొంతకవనము పొంతఁ బోఁగూడ దను నియమము దాల్చిన వారగుటవలన, నీ సంపుటీకరణములతో దృప్తిఁజెందిరి. ఈ గ్రంథముల ప్రాశస్త్యమును గుఱించి నేను జెప్పఁ బూనుట సముచితముగా నుండదు. ఆ పని పండితులకు సమర్పించుచున్నాను. సంప్రదాయానుసారముగా [illegible] ప్రధానశ్రీతులతో [illegible] నవానిని బ్రోఁగుచేసి వర్గీకరించి భారతసారము [illegible] 1885 వ సంవత్సరములోఁ బ్రచురించిరి. పిమ్మట [illegible] భాగవతసారప్రకటన. భారతముయొక్క నిజమైన సారము [illegible] నానాముహాగాధ విమర్శలకుఁ బ్రకృతము లక్ష్యమైయున్నది. అయినను జనబాహుళ్య మెట్లున్నను దానియొక్క నిజతత్త్వమును, సంప్రదాయానుగతిని, నెంచుచున్నదో దానిని సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డిగారు సంపూర్ణముగనుఁ బిశదముగను, వర్గీకరించి ప్రదర్శించినారు. భాగవతముయొక్క నిజమైనభావమును గుఱించిన యభిప్రాయభేదము లంతగా లేవు. కొందఱద్వైత

పరముగను ; మఱి కొందఱు ఇతరార్థములపరముగను సమర్థించి యున్నారు ; కాని యిదియే యీ భేదముల పరిమితి.

నా తండ్రికి నద్వైతమే పరమసిద్ధాంతము. అయినను ద్వైత విశిష్టాద్వైతములు గూడ సత్యమును వహించిన వగుటయే కాక యావశ్యకములునియు వారి నమ్మిక. ప్రతియొక్కనియు నాత్మయొక్క పరిణామస్థితి ననుసరించి యన్నియుం గావలసినవే. కేవలత్వమునకు సంసిద్ధుండైయున్నవాని కద్వైతమే యనుకూలించు మతము. దానికంటెం దక్కువదశలలో నుండువారికిం దక్కిన మతము లనుకూలించును. త్రిమతములకు నీరీతిసమన్వయము గలిగించుట న్యాయమని నేను జెప్పం జాలను. భక్తి, జ్ఞానము, కర్మ—యీ త్రికాండములకుం గల సంబంధముం గ్రహించుట యనంగా తత్త్వశాస్త్రమథనము పరిపూర్ణముగాంజేసి యమృతమును బడయుట. న్యాయవాదిగా నున్నను, వివాదములన్నం జనిసి వెనుదీయు నాతండ్రి, నిరాఘాటవిమర్శనవ్రతము నవలంబింపలేదు. ఏదోయొకరీతి నన్నింటిలో విశ్వాసముండుటన్న ట్లే యన్నింటిలో సత్యమున్నదను సంధిమార్గమును బూని యొకరిని నొప్పింపక తానొవ్వక తనజీవయాత్రం గడతేర్చుకొనెను. ఎట్లు విచారించిచూచి నను నాతం డజాతశత్రువు.

తిప్పనయ్యంగారి గ్రంథములను సవరించినారని ముఖపత్రమున నున్నది. స్నేహభావముచేత వారిపేరున శాస్త్రప్రాముఖ్యము నొసంగిరే కాని వారెక్కువ యేమియుం జేయలేదు. అయినను, నాయూరిలోని ప్రసిద్ధాంధ్ర పండితులును, మాముత్తాత రామలింగారెడ్డిశిష్యులును, నగుటచే సహకర్తగా గ్రహింపంబడుట సహజమే కదా !

నాముత్తాతయైన రామలింగారెడ్డియొక్క కృతులను ముద్రింపం గోరి 1889 వ సంవత్సరములో నాతండ్రి యెత్తి వ్రాయించ నారంభించెను. వారి కృతులలో ముఖ్యమైనది భాస్కరశతకము. అప్పుడు

ఘట్టిన వ్యాధివలనమునచేతను నా చిన్న కుమార్తెకు, ఇప్పటికు డిస్ట్రిక్టుమునిసీఫ్‌గా నుండువారు, భాస్కరనామధేయాంకితులు డయ్యెను. ఏకారణముచేతనో యీ ముద్రణకార్యము జేయవేయటకైయాదు. 1926 వ సంవత్సరమున నాభాస్కరుని సాహాయ్యముచే రామలింగారెడ్డి కృతులను నేను మదనపల్లెలో నచ్చువేయింపఁ గలిగితిని.

ఈ సంగ్రహ జీవితమును, నేను కుప్పసయ్యంగారి సర్వలక్షణ సార సంగ్రహమునకును, రామలింగారెడ్డి కృతులకును వ్రాసిన పీఠికలను జదివినయెడల మావంశచరిత్రమే కాక, పూర్వమున మాగ్రామవృత్త మేరీతి నుండెననుటయుఁ గలఁగన్న మాడిక్కైన గోచరింపక పోదు.

1395 వ సంవత్సరమున డిశంబరు 6 వ తేదిని నాతండ్రి కాలధర్మముఁ జెందెను. నేనప్పుడు చెన్నపురిలో నుంటిని. ఆనరబిల్ రంగయ్య నాయుఁడుగారికిఁ దంతివార్తరాఁగాఁ గమలమ్మను, నన్నును బిలుచుకొని బయలువెడలిరి. నాదుఃఖమునకంటెఁ గమలమ్మయొక్క దుఃఖమే యెక్కువ. పాపము! ఆఁడుది. రక్షకులులేనిది. పుట్టిననాటఁ గోలె యేచింతయు సోఁకకుండునట్లు కాపాడిన పెంపుడుతండ్రి చని పోయెఁగదా! నాకింకగతియేమని పసవి పసవి యేడ్చుచువచ్చెను ఆనాఁడు రైలుబండి చిత్తూరొకగంట యాలస్యముగాఁ జేరినది. మేము వచ్చునరికిఁ జిత్తూరినుండి కట్టమంచివఱకు జనులు గుంపులు గుంపులుగఁ జీమల బారులట్లుండిరి. నరసింగరావు, సుందరయ్య, వెంకయ్య, అరుణాచల ముదలి, దొరసామి మొదలి, మొదలయిన వకీళ్లు, వర్తకులు, బంధువులు, బీదసాదలు, కోటగారి మునిసామిసెట్టి మొదలయిన స్నేహితులందఱు ఆనుమానీయుఁడు మాత్యాదర్శనార్థము తండోపతండములుగఁ బరివేష్టించి కన్నుల నీరుఁగార్చుచుండిరి. దహనసంస్కారానంతరము డిస్ట్రిక్టుజెడ్జియైన "రాబర్టుసివెల్" వచ్చి విచారించెను. ఒక నెలవఱకు మాయిల్లు సత్రముగానుండెను. మా జిల్లావారి గొప్పతన

ముంకు సూచకమగుట యొక్క విషయమింట నల్పమైనను జెప్పక తీరదు. కత్తివారులెల్లరు చేసి కుగకయ తామీయవలసిన పైకమును దామే తెచ్చి మాతల్లికి దేవుని ముడుపులట్లు చెల్లించిరి. దాదాపు ముప్పదియేండ్లు దాటిన వెనుక నేను ఎలక్షన్ పండయాత్రకు వెడలుగాం గట్టమంచి సుబ్బారెడ్డిగారికను ధ్వజమే యనాయాసవిజయావహమైనది. "తమ్ముం బిడ్డల ప్రభల యాధిభూతులం జేయువే" అను మాడ్కి. నాకు వెనుగున నుండు విద్య నాకిడిన భిక్షయే కాని వేలు కాదు భారత భాగవతములను. మనసునాంటి, కాలక్రమమున వికసనమునకు వచ్చునట్లు చేసిరి. రామాయణమునందు వారికి రక్తి లేశమాత్రము. ఏలనంగా నది కథ; కావ్యము; వేదాంతవిచారణలు, ధర్మాధర్మ ప్రసంగములు లేనిది. నాకెంత చెప్పినను భాగవతము యొక్క శైలి నాకెంత రుచింపలేదు. వారి చాపుపడకలో నారాయణ కవచము చదివింపబడిగ జరిగినది. కాని, యందుం గవితాకళ న్యూనమని కాంబోలు, ఆ చిన్నవయస్సునం గూడ. మనసు తలంచు, భారతము మీందనే ప్రసరించుచుండెడిది. భారతము పునఃపునః పారాయణలు చేయించి నాయందు వారు సాహిత్యరసజ్ఞతను బుట్టించిరి. అందు చేతనే నాకవిత్వతత్త్వవిచారమును నాతండ్రి కంకితముచేయుచు నిట్లు వ్రాసితిని :—

క. నాతండ్రి సుగుణమణి ఖని
శ్రోత్రియుండు కువైభవుండు సుబ్రహ్మణ్యాం
డాతతగతి నాటిన వి
ద్యాతతుల ఫలంబుమీకు నభివేదింతున్.
తొలుదొల్త నేను రచించిన మునలమ్మ మరణములో

క. భారతభాగవతోజ్జ్వల
వారధిగతసారపద్యవరమణి చయమున్

పుట్టిన ఘన్యావశేషముచేత నా చిన్నతమ్ముఁడు, ఇప్పుడు డిస్ట్రిక్టుమునిసిఫ్‌గా నుండువాఁడు, భాస్కరనామధేయాంకితుం డయ్యెను. ఏకారణముచేతనో యీ ముద్రణకార్యము నెఱవేఱినది కాదు. 1926 వ సంవత్సరమున నా భాస్కరుని సాహాయ్యముచే రామలింగారెడ్డి కృతులను నేను మదనపల్లెలో నచ్చువేయింపఁ గలిగితిని.

ఈ సంగ్రహ జీవితమును, నేను కుప్పసయ్యంగారి సర్వలక్షణ సార సంగ్రహమునకును, రామలింగారెడ్డికృతులకును వ్రాసిన పీఠికలను జదివినయెడల మావంశచరిత్రమే కాక, పూర్వమున మాగ్రామవృత్త మేరీతి నుండెననుటయుఁ గలఁగన్న మాదిరినైన గోచరింపకపోదు.

1895 వ సంవత్సరమున డిశంబరు 6 వ తేదిని మాతండ్రి కాలధర్మముఁ జెందెను. నేనప్పుడు చెన్నపురిలో నుంటిని. ఆనరబిల్ రంగయ్య నాయుఁడుగారికిఁ దంతివార్తరాఁగాఁ గమలమ్మను, నన్నును బిలుచుకొని బయలుదేఱిరి. నాదుఃఖమునకంటెఁ గమలమ్మయొక్క దుఃఖమే యెక్కువ. పాపము! ఆఁడుది. రక్షకులులేనిది. పుట్టిననాటఁ గోలె యేచింతయు సోఁకకుండునట్లు కాపాడిన పెంపుడుతండ్రి చనిపోయెఁగదా! నాకింక గతియేమని పనవి పనవి యేడ్చుచువచ్చెను. ఆనాఁడు రైలుబండి చిత్తూరొకగంట యాలస్యముగాఁ జేరినది. మేము వచ్చునరికిఁ జిత్తూరినుండి కట్టమంచివఱకు జనులు గుంపులు గుంపులుగఁ జీముల బారులట్లుండిరి. నరసింగరావు, సుందరయ్య, వెంకయ్య, అరుణాచల ముదలి, దొరసామి మొదలి, మొదలయిన వకీళ్లు, పత్రికలు, బంధువులు, బీదసాదలు, కోమటిగారి మునిసామిసెట్టి మొదలయిన స్నేహితులందఱు ఆమహనీయుని యంత్యదర్శనార్థము తండోపతండములుగఁ బరివేష్టించి కన్నీరుఁగార్చుచుండిరి. దహనసంస్కారానంతరము డిస్ట్రిక్టుజెడ్జియైన "రాబర్టుసివెల్" వచ్చి విచారించెను. ఒక నెలవఱకు మాయిల్లు సత్రముగానుండెను. మా జిల్లావారి గొప్పతన

మునకు సూచకము యొక్క విషయమిట సల్పమైనను జెప్పక తీరదు. కక్షిదారులెల్లరు చెప్పకుండగనే తామీయవలసిన పైకమును దామే తెచ్చి నాతండ్రికి దేవునికి ముడుపులట్లు చెల్లించిరి. దాదాపు ముప్పదియేండ్లు దాటిన వెనుక నేను ఎలక్షన్ దండయాత్రకు వెడలుగాం గట్టుమంచి సుబ్బారెడ్డిగారికను ధ్వజమే యీనా మాసవిజయానవహమైనది. "తమ్ముం బెద్దప్రభల యాచకభూతులం జేయువే" అను మాడ్కి. నాకు తెలుగున నుండు విద్య వారిడిన భిక్షయే కాని నేను కాదు భారత భాగవతములను. మనవు లోనాటి, కాలక్రమమున వికసనమునకు వచ్చునట్లు చేసిరి. రామాయణమునందు వారికి భక్తి లేశమాత్రము. ఏలనంగా నది కథ; కావ్యము; వేదాంతవిచారణము, ధర్మాధర్మ ప్రసంగము లతరాలేనిది. నాకెంత చెప్పినను భాగవతము యొక్క శైలి నాకంత రుచింపలేదు. వారి చావుపడకలో నారాయణ కవచమును బఠింపనిగం జదివితిని. కాని, యందుం గవితాశక్తి న్యూనమని కాంబోలు, ఆ చిన్నవయస్సునం గూడ, మనసు తలంచు, భారతము మీందనే ప్రసరించుచుండెడిది. భారతము పునఃపునః పారాయణము చేయించి నాయందు వారు సాహిత్యరసజ్ఞతను బుట్టించిరి. అందు చేతనే నాకవిత్వతత్త్వవిచారమును నాతండ్రికి అంకితముచేయుచు నిట్లు వ్రాసితిని :—

క. నాతండ్రి సుగుణమణి ఖని
శ్రోత్రియుం డుభయవైభవుండు సుబ్రహ్మణ్యుం
డాతతగతి నాటిన వి
ద్యాతతుల ఫలంబుమీాకు నభివేదింతున్.
తొలుదొల్త నేను రచించిన ముసలమ్మ మరణములో

క. భారతభాగవతోజ్జ్వల
వారధిగతసారపద్యవరమణి చయమున్

హారాలు గట్టెనెవఁడా
సూరిని మజ్జనకుఁదలఁచి చూడుఁడు నన్నున్.

అని వారి యాశ్రయము, నాప్రథాపాశయమంటిని. ఈపద్యము కూచిమంచి సోమసుందర కవిగారి ప్రశంస కనుకరణము. ఈ కవి నర్సేడిపార్లమెంటులో గుమాస్తాగానుండి మాజిల్లాకువచ్చి మాయూరిలో మాయింట నొకదాననుండి మాతండ్రిగారి కత్యంత మిత్రుఁడాయెను. వారికిని నర్సేసూపరింటెండెంటునకును భేదములు తటస్థించి నప్పుడు మాతండ్రి మాధ్యస్థము వహించి కుదిర్చెనఁట. ఆయన, భారతసారరత్నావళి ననుగ్రహించుచు నిట్లు వ్రాసెను.

మ. తతశ్లోధాఖిలదీపితాఖిలమహాధర్మోక్తికోపేత భా
రతవార్థింగల సారపద్యమణులన్ రత్నావళిం గూర్చెనీ
శ్రుతి తత్త్వజ్ఞుఁడు సూతుఁడో, శుకుఁడో, వ్యాసుండో గదే !
యంచుధీ
రత మిమ్మందురు కట్టగంచికుల సుబ్రహ్మణ్య పుణ్యాన్వయా !!

ఒకా నొకప్పుడు భారత వ్యాఖ్యానరచనాచింతాబంధురహృదయుండనై యీ క్రింది పీఠికాపద్యములఁ దలపోసితిని :—

క. ఘనముగ ప్రీతిఁ బెంచిన
తనయును నేధారపోసి ధన్యుఁడనయ్యున్
మునిఁగితి శోకార్ణవమున
మనసునకున్ సుఖములేని మందిరమయ్యెన్.

క. కానన్ భాషాకన్యం
బూని పునఃప్రీతి నింటముద్దుగ నేని
త్యానందతకై నిలిపెద
నేనాఁడును జేయివిడిచి యేగద నన్నున్.

క. అని చింతాక్రాంతం బగు
మనమున నలుకొన్న మాడ్కి మహితగ్రంథం
బును జేయఁబూని భారత
మనూన శాంతప్రధానమగుటను మఱి చేయున్.

క. శైలిని, వృత్తమున, సగా
ధాలోచనలన్ మహాత్ముతాఖిలపిఠ శా
స్త్రాళిప్రసక్తినంబున
భూలోకమునందు మొదటిగ్రంథమగుటన్.

క. నాతండ్రి కవారతమును
జేతో మోదమిచ్చినట్టి శిష్టచరిత్రం
బై తనరారుట మొదలగు
హేతువులం జేసి మనసు కిచ్చిన దగుటన్.

క. దానికి నానేర్చిన వి
ద్యానిపుణతఁ గొలఁదిఁ జేతు నాంధ్రంబున వ్యా
ఖ్యానము యథార్థసంప
జ్జానవిధానములు సవ్యతలఁ దేర్పడఁగన్.

అని ప్రతిసమయమునను నాతండ్రిని ధ్యానించుచుండుట నాసా హిత్యమునకు నాతండ్రియె యధి దేవత.

ఈ వ్యాసమును బెజవాడలో నుపక్రమించితినిగాని, నానాకారణ సంజనితమైన చిత్తవైకల్యముచేతను దుదముట్టింప నేరనైతిని. ఈనెల 23 వ తేదీని బెజవాడవదలి నా తమ్ముఁడైన ఎగ్జిక్యూటివ్ యింజనీయర్ రామలింగముగారి, ధవళేశ్వరములో గోదావరీతీరమునను౦డు నింటికి వచ్చి చేరినతోడనే మనసు కొంతకొంతకుదిరి యెట్లో యిటువ్రాసి ముగించితిని. దోషములు లోపములు నుండుగానున్నట్లు నా మనస్సు నన్ను బాధించెడిని. పాఠకుల యౌదార్యమే నాకు శరణ్యము.

ఈగ్రంథముల నెత్తివ్రాసి మూలములతోఁ బోల్చిచూచి, చేయవలసిన దిద్దుబాటులుచేసి, సర్వవిధముల నిర్దుష్టములుగానొనర్చి, ముద్రణకార్యభారమును జయప్రదముగా నిర్వహించి, యనతికాలములోన ప్రచురణస్థితికిఁ దెచ్చిన, సుప్రసిద్ధకవులును బండితులునయిన శ్రీశేషాద్రిరమణకవులయొక్క సాహాయ్యగౌరవమును శక్తికొలఁదిఁ బొగడఁగలనకాని యర్హతకొలఁది జేయఁజాలను. అట్టి విద్యావిశారదు లీకార్యమును సమర్థించుట నాతండ్రియొక్క సుకృతవిశేషము కాబోలు! సంచితపుణ్యములు సఫలములుగాక పోనేర్చునా?

శ్రీశేషాద్రిరమణకవులకు నాయొక్క ధన్యవాక్యములతోఁ గృతజ్ఞతాభివందనములను నిండుమనస్సుతో సమర్పించుచున్నాను.

౩

వరదరాజశతకము

పీఠిక

ఈగ్రంథమును రచించిన యామె చిత్తూరికిఁ గొంతదూరమున నుండు గుండ్లపల్లె యను గ్రామములో నివసించు నరసమ్మగారు. ఆమె నాకు అక్కవరుస. మా వంశములో నీ మహాత్మురాలి మించిన రూపవతిగాని, గుణవతిగాని యుదయించి యుండ లేదని నా నమ్మకము. జీవితమొక్కటి సుఖభాజనము కాకపోయినదిగాని, యింక నే కొదవయు నీమె యెఱుఁగదు. సుఖమనఁగాఁ దనయొక్క సుఖము. గొప్పవారికి శోకమేగదా యీకలికాలములో భగవంతుఁడిచ్చెడు శుల్కము. చిన్ననాఁటనే భర్త కాలగోచరుఁడయ్యెను. అతని పేరు అప్పాసామిరెడ్డి. వారి గ్రామము 'పల్లివేడు.' వారితమ్ములైన శ్రీ నరసింహారెడ్డిగారు చిత్తూరు జిల్లాలోని యగ్రగణ్యులలో నొకరు. ధనియునియు, దాతయునియు సమప్రసిద్ధి వడసినవారు. రెడ్డిజనసంఘమున కిరువదివేలరూప్యముల నిచ్చిరి. వారు నాయక్కయైన సుందరమ్మగారి భర్త. ఇట్లు సర్వవిధముల నాకత్యంతసమీపబంధువులైనందున నాపసితనముండియు నేనీగ్రంథకర్త్రిని జక్కఁగా నెఱుఁగుదును. ఆయమ్మను దర్శించినఁజాలును; పూజించుట తప్పదు. ప్రేమించుట యంతకుముందే తప్పదు.

మా యింటిలోఁ బూర్వము మేనమామల యిండ్లకు బాలురమైన మేమేఁటేటఁ బోవుట పద్ధతిగా నుండెను. ప్రతిసంవత్సరమును అరగుండ, వావిల్‌తోట, దామల్‌చెఱువు. ఎల్లంపల్లె, పల్లివేడు, గుండ్లపల్లె నొకచుట్టు వేసికొని వచ్చుచుంటిమి. పోయినప్పుడెల్లఁ బట్టించు

చదువలేదు. వ్యాకరణమును జదువలేదు. ఆశుమ్మనపఠనమును నేను గొంతవఱకు చేసియున్నాను. మహాకవి కాళిదాసాదుల కృప నాకుఁ గలిగిన దనుకొనెద. శ్రుతిప్రమాణముతో సాహిత్యమును సాధించెను.

కవిత్వమునకు జీవకళ భావము. పద్యము శరీరమాత్రము. ఇట్టి యుదారచిత్తురాలికి భావములు తక్కువగానుండునా ;

చింతాపూరితమైన జీవితముగావునఁ బరమేశ్వరుఁడేతప్ప నింకెవ్వఁడు నాకు దక్కను దీనత్వముతోడ భక్తియుఁబెరుఁగుట యేమి యాశ్చర్యము ! ఈగ్రంథముయొక్క యాధారభావము భక్తి. అందును, అకృత్రిమ స్వభావము వహించెడు సహజమైన భక్తి. పాండిత్యము, తత్త్వపరిశోధనము, వేదవేదాంత విచారము మొదలగు కారణముల చేతఁ గొందఱకుఁ గలుగునట్టి జ్ఞానవాదము కాదు. మఱి మీరాబాయి, సక్కూబాయి, ఘోరాకుంభార్ మొదలగువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన హృదయముయొక్క యావేశము.

తనదుఃఖమును దానెట్లాడంబరములేక తిన్నని నూటిమాటలచే వ్యక్తపఱచెడునో చూడుఁడు :—

"సీ. జనకురామ నేభువిన్ జన్మమెత్తినదాది
తల్లిదండ్రులఁబాసి తల్లడిల్లితిఁ
బతితపావన బాల్యప్రాయంబునందునేఁ
బతినిఁగోల్పడి చాలఁ బాటుపడితి,
సమరవందితపన్ను నర్చించనేరక
యన్నుల బాసినే నధమనైతి,
నిన్నియు నెడఁబాసి నిన్ను నేమఱవక
ధైర్యంబుతోనుండి ధన్యనైతి,
గీ. నన్నికష్టంబులుండిన నెపుడునిమ్ముఁ
దలఁచువారల పాపముల్ తొలఁగుటరుదె ?"

ఈమె యున్నలిరువురు మంచివసున్న మరణించిరి.

భక్తులు నాంతరాంగికతి భగవంతునితో వాదాడి తిరస్కరింతురుగదా! చిన్నపిల్లలు తల్లిదండ్రుల మన్ననమాటలుగా గద్దించుమాడ్కి. ఈ ముగ్ధభక్తి, యెంతసొంపుగా నున్నదో యాక్రింది పద్యమునఁ దెలియనగును. ఇది మూఢభక్తి కామప్పుమా!

"సీ. పక్షివాహన! లక్ష్మి వక్షమందుండఁగ
భిక్షమెత్తితివేఁ బిడియపడక!
పాలసంద్రపువెన్నఁ బంచిపెట్టినవాఁడు
స్త్రీయాచమెత్తితి సిగ్గుపడక!
ధర జీవతతిఁ బ్రోచు దొరవయ్యునడవుల
గోవులఁగాచితి కొంచెపడక!
గొల్లసెలంతల యిళ్లిల్లు తిరుగుచు
వెన్న మెక్కితిగదా! వెరితిపడక!
గీ. యిట్టి కారానివగు పను లిందిరేశ
యెట్టులొనరించినావహో! యెగ్గులేక"

పెండ్లికార్యములలోఁ 'దలుపుఁదీసే' పాటలును ఈ సరసవివాదములకు నిదర్శనములు. ప్రణయకలహములును ఈ తరగతికిఁ జేరినవియు. భగవంతునితోఁ బ్రణయకలహములు పెట్టుకొని ఆదరపరిహాస వాక్యములఁ బ్రయోగించుట భక్తులకుఁగల హక్కులలో నొకటి.

ఈ శతకములో నీతిపద్యములున్నవి; దశావతార వర్ణనములున్నవి; రామాయణ భాగవత కథాసంగ్రహము లున్నవి; భారతము (నాకుఁ బ్రాణప్రదమైన గ్రంథము) యొక్క సురభి శీతల పవనము వ్యాపించక పోలేదు. హిందూస్త్రీలకుఁ బ్రాణములకంటె నెక్కువయైన

పాతివ్రత్యాదిసాంసారికధర్మము లున్నవి; జ్ఞానమార్గపద్యములున్నవి. ఇంక భక్తిమార్గపద్యములఁ జదువఁ బనిలేదు. అవి దట్టము.

తెనుఁగుదేశములో భక్తులకెత్తివచ్చిన గ్రంథము భాగవతము. విషయమువారి కింపైనది. శైలియున్న దాసరివారి ఘంటానాదము పోతె లింగులింగని యుండునేమో! ఎట్లును భాగవతముయొక్క శైలిని యనుక్రమించుట యంతకష్టముకాదు. 'అంత' యనుట యేల నఁగా భారతముయొక్క శైలితోఁ బోల్చిన యెడలనని. దీనికి నిదర్శనముగాను, ఈమె స్వీయచరిత్రసంబంధిగాను రెండుపద్యముల నిట నుదాహరించుచున్నాను.

"సీ. అత్తమామలమాట కడ్డమాడని కాంత
కాంతయే రతనాలదొంతిగాని!
భావమెఱుఁదులకు బదులుపల్కని బాల
బాలయే యది విరిగోలగాని!
పతిసేవ కెన్నండుఁ బ్రాలుమాలని యింతి
యింతియే యది పూలబంతిగాని!
పతిబంధువులఁ బ్రేమ భావించెడు సతివ
సతివయే యపరంజిప్రతిమగాని!
గీ. ఇట్టి సద్బుద్ధిగలిగిన యింతితోడఁ
గూడుకొన్నట్టి పతికి వైకుంఠ మదియె.
సీ. తల్లిదండ్రులమాటఁ దగవినకుండినఁ
గూఁతురేయది వెఱ్ఱికోఁతిగాక!
అన్నదమ్ములతోడ నైకమత్యము లేని
కూఁతురే యది వెఱ్ఱికోఁతిగాక!
మాటకు మాటాడి మంకుచేష్టలు చేయు
కూఁతురే యది వెఱ్ఱికోఁతిగాక!

కనుమన్న తోఁ బనుల్ గావింప కుంచితఁ
　　　　కూఁతురే యని శిక్షింపఁ దగాక!
యిట్టికూఁతుల నోరులకునిచ్చి తల్లి
యత్తగారిది తప్పనియనఁగనేలఁ!
మిక్కిలి జాలిఫుట్టించెడి యీ పద్యమును గమనింపుఁడు.

సీ. అడవిలో నావంటి యాఁడుజన్మముకంటె
　　　　బండగానడవిలో నుండవచ్చుఁ!
బుడమిలో నావంటిపొలఁతి జన్మముకంటె
　　　　గుట్టపైఁ జెట్టుగాఁ బుట్టవచ్చు!
వసుధలో నావంటి వనితజన్మముకంటెఁ
　　　　వనములో మృగముగాఁ దనరవచ్చు!
క్షితిలోన నావంటి యతివజన్మము కంటెఁ
　　　　జెట్టుపై బిట్టగాఁ జెలఁగవచ్చు!
నిట్టి సంసారవారాశి నిముడుకంటె
నీస్థలంబున గజ్జికనై జెగడవచ్చు.

రెడ్లకులములోఁ బుట్టినవారికి వేమన యొక్క గాలి కొంచెమైనఁ దగులక యుండునా!

వారియొక్క బోధతో నన్యాయము చెందిన మాటలు కొన్ని యున్నవి.

సీ. కాశికి బోవఁగాఁ, గర్మంబు తీఱునా
　　　　కాశికిఁబోవవే కాకులెల్లను!
జలములఁగ్రుంక, గాఁబాలునా మోక్షంబు
　　　　జలముల నుండవే జలచరములు!
తపముచేఁ దనువు దపియింప ఫలమౌనె!
　　　　తలక్రిందు చేయవే [illegible]!

పాతివ్రత్యాదిసాంసారికధర్మము లున్నవి; జ్ఞానమార్గపద్యములున్నవి. ఇంక భక్తిమార్గపద్యములఁ దడవఁ బనిలేదు. అవి దట్టము.

తెనుఁగుదేశములో భక్తులకెత్తివచ్చిన గ్రంథము భాగవతము. విషయమువారి కింపైనది. శైలియున్న దాసరివారి ఘంటానాదము వోలె లింగులింగని యుండునేమో! ఎట్లును భాగవతముయొక్క శైలిని యనుక్రమించుట యంతకష్టముకాదు. 'అంత' యనుట యేల నఁగా భారతముయొక్క శైలితోఁ బోల్చిన యెడలనని. దీనికి నిదర్శనముగాను, ఈమె స్వీయచరిత్రసంబంధిగాను రెండుపద్యముల నిట నుదాహరించుచున్నాను.

"సీ. అత్తమామలమాట కడ్డమాడని కాంత
కాంతయే రతనాలదొంతిగాని!
బావమఱఁదులకు బదులుపల్కని బాల
బాలయే యది విరిగోలగాని!
పతిసేవ కెన్నంఁడుఁ బ్రాలుమాలని యింతి
యింతియే యది పూలబంతిగాని!
పతిబంధువులఁ బ్రేమ భావించెడు సతివ
సతివయే యపరంజిప్రతిమగాని!
గీ. ఇట్టి సద్బుద్ధిగలిగిన యింతితోడఁ
గూడుకొన్నట్టి పతికి వైకుంఠమదియె.
సీ. తల్లిదండ్రులమాటఁ దగవినకుండినఁ
గూఁతురేయది వెఱ్ఱికోఁతిగాక!
అన్నదమ్ములతోడ నైకమత్యము లేని
కూఁతురే యది వెఱ్ఱికోఁతిగాక!
మాటకు మాటాడి మంకుచేష్టలు చేయు
కూఁతురే యది వెఱ్ఱికోఁతిగాక!

కనుసన్నతోఁ బనుల్గావింప కుండినఁ
కూఁతురే యని కొట్టికోఁతిగాక !
యిట్టికూఁతుల నోరులకునిచ్చి తల్లి
యత్తగారిని తప్పనియనఁగ నేలఁ !

మిక్కిలి జాలిపుట్టించెడి యీ పద్యమును గమనింపుఁడు.

సీ. అవనిలో నావంటి యాఁడుజన్మముకంటె
బండగానడవిలో నుండవచ్చుఁ !
బుడమిలో నావంటిపొలఁతి జన్మముకంటె
గుట్టపైఁ జెట్టుగాఁ బుట్టవచ్చు !
వసుధలో నావంటి వనితజన్మము కంటెఁ
వనములో మృగముగాఁ దనరవచ్చు !
క్షితిలోన నావంటి యతివజన్మము కంటెఁ
జెట్టుపై బిట్టగాఁ జెలఁగవచ్చు !
నిట్టి సంసారవారాసి నిముడుకంటె
నీస్థలంబున గజీకమై నెగడవచ్చు.

రెడ్లకులములోఁ బుట్టినవారికి వేమనయొక్క గాలి కొంచెమైనఁ దగులకయుండునా !

వారియొక్క బోధతో నన్వయము చెందిన మాటలు కొన్ని యున్నవి.

సీ. కాశికి బోవఁగాఁ, గర్మంబు తీరునా
కాశికిఁబోవవే కాకులెప్పుడు !
జలములఁగ్రుంకఁ, గాఁజాలునా మోక్షంబు
జలముల నుండవే జలచరములు !
తపముచేఁ దనువును దపియింప ఫలమౌనె !
తలక్రిందు ప్రేలవే ధరఖగములు !

వనబిలంబున నుండ వశుఁడౌనె దేవుండు?
బిలము లంతంత వే యెలుకలెన్నుడు!
ఇట్టి కష్టమౌ విద్యల నెల్లవిడిచి
బుద్ధినీయందు నిలిపినఁ బొందుముక్తి.

సీ. ఒరులపై శత్రుత్వ ముంచకుండినఁ జాలు
నుపవాసములు నిత్యము డినట్లు
పరులమనసు నొవ్వఁ బల్కకుండినఁజాలు
జతురత వేదముల్ చదివినట్లు
ఇతరుల సొమ్మాశ్రయించకుండినఁజాలు
నోపికతో ధర్మ మొసఁగినట్లు
వారు వీరని పక్షపాతికుండినఁజాలు
దివ్యతీర్థములకుఁ దిరిగినట్లు
చాడిమాటల నొకరిపై సాహసముగఁ
బెట్టకుండినఁ జాల్ గుడుల్ గట్టినట్లె.

ఇట్టి జ్ఞానమార్గమునకు శాస్త్రపఠనమునకు సంబంధములేదు. ఇది ప్రతియొక్కఁడు తనంతటఁదానే చేసికొనఁజాలు విచారము. "కులముచూడంగనేల సద్గుణములుగల", "జ్ఞానులజ్ఞాను లోకలీలఁ బూనియున్న, నేమి? మహిమవలన వారలెఱుగఁబడరె?" "ఎట్టివారికి నొకనింద పుట్టుచుండు; సకలజనసమ్మతిగ నుండఁజాలు నెవఁడు?"

ఇట్టి రచనలనేకములున్నవి. అవి యన్నియు సామెతలై జనసామాన్యమునందు వ్యాపించుననుటకు సందేహము లేదు.

ఆంధ్రలోక గురువులలో వేమన మొదటివాఁడందుమేని, సుమతి రెండవవాఁడు.

"వనితకాభరణంబు పతిభక్తి నెలయుట, ఇంటికాభరణంబు లేనయనుతులు" ఇత్యాది 'సుమతి' యొక్కయనుకరణములును నున్నవి.

ఇంతటి మంచిగ్రంథములో స్త్రీలప్రకృతి చెడ్డదని సూచించెడు పద్యముండుట నాకు చింతగానున్నది. ఈదోషము వేమనయందును న్నది ; హిందువులయందెల్ల నున్నది ; మనజాతి దోషములయందెల్ల నిది మిక్కిలియు నసహ్యమని నాయభిప్రాయము.

సీ. వనితలహృదయంబుఁ గనఁజాలకయె గాదె
త్ర్యంబకుఁడాగంగఁ దలనుదాల్చెఁ
గాంతలమర్మముల్ కానరాకయెగాదె
పడఁతివాక్కు ననుంచెఁ బద్మభవుఁడు
అతివలచిత్తంబు లరయఁజాలకకాదె
యురమున శ్రీలక్ష్మి నుంచెహరియు
నింతులభావంబు నెఱుఁగఁజాలకకాదె
సతి నరుంధతి వశిష్ఠముని గాచె
నెంతపతిభక్తిగలిగిన నింతివిభుఁడు
చెంతనుంచుట ధర్మంబుసృష్టిలోన.

అయినను స్త్రీలు స్త్రీలను నిందించుకొన్నఁ గొదవలేదు కాఁబోలు. పురుషులైన నీసనాతనధర్మమును వదలిన మేలు.

ఇంక నేనెక్కువగ నీశతకమునుగూర్చి ప్రస్తావింపను. ఇప్పటికే యీపీఠిక నేననుకొన్నదానికంటె దీర్ఘమైనది. మా "అమ్మాయమ్మ" గారియందలి ప్రీతియు భక్తియు దీనికి ముఖ్యహేతువులు. ఆయమ్మగారు చెప్పినట్లే దోషములెవ్వియైననున్న విబుధులు మన్నింతురుగాక.

మా వంశమున కేమివచ్చిన రానిమ్ము, తెనుఁగుభాష యొక్కటి మాత్ర మక్షయముగ నిలిచియుండినఁ జాలును.

మా యమ్మగారైన జ్ఞానమ్మగారు చనిపోయినప్పుడు మాయింట గోదానము గ్రహించి, కుప్పనయ్యంగార్లు చాలసేపు మమ్మెల్లర నోదార్చుట సన్నగిల్లిన వృత్తములు నా స్మృతిలో స్పష్టముగానున్నది.

మాతండ్రిగారు "భారతసార రత్నావళి," "భాగవతసార ముక్తావళి" యను గ్రంథములు గ్రోడీకరించి ప్రచురించునప్పుడు కుప్పనయ్యంగార్లను దోడ్పడిరట. తోడ్పాటెక్కువగా కున్ననూ ఒక్కయూరివారగుట, వీరు పరిష్కరించినట్లు మాతండ్రిగారు వ్రాసియున్నారు. పూర్వము గ్రామస్థు లవిభక్తకుటుంబము లట్లుండెడివారు. ఇప్పటివలె మన హిందూసంఘము విచ్ఛిన్నతఁ దాల్చి యుండలేదు.

కుప్పనయ్యంగారి కొక్కడే కుమారుఁడు, రంగస్వామి. అతఁ డిరువదియై డేండ్లకే చనిపోయెను. అతనికిఁ గొడుకొక్కడే కృష్ణసామి. అతఁడు దుర్బలశరీరి. అవివాహితుఁడై పదునారేండ్లకంతయుఁ గాలధర్మము నొందెను. ఇట్లు కుప్పనయ్యంగారిసంతతి నిశ్శేషమాయెను.

ఈ గ్రంథకర్త యిప్పటి సామాన్యపుఁ దెలుగుపండితులలోఁ గణింపఁదగినవాఁడు కాఁడు. మంచిభూస్వామి. మంచి యాదాయము తెచ్చెడు పౌరోహిత్యము వహించినవాఁడు. జ్యోతిర్విద్యావిశారదుఁ డనియుఁ బ్రసిద్ధిఁగాంచినందున నానా జనులు వీని నాశ్రయించుచుండెడివారు. తన యింట నాశ్రయించిన యిరువురు బాలురకు భోజనాది సత్కారములుచితముగ నడిపి విద్యాభ్యాసంగమున కానుకూల్యము లేర్పఱిచియుండెను. అందొకఁడు వైదికవైశ్యమాతమునకు చెందిన నూరు గ్రామవాసియగు కమ్మవంశస్థుఁడు. కట్టమంచికిఁ జిత్తూరునకు దూరము రమారమి యొక్కమైలు. స్కూలునకు రెండెద్దులబండిలోఁ బోవువారు. నాతండ్రికిని రెండెద్దులబండి యాచారము. ఒంటెద్దుబండి నెక్కుట క్రూరమని, పాపమని వారిమతము. వీరిబండినిదోలువాఁడు వీరివలెనే యెక్కలివృద్ధుడగు చిన్నయ్య యనువల్లెవాఁడు. యజమానుఁ

డును ఒసినాడును సదా పరస్పరవాక్యార్థము చేయుచుండెడివారు. అయినను వారికింతటి గాఢమైన అసాధారణమైన ప్రీతియుండెనని వేఱుగఁ జెప్పవలెనా ?

కుప్పుసయ్యంగార్ల యుపాధ్యాయత్వమువలెఁ బ్రసిద్ధివహించిన గురుత్వమును మా జిల్లాలో నొక్క శ్రీతిరువేంగడసామిరాయఁడు గాక తప్ప నింకెవ్వఁరు గడించియుండలేదు. "చిత్తూరుపులి" యని బిరుదుగాంచిన తిరువేంగడసామిరాయఁడును, కుప్పుసయ్యంగార్లును జనులస్మరణలో నేటికిని పచ్చగఁ బదిలముగ నున్నారు. "నీ వేమి కుప్పుసయ్యంగారా" యని యాక్షేపించిన యెడల "అంత గొప్ప విద్వాంసుఁడ వా" యని ప్రశ్నరూపమైన తిరస్కారము. "ఏమయ్యా, కుప్పుసయ్యంగార్లవలె మాట్లాడుచున్నావు" అని చెప్పిన నతిశయోక్తులు ముఖస్తుతులు బాగుగఁగలిపి చందనములద్దుచున్నావని భావము. వీరివద్ద నేర్చుకొని నూతనపండితులైన వారిసంఖ్య మిక్కిలియుఁ బెద్దది. నా మట్టుకు నా సాక్ష్యమిచ్చుచున్నాను. కుప్పుసయ్యంగార్లును వారి యనంతరము పండితులుగా వచ్చిన వేంకటకృష్ణమాచార్యులును నేర్పిన దానికంటె నెక్కువ నేను కాలేజీకి వెళ్ళిన తరువాత నేర్చుకోలేదు. అనఁగా కాలేజీపండితులు చెప్పలేదని కాదు—నేను నేర్చుకోలేదు. ఆ వచ్చిన దానితోనే నా భాషాయాత్రను గడపుచున్నాను.

వీరు దాదాపు 1886 వ సంవత్సరములో పింఛనుమీఁద నుద్యోగనివృత్తిని గడించిరి. 1889 వ సంవత్సరములో సర్కారు హైస్కూలునకుఁ బోటీగా "నేటివ్ హైస్కూలు" ను దాక్షిణాత్య బి. యే. లు ముగ్గురు నెలకొల్పిరి. కుప్పుసయ్యంగారి యొక్క యాకర్షణమాహాత్మ్యమును గ్రహించి, వారు వీరిని నేటివ్ హైస్కూలులో నాంధ్రోపాధ్యాయులుగా నియమించిరి. గవర్నమెంటు స్కూలు ఖాళీపడుట కారంభించెను. అది చూచి గవర్నమెంటువారు 1890 వ సంవత్స

ములో వీరిని మఱల హైస్కూలులో నుపాధ్యాయులుగా గ్రహించిరి. వీరి రాకయు నేటివ్ హైస్కూలు పోకయు నేకకాలాంశములు.

అప్పుడు వీరి వయస్సు రమారమి 80 ఏండ్లని వదంతి. మిక్కిలి పొడుగైన మినిసి. నాదాపాఱతుగుల పొడుగు. నిమ్మపండువంటి మనోహరమైన ఛాయ. శ్వేతవస్త్రుఁడు. పండ్లులేకున్నను ఉచ్చారణ స్పష్టముగ నుండును. గంభీరమైన కంఠనాదము. సాధారణముగ నేదైన నత్తరు పూసికొని క్లాసునకు వచ్చును. "ఏమండీ! మీ క్లాసు ఎంత మంచి వాసనగా నున్నది." అని యొకప్పుడు నేను బొగడగా "బాలు రారా! మాతృభాషయొక్క పరిమళము సుమండీ! మీ యింగ్లీషు...... పోలె దుర్గంధపూరితము కాదు" అని సింహము నవ్వునవ్వినారు. వీరి మాటలనేకము ఉసభ్యములు. అయ్యా నెవరికిఁ గోపము రాదు.

వీరిక్లాసులో నింగ్లీషుమాట లేశమాత్రము పలుకకూడదని యాజ్ఞ. ఎవరైనఁ దెలియక పలికిరో వారితల్లియొక్క పాతివ్రత్యమునకు వచ్చిన భంగముఁ జెప్పరాదు. తాను మాత్ర మా గ్రహాపరవశత్వములో "On the bench" అని శిక్షించును. ఆదితప్ప వేరు ఇంగ్లీషుముక్క వీరు వాక్రుచ్చుట నే నెఱుంగను. "Home exercise" అనఁగూడదు. గైహికమునవలయును. "Dictation" అని పొరపాటునఁ జెప్పినయెడల మా కులస్త్రీలు కులటలగుట తప్పదు. ఉక్తలేఖనమని దానిపేరు. వారమునకు మూడుపర్యాయములు, పర్యాయమునకుఁ బదినిమిషములు చొప్పునఁ గఠినపదములకు ఉక్తలేఖనము వ్రాయించుట వారిపద్ధతి. అందు మాకుఁ బ్రాణకంటకములైన మాటలివి. త్ర్యంబకశాస్త్రి, అవాఙ్మానసగోచరుఁడు ; వయఃశాంతి ; యుశశ్శాలి ; శత్రుఘ్నుఁడు ; క ఱ (బండి ఱా రా విధవ) కంఠుఁడు ; (కడుపులో నున్న ఉండే వత్తు తా రా, గాడ్దెకొడకా) ఇత్యాదులు. వార

మున కొకపర్యాయము "గైహికము." ఇంటిలో వ్యాసములు వ్రాసి చూపించువారి సంఖ్యయల్పము. పంతులవారి యాగ్రహమునల్పము.

వీరు హైస్కూలులోఁ బునఃప్రవేశము చేయునపుడు నేను మొదటిఫారములో విద్యార్థిని. వీరివద్ద నేఁ జదివిన మూఁడేండ్లయిన పిదపఁ బనినుండి పునర్నివృత్తి నవలంబింపవలసిరి. ఆ మూఁడేండ్లు చదివినది యొక్క పుస్తకమే. నలోపాఖ్యానము. అయిన నెట్టిచదువు! వ్యుత్పత్త్యర్థములు, నానార్థములు, సంధులు, సమాసములు, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, అలంకారములు మొదలగు విషయములన్నియు సర్వాంకషముగ బోధించిరి. ఈ సర్వలక్షణసారములోని విషయము లన్నియు నలోపాఖ్యానప్రయుక్తముగను సరసముగను మనమున నాటి వికసించునట్లుఁ జేసిరి.

కుప్పనయ్యంగార్లకుఁ దమ శిష్యులయందుఁ బ్రీతియపరిమితము. తానుమాత్రము మమ్ముఁ జెడఁదిట్టవచ్చును. ఇంకెవ్వరు మా జోలికి రాఁగూడదు. ఇంకెవరివల్ల మాకే యిబ్బందియుఁ గలుగఁగూడదు. తుదను బరీక్షల క్రమములు నయితము మా యందుఁ జెల్లరాదు.

ఆ కాలమున సాంవత్సరిక విచారణకు వచ్చువారు 'మిల్టన్' అను ఆంగ్లకవీశ్వరునకు వ్యాఖ్యానకర్తయైన 'బ్రౌడ్లా' యను దొర. అతఁడును మిక్కిలి వృద్ధుఁడు. ఈ యిరువురి ముసలివారికిని నొకరిభాష యొకరికిఁ దెలియకపోయినను సఖ్యము సంపూర్ణము. ఒకరినొకరు చూచి చిరునవ్వులు ప్రయోగించుకొందురు. ఇంతకంటె నెక్కువ సంబంధము వారి కసాధ్యమైన యాప్యితము ఆ బ్రౌడ్లా దొరగారితోఁ దెనుఁగుక్లాసుల తనిఖీకి వచ్చువారు జానకిరామయ్య యను సబ్ అసిస్టాంటు ఇన్‌స్పెక్టరు, బ్రాహ్మణుఁడు. తెనుఁగు తెలిసినట్లు నటించువాఁడు. జానకిరామయ్య యనిన మా కుప్పనయ్యంగారికి సరిపడదు.

"ఏమండీ. శుద్ధవెధవ. ఓలంటే నారాని...కొడుకు నాతరగతి పరీక్షించడమట. బాలులారా, ఆవెధవనుజూచి భయపడవద్దు. వాఁడు వ్యాకరణసూత్రాలనడుగును. మీకు తెలిస్తే తెనుఁగుసూత్రాలుచెప్పండి. మీకు తెలియకఁంటే ఈ సంస్కృతసూత్రములలో మీకు అప్పుడు తట్టినదాని నేదైన నొకదానిని ధైర్యముగ చెప్పి గంభీరముగా కూర్చోండి. జ్ఞప్తియున్నదా—కొడుకులారా. "అకస్సవర్ణే దీర్ఘః", "అదేఙ్గుణః" "వృద్ధిరాదైచ్" వల్లించండి. ఇంకా గట్టిగా వల్లించండి. బాగా జ్ఞప్తియున్నదా. ఏదైనచెప్పివేసి కూర్చోండి. నిలువబడి యుండకూడదు, తెలిసిందా—కొడుకులారా." ఈరీతిని రంగము సిద్ధముచేయఁబడియుండును. జానకిరామయ్యగారి ప్రవేశము. పొడుగు మానిసి. ఎఱ్ఱటిరంగు. జరీతలపాగా; గర్వపుఁజూపులు; అదలింపు మాటలు. వచ్చినదే వైయాకరణత్వము ప్రకటింపఁబూనును. "విద్వాంగలువలు" సూత్రమేమి రాధాకృష్ణయ్యా జెప్పిచెప్పు." రాధాకృష్ణయ్యకుఁ దెనుగులో శక్తి, రక్తి పూజ్యము. "అదేఙ్గుణః" అని కేకవేసి గుభాలున ప్రక్కనుండు బాలునిపైఁ గూర్చుండును. "ఎంత బాగా చెప్పినాడండీ! జవాబంటే అట్లుగదా నుండవలయును. ఆహా! ఆహా! సరియైనసూత్రము. సంస్కృతఫక్కిని చెప్పినాడు, చూచితిరా, జానకిరామయ్యగారూ! నాబాలునిధోరణి" అని కుప్పనయ్యంగారు జయధ్వానముచేసి బిగ్గరగానవ్వుదురు. పాపము, జానకిరామయ్య యేమిచేయఁగలఁడు! మహావిద్వాంసులు మెచ్చుకొనిరి. తనకా 'తల' యిది 'తోక' యిది యని తెలియదు. "అవునండి. మీ బాలురు బాగా ఉత్తరమిచ్చుచున్నారు." అని కొంతసేపు "అదేఙ్గుణః, వృద్ధిరాదైచ్, అకస్సవర్ణే దీర్ఘః" ల నాలకించి యానందోళనచెంది వెళ్లుచుండెడివారు. జానకిరామయ్యగారు క్లాసు విడిచిపెట్టినదేబాలును,

మాపంతులవారి దుర్భాషాప్రయోగములు మామీఁద జడివాన కురిసినట్లు పడక పోవు.

పరీక్షాసమయములో విడిసి నూపరెంటుగాఁ బెట్టిరేని ప్రతి వాఁడెట్లు వ్రాయుచున్నాఁడో యని చూచి చూచి, సదుత్తరముల సలహాల విచ్చలవిడివారి చెవిలో నూదుచుఁ దిరుగుచుందురు. చక్కఁగాఁ నుత్తరములు వ్రాయువాని కాగితములు తీసికొని మొద్దన్నల బల్ల మీఁద రహస్యముగాఁ బెట్టి, "నకలు త్వరలో తీయరా...కొడకా" యని సహాయము చేయుటయుఁ గలదు. ఈ విషయమై వీరితో నేహెడ్‌మాష్టరును, బోరాఁడి గెలువఁజాలఁడాయెను.

"ఏమండీ! వెధవపరీక్షలో నా బాలురు ఫెయిల్ అవుతూవుంటే నేనూరక చూచుకొని యుంటానా! యేమి? ప్యాసైన వెనుక వారిని దిద్దుకొంటాము." ఉక్తలేఖనములో వచ్చుచిక్కులు:—ర, ఱ, ళ, శ, స, ఱ "నేను మూఁడుమార్లు చదివితినంటే బండి 'ఱ', 'శ' వర్ణము...కొడుకులారా! మామూలు రెండుసార్లు చదివితినంటే సాధారణమైన 'ర' 'స' కారమున్ను, భద్రం, వెధవలారా!" అని సూత్రధారిత్వము చేయును. మా హెడ్‌మాష్టరులలో నగ్రగణ్యులనఁ దగినవారు భాష్యం అయ్యంగార్లు; అరవాయన. శిక్షాపద్ధతులలోఁ బారంగతుఁడు. మంచివాఁడు. మర్యాదాపరుఁడు శిక్ష కొంతవఱకు కఠినము, సరళముకాదు. మే మెప్పుడైన శ్రమకోర్వఁజాలక యాట విడుపుదినము కోరి కుప్పన్నయ్యంగార్లతో మొఱపెట్టుకొంటిమేని "అలాగే. రేపు సెలవిప్పిస్తాను." అని చెప్పి తక్షణమే ఆ మఱునాఁడు మహావ్రతదినమనియు, బాలురకు సెలవిచ్చుట సంప్రదాయమనియు, హెడ్‌మాష్టరు వారితోఁజెప్పి 'రజా' గోరుదురు. కుప్పనయ్యంగారి యందలి గౌరవభావమున, భాష్యమయ్యంగార్లు ముసిముసి నవ్వుతో నంగీకరింతురు. ఇట్టివి కుప్పనయ్యంగారి పక్షపాతలీలలు.

1893 వ సంవత్సరములోఁ బనినుండి పునర్నివృత్తిగాంచిరి. పాపము! అంత్యవర్షములు మనస్సుఖపూరితములు కాకపోయెను. జీవనమునకుఁ గష్ట మేమాత్రమును లేదుకాని, మనుమఁడు చచ్చుటవలన మతిభ్రమణము తటస్థించినది. నాతండ్రి మొదలగుస్నేహితులు సఖులుగా నుండినను వృద్ధతకతమునను సంతానక్షయముచేతను జిత్తము శిథిలమైన ట్లొకసంవత్సరముండెను. అప్పటికిని దమ దానధర్మముల నన్నింటిని యథారీతిగా నడిపెడివాఁడు. పిమ్మట, 1894 వ సంవత్సర ప్రాంతమున గ్రామస్థు లందఱుఁ బరివేష్టించి పరివేదన చెందుచుండగాఁ బరమపదసౌఖ్యమును స్వీకరించిరి.

వీరికిఁ బరవస్తు చిన్నయ్యసూరిగారితోఁ బరిచయముండెనని వదంతి.

వీరు రచించి ప్రకటించినది యీ "సర్వలక్షణసారసంగ్రహ" మొక్కటియె. దీని రచనలో, నింగ్లీషు విద్యను గడించినవారగు శ్రీ పరమాత్ముని నరసింహయ్యగారు తోడుపడిరి. ఇందు నింగ్లీషు పదములు సంపూర్ణముగను, వర్గీకరణము, విషయానుక్రమణము కొంతమట్టునకును పరమాత్ముని నరసింహయ్యగారికిఁ జెందవలసిన ఋణమని తోఁచెడిని. గద్యరచననుగూర్చి చర్చించియుండు వ్యాకరణములు మన భాషలో నంతగా లేవు. ఆ సకృత్ గ్రంథములనెల్ల కుప్పుసయ్యంగారి "సర్వలక్షణసారసంగ్రహ" మాద్యము. వ్యాకరణమునకు వచనరచనా కళ నంటఁగట్టినవారిలో వీరు ప్రథములు.

రెండు నెలల క్రిందట శ్రీపరమాత్ముని నరసింహయ్యగారును స్వర్గస్థులైరి.

ఇది నిజముగా సర్వలక్షణసార సంగ్రహము. కూచిమంచి తిమ్మకవి గ్రంథమును వీరు చూచియైన వినియైన నుండనట్లున్నది. కావున గ్రంథముయొక్క నామకరణ మాకస్మికానుకరణము కాని,

వేఱు కాదు. మొదటిభాగము మొదలు రమారమి బి. ఎ. వఱకు పఠనీయమై యీ సర్వాంకషలక్షణగ్రంథమునుగూర్చి యెక్కువగా వ్రాయుట యనావశ్యకము.

ఈ గ్రంథము మొట్టమొదట ప్రచురింపఁబడినది నా పుట్టుటకు ముందు! రెండవకూర్పు సయితము నా శైశవమునందే ప్రకటిత మాయెను. పిమ్మట వేయఁబడినట్లు కానము. మూఁడేండ్లక్రిందట వెదకి వెదకి, విచారించి, విచారించి, వేలూరిలో నొకప్రతిని గనిపెట్టి సేకరించితిని. దానిని పునర్ముద్రితము చేయవలయునని కాలక్షేపము చేసినందులకు నాకే సిగ్గగుచున్నది. ఇటీవల 'వేంకటరామ్' కంపెనీవారి పక్షమున వేలమూరి సత్యనారాయణగారు నన్నుఁ జూచుటకు రాఁగాఁ బూజాగ్రంథమువలె రక్షించుచుండిన దీని నిచ్చి ప్రచురింపుమని కోరితిని. వారును బండితులకుఁ జూపించి వారెల్ల రేకగ్రీవముగఁ బ్రచురణార్హమన్నందుపై నట్లుచేయఁదొడంగిరి. ముద్రణకుఁ బ్రారంభించినమీఁదట రెండు పత్రములు నష్టములై యుంట గోచరించెను. పిమ్మట నా బంధువులైన పూతలపట్టు శ్రీరాములురెడ్డిగారు, ప్రయాసతో సంపాదించిన యింకొక ప్రతి లభింపగా, నది మాకు గావలసినచోట్ల శిథిలమైయుండినను, బూరించుటకు సాధ్యమైయున్నందున, దానిని బట్టి, పోయిన పుటల విషయమును వ్రాయించి ముద్రణకార్యము నెఱవేఱునట్లు చేసితిమి.

దైవకృపచేతను, మిత్రుల సాహాయ్యముచేతను నాదోషములను నేను బ్రుంగకుండ నస్మద్గురుఋణమును ఈమాత్రము తీర్పఁగలిగి నందులచే ధన్యుఁడను. ముమ్మాటికి ధన్యుఁడను.

భాషాఖండము

౧

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము

పీఠిక

ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు నేఁడుగదా సరియైన చరిత్రము లభించినది. ఈభూషణమును జేకూర్చి మాతృభాషకు నూతనరాగమును గల్పించినవారు విద్వద్రసికులైన వంగూరి సుబ్బారావుగారు. ఈకృతిచే దమకును మనముద్దులభాషకును గృతార్థతఁ బ్రతిపాదించుకొనిరి. మన యామోదమునకుఁ దీటగు మనస్సంతుష్టిని వారు వడయుదురేని వారికి మించిన సుఖజీవు లుండరు.

ఈగ్రంథ మసమగ్రము.* హారము సంపూర్ణముగాఁ గట్టఁబడకున్నను, వేఱుఁజేసియుంచు ప్రతిరత్నము నిక్కము, నిర్దోషము, అమూల్యము. రాశికంటె గుణముకదా ప్రధానము. రాశియు నికముందు సమగ్రమగును. త్వరలో నీప్రారంభమును బూరించి పునర్వ్యవసాయగు నాంధ్రభాషకుఁ గంఠాభరణము వేయుదురని నాప్రార్థన.

కవులచరిత్రల ననేకులు మహనీయులు వ్రాసియున్నారు. కాని, యవి వాఙ్మయచరిత్రలు కావని నామనవి. భాషాచరిత్రకును, గవుల జీవితములకును సంబంధమున్నప్పటికిని నవిరెండును నొక్కటి గావు. మఱి భిన్నములు. కవుల చరిత్రముల వ్రాయుటలో శ్రీవీరేశలింగముగా రసాధారణప్రజ్ఞులు. వారికి మించినవారు లేరు. వారిగ్రంథములయందుఁ జరిత్రశోధనమునఁగా ముఖ్యముగాఁ గాలశోధనయ.

---

* ఈగ్రంథము మొదటిభాగము మాత్రమే ప్రకటింపఁదలఁచినప్పు డిట్లు వ్రాసిరి. వారి యాజ్ఞానుసారము గ్రంథము పూర్ణముగనే ప్రకటించితిని. వం. సు.

కాలనిర్ణయము వారిప్రధానోద్దేశము. ఈరీతి జాతకములువ్రాయుట యనివార్యమైనను దానికిని జరిత్రరచనకును వ్యత్యాసము కలదు. చరిత్ర కారుని వివిధార్థములలోఁ గాలనిర్ణయ మొక్కటి అది సమస్తము గాదు. మఱి యేయంశములు ప్రధానములనఁగా, బరిణామముయొక్క ధోరణిని వర్ణించుట, దానియందలి ముఖ్యస్థితులకుఁగల పరస్పరసంబంధములను విశదీకరించుట, వివిధదశలను నిర్ణయించు హేతువులను, వాని నుండి ప్రభవిల్లు ఫలములను వివరించుట, ప్రకృతవిషయము—అనఁగా భాషాచరిత్రాదులు—ఏరీతి, సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయాదిపరిస్థితులచే నిర్ణీతములో దానిని వ్యక్తపఱచుట, యివి మొదలైనవి. పురోహితు నట్లు జన్మనక్షత్రము నిరూపించినఁ జాలదు. సంఘముయొక్క యంగ ములయు, వ్యాపారములయుఁ, దద్వికారాకారములయుఁ గారణముల నారసి, మార్పులన్నియు సహేతుకములనియు, సహజములనియు, నిర్ణయించి వ్యష్టిసమష్టులకుఁగల సంబంధములుజూపి చరిత్రముయొక్క యైక్యమును బ్రకటించుట చారిత్రకుని కర్తవ్యము.

ఐక్యమనఁగా నిర్వికారస్థితిగాదు. కేవలత్వము కాలాధీనుల మైన మనయందుఁ జెల్లుభాగ్యముగాదు. పుట్టి పెరిగి చచ్చులోపల నెన్నియో మార్పులఁ జెందువాఁడయ్యును, మనుష్యుఁ డొక్కఁడుగ భావింపఁబడియెడిని తాను నట్లే భావించును. దశదశకును భిన్నుఁడైన వేఱొక్కఁడుగా గణింపఁబడఁడు. పదియేండ్లప్పుడు, ఇరువది సంవత్స రములనాఁడు, ఏఁబది వర్షముల వయస్సైన నిమ్మాట, చర్యలు, భావములు, స్వభావము పెక్కువిధముల మాఱినవై నప్పటికిని పాత్రము భిన్నము కాదు. కావున నేక దా యిరువదియేండ్లప్పుడు చేసిన యప్పు నలువదియేండ్లప్పుడైనఁ దీర్పవలయుననువిధి. " అప్పు చేసిన నాఁటికిని, నేఁటికిని నా ప్రకృతి యెంతయో మాఱియున్నది. ఆనాఁటి తనమునకు నీనాఁటితనమునకు నేసామ్యములేదు. కాఁబట్టి యెవఁడో

యుగవనివేంఛ్ఛ మూఢుఁడుచేసిన యుప్పుడు ఈ యుఖువనివేంఛ్ఛ ముఖ్యాని యెంచుటకుఁ దీర్ఘులమును” అని యెవ్వఁడైన వాదించిన, వానిని విచ్ఛిన్నచేతస్కుఁడని పిచ్చియాస్పత్రికిఁ బంపుదుము. కావున నైక్యమునకు నిర్వికారస్థితి ప్రధానముగాదు. వికారములున్నను నైక్యస్థితి ప్రాసలలోని దారమట్టులుండఁగలదు.

హఠాత్తుగ నన్నట్టులుండి యెవఁడైనను “నేను దేవేంద్రుఁడను. లోకములన్నియు నాయధీనములు. నాయింటిలో వజ్రాయుధమున్నది. రంభాద్యప్సరసలు నృత్యమాడుచున్నారు. ఊరివారందఱు ఆవినోదమును జూచుటకు రండి” యని కేకలు వేసిన, వాని నున్మత్తుఁడనియు నప్పుడు చేయుకార్యములకును బూర్వము చేసిన వానికిని జవాబుదారి కాఁడనియు వానిని దూరస్థుని జేయుదుము. దీనికిఁ గారణము వానియందలి మార్పు. సహజపరిణామమునకు విరుద్ధముగ నుండుట యదేఁగా సకారణముగాకుండుట. ఇట్లనుటచేఁ బిచ్చియెత్తుటకుఁ గారణములు లేవని యర్థముగాదు. మెదడు క్షీణించుట మొదలగు నుపాధులు దీనికిఁ గారణములు. మఱి యాచిత్తభ్రమచే సృజింపఁబడిన దేవేంద్రత్వము, రంభాదులు, మిథ్యలనుట.

మొత్తముమీఁద సకారణము, సహేతుకము, సహజము, అనునవి సమీపసంబంధ్యముగల తత్త్వములనియు, నవి కుదిరినచో వికారములున్నను భిన్నత్వముండదనియు, నట్టి సవికారభిన్నతయున నైక్యమనుగుణమనియు గ్రహించితిమేని, ప్రకృతివిచారణకుఁ జాలును.

కావున దేశము, సంఘము, భాష, యిత్యాదుల చరిత్రవర్ణనమున, మార్పులకు నాధారభూతములగు హేతువులను, వానిచే నుద్భవించు ఫలములను వివరించి, యవస్థ లావశ్యకములనియు, నవిరోధములనియుఁ జూపితిమేని, పరిణామము విసుగుడు లేదనియు స్వభావానుసారమనియుఁ, జూపినవారమగుదుము.

ఈతత్త్వప్రవర్తనముచేఁ గల్గుప్రయోజనము లెవ్వియనిన:— ఐక్యమనునది స్థితియొక్క లక్షణములలో నొకటి. ప్రపంచమంతయుఁ గార్యకారణబద్ధము. మనము గుర్తించినను, గుర్తింపకున్నను అది నిత్యము. అటుంతేతము ఒక్కభగవంతుని కరుణారసముతప్ప నిర్హేతుక జాయమానములు ప్రపంచములో నహి. ఈయుపవర్గము వివయము నందును భక్తులసాక్ష్యముదప్ప సంకేప్రబలసాక్ష్యము లేకయున్నది. అది యేమాత్రము నమ్మఁదగినదో నాకుఁదెలియదు. ఎట్లును నీకలి యుగములో దానిప్రచారము తెలుఁగుడువడినట్లు తోఁచెడిని. కాక యున్న, భక్తులతో నిండియుండు నీదేశము దురాచారమువలన [illegible]యము దాల్చినదయ్యు నేల యీనిష్కారణకరుణను నాకర్షించి, [illegible]న్నిశతాబ్దములుగ నుత్కృష్టస్థితికి రాకయున్నది ? నిర్హేతుకజా[illegible] [illegible]మాహాత్మ్యముల నాశ్రయించి మనదోషముల మనము దిద్దికొన [illegible] మూఢమతము. ప్రకృతిలక్షణముల నరయుట శాస్త్రము యొక్క[illegible]వని. అట్లగుట నీమైక్యతాగుణమును వివక్షించుట దాని ధర్మము[illegible] రెండవది—అన్నిమార్పులు హేతువుల ననుసరించి వచ్చు చున్నవని [illegible]థముగా గ్రహించితిమేని ఛాందసములు నశించును. మంత్రములు మొదలగు బూటకములమీఁద బుద్ధిపోదు. ప్రతి యొక కార్యమునకును దదనుగుణమైన ఫల మనివార్యమని యెఱింగితి మేని కార్యోత్సాహము ప్రబలును. తద్ద్వారమున సంస్కారములకుఁ బ్రారంభించి మనముక్తి మనశక్తిలోనిదగుట, దానిని గడింప యత్నింతుము "కార్యకరణములకును హేతుఫలములకును సాంగత్యములేదు. అంతయు దేవునిదయ" అని నమ్మువారు కార్యములు చేసియు ఫలములు కలుగునో కలుగవో యనుసందియము కలిగి యుందురుగానఁ బౌరుషవంతులు గాఁజాలరు. మనదేశస్థులు బీదువడిన వారుగా నుండుటకు, నిర్హేతుకములు సాధ్యములను నమ్మకము మూల

కారణము. దీనివలెఁ బౌరుషమును లోలోపలఁ దినివేసి జీవితము నిస్సారముచేయు చీడపురుగు వేఱొకటిలేదు. కావున నింద్రజాలములు, నిర్హేతుకములు, నిష్కారణములు, అవ్యాజములు, ఆకస్మికములు, ప్రకృతియందు లేవనిగ్రహించుట పౌరుషోద్దీపకము. ఈన్యాయమును బ్రకటించుట మనుష్యులకును దేశమునకును శ్రేయోగౌరవదాయక మగునని.

కవులయొక్క జీవితములమాత్రము పరిశీలించినచో భాషాసమష్టియొక్క చరిత్రము చక్కఁగా వేద్యముకాఁగలదు. వ్యష్టికంటె మొత్తముమీఁద సమిష్టిప్రధానము. వాఙ్మయసర్వస్వము నేకసత్త్రముగాఁగొని చరిత్రశోధనము చేసినవారిలో వంగూరి సుబ్బారావుగారు ప్రథములు. ఈచరిత్రములోని విషయము లితరగ్రంథములలోఁ గన్పట్టినప్పటికిని గర్తగారి దృష్టియు నవి కూర్పఁబడిన తీరును వేఱు. దీనికి మార్గదర్శకములైన గ్రంథములు పాశ్చాత్యభాషలలో వేనవేలున్నవి. మనభాషయందు నాకవి యగోచరములు. ఇటీవల లూయిస్‌రైస్‌గారు వ్రాసిన కన్నడవాఙ్మయచరిత్రమును సుబ్బారావుగారు ప్రాతిపదికముగా ననుగమించి యున్నారు. రైసువంటి చారిత్రకాగ్రేసరుఁడు చూపినమార్గము సంభావ్యమని వేఱుగాఁ జెప్పవలయునా?

ఆంధ్రవాఙ్మయముయొక్క పరిణామమందలి దశలును, వాని హేతువులును సిందుఁ జక్కఁగాఁ జూపఁబడియున్నవి. ఈవిచారణలు తఱచు సంఘశాస్త్రమునకు జెందినవిగాన నీకవిగారిదృష్టి ప్రభుత్వములు మతములు మొదలగువాని నాక్రమించి, వానిచేఁ గలిగిన ఫలములను విమర్శించి యున్నది. వాఙ్మయచరిత్రము సంఘశాస్త్ర సంబంధిగా వ్రాయబడియుండుట శ్లాఘనీయమైన విశేషము. అనేకస్థలముల సుబ్బారావుగారు నూతనయోజనలఁ బ్రయోగించి క్లిష్టార్థములకు సన్వయము సద్భుతభంగిఁ గల్పించియున్నారు. ఇవిమొత్తము

మీఁద వెత్తియూహాలకుఁ జేరినవిగాక విమర్శనపద్ధతి ననుసరించిన గృహీతసత్యములుగా నున్నవి. ఎన్నియో గ్రంథములఁ బరిశీలించి, పరిశోధన లెన్నియోచేసి, యట్లుసేకరింపఁబడిన సామగ్రులఁ దేట తియ్యని విధమున నివేదించియున్నారు. శైలి రసవంతముగాను, స్పష్టముగాను నున్నది. వాఙ్మయచరిత్రరచనకుఁ గావలసిన గుణములన్నియుఁ దాల్చి నట్టి సుబ్బారావుగారీగ్రంథమున కుద్యోగించుట భాషాభాగ్యమే కాని వేఱు కాదు. వీరికిని వీరిగ్రంథమునకును సర్వవిధముల నభ్యుదయమును జయమును గలుగునుగాక !

ఆంధ్రభాషానుశాసనము

సూర్యనారాయణీయమను పేర దేశప్రసిద్ధిగాఁ జిరకాలము పఠనీయముగా నుండఁబోవు నీవ్యాకరణమందలి విషయ మఖండము. రచనాపద్ధతి నూతనము, గంభీరము. ఆంధ్రభాషయందు వాత్సల్యము గలవాఁడనగుటచేఁ గారణాంతరములచేతను గార్యాంతరములచేతను శాసనమునకుఁ బీఠిక వ్రాయఁబూనితిని. దీనిని బాఠకులాదరింతురుగాక!

వ్యాకరణమును వ్రాయుపద్ధతులు రెండు. చరిత్రానుసారముగా వ్రాయుట యొకటి. సిద్ధాంతధోరణి రెండు. చరిత్రానుసారముగా వ్రాయువారు భాష యేయే కాలముల నేయేమార్పులు చెందినదియు వివరించి పరిణామప్రకారమూహించి తమకాలమందలి స్థితి యిట్టిదని తెలుపుదురు. మఱియు గుణదోషములనఁబడునవి స్వతస్సిద్ధములై శాశ్వతత్వమును వహించినవి కావనియుఁ, గాలానుసరణములనియు నానాఁటి పాలీనాఁటి విషమగుటయు, నీనాఁటి పాలానాఁటి విషముగ నుండుటయు సంభవించుట ప్రకృత్యతీతముగాదనియు నిరూపింతురు. ఇంకను వ్యాకరణముతోడి జ్యోతిషమును బ్రకటింపఁదలఁచిన సాహసాత్ములు భావిపరిణామమెట్లుండునేమోయని యనుమానించుటయుఁ గలదు.

కాలక్రమాగతములైన వికారములను సర్వదించిన మాత్రమున పరిణామపద్ధతి సంపూర్ణము గానేరదు. ఆవికారములకు జనకములైన హేతువులను విశదీకరించుట కాని విధి. ఈహేతువులెన్నియో విధములు. కొన్నిమార్పులు స్వాభావికములుఁ గాలకల్పితములై యుండును.

మఱికొన్ని పరభాషాసంపర్కముచే సంభవించును. ఒకజాతిజనులు వలసపోవుట, పరాక్రమమున నితర దేశములాక్రమించుట, వాణిజ్యాదులచే నితరరాష్ట్రములతో సంబంధముగలిగి యుండుట, విదేశీయులు దౌర్బల్యక్షయపీడితులమైన మనల వశముచేసికొని, వారిభాషలను నాగరకతను మనదేశమునఁ బ్రసరింపఁజేయుట—యిత్యాది హేతువులెన్నియో యీసందర్భమున నూహ్యములు. శాస్త్రకారుఁడు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో సర్వసమునట్లు వివేకమొక్కటి మాత్రము వినియోగించు యీకారణములను వీని ఫలములనుగూడ నారయవలయును.

హిందువులలోఁ జరిత్రాత్మకదృష్టి చాలవఱకుఁ దక్కువ. అధికారమే యాధారముగాఁగల యమోఘసిద్ధాంతములవిరచన వీరి మనస్సున కెక్కివచ్చిన మార్గము. ఈపార్శ్వదృష్టి యిట్లు ప్రబలియుండుటకుఁ గారణము లేకపోలేదు. నిరంకుశప్రభువులు. నిరంకుశగురువులు. వీరికాళ్ళక్రింద జన్మాంతరములు పడియున్న వారికి హేతువాదము పరిణామపద్ధతులు నలవడుట దుర్ఘటము. ప్రభువులును, బూజారులును దమమాట వేదమని విధించి, విధేయత్వము సాధించి, తమమతములు వికారములని యేర్పడినచో గౌరవభంగమగునను భయముచేతఁ దమకల్పనలన్నియు నిర్వికారములు, సనాతనములునని ప్రకటించుటయుకాక, విద్యావ్యాపనమును నిర్మూలించినవారై స్వాతంత్ర్యయోజనలను మొలకెత్తనీయక, యొక్క జ్ఞాపకశక్తికిఁ దప్ప మఱియేమనఃకళలకును వికాసము గలుగఁజేయక, దాదాపు వెయ్యేండ్లు మాయఁగట్టినందున విజ్ఞానము, ఉపజ్ఞ, నిరాఘాటపరిశోధనలు, మనయందు శోషించియున్నవి. సుమారు క్రీ. శ. 900 వ సంవత్సరమువఱకు దినదినప్రవర్ధమానమై నూతనములైన కొమ్మలు, చిగుళ్ళు, పువ్వులు, పండ్లు వెలయించుచున్న హిందూమహావృక్షమేసందర్భములచేత, నేహేతువులచేతఁ బెరిగెడుశక్తిని గోల్పోయినదో యది

యితిహాసమండలములకుఁ జేసిన విచారము. ఏది యెట్లున్నను నిపుడొకటిరెండు శతకములుగాఁ బునర్వికాసభాసురమై యది తలిర్చుచున్నది. మనలోని నూతనకవిత్వములు, విమర్శనలు, చరిత్రగ్రంథములు, భాషాపరిశోధనలు మొదలగునవి నా యీ యుత్సాహవాక్యమునకు దృష్టాంతములు.

మనజీవితము పునర్జీవనము వలన నవ్యకళాశోభితమగుచున్నదనుటకుఁ దార్కాణముగాఁ బ్రకటింపఁబడిన యుద్గ్రంథములలో శ్రీమల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి "ఆంధ్రభాషానుశాసన" మొకటి. ఆంధ్రభాషానుశాసన పరిణామప్రకారి' మని దీనికి నిజత్వసూచకద్వితీయనామకరణము చేయుదురేని గ్రంథముయొక్క స్వభావమింకను బరిస్ఫుటమగును. ఏలనఁగాఁ జారిత్రాత్మకదృష్టిమైఁ బరిణామపద్ధతినిబట్టి వ్రాయఁబడిన వ్యాకరణమిప్పటికి ఈ యూహనికాచారము రీతిని రచింపఁబడిన గ్రంథమిదివఱకు నాకుఁ దెలిసినదిలేదు. ఒకవేళ నెక్కడైన నుండెనేమో! గాంభీర్యమునందును, సర్వాంకషత్వమునందును దీనితో సమానముగా నుండుట ప్రకృత మరిదియని తోఁచెడిని. ఈశ్లాఘన యతిశయోక్తిదోషభూయిష్ఠమై యున్నయెడల దానిని నా యవిచారణ కారోపింతురుగాని పక్షపాతమునకు వలదు.

పరిణామప్రకారము వ్రాయుట కాధారములైన సామగ్రులు ప్రతిదినమును సేకరింపఁబడుచున్నవి. 'బిషప్ కాల్డువెల్లు' ద్రావిడభాషల సమీపబాంధవ్యమును స్థాపించి మార్గదర్శకుఁడాయెను. 'ఫిలాలజీ' యనఁబడు భాషాతత్త్వశాస్త్రప్రకారము మరాటి, తెనుఁగు, అరవము, కన్నడము మొదలగుభాషలను బరిశీలించి వానియొక్క సాదృశ్యములను శేషగిరిశాస్త్రిగారు మొదలగు కొందఱు పండితులు వ్యక్తపఱచి యున్నారు. మఱియుఁ బ్రాచీనశాసనపరీక్షలీకాలమున గొప్ప సర్కారు శాఖగనేర్పడి నెఱవేర్పఁబడుచున్నవి. తెనుఁగు దేశములో

కే. వి. లక్ష్మణరావుగారు, శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగారు, ఇతి హాసకమండలివారు, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారును, ఇత్యాది మహా నీయులు శాసనముల ప్రతిబింబములను బ్రచురించి యాయాకాలముల యందు లిపిస్వరూపము లెట్లుండెను, ప్రయోగములు, అర్థములు, ఛందస్సు లెట్లుండెను, అను విషయములకు సిద్ధాంతసూత్రము లేర్పఱుచుటలో విశేషించి కృషిచేసి శాస్త్రాభిమానుల మన్ననలకు పాత్రులైరి. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించిన నన్నె చోడుని కుమారసంభవము భాషావిషయికవిచారములో నూతన యుగమును స్థాపించినదనవచ్చును. శ్రీనడకుదుటి వీరరాజు ప్రభృతి పండితులు ప్రాచీనసంప్రదాయములను వితర్కించుచు నూతనాంశము లను బ్రసిద్ధిపఱుచుచున్నారు. రాజరాజనరేంద్రుని పట్టాభిషేకసంచి కలో నన్నయభట్టుయొక్క ప్రయోగవిషయములు కనంబడును ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలో వీరరాజుగారి పరిశోధన నామమున వ్యా దకు నన్నెచోడుని గుఱించి గాఁజేసి యనేక వ్యాసములు వ్రాసియున్నారు.

వ్యావహారికభాష లనుష్ఠేయమగు వాదనకుఁ బ్రమాణ ముగా శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులవారు ఆంధ్రవాఙ్మయమును విశేషవిచక్షణతతోఁ బరిశీలించి ప్రయోగసామగ్రిని బుష్కలముగా సేకరించియున్నారు. దానిని 'ప్రయోగచంద్రిక' యను పేరిటఁ బుస్త కముగాఁ బ్రచురింపవలయునని వారిని నేనొకానొకప్పుడు ప్రార్థించి యుంటిని. అంగీకరించిరిగాని యేకారణముచేతనో యాకార్యమునింకను బ్రారంభించినట్లు గానము. భాషాపరిణామప్రకారమును విశదపఱచు టకు శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులవారి వ్యాసములును, జర్చలును లక్షింపఁదగినవని తోఁచెడిని. ఈవిశాలప్రపంచమున శ్రీసూర్యనారా యణశాస్త్రిగారును స్వయంకృషిమైఁ బంటకుఁదెచ్చిన వస్తురాశి గుణమునందును, బరిణామమునందును నమేయమైయున్నది. ఎన్నియో

సంవత్సరములుగాఁ దదేకనిష్ఠతో నార్జించిన యర్థచయములను భాషా కైంకర్యార్థ మిందు మనభాగ్యమున సమర్పించి యున్నారు. ఇట్లు నానాఁటికి భాషాజ్ఞానము విస్తరించుటయుగాక శాస్త్రవిధేయమైన విశారముగూడఁ దాల్చుచున్నది. ఈభాషాసామగ్రి యింతటితో ముగియదు. దినదినాభివృద్ధిని గాంచును. అందుచే నిఁక నెట్టినూతనాను మానములు స్థాపింపఁబడనున్నవో యెవరికెఱుక.

నేను విద్యార్థిగా నున్నకాలములో సంప్రదాయము నుపన్య సించు సిద్ధాంతవ్యాకరణములేకాని చరిత్రాత్మకవ్యాకరణములు మందున కైనలేవు, తుద కింగ్లీషుభాషలోనున్న విషయము లైనఁ బరివర్తించి మాకెవరును జూపరైరి. శ్రీపరవస్తు చిన్నయసూరిగారు పెట్టినదే భిక్ష. నన్నయభట్టీయమును స్పృశించుటయుఁ గలదు, కాని, దీనిని జదివిననొక్కటే; భక్తిరసములో వేదపారాయణము చేసిన మాడ్కియే గాని యుక్తిరసము, స్వతంత్రవిమర్శనములేదు. "నిత్యము. వికల్పము. బహుళము. ఆర్యవ్యవహారంబులదృష్టంబులు. గ్రామ్యంబులు." అని వర్గీకరణమున కేకారణముచేత నీ వివిధపరిణామములు సంభవించెనో దాని నారయువలయునన్న చిత్తవికారమైన మాకుఁ గలిగినదిగాదు. తుదకు భాషాప్రయోగముల నైన నామూలాగ్రముగ నారసి సూత్ర నిర్ధారణచేయుటయుఁ దలఁచు కానరాదు. వ్యాకరణమనిన నే తలనొప్పి. కారణములుచెప్పి చూపి విశదీకరింపక మతమురీతిగా వల్లింపఁజేసిన యెడల శిరోవేదనగాక చిత్తవికానమెట్లు గలుగును. కాలేజీక్లాసులలో సైతము వ్యాకరణమనిన గ్రుడ్డిపాఠమనిపేరు. తుదకుఁ దర్కశాస్త్ర సంబంధిగానుండు కారకపరిచ్ఛేదమునైన హృదయాకర్షముగాఁ జెప్పెడి యాచారములేదు.

కారణాతీతమైన సనాతనసిద్ధాంతముగా వ్యాకరణము వ్రాసిన వారిలో నన్నయ్యయు చిన్నయ్యయు నగ్రగణ్యులు. ఆవ్యాకరణము

లును సప్రయోజనములు. వానియందు గౌరవభావముంచుట న్యాయమే. శ్రీమల్లాదిసూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి పద్ధతినవీనము. స్వతంత్రము. వీరి యనుశాసనపరిణామప్రకారములోని నూతనాంశములెల్ల వివరింప బూనినయెడల బీఠికకుమాఱుగా గ్రంథము వ్రాయవలసి వచ్చును. ఈనాటివఱకు బ్రోవైన సామగ్రులను వివేకముతో నుపయోగించి యున్నారు.

ప్రతిప్రకరణమునందును జారిత్రకదృష్టియు నసాధారణయోజనాశక్తియు విస్పష్టములు. ఇందు సుమారు 160 గ్రంథములలోని ప్రయోగములు క్రోడీకరింపబడియున్నవి, ఇం దన్నిప్రకరణములును జదువవలసినవేయైనను ప్రథమభాగములోని యవ్యయసంధిప్రకరణములును, ద్వితీయభాగములోని యన్నిప్రకరణములును (అందునుముఖ్యముగా శబ్దకారకప్రకరణములు) ఈశాస్త్రిగారి యనన్యశాస్త్రసవిచారణవిన్యాసములకు మంచియుదాహరణములు. పండితులకును, విద్యార్థులకును, రసవంతముగా ద్రాక్షాపాకముగా వ్యాకరణమును నివేదించు గ్రంథమును రచించిన శ్రీమల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి నెంతప్రశంసించినను నత్యుక్తి తటస్థింపదు.

ఆ ధు ని క క వి తా ఖం డ ము

౧

తొలకరి — తొలిపలుకు

ఈ గ్రంథమును రచించిన కవులు శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతము గారును, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారును. "తొలకరి" యని భావగర్భితమైన శీర్షిక నిడియుండుటచేత వీరు వయసునఁ జిన్న వారనియు నియ్యదియే వీరి మొదటికృతి యనియు నూహింపఁదగును. ఎట్లును నానాభావబంధురమైన హృదయము గలవారనుట స్పష్టము. రసార్ద్రహృదయులు నిత్యయౌవనులు గదా!

ఈ పుస్తకము నేకకృతులచే రచింపఁబడిన సుకుమారపుష్ప మంజరి యన నొప్పుచున్నది. ప్రతికృతియొక్కయు రససౌరభము, ఆకృతివిలాసము, కాంతియొక్క వినోదము, అనన్యమును నసాధారణమును నైయున్నవి. శైలుల తెఱంగులును వివిధములు. "రక్తతిలకము" ప్రాచీనధోరణిని దిద్దఁబడియున్నది. "సమశీలవయస్కులు" "నడుమకనుల్ విశాలములు" ఇత్యాదిపద్యములయొక్క రచనకును, "కోకిల" "జొన్నచేను" మొదలగు కృతులకును భేదమున్నది. ఈ భేదము భావము ననుసరించి యుండుటచేతఁ గళాకౌశలమునకుఁ బోషకముగా నున్నది. మొత్తముమీఁద నీ కవులధోరణి యాధునికము. యాధునిక మనుటకంటె నవీనమన్న నింకను సత్యము. ఆంధ్రభాష యను మహావనము కొన్ని శతాబ్దములుగఁ బెరుగుటమానియుండి నూతనదేశీయజీవితమను ఋతువు వచ్చినంతనఁ బ్రాంతప్రబంధము లను పండిన యాకులను రాల్చి, పాశ్చాత్యసంపర్కమను కృషి మొదలగు కారణములచేతఁ దనకు నైజమైన పునర్వికాసము నూనుట కారం

భించి, క్రొత్త క్రొత్త చిగుళ్ళను, బూవులను వెలిబెట్టుచు నవీన వసంతమును ధరించి యెంతయు మనోహరముగనున్నది. ఈ మహనీయసృష్టి ప్రభావమునకును బ్రకాశమునకును జేరినవారిలో నీ కవులు ముఖ్యముగ గణనీయులు.

ఈకృతు లనేకములు భావగీతములని యిప్పుడు ప్రచారమునకు వచ్చిన క్రొత్తకవితా ప్రపంచమునకుఁ జేరినవి. ప్రకృతివర్ణనలు కడుఁ జక్కఁగను, సూక్ష్మదృష్టితోను జేయఁబడియున్నవి అంతియకాక, ప్రకృతిస్వరూపములు వికారములు మొదలగు వానికిని, మనుజుల యొక్క — యంతరంగ నకృత్రిమస్వభావులయొక్క — చిత్తసంచారములకును గల సంయోగమును గవులు మఱచియుండలేదు. గుణమున నింతకంటె శ్రేష్ఠమైన కృతులు మన భాషలోఁ బెక్కులులేవు.

ఈకవిత్వము ముఖ్యముగ సరసుల నాకర్షించునదిగా నున్నదని నాయభిప్రాయము. కడును బాఱిన నాలుకలకి ద్యది యట్టె రుచింపకు కాఁబోలు. కవిత్వముయొక్క చెప్పరాని, చూపరాని, పట్టరాని, యంటరాని సొగసుదన మెంతయభిరామముగా వర్ణించియున్నారో చూడుఁడు.

"సీ. చూతురా ? దీనిని జూతపల్లవఖాది
ని పికాంగనాగాననిస్వనంబు,
కొందురా ? దీనిని గ్రొమ్మొల్లమొగ్గలజల్లు
వనికిఁ గాఁచగిన కుందనపుఁదళ్కు
కావలెనా ? యిద్ది, కలువపూరేకు పా
త్రములఁ జిప్పిలెడు మెత్తదనమ్ము,
వలయునా ? మలయపర్వత సానువులనుండి
దిగుమతియగు కమ్మతెమ్మెరలివి

గీ. తీయుదర ! దీని వెన్నెల తేటసగ్గు
ఒలయుదర ? దీని పచ్చకప్పురపుఁదావి
కోరికొందర ! దీని ఒటికి జలము
త్రావిచూతుర ? తీయని ప్రావుఁదేనె."

ఇఁకఁ బ్రకృతిలో లీనమై యూ సాయుజ్యసుఖముచేతఁ బరవశులై మాటలాడినారో గాని నల్లుఁడెను కేకిఁచి వాక్యము లాకర్ణింపుఁడు.

గీ. పిడలాకెను పి చెట్లతోడ దొంగ
బూచి దోబూచియాడుచుఁ బ్రొద్దుగడపు
చందమామను బట్టి నాచవ్వుగన్న !
ఎచట కేగును జాబిల్లి ? యింట పిడు
చిన్నిచెల్లెలు నీవులేక న బువ్వ
తినదనుచుఁ బోరుపెట్టుచుండెనుగదోయి !
పలుకు పలుకునఁ జనుము, నిక్కరయునాడి
కంటె ముందుగఁ జెల్లితో నింటిముందు
నారుబయటను గంచమ్మునందుఁ దొంగి
చూచు జాబిల్లితోడ దోబూచియాడు
కొనుచు బాలును నన్నమ్ము తినుమగాని."

"జొన్నచేను" అనిర్వాచ్యమైన మాధుర్యముగలయది. దాని యందలి యీభాగమును దిలకింపుఁడు.

"గీ. సెనగపూరైక తొడిగిన చిన్నదాన !
చిలుకయొక్కటి వ్రాలె నామలుపునందు
సంతసోలిన పోవదేనేమిసేతు ?
మెఱపలీయేడు మీకున సమృద్ధి, వంగ
చెట్టు లిప్పుడిప్పుడె పూతపట్టుచుండె

బంతిపూవులు ముగ్గులపండువునకు
సక్కరకువచ్చు, నిమ్మ్యాడనొక్క మిఱప
పండుపండెను—కోయక వదల దీనిఁ.
గోలుచూటిని నేఁ బిట్టప్రాలకుండఁ
గోసికొనుమింక గుప్పెడు—కోసతీవ
లున్నవాదరిగాఁ ; గాయలున్న వేమొ
చూడుమీ—నాల్గుకట్టల నూడబెఱికి
కంకులను గొట్టుచుండు, నాకంచె కేగి
చికుకులందెమ్ము పీనిఁ గాల్చెదవుగాని.
పచ్చజొన్నలు తీయుని పాలుగారు
లేతగింజలు తినుము కాలిచిన నింత
తీపియుండదు—తట్టనెత్తెదవ దేల ?
నూగుపోవ నూదెడిదన్క నాగలేవె ?"

ప్రాచీనశైలికిని—అనఁగా ప్రాచీనవిషయవర్ణనల కనుగుణమైన శైలికిని—ఆధునిక శైలికిని—అనఁగా నవ్యభావములవర్ణనల కనుగుణమైన శైలికిని—గల తారతమ్యముల నెవరైన విమర్శకు లొకరు పరికించి వివరించిన బాగుండును. వాడఁబడు పదములు వేఱు. అవి కూర్పఁబడు విధములు వేఱు. పూర్వులాశ్రయించిన పద్యములు ముఖ్యముగా వృత్తములు, కందములు. ఇప్పటి నవకవులకు విశేషముగా యోగ్యములయినవి గీతములు, ద్విపదలు. పూర్వకాలపు స్వతంత్రాంధ్ర గ్రంథకర్తలు విశేషించి 'తరువోజ' 'అక్కర' మొదలగు పద్యరీతులను వాడియున్నారు. సీసముగూడ మనయదియేయని చెప్పవచ్చును. ఇప్పటివారు కొంద అపూర్వచ్ఛందస్సులను గ్రహించియున్నారు. ఇట్టి మార్పులింకను నెన్నియో సంభవించినవి. వాని నామూలాగ్రముగా విశదీకరించుటకు నాకుఁ గాలముచాలదు. శక్తి యంతకుమున్నలేదు.

అయిన నొక్కమాట. ఈ పరిణామము సహజమనియు ననివార్య మనియుఁ దోఁచుచున్నది. పూర్వుల భావములు రీతులు, వారి మార్గములు వేఱు. ఇప్పటి వారి భావప్రచారము వేఱు. మనకు రంగస్థలము విశాలముగా నుండవలయును. మనభావప్రవృత్తి యనేకోపనదుల కూడికచేఁ గల్లోలమను నడతెగని ప్రవాహముగలదిగా నుండుటచే సంక్షేపవిక్షేపములకు సులభసాధ్యములైన గీతములు, ద్విపదలు, అనుకూలించినట్లు వృత్తము లనుకూలింపవు. మఱియు వృత్తములు సంస్కృతమునుండి పుట్టినవి. అవి తద్భవములునుగావు, తత్సమములు. ఆంధ్రభాషాత్మకు నవి తగిన శరీరములు కానేరవు. కావున మనము స్వతంత్రముగాఁ గృతులు రచింపఁబూనిన యీ వర్తమానకాలమున ద్రావిడలోకసంజనితములైన ఛందోభంగులు పునఃస్థాపితములు కావచ్చుటలోఁ జోద్యమేమి! మంజరీద్విపదయందుఁ బాడఁబడిన పల్నాటి వీరచరిత్రమునకంటె, వేమన్న మాటవెలఁదులకంటె మించిన కవిత్వము నూహింపసాధ్యమా? కాదని నావిన్నపము. అట్లగుట మనలో స్వచ్ఛందముగా మొలచి పెరిగిన వృక్షముల నీడలలో మనమానసికాయాసమును మనము దీర్పఁజూచుకొనుట సహజముకదా!

ఇదివఱలో మనకవితాది కళలు పరతంత్రములుగా నుండినవి. ఇప్పుడు మనతోపాటు వానికిని స్వాతంత్ర్యము వచ్చినది. కావున సంస్కృతముయొక్క దాస్యమునుండి విముక్తినొందుచున్నారమని నా నమ్మకము. ఆర్యుల మతములు, వారి వర్ణధర్మములు, సంఘనీతులు మొదలగునవి యన్నియు స్వతంత్రపరీక్షకుఁ బాత్రములు. వర్జనీయములైనను గావచ్చును.

అయిన నొక జాగ్రత్త. ఆర్యదాస్యమువదలి యాంగ్లేయదాస్యములోఁబడుట యేమాత్రమును మంచిదిగాదు. ఎట్టి పారతంత్ర్యమును స్వాతంత్ర్యమునకు నీడుగాదు. స్వాతంత్ర్యమనఁగాఁ బరులతో సంబం

ధము లేకయుండుటగాదు. మఱి మనబుద్ధిని బ్రయోగించి యన్ని కాలములందలి, యన్ని దేశములందలి గుణములను సాధ్యమైనంత వఱకు గ్రహించి మనలో జీర్ణముచేసికొని దినదినప్రవర్ధమానులమై యుండుట. ఎండి బిఱ్ఱబిగిసికొని గాలినిబీల్చలేక నీళ్ళనుద్రావలేక పడి యుండు వంటకట్టె స్వాతంత్ర్యమునకు నిదర్శనము కాదు. తుదకు సజీవత్వమునకును గాదు. దానిగతి క్రమముగఁ గాల్పఁబడుటయే. నే నాదేశించునది స్వాతంత్ర్యము. కేవలత్వముగాదు.

ఈ కవులు నిక్కముగా స్వతంత్రులు. ఆంగ్లేయాది వాఙ్మయముల సారముఁబీల్చి తమయందు లీనమగునట్లుచేసి దానిచేఁ గలిగిన పుష్టిచే బుష్కలముగా వ్రాయుచున్నారు. వీరి కవిత్వమున నిక్కంపు మంచినీలములున్నవి. తళుకుబెళుకు ఱాళ్లులేవు. అయినను రత్నపరీక్షయందు సమర్థులగువారికిఁగాని సామాన్యులగు వారిగుణము నెఱుఁగఁగనలవికాదు.

“సుకవి భోగమ్ము లొసఁగు వస్తువులు, వీని
నలిపివేయకుఁ డటునిటు కలఁచివైచి.”

శాలివాహన
గాథాసప్తశతీసారము

ప్రస్తావన

ఈగ్రంథమును రచించిన శ్రీ అనంతకృష్ణశర్మగారిని గూర్చి ప్రశంసింపఁబూనుట యధికప్రసంగము. వీరు ఆంధ్రసాహిత్యలోకమున సుప్రసిద్ధులు. సంస్కృతవిద్యాపారీణులు. సంగీతకళాకోవిదులు. ఒక పాండిత్యమే కాక రసికత్వమును సంపూర్ణముగ వహించిన ధన్యులు. ముఖ్యముగా నాకెంతయు మిత్రులు. వీరు మొట్టమొదట నాతోఁ బరిచయము చేసినది సుమారు ఇరువది యేండ్లక్రిందట. అప్పుడు వయసునఁ జిన్నవారయ్యుఁ బాండిత్యమునఁ బ్రగల్భులై యుండిరి. కొంతవఱకుఁ బాండిత్యపరాయణులును. అయినను వారి సహజ సౌమనస్యమును, బహుశః, ఒకించుక నాయొక్క దోహదమును జేరి సరససాహిత్యమునకుఁ బ్రేరేపించినవి. అప్పటినుండియు వీరు రచించిన గ్రంథములన్నియు నానందవాహినీతరంగములు. "మీరాబాయి" యు "తార" యు నిందునకు నిదర్శనములు. భావనాశక్తియందే కాదు, విమర్శనక్రియయందును వీ రసాధారణ ప్రజ్ఞ కలవారు. వీరు రచించిన ఎఱ్ఱన్న నాచనసోమన్నల తారతమ్యనిరూపణము మోఘమైన వ్యాసము. వేమన్నపై వీరు వ్రాసిన గ్రంథమిప్పటి వచనగ్రంథములలో నగ్రగణ్యము. ఇది గ్రంథమనుటకంటె కావ్యమనుట యెంతయు నుచితము. అట్టి వారీగాథాసప్తశతీసారము నాంధ్రీకరించుట వారియొక్క రసజ్ఞతకును మన భాషకును గురుత్వమాపాదించు కార్యము.

ఏ పరిస్థితులయందీ గ్రంథము రచింపఁబడినదో యివి కొంతవఱకైనను మనకుఁ దెలిసినచో కాని దాని స్వారస్యమును సంపూర్ణముగ గ్రహింపజాలము. సాహిత్యగ్రంథవిషయమైన చరిత్రజ్ఞానము నాకు శూన్యము గావున దానిఁగూర్చిన ప్రశ్నలను వేసి శ్రీ శాస్త్రిగారినే బదులు చెప్పుమంటిని. తమ శోధనలచేఁ దెలిసిన విషయములను సమగ్రముగ వారు నాకు నివేదించిరి. ఆ లేఖనే యిందుదాహరించుచున్నాను :—

"……ఈ గ్రంథము ప్రాకృతభాషలో ఆర్యావృత్తములలో వ్రాయఁబడినది. ఏడు వందల పద్యములు గలిగి ఏడు శతకములుగా విభజింపఁబడినది. ఒక్కొక పద్యమును స్వతంత్రమై పరస్పరసంబంధము లేనిదనుట స్పష్టమే. ఇట్టివానికి 'గాథలు' అని వ్యవహారము…… దీనిని సంగ్రహించినవాఁడు శాల, హాల, సాతవాహన, శాలివాహన, సాలావాహణ, ఇత్యాదినామములుగల ఆంధ్రరాజు. ఇతఁడు శకారాతి యగు విక్రమాదిత్యుని సమకాలికుఁడైన కుంతలేశ్వర యనియు, ఇరువురికిని జరిగిన యుద్ధములో విక్రమార్కుని జంపి చక్రవర్తియై రాజ్యమేలెననియు వాడుకకథ ప్రసిద్ధమే. విక్రమార్కునికిఁ బ్రతిగా నితనిపేర నొక శకమేర్పడి దక్షిణదేశమందింకను బ్రచారమునందున్నది గదా. క్రీస్తుపూర్వము మొదటిశతకము నందు విక్రమశకమును, క్రీస్తుతరువాత మొదటిశతకము తుదిని శాలివాహనశకమును బ్రారంభమగుచున్నవి. క్రీ॥ శ॥ ఏడవశతకపు బాణభట్టు ఇతనిని పేర్కొని యున్నాఁడు. అతనికంటెఁ బ్రాచీనమైన వాత్స్యాయన కామసూత్రమున నితనిపేరుల్లేఖింపఁ బడియున్నది. చరిత్రశోధకులితనిని ౧, ౨, ౩, శతాబ్దములకు వేఱువేఱుగా వేయుచున్నారు. అనేకులితనిని మొదటి శతకమువాఁడనియే నమ్ముచున్నారు".

"దీనికి సంస్కృతప్రాకృతములందుఁ బ్రసిద్ధమైనపేరు 'గాథా సప్తశతి' కాని 'శాలివాహనసప్తశతి' యనియు నామము కలదు. "నూనూఁగు మీసాల నూత్న యౌవనమున శాలివాహన సప్తశతి నొడివితి" నని శ్రీనాథుఁడు వ్రాసెను. అతని గ్రంథము మన దౌర్భాగ్యముచే—లేక సౌభాగ్యముచే—నశించెను. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు తమయొద్ద ఆగ్రంథమున్నట్లు సూచించినారు... ఇదిగాక శాలివాహనుని విజయమును దెలుపు 'లీలావతి' యను ప్రాకృత కావ్యము లభించినదనియుఁ బ్రకటించుచున్నారనియు వారు బహిరంగపఱచినారు. శ్రీ. శే. వంగూరి సుబ్బారావుగారు తమ శతక కవుల చరిత్ర యను పొత్తములో ఎక్కడనుండి సంపాదించిరో కాని—శ్రీనాథుని శాలివాహన సప్తశతిలోనిదని యీక్రిందిపద్యము నుదాహరించినారు.

'ఉ. పానముసేయుఁ డావలనొ, నవ్వారిజమంటుఁ దేఁటి నో
న్నా చుంబించుట లెఱుఁగవా, ప్రియునాతెఱఁ గంటి, గంటికే
నాఁటికి గొంపరాదె, తగునే మగవాలకూఱు, నీవిభుం
డారసి సిగ్గుజం బెట్టుకొను తకు నాతకు వోవ్వ నెచ్చెలీ!'

కాని యిప్పటి సప్తశతి ప్రతిలో దీనికి మూలమైన ప్రాకృత గాథ కానరాదు. ఇప్పుడచ్చైన ప్రతిని సందడు లభించు వ్రాత ప్రతులకును పద్యముల సప్తశతసంఖ్య యొక్కటైనను తారుమారులు చాల కలవని తెలియవచ్చుచున్నది. ప్రతులలోని పద్యములన్నియుఁ జేర్చిన సుమారు రెండువేల పద్యములగునఁట! ఒక పండితుఁడు దీనిని నూతనముగా సంస్కరించి ప్రకటింపఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడని వింటి"

"సర్వజ్ఞ చక్రవర్తి, వీరనారాయణుఁడు—ఇత్యాది బిరుదులుగల కొండవీటి పెదకోమటి వేమభూపాలుఁడు—శ్రీనాథకవి కాశ్రయ దాత—ఈసప్తశతిలోనుండి సారమైన నూఱుపద్యముల నేఱుకొని

సంస్కృతమున వ్యాఖ్యానము చేసినాఁడఁట. 'కోట్లకొలఁది గాథల నుండి హాలుఁడు ఏడువందలు సంగ్రహింపఁగా నేనిప్పు డందును సారభూతమైన మున్నూటినేర్చి టీకను వ్రాసితి' నని యతఁడు చెప్పుకొన్నాఁడఁట. (ఆంధ్రపత్రిక, శుక్లసంవత్సరాదిసంచిక, పుట ౧౬౬ లో శ్రీ అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు)"

"ఇప్పుడు ప్రకటింపఁబడిన గ్రంథమందలి యేడువందల పద్యములపైకి సుమారు నాలుగువందల పద్యములకుఁ గర్తల పేళ్లు వ్యాఖ్యానమునం దుదాహరింపఁబడినవి. తక్కినవి తెలియలేదు. ఒక్కొకఁడు వ్రాసినవి పెక్కుపద్యములు గలవు. తక్కినవారిలో నెందఱు సమకాలికులో నెందఱు ప్రాచీనులో దెలియుమార్గములు లేవు. ప్రవరసేనుఁడనువాని పేర కొన్ని గాథలు ఈ గాథాసంగ్రహమునందుఁ జూడవచ్చును. ప్రవరసేనుఁ డనువాఁడు ప్రాకృతభాషయందే స్కంధములలో వ్రాసిన 'సేతుబంధము' అను ప్రసిద్ధ ప్రాచీనకావ్య మొకటి కలదు. ఇతఁ డతఁడే కావచ్చును. సేతుబంధకర్త కాలమును మనకు స్పష్టముగాఁ దెలియదు. కాని క్రీ॥ శ॥ 7 వ శతకమునకంటెఁ బ్రాచీనుఁడని, నికరముగాఁ దెలియును. ఇదిగాక హాలమహారాజుయొక్క యాస్థానపండితుఁ డగు శ్రీపాలితుఁడు, అతనిచేఁ జాలపూజలు గొన్నాఁడని వేఱొకచోఁ జెప్పఁబడినది. ప్రస్తుత గాథాసంగ్రహములోఁ బాలితకవిపేరఁ గొన్ని గాథలున్నవి. బృహత్కథ, యను పైశాచభాషాగ్రంథమును రచించిన గుణాఢ్యపండితుఁడు సాతవాహను నాస్థానమందుండెనని కథాసరిత్సాగరమునఁ దెలియవచ్చును. ఈగాథాకవులలో రోహా, రేవా, మాధవీ, అణులచ్ఛీ, అసుంధీ, పహాయీ, ససిప్పహా, నాతా అను ఎనమండ్రు స్త్రీలుం గలరను యీకాలపు స్త్రీలగౌరవమును పురుషుల యౌదార్యమును సూచించు విషయము."

"ఇందలి పద్యములలో ననేకములు ప్రస్తావవశముగాఁ జెప్పఁబడిన చాటుపద్యములుగా దొరకవలసియున్నవి. ఈ కాలపు ప్రాకృత వాఙ్మయమంతయు ముక్కాలు మువ్వీసము నష్టమైయుండుటచే నిందలి కొన్ని పద్యము లే గ్రంథమునుండియో యెత్తి కూర్పఁబడినవాయను విషయము నిర్ధరింప వీలులేదు.

"ఇప్పుడు నేను ప్రకటించు పద్యము లన్నియు ఆంధ్రీకరణములే కాని నా సొంతపురచన యొక్కటియును లేదు. నేను చేసినదంతయు ఆ యేడు నూర్లలో నా యభిరుచికి నచ్చినవానిని నేఱుకొనుట, మూల భావమును జెడనీయక తెలుఁగులోఁ బెట్టఁ బ్రయత్నించుట, ఇంతే..."

ప్రాకృతభాషలో పుంఖానుపుంఖములుగ గొప్ప కావ్యములును శాస్త్రములు నుండెననుట నిర్వివాదము. ఆభాషచేసిన దురదృష్టము, అది బౌద్ధమతమున కాలవాలముగా నుండుట. ఆపాపపరిహారార్థము వైదికమతపునరుద్ధారకులు దానిని ద్రవ్వి యందున్న పుస్తకముల మంటఁగలిపిరి. కొన్నిమాత్ర మీ మారణతంత్రమునుండి తప్పించుకొన్నవి. మఱికొన్నింటి స్వరూపము చీనా, టిబెత్తు (త్రివిష్టప) భాషలలో లీనమైయున్నందువలన నుపయుక్తములు కాలేదు. భాగ్యవశమున నీగాథలును మనపాలికి నిలిచినవి.

ప్రాకృతములు జనసామాన్యములో వ్యవహరింపఁబడుచున్న భాషలు. ఇప్పటి దేశభాషలంబోలినవి. వ్యావహారిక భాషయందు వ్రాయఁబడిన వేమన్న పద్యములఁ బోలిన గ్రంథములెట్లు సామాన్య ప్రజల జీవితముఁ బ్రదర్శించునో యట్లే ప్రాకృత కావ్యమును బ్రదర్శించుచుండెనేమో సిద్ధాంతముగఁ జెప్పలేము. కథాసరిత్సాగరము నందు మన పురాణకథలు లేవు. రామాయణభారతాదుల ప్రస్తావనయు మించుమించు సున్న. ఇంద్రాది దేవతలు నట్టే కానరారు. మొత్తముమీఁద దేశీయుల దైనందిన జీవితమే యందుఁ బ్రతిఫలితము.

యూహించి యూహించి యెంత విపరీతాతిశయోక్తులకుఁ బోయినను ప్రపంచజీవితవాసనను వదలినది కాదు. ఇది యీవిషయమున నొక్క-శతాబ్దమునకుఁ బూర్వము పాశ్చాత్యులలోఁ బ్రాలియుండిన 'రోమాన్సు'(Romances) లను బోలినది.

ఈగాథాసప్తశతిలోని యసాధారణమైన విశేషమే మనఁగా నట్టి విపరీతపు టూహాలును వర్ణనములుఁగూడ నిందు లేవు. విషయములు సహజములు. జీవితము సకల యథార్థములు. ఆజీవితము సైత మెట్టిది? ఇందు నాగరక వాసనలేదు. మన ప్రబంధములలోని నాగరకవాసనపట్టణములలోని మురికి కాలువల దుర్గంధము 'వప్రస్థలీ చుంబితాంబరము' లైన పట్టణములు; అందు దినదినమును—అనఁగా అమావాస్యనాఁడుతప్ప—చంద్రునిలోనుండు కాటుకనుదీసి కండ్లకు రాచుకొను కన్యామణులు; కామావేశముతో స్త్రీల యంగపరిశీల నమే ప్రధానకార్యమైయుండు రాజులు; మోహాతిరేకముచే నుద్యాన వనములోఁబడి పొర్లుచుండెడు నారీరత్నములు; వారి పచ్చితలంపులు, అంతకంటె పచ్చివియైన మాటలు— ఇత్యాది రోఁతలీగ్రంథమున లేవు. మఱి యిందలి పల్లెటూరివారి జీవితము. పొలముల ప్రక్కన గుడిసెలలోనుండు బీదసాదల మనోహరమైన ప్రేమచర్యలు, గుట్టుదాచి నర్మగర్భముగాఁ బలుకు తీపిమాటలు, చిఱునవ్వుతోఁ జేయు హాస్య ములు మొదలైనవి యిందుఁగలవు. గుడిసెలు, వానసీళ్లు కాఱుచుండు కప్పులు, పిండిదంచుట, పొలములలోఁ గృషిచేయుట, యిత్యాదులు-ఈరంగములోని ముఖ్యాంశములు. మనసును నీరుగాఁజేయు లీలలవిన నిందుండునట్టివ. శాంతముగానుండు ప్రేమసాగరమునందలి లేఁదరఁ గలలోఁ బున్నమచంద్రుని కిరణములుపోఁక ప్రతిఫలించిన కాంతుల కెనయైనవి దీనియందలి భావములు. ఇందలి భావములు, మాటలు, ఉపమలు మొదలగునవి స్వచ్ఛందముగ నుప్పతిల్లినవి. దూరవుటూ

మాల సహాయముచే బలాత్కారముగఁ బోషింపఁబడినవి యొకటి రెంటికంటె నెక్కువగా లేవు. పద్యములన్నియు భావాంబరమునఁ బ్రకాశించు చుక్కలు. మందహాసమునఁ గన్నులతో సైగచేసి మన భావములను వశపఱచుకొని పైకి నాకర్షించునవి. కన్నును మనసును వశపఱచుకొను నాకృతులన్ని యందలి స్త్రీలే. స్త్రీప్రకృతికి వన్నెను గౌరవమును గల్పించువారు వీరు. ఆడంబరములు లేనివారు. చీని చీనాంబరములు రత్నాలనగలు కలనైనఁ జూపియెఱుఁగరు. సహజ సౌందర్యోపేతలు. సహజవిలాసభాసితలు. స్వాచ్ఛందానురాగమను రంగమున వెల్లివిరిసిన భావములనుబట్టి నాటలాడు బాలికలవంటి వారు. మఱుఁగు, మోసము, సుకుమారత్వము, ఉన్నవిగాని మనసునకు విపరీతముగ వర్తింపరు. వారి మనసులు మంచివిగాన వారి చర్యలును సహజముగను మనోహరముగను నుండును.

'పువ్విల్తు శాస్త్రమర్మము' లందు వివరింపఁబడినట్లు ఏ గ్రంథమందును లేవు. 'శాస్త్రమర్మము' లనుటకంటె 'కళామర్మము' లని యుండినచో నింకను బాగుండెడిది. ఏలన శాస్త్రము జ్ఞానప్రపంచమునకుఁ జెందినది. కళ యనుష్ఠానమునకు; అనుభవమునకు శాస్త్రము. శాస్త్రముఁ దెలిసినవాఁడు కళయం దసమర్థుఁడుగా నుండవచ్చును. కళయందు సమర్థులైనవారు దానికి మూలాధారమైన శాస్త్రము నెఱుఁగనివారు గావచ్చును.

ఈగ్రంథములోని నాయికలు భాగవత దశమస్కంధములోని గోపికలట్లు ముగ్ధలు. కృత్రిమమనునది యెఱుఁగనివారు. వీరనుభవించు సుఖములు, ఆనందములును దినదినజీవితమను పాలనుండి తీయఁబడిన వెన్న. చూడుఁడు——

శృంగారము :—

“ ఆ. అడుగుఁ దమ్ములందుఁ బసివేసు పతిపిఁ బ్రు
చిన్నికొమరుఁ డెక్కి చెలఁగి యాడ,
అలుకయొంత తెగని దయ్యను నిల్లాలి
మోమునందు నవ్వు మొలచె నపుడు. ” (ప. ౫)

“ ఆ. వంటయింటి పనుల నంటిన మసిచేయి
సోఁకి యుండఁ జంద్రసుందరముగ
నింపుగొల్పుచున్న యిల్లాలి మోమును
భర్త నవ్వుచున్నవాఁడు చూచి. ” (౭)

ఇంక నతిశయోక్తులును ఉత్ప్రేక్షలును నన్నసట్టిపిగదా నిక్క-
ములు !

“ తే. పూనియూఁదెదు నెఱజాణ ! ప్రొయ్యిమీఁద
నలుకగొనఁబోకు ; రక్తపాటల సుగంధ
మైన నీయూర్పుఁ జవులకు నాసగొనుచు
పొగలెగయుఁగాని మండదీ ప్రొయ్యినగ్గి. ” (౮)

పల్లెటూరి జీవితమును బ్రదర్శించు పద్యములలో నొకటి రెండు
మచ్చుకు :—

“ ఆ. దొరకకుండ నేఁడు దొరకిన చెంగావి
చీరఁగట్టి కాఁపువారి కోడ
లదిగో ! చిన్నదయ్యె నడగక తిరిగెడు
విరివియైనయూరి వీథులందు. ! ” (౧౬౨,

“ క. కనుపాపల నరమూయుచుఁ
గొనగన్నులఁ జూచుచుండు కోడలి తెఱఁగున్
గని యజమానుఁడు పలద
న్నను చెరువరి మందిరాంగణమున నె విడిసెన్ ” (౧౭౧)

ప్రకృతి వర్ణనము :—

"క. కలఁగవు కమలంబులు ; హం
సలుఁగదలవు ; చూడవమ్మ చక్కఁగ నెవరో
తలక్రిందుగ నాకాశము
నిలిపినవారత్త ! చెఱువు నీళులలోనన్." (౬౯)

నర్మ వచనములు :—

"ఆ. కనులు గానరాని కటిక చీఁకటి రేయి ;
వలసపోయె మగఁడు ; వట్టియిల్లు ;
దొంగలెవ్వరైన దోతురు సుమ్మ ; ని
ద్రింపవలదు ప్రక్కయింటివాఁడ !" (౨౧౮)

భావము నకస్మాత్తుగాఁ ద్రిప్పుట :—

"తే. కలికి ! సాజంబుగా నిండుఁగనుల, వానిఁ
జూచెదవుగాని క్రీఁగంటఁ జూడకమ్మ ;
అతనిఁ జక్కఁగఁ జూచిన యట్టులైన ;
నీవు నొక ముగ్ధవనుచు మెచ్చంత్రు జనులు." (౧౯౩)

అపురూపమైన యనన్వయాలంకారము :—

"ఆ. చక్కఁదనము గలుగు చానలు జగములో
నెందఱున్న నేమి ? యింత వినుము—
ఒడలిచెలువునందు నెడమసగంబుతోఁ
గుడిసగంబె సాటి గూడుఁ గలికి." (౧౯౨)

ఉపమతో శ్లేషించినట్లుండుట దీనియందలి యనన్య సాధారణమైన గుణము.

ఒక్క శృంగారమే కాదు, ఈగ్రంథమందు దొరకురసము. భర్తృహరి, వేమన మొదలగువారికి మార్గదర్శకములో యను నట్లుండు పద్యము లనేకములుగలవు.

" ఆ. కలహములనుగూడ వెలికి రావాత్మలో
సమసిపోవు, సాధుజనులు విన్న
మఱుఁగుమాట, లొక్కమాఱుగ నాయువు
గడచినప్పు డగ్గిఁగాలుఁ గాని. " (౨౦౮)

కాఁపువారికి వసంతమునకంటె వానకాలమెక్కువ హృద్యము. వర్షర్తువును గూర్చిన యీపద్యముఁ దిలకింపుఁడు:—

" ఆ. చూడు వింధ్యశిఖరిసొబగు ! వర్షర్తుల
క్ష్మీపయోధరములు మేనుసోఁక,
అన్నికడల మొలచుచున్న లేఁబచ్చిక
గుంపువేరఁ బులకరింపఁ దొడఁగె. " (33౨)

ఇట్టి దృష్టాంతరములెన్నియైన జూపవచ్చును.

రసబంధురములైన యీపద్యములనన్నిటిని టీకలోఁ బ్రదర్శింపఁజూచినయెడల వేఱుగా గ్రంథమునే ముద్రింపవలసి చర్వితచర్వణమగును. భారతము " ప్రతిపర్వరసాస్పద " మందురు. ఇది ప్రతిపద్యరసాస్పదము. విరహము నెందఱో వర్ణించియున్నారు. ఈపద్య మెంత దుఃఖజనకమో యెంతసహజమో చూడుఁడు—

" ఆ. ప్రీతిపాత్రమైన పెండ్లాము నచ్చిన
యింటి పాడుసూచి యేడ్వలేక,
చనఁడు పొలమువిడిచి పనిలేకయున్నను
పామరుండు కాఁపువాఁడు కంటె ! " (౧౧౦)

ఇఁకఁ బ్రతిదినజీవితతంత్రమున కీపద్యమెంత మంచిసూత్రమో యరయుఁడు :—

" ఆ. సుగుణవంతురాలు, సుందరి, నిజమది ;
నేను బడికిరానిదాన నిజము ;

గాని యొక్కమాట ; దానిఁ బోలఁగలేని
వారలెల్లఁ జావవలయునేమి ?" (౩౯౭)

దొరకినది గంభీరముగా ననుభవింపుము. ఊరక కోసరనేల ?

మనవారిలో నాటకకవిత్వము గ్రంథిగాని మొత్తముమీఁద నావశ్యకములలోఁ జమత్కారము, పాండిత్యము, ప్రకటనకు నత్యంతఘనముగా రసము రాలేదు. ఈసప్తశతిని జదువుచున్నప్పుడు నేను చిన్నప్పుడు విన్న యీవాక్యము స్మరణకు వచ్చినది.

"జొన్నచేనిలోన సొగసుకత్తెను జూచి
నిన్నటాలనుండి నిద్రరాదు ;
దాన్ని నన్ను గూర్చి దయనూపు మాధవా
పొన్నపూలు దెచ్చి పూజసేతు."

ఒక్క పద్యములోననే హృదయ ప్రపంచమున భూకంపము పుట్టునట్లు చేయువారలలో జపాను దేశీయులు ప్రథములు. ఇట్టి కవితా రచన వారిలోఁ బారంపర్యముగ వచ్చిన సనాతనకళ. ఒకానొక స్త్రీ తనకొడుకు చావునకు విలపించిన విధము వినుఁడు :—

"తే, తుమ్మెదలఁబట్టుచు మఱి తొలఁగి యెటకుఁ
బోయినాఁడో నేఁడు నాముద్దుకొడుకు !"

జపానులో బాలుర క్రీడలలోఁ దుమ్మెదలను బట్టుటయొకటి. చిన్నబిడ్డలు నిద్రపోయినట్లు శాంతముగ మరణింతురు. ఈబిడ్డయు నేతొంకలయు నీయక ఆటకుంబలె వెళ్ళినాఁడా ? ఆఁకలి ప్రొద్దెఱుఁగని వారు బిడ్డలు. కావున నింటికి వేళకు రాకపోయెనా ? దారితప్పెనా ? మఱియు మృత్యువు కట్టకడపటి స్థితియని ప్రేమ యంగీకరింపదు. సావిత్రి యట్లు చేయలేదు. ఎవ్వరును జేయరు. పునస్సమాగమము సిద్ధించునను దృఢమైన యాశయుండును. తుమ్మెదలఁబట్టుచుఁ బోయిన కొడుకు మఱలవచ్చును. తల్లిని దలఁచుకొని రాకుండునా ? ఎప్పుడు

వచ్చునోయని తల్లి హృదయము వేగుచున్నది. ఎప్పుడైన నొకప్పుడు వచ్చుననుట సత్యము. ప్రేమ యమృతము. సముద్రమునకంటె లోతైనది యాపద్యము. అనగా హృదయమెంతలోతో యంత లోతు. ధ్వనియును గుణమున్నదని మన సంప్రదాయము ప్రకారము చెప్పవచ్చును; హృదయమునందలి ప్రత్యాక్రోశముయొక్క యు ప్రతిధ్వనిగూడ! అరబ్బులును ఇట్టి కవిత్వమునం బ్రవీణులు.

ఒక్కపద్యమే ప్రాకావలయును. అది మెఱుగుదీగవలె మనలం గ్రమ్మియుండు నంధకారము నొక్కక్షణము పోద్రోలి నూతనలోకమును హఠాత్తుగ గోచరింపజేయవలయును. ఆలోకము, ఒక్కనిమిషము మాత్రమెదుటనున్న నేమి? దాని రామణీయకము జీవము నంతయు నాక్రమించి చచ్చువఱకును దదేకధ్యానములో మునుగు నట్లొనరించును. అట్టిదియె కవిత. గుణము ప్రధానము. రాశికాదు.

ఈ గాథాసప్తశతి బౌద్ధయుగమునాటి యుత్కృష్టజీవితమును దెలుపుచున్నది. భావములు కోమలములు. వానికిదీటైనది అనంత కృష్ణశర్మగారి శైలి—మధురము, లలితము, రమణీయము. వీరి సరసత్వము అర్హతకొలది పొగడుట యసాధ్యము.

తినుకొలది నాకలి! ఇంకను నిట్టిగ్రంథముల శర్మగారు వ్రాసి తనివిదీర్పం బ్రయత్నింపరేని మనకుం గష్టముగల్పించిన వారగుదురు. ఆపాపమునకుం బాల్పడకుందురుగాత!

3

కృషీవలుఁడు

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రకృతము ప్రసిద్ధికి వచ్చుచుండెడు గణ్యములగు నూతనసృష్టులలో నీకావ్య మొకటి. విషయమునందును భావములందును నిది మనదేశముయొక్క నవజీవితమునకుఁ జేరినది. అచ్చటచ్చట, శైలియందును దూరోపమలు మొదలగు నలంకారములయందును బ్రాచీనవాసన యింకను గొంత వదలవలసి యున్నటులు దోఁచెడిని.

కవి కాఁపు యువకుఁడు: విషయము కాఁపుల జీవితము: దృష్టి యభిమానప్రేరితము. కృషీవలుల జీవితమును బ్రధానాంశముగ గ్రహించిన తెలుఁగు గ్రంథములలో నిదియ మొదటిది. ఈ విషయనవ్యతను దలంచియె కాఁబోలు రామిరెడ్డిగారీ క్రిందివిధమున వితర్కించి యుండుట:—

"అన్నా హాలిక! నీదు జీవితము నెయ్యంబార వర్ణింప మే
కొన్నన్ నిర్ఝరసారవేగమున వాక్పూరంబు మాధుర్యసం
పన్నంబై ప్రవహించుఁగాని, యితరుల్ భగ్నాశులై యీర్ష్యతో
నన్నుం గర్షకపక్షపాతియని నిందావాక్యముల్ వల్కరే!"

తాను పూర్వలాక్షణికుల కరిగాఁపు గాఁడననియు స్వచ్ఛందవిహారశీలుఁడనియు నీక్రిందిపద్యములో బాహాటముగాఁ జాటించి యున్నాఁడు:—

"వనలతమైన నాకవిత పత్రపుటంబులఁ బూవురెమ్మలన్
దినదినజృంభమాణమయి తేజరిలెన్ సహజప్రరోహ వ

ర్ధన నియమానుసారముగఁ దల్లత యెన్నఁడుఁ దోఁటమాలి శా
ణినిగనుఁగోని సవ్వరమణీయతఁ జిల్కు నపూర్వపద్ధతిన్."

"పంజర నిబద్ధకీరంబు బయలుగాంచి
యడ్డుకట్టల దాఁటంగ నాశచేయు
నటు బహిర్నియమంబుల నతిక్రమించి
మనసునంబు స్వాతంత్ర్యసీమకుఁ జరించు"
"కాన నెవరేమి యనుకొన్న దానఁనేమి
గలుగుఁ ; గాల మనంతము ; ఇలవిశాల ;
భావలోకము, క్రమముగాఁ బడయుమార్పు
నేల హృదయంబు వెలిపుచ్చు నింకయళుకు."

ఈనకవిత వనలత. స్వచ్ఛంద వ్యాసముగలది. చెన్నపురిలోని మాలీల దోహదములు, కత్తిరింపులు మొదలగు చికిత్సలచేఁ గృత్రిమ సౌభాగ్యము వహించిన పూలచెట్లవంటిదికాదు. "సహజప్రరోహ వర్ధన నియమాను సారముగ" నల్లునట్టితీగె. "అపూర్వపద్ధతి" నవలంబించినది. శాస్త్రకారుల యాదేశములను పారంపర్యప్రాప్త బహిర్నియమములఁ బాటింపదు. ఆగమపుంజములకుఁ జేరెన గతాను గతికముగాదు. స్వాతంత్ర్యసీమను జరించునది. ఏమీ! పూర్వికుల విధుల నతిక్రమింపవచ్చునా? వాల్మీకివ్యాసాదిన కృతివిధానములుగాక యన్యము లెక్కడనైన నున్నవా? అని మూఢభక్తు లెవ్వరైన నాక్షే పించినయెడల "కాలమనంతము ; ఇల విశాల : భావలోకము క్రమ ముగాఁ బడయుమార్పు ;" అని కవి వారిని దిరస్కరించి తనదారిని దానేగెడిని. వీరు చేసియుండు కవితావిషయమైనచర్చను గొన్ని యేండ్లక్రిందట సందర్భానుసారముగ నేను "కవిత్వ తత్త్వవిచా రము" లోఁ జేసినాఁడను.

“ఇంగ్లాండులోని కొందఱు కవీశ్వరులు కాఁపువారు. సైనికులు, మొదలైన తక్కువ వృత్తులవారి బ్రతుకులను వర్ణనార్హములని భావించి యెంతో సుందరముగాఁ గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మన గ్రంథముల మాత్రము పరికించి యాపుణ్యక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రముయొక్క స్థితిగతుల నరయఁజూచువారికి నీ దేశమున ఓకసాధులపై నాదరము గల కవి యొకఁడైన నున్నాఁడా? లేదా ఓకసాధులైన నున్నారా? యను సంశయము కల్గినను తప్పు కాదని గాదు! శోకరసము వర్ణింప వలయునన్న ననుకూలము గాదు సందర్భములేదా? క్రొవ్వుకారెడివారికా నాయకుల యాహారమాత్రములైన కష్టములా? ప్రజలు దినదినము కన్నీరు గార్చుటకైన నవకాశము లేక కుడుచుచుండు పరిపరివిధము లైన శోకములా? శాంతరసమునకుఁ బోషకమయ్యెనా? తమకుఁ గష్టము తెచ్చినట్టైన రాజులయొక్క యనాచారచర్యలా? ఆఁకటమాఁడి మలమల మాఁడుచు నింటికి వచ్చి వంట సిద్ధము కాకుండిన భార్యపైఁ గోపింపక కన్నులు మూఁతవడుచుండ విధిని ధ్యానించుచు నొకమూలఁ గూర్చుండు పొలము కాఁపుయొక్క నడవడియా? ఆహా! జనసామాన్యములయొక్క ప్రతిదినవృత్తములలో నెంత భావము, రసము గుణము నుపగతములై యున్నవో మన కవులకుఁ దెలియదుగదా; రాజపుత్రులను, రాజకన్యలను,—చాలనందులకు—బ్రాహ్మణులను, వేశ్యలనుబట్టి జంఝూటమాడుట తప్పఁ గవితకు మేలైన యన్యకర్మములు లేవా!”

ఉన్నవి యనుటకే ‘కృషీవలుఁడు’ ను అబ్బూరి రామకృష్ణరావు, రాయప్రోలు సుబ్బారావు, మొదలైన యువకులు విరచించియుండెడు నవ్యకావ్యములును బ్రమాణములు.

ఈగ్రంథమునందుఁ బొలముకాఁపులయుఁ గాఁపుటిల్లాండ్రయు దైనందిన చర్యలతోడ ఋతువర్ణనములను గవి బహుచమత్కారముగ సమన్వయించి యున్నాఁడు. ఇది భావగంభీరులకే కాని శుష్క

పండితులకు సాధ్యమగు క్రియగాదు. ప్రాతఃకాలమునుండి రాత్రి నిద్దురపోవువఱకుఁ గృషీవలులు సేయుచుండు కార్యము లాకకూర్పు. వీనితో సమ్మేళించిన విధమునఁ జేయంబడి యుండెడి ఋత్వాదిప్రకృతి వర్ణన మింకొకకూర్పు. రెండును భావకళానిర్మితములును శోభితము లును నయిన ప్రకృతి ప్రతిబింబములట్లు సత్యమును రామణీయకమును దాల్చియున్నవి. కృతి పరిమాణమునఁ జిన్నదైనను గుణమున నానా సౌభాగ్యశోభితముగ నున్నది. వీని నన్నింటిని విడఁదీసి ప్రదర్శింప వలయునన్న సూత్రమునకంటెను వ్యాఖ్యానము విపులమగును. అట్లు చూపుటచేఁ జదువరుల భావపరిశ్రమవిక్షేపములకు నిరోధము గల్గును. కాన, కొన్నియంశములను వేర్వేఱుగ విరమించెదను.

ఇందు గ్రామనివాసము, వ్యవసాయవృత్తి—యిత్యాదిప్రకృతి సాహిత్యజీవితమునకును మనుష్యస్వభావప్రవృత్తికిని నుండు సంబంధము చూపఁబడియున్నది. మొత్తమీఁదఁ బట్టణవాసు లంతమంచివారు గారనియు, గ్రామవాసులు నడవడియందు మేలుతరమైన వారనియుఁ గవి యొక్క యభిప్రాయము. ఇది నిర్వివాదము కాదని నా మనవి. పట్టణస్థులకుఁ గ్రామస్థులకుఁ జర్యాభేదములు, స్వభావభేదములు లేవన లేముగాని, పోలికలనుబెంచి యెక్కువ తక్కువలను రూపించుట సాహస కార్యము. దేశాభ్యుదయమునకుఁ బల్లెటూళ్లలో పురములును నత్యా వశ్యకములు. మఱియు నాగరికప్రపంచమునకు నాధారము వ్యవ సాయమని మన కవిగారు చూపియున్నారు. ఇది నిజమేకాని తక్కిన వాణిజ్యాద్యభ్యుదయములు లేనిచో దేశము సమగ్రతఁ దాల్పనేరదు.

"నవ్యపాశ్చాత్త్యసభ్యత నాగరకత
పల్లెలందున స్పష్టరూపములఁ దాల్చి
కాలసమ్మానితములైన గ్రామవద్ధ
తులను వీను ఖత్వముం గొంతకలుగఁజేసె."

"నేఁటి నాగరకత నీ మేలుఁ గోరక
యప్పుఁజేసి బ్రతుకుమని బోధించు
న్యాయవృత్తికన్న నావశ్యకపదార్థ
సంఖ్య హెచ్చఁ జిత్తశాంతి యున్నె."

కవికిఁ బరిణామములు వలయునో వలదో తెలియకున్నది. కవితాభావమును శాస్త్రతత్త్వములం బలెఁ దార్కికదృష్టితో విమర్శింపఁదగదు. వానియందు రసికులు గమనింపవలసిన విషయము, సౌందర్యము. ఆగుణమీకావ్యమందు నఖండముగా నున్నది.

అసంబంధములగు వర్ణనలు నగను లీగ్రంథమున లేవు. ప్రతియంశమును జిత్తరువున కనుకూలించునదియు నగత్యమైనదియుఁగ నున్నది. సంయోగతాలక్షణమందు నేమాత్రము భంగముచెందకుండుట కవియొక్క భావనాగాంభీర్యమునకు నమోఘమైన సాక్ష్యము. తావర్ణించు జీవితమును విషయములను దనకు ననుభవవేద్యములు కాఁబట్టియు, వానియందుఁ దనమనోవ్యాపారములు సంపూర్ణముగ లీనమై యుండుటచేతను వర్ణనలన్నియు హృద్యతాగుణపరిశోభితములు. వానియందు సత్యస్ఫురణ, మనోహరత హృదయాకర్షణాదిశక్తు లున్నవి. ఇదియ శిల్పముయొక్క పరమార్థము.

పాశ్చాత్యభాషలలో "పాస్టొరల్సు" నాఁబడు పశుపాల్యాది గ్రామాంతరవృత్తులవారి యకృత్రిమజీవితస్వభావముల వర్ణించు కావ్యము లనేకములున్నవి. అవ్యవి "గ్రీక్, లాటిన్" భాషలలోఁ బుట్టి యాధునికైరోపా వాఙ్మయములందును వ్యాపకమునకు వచ్చియున్నవి. హైందవభాషలలో నీతరగతికిఁ జేరిన కావ్యములలో శ్రీకృష్ణుని బాల్యక్రీడలు, బృందావనజీవితము, గోపగోపికాసంచారములు, ఎంతయు హృదయరంజకములు. భాగవతమందలి దశమస్కంధమును, విశేషించి యెఱ్ఱాప్రగ్గడయొక్క హరివంశపూర్వభాగ

మన దేశీయవాఙ్మయాకాశమునఁ దమస్సంహరించి చల్లని వెన్నెలఁ గురిపించి చిత్తానందముఁ గల్గఁజేయు చంద్రబింబములవలె నున్నవి. జయదేవకృతమైన గీతగోవిందము నట్టిదము. గోపికలను వలచిన గ్రామజీవిత మాభ్యుదయమనియో, కృష్ణకాంతల యనంతరము గోపికాసంతతులు నశించిరని భ్రమగొనియో, మనకవులిట్టి వృత్తములఁ బ్రధానాంశములుగాఁ గైకొని వ్రాయుట మానివేసిరి. ఈనాఁటి కావ్యవృత్తములం దరలఁ గవితాదృష్టికి నర్హములై భావి పండుట తేటస్థమైనది. ఇక్కవులీతో నశించిన సుఖోత్తరమైన వృత్తమును బునరుజ్జీవితముం జేసి దివ్యాకృతిగ మనకందించిన రామిరెడ్డిగారు రచియించుట వారి యసాధారణప్రజ్ఞను సూచించుచున్నది.

కృషీవలుని జీవితమంతయుఁ బువ్వుల పాన్పుగాదనియుఁ గవిగారెఱుంగకపోలేదు. పట్టణవాసులకును, వారికినుండు నార్థికస్పర్ధ, సర్కారువారు వారియెడలఁజేయు ననాదరము, దానిచే వారిని బట్టి బాధించెడు దురాచారపిశాచముల విషయమును, రాజకీయ సాంఘికాది స్థితులను, సంస్కారముల యావశ్యకతను సూక్ష్మముగఁ దడవియున్నారు. ఇంటికేగియు పత్నియైనను భూమిమీఁదఁ బెట్టియుండెడి గూటిపైఁ జూపువేయకయుండునా? కాఁపువారియొక్క దుస్థితి యెప్పుడు తొలఁగును? వారికింకనైనఁ బూర్వపు రెడ్డిరాజుల కాలమందువలె నున్నతపదవికి రారా! అను విచారములు సహజములే గదా! "కాలగర్భమునం దెట్టి ఘటనగలదో: భావిపరిణామ మెవ్వరు పలుకఁగలరు." ఎవ్వరు పలుకఁగలరో గాని నావలనమాత్రముగాదు. రైతులెట్టి దారిద్ర్యము పాలైయున్నారు! "కార్యారంభమున్ ధైర్యమున్ విడకుమయ్యా" అని కవిగారు సంబోధించుచున్నారు. వీరి మాటల నాలకించి యాదరింతురుగాక. ముఖ్యముగా మాకులము వారికి నతిథిసత్కారమొకరు చెప్పక చూపక వచ్చిన సదాచారము.

ఇన్నిహాసము మాపానలెఁ జేయునా రితకులున్నారో లేదో; ఎట్లును మించినవారు లేరనుట యతిశయోక్తిగాదు. ఈవిషయమును రామిరెడ్డి గారీ క్రింది విషయము రమ్యముగా నుడివియున్నారు.

"ఉండియున్నను లేక పస్తున్నఁగాని
యాసచేయవు పరుల కిష్టార్థిఁబు
నాఁకలెత్తఁగ నీ వంచకరుగంటిషి
తిరక త్రావక పోయిన దినము లేదు."

రాఁవులతెల్లాంధ్రమునూర్చి కవికేసిన స్తుతులలిఁయు సత్యమునను మీఱినవిగావు: తిక్కనవంటి వారియొక్క "శాంతి కీతి యు నురుకష్ట సహనశక్తి, నన్నెఱుఁగుదురు.?" శ్రీరంగనూర్చి తీరొనరించిన ప్రశంస యెంతయు సత్యము?" గంధీరమును.

"అతుల సంసార సాగర మందుఁగాల
జలము సుకృతన సుకృతవాతచలితమగుచు
సుతసోపానపుఁ దరిగలై నుడియుచుండఁ
బడవవై గట్టుఁజేర్తువు పతిని, గృహిణి."

సంగ్రహించి వ్రాయుశక్తియందీకవిగిమించి వ్రాయువారుండరు గాఁబోలును. ఈగ్రంథమును జదువఁజదువ "ఇన్నియంశములను నిన్ని కొద్దిపుటలలో నిక్షేపించినాఁడు." అను నాశ్చర్యముఁదాల్పనివారుండరు. పునరుక్తి, నిరర్థకవృత్తి, యిత్యాది కాలవ్యయమును స్థలవ్యయమును జేకూర్చు పద్ధతులులేవు. తనకుఁస్థులయాట్లై యీకవియు మితభాషి. అర్థమెక్కువ, పదములు తక్కువ యనుశ్లాఘునకుఁ బాత్రుఁడు.

మనుచరిత్ర కళాపూర్ణోదయాదులలోని పద్యముల. ననుకరించిన తలపోఁతలు వ్రాఁతలు నొకటి రెండుచోట్ల నున్నట్లు తోఁచెడిని. ఇది దోషముకాదు ప్రమాదము కావచ్చును. వీరి యాదార్థ్య వర్ణనా శక్తిని జూపించుట కొన్నిపద్యముల నుదాహరించుచున్నాను.

జయవిభాతి

"చలువగల కప్పురము చిలికినటు చల్లనయి
లలితకలధౌతమృదు విలసనము పోలెన్
మొలకలిడు వెన్నెలల చెలువము దిగంతముల
కలముకొని తారకలు తళుకులను గప్పన్
కలువపొడి గంధపొడి దొలఁకపడి తేఁగుచును
మెలఁగు నెలపయ్యెరలు నలసతఁజరింపం
దలఁపున రసార్ద్రమగు వలపు లిగురింప దిన
కలకలమడంచి నిశగొలిపెఁ బ్రమదంబున్."

"స్నానమొనరించి వెన్నెల చలువబయుల
బిడ్డలున్నీవు నిల్లాలుఁ బ్రీతిగుడిచి
పొకుఘాతలు, సమస్యలు, పూర్వచరిత
లంత వచియింపు వారలు సంతసింప"
"శ్రమ, విషాదమ్ము లాసలు, సర్వకాల
హృదయ భేదక చింతలు, నిదురయనెడు
శాంతవారిధి లీనమై నమసిపోవ
విశ్రమింపుము సైరికా వేగువఱకు."

నేనును విశ్రమించెదను. వేఁగువఱకుఁగాదు. మఱి రామిరెడ్డి గారింకొక గ్రంథము వ్రాయువఱకు. వ్రాసిన తోడనే పఠనమునకుం దొడంగెద

అపూర్వసంఘసంస్కారణము

ఉపోద్ఘాతము

హిందూ దేశములో హేళనకావ్యములు మెండుగా లేవు. "ఆక్షేపహాస్యకావ్యములు" మనకు సహజములు గావేమో! మోటు సరసమున్నగాని, పచ్చితిట్లకును దానికిని భేదము మిక్కిలి తక్కువ. ఈ హేళనమునకు లక్ష్యములు మతము, సంఘచరిత్రము, తత్త్వములు మొదలగు సర్వజనులకు సంబంధించిన విషయములైనను గావచ్చును; లేదా వ్యక్తివిషయములైనను గావచ్చును. కూచిమంచి జగ్గకవి యొకానొక రాజును, నతని ప్రేయసిని నిరసించుచు ఒక కావ్యము వ్రాసెను; దానిశైలి పచ్చిదూషణతోఁ నిండిపోయినది గాన నది విషయమును బట్టికాని, శైలినిబట్టికాని, సరసరంజకము గాకయ్యెను. ఆంగ్లేయ భాషలో "స్విఫ్టు" అను మహోద్దండకవుఁడు మనుష్యప్రకృతి నామూలాగ్రముగ ఖండించుచు నతితీవ్రములు హృదయవిదారణములు నగు గ్రంథము లనేకములు వ్రాసెను. ఆయన ననుకరించుచు శ్రీ వీరేశలింగముగారు, "సత్యరాజు దేశయాత్రలు" మొదలగు వానిని వ్రాసిరికాని, మనభాగ్యముకతన వారు వాక్పారుష్యము నవలంబింపలేదు.

ఫ్రెంచికవి మండలమునకు నాయకుఁ డనఁదగు 'వాల్టేరు' అను చిత్రవిచిత్ర స్వభావవిలాసుఁడు మానవప్రకృతిని, నిజసమకాలి కైరోపాఖండసంఘచరిత్రమును, క్రైస్తవమతమును, వినువారెల్లరుఁ బట్టరాని నవ్వురీతిని సరళమగు హాస్యరసమును ప్రకటించుచు, మాన

భంగముఁ జేసి విడిచిపెట్టెను. ఈ మహానీయమూర్తినుండి నిరంతర ధారగాఁ బ్రవహించు చిత్రవుటూహా లతిమానుషములు. తెనుఁగున స్వాచ్ఛందముగఁ బరిహాసరసమును గొప్ప ప్రయోజనార్థమై ప్రయోగించిన వారిలోఁ బ్రథముఁడు నద్వితీయుఁడునైన వాఁడు వేమన. అనేక విధముల నితఁడు వాలేరునకు సముఁడైనవాఁడు. పరిహాసమునందుఁ బారుష్యము లేని పరిహాసముత్తమము. అది వేమనకు స్వతస్సిద్ధము శ్రీ వీరేశలింగముగారు నీ క్రమమునకు దక్షులు.

హేళనకృతుల ననేకు లనేకార్థముల నాసించియు, ననేకభావములచేఁ బ్రేరితులయ్యు వ్రాసెదరు. మూఢమతము, వేషధారితనము మొదలగు కౌటిల్యములకు వేమన శత్రువు. వాలేరు లోకహితప్రారంభుఁడు ; క్రైస్తవమతము, పూజారులదాడి, రాజుల నిరర్గళాధికారము మొదలైనవి మనుష్యమహావృక్షమునుబట్టి పీడించెడు చీడలనియెంచి, వానిని విధ్వంసముచేయఁ గంకణముఁగట్టిన జగద్బాంధవుఁడు. స్విఫ్టునకు మనుష్యజాతియన్నచే యసహ్యము. మృగములు మనకంటె మేలైన జీవితములు గలవియని వానియభిప్రాయము. మనుష్యప్రకృతిని సంస్కరించుటయన, వానియభిమతము ప్రకారము, పొసఁగనియోజన ; నిర్మూలించుటయే కర్తవ్యమఁట ! అట్లగుట మానవస్వభావమందలి ప్రతిదుర్గుణమును బాగుగ విప్పిచూపి సుగుణములు మఱుఁగువెట్టి మనుష్యులను రాక్షసపిశాచాకృతులుగఁ దీర్చి, దుస్సహముల జేసినాఁడు.

ప్రకృతమీ 'అపూర్వసంఘసంస్కరణ' కర్తయగు శ్రీగోపాలరావుగారి యూహాపోహలనుగూర్చి నేనేమియుఁజెప్పఁజాలను. బహుశః హిందూదేశపు దుస్స్థితినిఁజూచి మనసునొచ్చి కాయకాయఁగాఁ గాఠిన్యము వహించిరి కాఁబోలు. కొందఱు తమకుఁ గష్టమువచ్చినపుడు లోకమును నిందింతురు. తమకు దుఃఖమైనపుడు తమనేరమేయని

భావించువారిసంఖ్య యత్యల్పము. అపాత్రుల యైశ్వర్యమును జూచి కలుషించువారనేకులు. పాత్రుఁడో యపాత్రుఁడో యాజీవుఁడు సుఖపడు చున్నాఁడు గదాయని సంతోషించువారిసంఖ్య యత్యల్పము. కొందఱు తమకెన్నిమంగళములు సమకూడినను, దేశము హీనదశంగాంచి యుండుటనుజూచి సహింపఁజాలని కోపము వహింతురు. మఱికొందఱు తమకును విశదీకరింపరాని యేదో యొకవిధమగు ననంతృప్తిపాలై నిష్కారణముగ సంచలనము గలవఁబోదురు. ఈప్రపంచమునఁ బ్రత్యేక ముగఁ బ్రత్యంశముగాను న్యాయము ప్రవర్తిల్లలేదని కొందఱు వ్యసనముతో నివారు నొచ్చినవారై 'ఈ పాడులోకములో న్యాయ మున్నదా, దేవుఁడున్నాఁడా?' యని యార్తనాదముఁ జేయుదురు. మన కవిగాఁగను నిట్టి హృదయాందోళనము లేనివారుకారు.

తే. "యోగ్యులకు శిక్ష, మఱి యయోగ్యులకు రక్ష;
ఏమి యీనాటి వైపరీత్యము? సృష్టికర్త
కలఁడె? ఉన్నచో వానికిఁ గలదె బుద్ధి!"

తే. "అల్పుఁడొనరింప నది చౌర్యమనఁగ బరఁగు,
నధికుఁడొనరింప నదె శౌర్యమై రహించు;
కర్త్రవస్థానుసరణి లక్ష్యములె కాని,
మంచిచెడ్డలు కలవె ప్రపంచమందు?"

వీనికి ముఖ్యముగ నాగ్రహము గల్గించునది మన జనుల స్వప్రయోజనపరత్వము. సంఘసంస్కర్తలు, దేశభక్తులు, మతోద్ధారకులు మొదలగు పెద్దలందఱు వేషధారులు. కపటచిత్తులు! వారు ధనముకో పదవికో యాశించి పనిచేయునట్లు నటించువారు! త్రికరణశుద్ధిగఁ బలికిన తత్త్వమునమష్ఠించువారు లేనేలేరు! మన జాతియంతయు నీరీతిని గ్రుళ్ళికంపెత్తుచున్నదనుట నాముక్కునకింకను

దట్టలేదు. ఇంకేముండును దట్టికంటనకాక! ఈతని యంత పరిష్కారముగ హిందూజనులకు నితరహిందూద్వేషముఁ గలిగించియుండుట కేమి కారణము లుండవచ్చును? తాను దేశభక్తుఁడు; ఇతరులు కపటోపాయులౌదురో; కారో; తాను నిష్కల్మషమైన హృదయపూర్వముగ దేశశ్రేయమును గోరినవాఁడు. అట్టివానికి స్వప్రయోజనపరులను జూచినప్పుడు కోపమురాక పోవునా! మఱియు! స్వార్థధురంధరులు దేశాభివృద్ధి పేర స్వజాత్యభివృద్ధిమాత్రము సేయువార్లుగాను జిత్తులమారులై యున్న, నకలి హృదయము నుండకుండునా? ఇదియే ముఖ్యకారణమని నానమ్మకము. అయినను వీరు సంఘశత్రువయినంకను నెక్కువగఁ బరిశీలించియుండిరేని, యంత నిరాశయు, నిష్ఠురమును దాల్చియుండరని తోఁచెడిని. ఎట్లన, మనుష్యుల ప్రవృత్తియందు గణింపవలసిన యంశములు మూఁడు; పరమార్థము, కార్యము, భావము, అనునవి దృష్టాంతము:- దేశభక్తిచేఁ బ్రేరితుఁడై స్వారాజ్యసిద్ధి వడయఁగోరి యొకానొకఁడు బాంబువేసి యొక ముసలివానిని జంపినాఁడనుకొందము. ఇందుఁ బరమార్థము స్వారాజ్యము భావము దేశభక్తి; ఇఁకఁ గార్యమన్ననో ముసలమ్మ మరణము! మొదటివి రెండును మంచివి; మూఁడవదగు బాంబుప్రయోగము నింద్యము, నిరర్థకము. అనఁగా, భావము మంచిదయ్యును కార్యము చెడ్డది కావచ్చును. ఇఁకఁ గార్యము మంచిదయ్యును భావము చెడ్డదిగా నుండవచ్చుననుట యీ గ్రంథముఁ జదివినవారికి వేఱుగ నిరూపింపనేల? అర్థము, భావము, కార్యము—వీనిలో నన్నియు మంచివిగను, అన్నియుఁ జెడ్డవిగను, గొన్ని మంచివిగను, గొన్ని చెడ్డవిగను, నుండవచ్చును. అట్లగుట దేనినిబట్టి జనుల తారతమ్యమును నిరూపింపవలెను? అను ప్రశ్న కలుగుచున్నది. మన కవిగారు భావములను

యనియుందురేమో! 'కార్యములను బట్టి' యని యేలయనఁ

గూడెగు? బిరుదముల నాశించి ధనంబుతోఁ బోకిరీ మహాదానములోన మృగములకును మనుష్యులకు నత్యంత ప్రయోజనములున్నట్లు కొల్లాయిలు వేయించెనుకొండలు. అతఁడు దర్బారుముతోఁ జేసినందుననే ప్రయోజనము తక్కువయినదియైనా? మన దృష్టి లేకపోయెనా? లోకమునకు భావములతో. అని యేమి? పనియగదా ముఖ్యము సైనికుఁ డే కోరికలు యుద్ధముఁ జేసిన నేమి! వాఁడు చక్కఁగా యుద్ధముచేసినదియే చాలును. కార్యసామాన్యల లక్షణము కార్యములఁ బట్టి గణింపుట—ఐరోపాఖండములకును హిందూదేశమునకును గల ముఖ్యతారతమ్యములలో నిదియొకటి. మనవారు తమ కన్నులకు గనఁబడువానిని జూచి గణింపక "వానిభావమేమి? ఏయుద్దేశముతోఁ జేసినాఁడు?" అని యాలోచనార్థములను గల్పించుకొనుచుఁ బొత్తు కలయిక లేనివారై యుండెదరు. ఇట్లు హృదంతరాళములలో గనులు త్రవ్వి యెత్తబోయిన యెడల బ్రతుకు దుష్కరమునుఁడీ!

ఇంగ్లీషువారిట్టి యోజనలకు మూలలకుఁ బోఁడగరు; కంటికి గనఁబడువారితోఁ దృప్తిఁజెంది విరమింతురు. మన సూక్ష్మదృష్టి వారికి లేదు. సంఘపరమైన దృష్టితోఁ జూచిన కార్యములకుండు గౌరవము భావములకు లేదు. పరమాత్మ పరమైన దృష్టితోఁ జూచిన భావములు ప్రధానములేమో కాని, కార్యసామాన్య సద్భావ సమృద్ధి యే దేవునకును నింపుగాదు. మఱియు సంఘచరిత్రమును నిర్ణయించుటలోఁ దమకీయ యనుభవముల కొలఁదిఁ దాము పోయినయెడలఁ బొరపాటులకు వీలు లేకపోలేదు. ప్రతిమనుజుని దృష్టియుఁ బరిమికి చక్రమునఁ దిరుగు నదియు; తమతమ కష్టసుఖములచేతను, స్వభావముచేతను వికారము గాంచుచుండునదియు. సంఘము మొత్తముమీఁద మేలుఁజెందినదా కీడుఁజెందినదా యను విచారణ కాధారము దేశచరిత్రము. ఇండియా దేశ మీముప్పది నలుబది యేఁడ్లలో ముందునకు వచ్చెనా, వెనుకఁ

జడెనా యని మనకవిగారు యోజించి యుండినయెడల నింత పశ్చా త్తాపకరమయిన ప్రతిమను జిత్రించి యుండరు ; చిరునవ్వులు కొన్ని యామొగమున మొలకలెత్తి యుండును!

ఇట్లనుటచే నీగ్రంథమునం దనాదరబుద్ధిగలవాఁడ ననుకొనకుఁడు. ఇదిమిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన పుస్తకము. శీలమునకు వృద్ధిఁ దెచ్చును; మాయదారి దొంగతనములకు మృత్యువంటిది, మనదేశములో నిట్టి గ్రంథముల కవకాశము దట్టముగ నున్నదనుట విషాదముఁ బుట్టించెడు సత్యము. శ్రీ గోపాలరావుగారి నిశితఖడ్గముయొక్క దీప్తులు తమస్సును విదళించుచున్నవి. ఈక్రింది పద్యములో సత్యమున్నదో లేదో మీరే నిష్పక్షపాతముగ యోజించుఁడు?

క. "తమ మొఱుఁగని నానా విష
యములం దున్నతపదంబు లాసించి యన
ర్థము లెన్నియొ చేయుచుఁ బె
ద్దమనుష్యుల మనెడివారు ధరణిని లేరే!"

తే. పత్రికాధిపులెందఱో బంట్లునాకుఁ
బొగడుదురు వారు బట్టులవలెను నన్నుఁ!
ఒరులు నాగుట్టు తెలిసేసి వ్రాయునెడలఁ
దీసి ప్రకటింప కదినాకుఁ దెలుపుచుంద్రు."

తే. "అర్జితమొ గృహీతమొ మఱి యపహృతంబొ
స్థితి యవశ్యము లౌకికోన్నతికి నెందు?
అట్టి స్థితిలేనివారు దాస్యమునఁ గ్రుంగి
నీచులై యజ్ఞతను మరణించుటొప్పు."

తే. విద్యయును మతంబు ధర్మంబు వృత్తిమాత్ర
స్వహితకారణంబులయి యమ్మఁబడుటొప్పు!

ధర్మశాస్త్రంబు నీత్యపేతమును మఱియు
మూలధనైక్యక బాధకంబునగుటొప్పు."

బ్రాహ్మణులకును క్రైస్తవమిషనరీలకును సమానముగఁ దగిలెడు దెబ్బయిది:—

క. మతమిష నొరులకు సత్త్వము
హితమని వారిట దమఃప్రపన్నాత్ముల దాస్య
వ్రతుల నొనర్చుచుఁ దామ
ప్రతిహతరాజసముపూని వర్థిలచలయున్."
ఇఁక బ్రిటిషు సామ్రాజ్యలోపమో,

ఆ. "తనదుబాస నేర్పుటను నాకు మృగరాజు
బ్రమసి పంచకాధిపత్యమొసఁగె;
ఒరులు నన్నుదుర్చనోపరా యధికార
భయముచేవలన; దాన జయము నిజము."

తే. "కనులుఁ వీనులు నధికార జనులెయునుచు
మృగవిభుం డొరుదరికి రానీఁడు కనఁడు
వినఁడు, నమ్మఁడు: కాన సిగ్గును చహార్తి
వదలునెడ మాయొనర్పలేనిరియుఁగలదె?"

అను పద్యములో వెల్లడియగుచున్నది. ఇఁక స్విఫ్టుగారి కవనధోరణిఁ బడినపద్యముఁ జూడుఁడు :—

తే. "భూరిదాన్యంబును సజాతివైర మమిత
నైచ్యమునియెడి సహజగుణత్రయంబు
మనుజులకు శ్వానములకు సమానమసఁగఁ
దేటపడకున్న వారి జ్ఞాతిత్వమిలను?"
సుమతిశతక పద్యముల యనుకరణము నిందం దుఁగలదు.

తే. "పళ్లెరమునఁ గాఁపురమున్నఁ బుల్లెనాఁకుఁ
గడవెడు జంబుకంబులున్నను గతుకుచుండు;
ఎటులొ సింహాసనము లభించెఁగాక,
వెనుకటిగుణంబు మానునే శునకమునకు?"

ఒకానొక పద్యము (౧౭౭) అసభ్యమనియు నాకుం దట్టుచున్నది. శ్రీ గోపాలరావుగారి సంతకోపము సహజసౌకుమార్యమును దహించుచున్నది కాఁబోలు! మనవారి నీచభావనల ప్రస్తావన పుస్తకమునం దంతటను నిండియున్నది. అయినను గొన్ని పద్యములను తిలకింపుఁడు:—

తే. "పత్రికలయందుఁ దమపేరు పడఁగవలయు
శిలలపైఁ దమనామంబు చెక్కవలయు
ఠీవిఁ దమవిగ్రహము ప్రతిష్ఠింపవలయు
స్వర్గపతి మెచ్చి బిరుదంబు లీయవలయు."

తే. "ఈవిధమునఁ జూచిన నిప్పుడెల్లయెడల
నికేదా పెద్దలనువారి యాశ్రితములు!
పదవికై వారు పడియెడి పాటె కాని,
కార్యగౌరవ మింతేని కానరాదు."

ఈకవిగారికెవ్వరు నగపడినట్లు కానము. సంఘసంస్కర్తల మాత్రము వేఱుగఁ దిరస్కరింప నేలపూనిరో నాకర్థము కాలేదు. ఏలన, వీరి తిరస్కారమునకుఁ బాత్రులు గానివారెవ్వరును లేరు.

తే. "పిన్ననఁగనేల? కల్లుఁ ద్రాఁకున్నఁ గనలి
'కులముచెడె' దని బెదరించు గురులొకింత
ప్రజకు మతమును బోధించు పాపమునకుఁ
బోవునెడ నిట్టినీతులు పుట్టఁగలవె?"

తే. " తేనసాత్తు పించిన కండతిముసదీఅ
జసిరొయొసర్పక సోమరితనముఁ బూని
మతసూనుచు దేశహితవిఘ్నకృతులొనర్తు
వారలు దురాశచే నధికారులగ్గు."

వీరికిఁ బ్రాఁతది పనికిరాదు, క్రొత్తది మొదలేకిట్టదు; ఇఁక నేది పనికివచ్చునో మనకుఁ జెప్పరు! ఇఁకముందు బయలువెడలు గ్రంథములలో ఖండనముతోఁ బని చాలించుకొనక, సన్మార్గదర్శనము గొంత కలిగించుదురు గాఁబోలు.

ప్రకృత మాంధ్రదేశమునఁ బ్రజ్వలించుచుండు ప్రశ్నలనేకములు వీరు స్పృశించియున్నారు. ౧౬౮ వ పద్యములో ప్రభుమార్గ సంఘసంస్కరణమును నిరసించియున్నారు. ౧౭౯ వ పద్యములో గ్రామ్యవాదముకూడ దండెత్తిరి. ౨౨౦ భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రనిర్మాణమునకుఁ బోషకము. ౧౭౭ జాతీయవిద్యాపరమైన శంఖారావము. గ్రంథాంతమందు రాజభక్తిఁ బురికొల్పుటకై శ్రీ చక్రవర్తిగారికి మంగళము పాడఁబడియున్నది.

మనజనులలోని లోపములు చక్కఁగ విమర్శించి యున్నారు, కాని తదుద్ధారకమార్గములను దెలుపు చూపరైరి.

౨౦౩ పద్యమున దారిద్ర్యమును దీర్చుట సంఘసంస్కరణము కంటె ముఖ్యమైన పనియని వ్రాసిచ్చిరి. సంఘనిర్మాణమునకు, దారిద్ర్యవినోదనమునకును సంబంధము లేదా? సంఘము ప్రాచీనరీతిని దృఢమ్ముగ నుండినచో, నైరోగ్యము నైశ్వర్యమిటవచ్చి ప్రాలనేర్చునా? ఆర్థికస్థితికిని సంఘస్థితికిని సంబంధములేదని వీరి యభిప్రాయమై యున్న యెడల, నేను భేదపడవలసిన వాఁడను.

సంఘతత్వపరిశీలనము వీరి యందింకను నైక్యము కామి కీక్రింద పద్యమింకొక సాక్షి :—

తే. "భూతదయశీలము సువృత్తి పుణ్యలోక్తు
లగుట, వనమాన పసు రక్షణార్థమెల్ల
రాయుధైక శరణ్యులై యడలవలయుఁ;
పశుబలంబె బలంబుగఁ బరఁగ వలయు."

'పశుబలము' వలయునన్న, జ్ఞానబలము, ఐకమత్యము మొదలగు సుగుణజాలమ్ము లెంతఘనముగ నుండవలయునో పాశ్చాత్యుల నాగరికతను బరీక్షించిన వారికిఁ దెలియును. ముప్పది మూఁడు కోట్ల జనమును వశపఱచుకొని, వారికెన్నఁడును దొరకియుండని సామ్రాజ్యమును జేకూర్చిన మూఁడు కోట్ల జనుల దిగ్విజయశక్తి కాధారము పశుబలమేనా? పశుబలము మాత్రము చాలియుండెనేని, హిందువులమంద లోకమును రొంపి చేసి యుండరా?

ఇట్లు వీరి యభిప్రాయమున సధునాతన సనాతన మార్గములు రెండును దోషదూషితములే. ఇఁక దిక్కేమియ్యా యంటిరేని, "కాలసంగతి" యని యూరార్చుచున్నారు! "సర్వసంస్కారణంబులు" ను "సహజముగ" వచ్చునఁట! కాలానుసారముగఁ దనంతట వలదన్నను వచ్చు సంస్కారము నాకుఁ జూడ నొక్కటే—అగ్ని సంస్కారము!

ఈ కావ్యమున నుద్వేగమను గొప్ప గుణమున్నది. చప్పిడి పద్యములులేవు. అన్నియు నుక్తియుక్తములు; ఉడుకుఁ దాల్చినవి. ఎల్లరును జదువఁదగినవి. శ్రీ గోపాలరావుగారికముందింకను నుత్తమములగు గ్రంథముల రచింతురనుట కిది నిస్సందేహమైన తార్కాణ. వారి శక్తులు యోజనలు పరిణమించుకొలఁది భాషాభాగ్యమును దప్పక పరిణమిల్లఁగలదు.

౫

ఆంధ్రవీరులు

శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే విరచితమగు నీయాంధ్ర వీరుల చరిత్రము మనభాషలో నపూర్వమైనగ్రంథమనుశ్లాఘనమునకు నర్హమైనది. అనాయాసముగా దేశచరిత్రమును దెలిసికొనవలయునన్నను, బాలికలకుసైతము మనోహరముగా నుండునట్లు చేయవలయునన్నను, మహనీయుల జీవితముల మూలముగ దేశచరిత్రమును విశదీకరించుట యుత్కృష్టమైన పద్ధతి. పాశ్చాత్యభాషలలో జనసామాన్యమునకును, బాలికాపాఠశాలలకును నభిరుచించెడు నీవిధమున వ్రాయబడిన గ్రంథములు వేనవేలున్నవి. హైందవభాషలలో నట్టివి యరిది. కారణము లేమనఁగా:—ఒకటి, మనవారికి వచనరచనయం దాసక్తి తక్కువ. సర్వవిద్యలను - తుదకు గణితశాస్త్రముకూడఁ బద్యములద్వారా ప్రకటింపఁజూచిరి. దీనిచే శాస్త్రములుగాని, జనులకు వానియందుగల నభిరుచిజ్ఞానములుగాని యుక్తమైనంత వ్యాప్తిని వహింపకపోయెను. రెండు, మనవారికిఁ జారిత్రకృషి యందుఁ జాలవ మించుమించుగా సున్న. కవిత్వపు వేడుకగొన్నవారికి మేఘసంచారమేగాని భూసంచారమెక్కడిది? అదృశ్యములమీఁద నిలిపినట్లు దృష్టిని దృశ్యములమీఁద నిలుపరైరి. కళ్ళనువదలి మొండచూపు నాశ్రయించిన "బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదము"లలో మనవారిదే యగ్రస్థానము. ఐరోపావారి నాగరకత, విద్య, కళలు మొదలగు సత్త్వముల సంగముకారణముగ నిప్పు డిప్పుడు మనయందు జరిత్రము, ప్రకృతిశాస్త్రములు—ఇత్యాది స్థూల ప్రపంచజ్ఞానశాఖలందు నభిమతము ప్రబలుచున్నది. మనప్రాచీననేత్రములనుండి నూతనశాతనిరీక్షణములు ప్రసరించుచున్నవి. చ్యవనమహా

మునిరీతి దేశము ప్రశస్త్యాపనమును జాల్చుచున్నది. నవీనసంతతి భాగములు నశించియుండఁ బోవుచున్నవి. ఈ మహోత్తరపరిణా మారంభమునకు నీయాంధ్రవీరులచరిత్రమువంటి గ్రంథములు బయలు వెడలుటయు యొక్క తార్కాణమని చెప్పవచ్చును.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున ననేక నూతనపద్ధతులకు దారిఁజూపిన వీరేశలింగముగారు కవుల చరిత్రమును దేశచారిత్రమును సమన్వయించి వ్రాసియున్నారు. అయిన నొక్క భేదము. కవుల చరిత్రములో భాషా చరిత్రము ప్రధానము; దేశచరిత్ర ముపాఖ్యానము వంటిది. మఱియు నందు నాధారపాత్రములు కవులు. రాజులు, మంత్రులు, సేనానాయకులు ప్రధానపాత్రములుగారు. ఆంధ్రవీరులచరిత్రమునందు దేశ చరిత్రలును పాత్రములును నేకజాతికిఁ జేరినవారుగారు. రాజ్యముచేసిన వీరులుమాత్రమేగాక యితర పదవులనుండి కీర్తిగడించినవారు **కూడ** నాయకులుగ గణింపఁబడియున్నారు.

దేశచరిత్ర యనఁగా నొక్క రాజులయు, రాణులయుఁ జరిత్రము **మాత్రము** గాదుకదా! మహాపురుషులయు స్త్రీలయు జీవిత చరిత్రములుకొన్ని యున్నవిగాని, యవి యాంధ్రదేశముతో సంబంధించి నవిగాఁ గాని, కాలానుక్రమముల ననుసరించి దేశచరిత్రమును స్ఫుటముగా వెల్లడిచేయునంత యైక్యము గలవిగాఁగాని లేవని నా యభిప్రాయము. శ్రీ భండారు అచ్చమాంబగారి "అబలా సచ్చరిత్ర రత్నమాల" దేశభాషా భూషణము. శైలియందును, విషయమునందును, సర్వసౌభాగ్యములు గలిగి హృదయమును నీరుగఁ జేయునట్టి పుస్తకము. అయినను దేశచరిత్రమునకు వ్యాఖ్యాన ప్రాయమైన నిర్మాణముగాదు. అట్లు వ్యాఖ్యాన ప్రాయముగా జీవితములఁ బ్రదర్శింపవలయునన్నఁ గాలక్రమము ననుసరించి పాత్రముల నేరి జూపుట! సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బాత్రములకును వారి కాలస్థితిగతులకును గల

సంబంధమును వ్యక్తపఱచుట ; కాలభేదములచే నేర్పడు నవస్థాభిన్నమైన స్థితుల భేదములకు హేతువుఁ జూపి వివిధ పరిణామావస్థలకుఁ గల యన్వయమును స్థాపించుట ; ఒక్కజీవితమునకును నాంటివెంబడి వివరింపఁబడు నింకొక జీవితమునకును మధ్యస్థములుగానుండు వృత్తాంతముల సంగ్రహముగఁ బొందించుట — ఇత్యాది నియమములను గొన్నిటి ననుసరించుట కర్తవ్యము. లేనిచో దశదశకములనుండు సంబంధమును, దానిద్వారా గోచరమగు చారిత్రముయొక్క నైక్యమును తత్త్వమును బోధకురావు ; అంతే మేకీభావింగనుండదు : మఱి తెగి తునకలై కలయికలేని కుప్పగాఁ గనిపించును. చారిత్రకల సంప్రదాయములకు విరుద్ధముగా వ్రాయఁబడిన జీవితములు పురాణగాథలట్లు రసవంతములుగ నుండినను శాస్త్రదృష్టిమైఁ జూచువారికి రమణీయములుగను, నర్థవంతములుగను దోఁపవు.

మహనీయజీవితములును, దేశచరిత్రలును బరస్పరావలంబనములు. గొప్పవారి యుద్యోగములచే దేశముయొక్క చరిత్రము మార్పుఁ గాంచును. మఱి దమజీవితము నావరించియుండు సంఘాది దేశస్థితులనుబట్టి వ్యక్తిపాత్రముల తలంపులు, భావములు, యత్నములు మొదలగు నడవడివిశేషములును, వారుగడించెడి సిద్ధులును, అధమపక్షమున గొంతమట్టునకైన నిర్ణీతములగును. దేశము, మహనీయుల జీవితము, ఇవి పరస్పరహేతుఫలరూపములు. అనఁగా సంపూర్ణముగాఁ గాదు. మఱి జాలమాత్రమును సమయము గుణవాచకముగా గ్రహించునది. ఈ పరస్పరాశ్రయముండుటచేత జీవితములు సాధారణములుగఁ గాని చరిత్రనిర్మాణము చేయఁబూనుట సమంజసమైన యాశయము.

ఈకష్టతరమైన ప్రారంభమున సోమశేఖరశర్మగారేమాత్రము జయసిద్ధి గాంచియున్నారో చదువరులే వితర్కింతురుగాక నాకుఁ

జూడ వీరి యీగ్రంథమెంతయు గణనీయమని తోఁచుచున్నది. ఆంధ్ర భాషానవీనపుష్పములలో వన్నె, కాంతి, పరిమళములయందు దీనికి మించినవనేకములులేవు. ఇందు నిక్కమైన చరిత్రశోధనములున్నవి. పుక్కిటి పురాణములన్నియుఁ జరిత్రములుగాఁ బొందింపఁబడి యుండ లేదు. శైలియు మనోహరము. ఇందు వెదజల్లఁబడియుండు నానాకవుల పద్యములఁబట్టి విచారించినయెడల శర్మగారు రసజ్ఞులనియు సాహిత్య వివేచనశాలురనియుఁ దోఁపక మానదు.

దేశభక్తికిని, చరిత్రజ్ఞానమునకును నెడతెగని సంబంధమున్నదని కొందఱనెదరుగాని యది యెంతమాత్రము విశ్వసనీయమో నాకు సందేహముగా నున్నది. భక్తిజ్ఞానములు పరస్పరాశ్రయములా? జ్ఞానము హెచ్చినకొలఁది భక్తి హెచ్చునా? మూఢత్వమునకు, భక్త్యగ్రేసరతకు నేబాంధవ్యము లేదా? ఈ తత్త్వశోధనమునందు నేశాభిప్రాయమింకను కుదురకున్నది. ఇఁకముందుఁ గుదురుటకు సందేహము. అయిన నీగ్రంథము లిఖింపఁబడినరీతిఁ జరిత్రములున్నచో నవి తప్పక దేశభక్తి కుత్తేజనమిచ్చునని చెప్పవచ్చును. ఇందుఁ బూర్వము దేశరంగమున విరాజిల్లిన కాంతులన్నియు మెఱుఁగు దీఁగెల సరములట్లు కూర్పఁబడి, యాంధ్రమాతకుఁ గంఠహారములుగా వేయఁబడియున్నవి. వాని దీప్తులచే మిఱుమిట్లు చెందిన కన్నులకు దోషములున్నను నంతఁగాదోఁపవు. ఈరీతిని బూర్వయుగముల కీర్తులను జిత్రించి మోహనమూర్తినిగాఁ జూపితిమేని, మాతృభూమిమీఁది యభిమానమును, దత్సేవామహోత్సాహమును బ్రవర్ధమానములై, మనల నుద్యోగవ్యగ్రులఁ జేయుననుట నిశ్చయము. ఎంతహీనస్థితియందు మనము ప్రకృతమున్నప్పటికిని, మన పూర్వుల యౌన్నత్యమును దలంచికొంటిమేని, తత్సంతతివారమైన మనకును నట్టి యౌన్నత్యము సాధ్యముకదా యను నుత్సాహము కలుగును.

"సాధ్యము" అను నమ్మకము హృదయముల నాక్రమించెనేని "అసాధ్యులము" అను పౌరుషమును ఒకానొక నాటికిఁ దప్పక వహించినవారమగుదుము. అటుపిమ్మటఁ గార్యసిద్ధి యగును.

ఈ యనేక కారణములనుబట్టి సోమశేఖరశర్మగారి వీరులచరిత్రము ప్రతి యాంధ్రుఁడును జదువఁదగినదియుఁ బ్రతిపాఠశాలయందును బఠనీయముగా నిర్ణయింపఁబడుట కర్హమైనదనియు దృఢముగఁ జెప్పఁగలను.

ఇట్టి గ్రంథములింకను పెక్కులు రచించి మన దేశమునకును, భాషకును వృద్ధిని జేకూర్తురని, చదువరుల పక్షమున గ్రంథకర్తగారిని బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

౬

సునందిని

ఈగ్రంథమును రచించినవారు రాజమహేంద్రపురవాస్తవ్యులగు శ్రీ ఆచంట సత్యవతీదేవిగారు. ఈమె మంచివాక్స్థురాలు. విద్యావతి. ప్రజ్ఞ, జ్ఞానశక్తి, ఊహజ్ఞ, ఇత్యాది చిత్రకళాగుణములను మంచిశైలిని గలయూహయని చదువరులే గ్రహింతురు. ముందికీర్తనముల కద్దమేల? నాసాక్ష్యమిం దనవసరము.

ఈనవల 'రొమాంటిక్' అనఁబడు వర్గమునకుఁ జేరినది. 'సర్ వాల్టరుస్కాటు' యొక్క యద్భుతరసప్రధానములైన యాఖ్యానముల యొక్క ప్రభావమేమో, యీధోరణి తెనుఁగులోనింత వ్యాపించి యుండుట. స్వకపోలకల్పితమగు కథయైనను, అంశము లనేకము లపూర్వములైనను, మనగ్రంథకర్త్రిగా రింకను సంపూర్ణస్వతంత్రరచనకుఁ బ్రారంభించినట్లు కానము. అయిన నింకు లీనమైయుండెడు ప్రతిభావిశేషమునుబట్టి చూచినయెడలఁ ద్వరలో సమకాలికవృత్తమేదైనఁ గైకొని సహజములును, సాధారణములును నయిన సంగతులఁ గూర్చి కైసేసి 'జేన్ ఆస్టెన్', 'ఆనటోల్ ఫ్రాంసు' మొదలగువారు చిత్రించిన విధమున జీవితప్రదర్శనము చేయుదురని యాపరాని నమ్మకము నామనస్సున నుద్భవిల్లెడిని. అద్భుతలోకములకంటె సత్యలోకములు ప్రౌఢజనామోదకములు.

హిందూస్త్రీలయొక్క భావములను బరమార్థములను శ్రీ సత్యవతీదేవిగారు నిండుజ్ఞానముతోడను బూర్ణహృదయముతోడను జిత్రించియున్నారు. కాన నెల్లరమనస్సుల నీపాత్రము తప్పక యాకర్షించును. నవ ప్రాచీన—పొందకు సనాతనమందురు కాఁబోలు—శీలాచార

సూత్రములకిందలి నాయికానాయకు లుదాహరణప్రాయులు. హిందూ దేశముయొక్క సత్త్వము తెలిసికోవలయునన్న నిట్టి వర్ణనములఁ జదివి తీరవలయును.

ఇందలి వృత్తము గొప్ప తలంపులకుఁ బ్రబోధకము. మంచి నడవడికి నుత్సాహకారి. అందఱును జదివి యామోదింపఁదగిన నిర్మలనీతికథవంటిది.

ఇట్టి యుజ్జ్వలగ్రంథమును గల్పించి మనకుఁ బ్రసాదించి యుపకార మొనర్చినవారగుటచే శ్రీ సత్యవతీదేవిగారు ధన్యాత్రాలు. మనయొక్క మన్ననకుఁ మెప్పునకు సర్వవిధములఁ బాత్రురాలు. ఇంకను మేలైన రచనలచే నాంధ్రావళికి మోదమును నభివృద్ధిని సంఘటించి దేశభాషాకైంకర్యముల నిర్వర్తింతురుగాక.

సాంఘిక ఖండము

౧

విద్యా ప్రవృత్తి

మనుష్యమూలాధారప్రకృతులు రెండు: జ్ఞానము, కర్మము. జ్ఞానమనఁగాఁ దెలివి; వస్తుస్వభావమును గనుఁగొనుట. కర్మమనఁగా కార్యము; చేయుపని.

వీనియం దెయ్యది ప్రధానము? జ్ఞానమా? కర్మమా? పర్యాయపదముల మూలముగ విచారించిన నీవిషయమింకను విశద మగును. జీవితమున నాద్య మెయ్యది? బుద్ధియా! నడతయా! యోజనయా? చరితమా? నోటిమాటలా? చేతిమాటలా?

సర్వముఁ దెలిసినవారయ్యును మూఢులవలె, దుర్మార్గులవలె, వర్తించువారు లేరా? అవురూపులా? అట్టివారిని గృతకృత్యులని యెవరైన శ్లాఘింతురా? మఱియు, నేమియుఁ దెలియనివారయ్యును సన్మార్గమునఁ దమనైజమునుబట్టి పోవువారెందరో యున్నారు. గ్రామములలోనుండు బీదసాదలు తఱచు ధర్మనీతి తత్త్వముల నెఱిఁగినవారు గాకున్నను, వర్తనమునందుఁ బండితులకంటె మొత్తమునిూఁద శ్రేష్ఠులని యనేకులనమ్మిక. జనుల తారతమ్యము నిరూపించునప్పుడు చర్యలను గణింతుముగాని విద్యను గణింపము. మనలోఁ గొందఱు "సుజ్ఞానమున్నఁ జాలును, సిద్ధులు చేకూరును" అని వచించెదరు. అదియెట్లో, నాకుఁ జక్కఁగ బోధపడమికిఁ జింతిల్లవలసి యున్నాఁడను. "ధైర్యగుణమియ్యది, దానిలక్షణము లియ్యవి; తన్మూలమునఁ బ్రచలించు కార్యము లియ్యవి" యని మంచిశైలిని, ఆమూలాగ్రముగ విచారణ నడపి, ప్రసంగింపఁ గలవారందఱును ధైర్యమును నడత యందుఁ బ్రకటించుట నిత్యమా? జ్ఞానమును బడసినమాత్రమునఁ జరి

త్రము చక్కఁబడు కేని, హిందూదేశచరిత్ర మిక్లిలయున్నది ! ఇది నిష్కారణవిచిత్రమా ! జ్ఞానయోగముచేఁ బరలోకమున సర్వమంగళములు తటస్థించునఁట ! అవునో కాదో నాకుఁ దెలియదు కాని, యొక్కటిమాత్రము సత్యము ; వట్టి జ్ఞానమీలోకమున నేసాధనకును బనికిరాదు. దీనిఁబట్టి చూడఁగాఁ బరలోకము మెత్తనిదనియు, నోటిలోని వెన్నమాదిరిఁ గరఁగునంత సరళమనియు, సూక్ష్మమనియు, నీపాడు ఇహలోకమువలె కాఠిన్యము, పారుష్యము, స్థౌల్యములులేని దివ్యపదవియనియు, నెట్టి నమ్మికలేని వానికైనను దటుక్కునఁ దట్టక మానదు. పరలోకదృష్టితో నీవిషయముఁ బరిశీలించుట యట నప్రకృతముగావున సామాన్యదృష్టితో నారయుదము.

ఆద్యప్రకృతి కర్మంబు. ఇటఁ గర్మంబనఁగా 'కర్మకాండ' మనఁబడుదానికిఁ జేరిన వైదిక క్రియగాదు. జ్ఞానము ద్వితీయము. ద్వితీయం బనుటచే గౌరవహీనమని భావించుట తప్పు. ముందువచ్చిన చెవులకంటె వెనుకవచ్చిన కొమ్ములు వాఁడికావా? జన్మాదిగా జ్ఞానశక్తి, పూర్వము కపిలుఁడు, ఘటోత్కచుఁడు మొదలగువారికి సద్యోయావనము తోడవచ్చినట్లు, ఈకలియుగములో నెవ్వరికిని లభింపదు. కాని, పుట్టినక్షణముగోలె నేవేని క్రియలు ప్రవర్తింపకుండినచో బ్రాణములు నిలుపవు. శిశువు పాలుద్రావక సమాధిఁదాల్చెనేని యదియోగమా ? కాదు ; ప్రాణత్యాగము. ప్రాణకార్యములు నిత్యసంయోగములు; ప్రాణములున్నఁ గార్యములు, కార్యములున్నఁ బ్రాణములు నుండియే తీఱవలయును. ప్రాణములులేనిచోఁ గార్యములు, కార్యములులేనిచోఁ బ్రాణములు నుండవు. కర్మమువలె జ్ఞానమారీతిని బ్రాణాధారముగాదు. పశుపక్షివృక్షసంతానములలోఁ బ్రాణములును గార్యములును గలసి యున్నను విద్యలున్నవా !

కార్యాచరణమునందలి యిక్కట్టులు, సందియములు మొద లగు నష్టాంశములు, యోజనల ప్రకల్పనకు మూలకారణములు. కార్యావ తరణములు. ఏ కష్టములు లేక సుకరముగ నూతిని నీరు తోడుకొనుచును, వ్యాధి లేమి గొట్టుకొనుచున్నను, స్వచ్ఛందముగా నిత్యావశ్యకములగు కార్య ములు నడచుచున్నెడల, యే యోజనకు నవకాశమును నావశ్యకతయు నుండవు. అట్టిచోట నాలోచనలు పుట్టవు. పక్షి మృగముల జీవితముల యందు వ్యాపారములు నిండియున్నను చిక్కులు లేనివి. కొన్నిగతుల సంహారములచే నవి ప్రాణయాత్ర సిద్ధించుకొనును. అట్లు మనుష్యజీవి తము నసాధ్యము గాదు; మనకలవాటైయుండు స్థితిగతులు సంఖ్య యందు మిక్కిలియు నధికములు, సంక్లిష్టములు; ఎక్కువ చిక్కును గలిగినయవి. కావున యోజనాశక్తి నేమాత్రమును ప్రయోగింపని యెడల మనకును మనసంతతికిని బ్రతుకు దక్కదు. మనుష్యజీవిత ముత్కృష్టమును, శాశ్వతమునైనదనేం జెప్పవలయునన్న, విజ్ఞాన మఖండముగ నార్జింపవలయును. జ్ఞానయోగవాదులనుండు సత్య మింతియే కాబోలు! అయిన నొక్క జాగ్రత్త: విజ్ఞానమునంసిమాత్ర మున జన్మసాఫల్యము కలుగబోదు. ప్రకృతిసిద్ధాంత మేమనగా, జన్మసాఫల్యమున కావశ్యకములగువానిలో జ్ఞానము నొక్కటియని. ఇంతకంటె నెక్కువ మాహాత్మ్యమును నారోపించుట నిర్హేతుకము.

యోజనాశక్తియొక్క ముఖ్యోద్దేశము కార్యసౌలభ్యము. కార్యములు దుర్ఘటములుగనున్న, "నేనెట్టి నలవరించుకొనవచ్చును దైవమా!" యని భక్తియోగజ్ఞానయోగములరెంటిని బ్రక టింతుము. కార్యములు సరసరమని నిర్నిరోధముగ జరుగుచుండెనేని, యే యోజనలు లేక నెమ్మదిగ నుందుము. చూడుడు; శిశువునకుం బ్రాణములెట్లు నిలుచును? పాలన్ గ్రోలుటచేత. ఈ ప్రాణాధారక్రియకుం గావలసిన జ్ఞానమెయ్యది? స్తన్యము గుర్తెఱుంగుట. శిశువులకుం

దీనికంటె జ్ఞాన మూఢియందుఁ గానఁబడదు. త్రోవ తెలిసినవాఁడు నడచుచుండుటయైన గమనింపక, పరచింతఁ దాల్చినవాఁడై, కాళ్ళీడ్చి కొనిపోవఁ బోవుచుండును. తెలియనివాఁడు మాటిమాటికిని త్రోవను గూర్చిన యోజనఁ గడఁగుచుండును; నాలుగుదారులు గలసిన చోటికి వచ్చినేని 'ఏదర్వా, దిక్కు!' అని తత్తరబద్దలగునట్లు వితర్కించును. ఏయుపాధులు నులేక కార్యములు నడచునేని యోజనాశక్తికి 'రజా' యిచ్చినవారమై, శిరోభారపీడనములేని జీవనముఁ బడయఁజాలుదుము.

నాగరకత యెక్కువయగుకొలఁది బ్రదుకుపాటుల స్థితిగతులింకను జిక్కునఁ దాల్చును. తళుకులు, బెళుకులు, కోరికలు, కష్టములు, సుఖములు, సాధ్యములు అన్నియు హెచ్చును. అసాధ్యములని యెన్నఁబడువాని సంఖ్యమాత్రము తగ్గును. పూర్వము దేవుఁడొసఁగిన రెండు కాళ్ళతో నెల్లరును బ్రయాణములను మెల్లఁగఁ, దిన్నఁగ, జరపుకొనుచుండిరి. ఇప్పటి యానోపాయములెన్నియని చెప్పవచ్చును! వ్యోమయానము, భూయానము, భూగర్భయానము, సముద్రయానము, సముద్రగర్భయానము—ఓ రామా! తలఁచుకొన్న నొడలు గడగడ వడఁకును! మనుష్యుఁడు సర్వసంచారప్రభావుఁడై యున్నాఁడు. ఈ సౌకర్యములతోడఁ, దోడునీడలట్లు, కావలసినన్ని యుపాధులున్నవి. పూర్వము రమారమి జనసంఖ్య ప్రకారము జాతిప్రాబల్యము, దేశగాంభీర్యము నేర్పడుచుండెడివి. ఇప్పుఁడన్ననో, ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులచేఁ గనుఁగొనఁబడియెడు ఫిరంగులు, తుపాకులు, బాంబులు మొదలగు వినాశనక్రియాసాధనయంత్రములచే, జనసంఖ్యల ప్రభావము దినదినక్షయంబు గాంచుచున్నయది. గొఱ్ఱెలెన్నియున్న నేమి! ఒక్కపులిచాలదా వానిపనిఁదీర్పుటకు? యంత్రబలములేని వారెన్ని కోట్లున్ననేమి! పురాణపురుషులుగా నున్నయెడలఁ, బ్రకృతిశాస్త్ర

ప్రయుక్తకళాకోవిదులైనవారి నోటిలోఁ బడక తప్పించుకొని పోఁ జాలరు. సారముపోయిన పిప్పివంటిది సంఖ్య; దానికంటె సత్త్వము ప్రధానము. బుద్ధిబలమును గార్యశూరత్వమును ననుసరించి సత్త్వ ముండును. ఒక్క బుద్ధియున్నమాత్రముచేఁ జాలదు; యడుగడుగు నకుఁ దెల్పవలయునా? మనదేశముయొక్క దౌర్భాగ్యమునకుఁ గారణము మంచియోజనలు లేమికాదు; యోజనతోఁ దీటగునడవడి లేమి మాటలకు నాటలకు సంయోగముచేసి బ్రదుకు కడతేరుటెట్లు? తేర్చుటెట్లు? నాగరకత వృద్ధియగుకొలఁదిని మనుష్యజీవిత మెక్కువ సంశ్లిష్టమగును; మన రక్షణముకొఱకు గమనింపవలసిన విషయముల సంఖ్య హెచ్చును. ప్రాఁతరీతి నొకటి రెండు త్రోవలలో, "గ్రుడ్డెద్దు జొన్నచేనిలోఁ బడినట్లు" పోవుచుండినఁ జెటుతప్పదు; సంఘము మునుపటికంటె నెక్కుడు క్రియలసాధింపవలయు; కార్యభారమన్ని దిక్కులను ఘనతరమగును; నిమిష నిమిషమునకు నూతనమార్గముల నవలంబింపవలసివచ్చును; ఏ మార్గము మంచిది; యెయ్యది చెడ్డది; ఇది సరియా; యిది సరియా; యని క్షణక్షణమునకును సంశయము లుదయించును; చింతాపరంపరలు మిక్కుటములగును; ఈ కష్టము లకుఁ దగిన ఫలము లేకపోలేదుగాని, యూరక హాయిగాఁ గూర్చుండి కాలక్షేపముఁ జేయుటయే మోక్షమనువారికీలోక మావరప్రసాదము నేనాఁటికి నియ్యదు. అట్టివారికి పరలోకమో, పారతంత్ర్యమో, బహుశః రెండునో, గతి. వృద్ధిహెచ్చుగుకొలఁది యోజనాశక్తియు నెక్కువ బలవంతమగును; కావలసివచ్చును. చూడుఁడు; ఒకటి రెండు విధముల యాగమముల ప్రకారము వర్తించు గ్రామీణులలో బుద్ధివికాసమునకు నావశ్యకతయు నవకాశమును గలదా? కావుననే వారి బుద్ధియు, నడతయు మందములై యుండును. పట్టణవాసులలోఁ జర్యావిధానములసంఖ్య హెచ్చియుండును గాన, నచ్చటివారు మాటల

యందును, మూలఁగూర్చుండి యోజించుటలందును, వలదన్నను బలాత్కారముగ నితరులకు బుద్ధిఁజెప్పుటయందును గడుసమర్థులుగా నుందురు.

జ్ఞానకర్మంబుల రెంటియు ముఖ్యోద్దేశము ప్రాణరక్షణాభ్యుదయంబులు. మోక్షమనుట యీనాఁటి మాటగాదు; ఏనాఁటిమాటయుఁ గాదని చెప్పినఁ బాపమా? మోక్షముఁగోరువారును నేదో శాశ్వతమైనస్థితి నాశించువారే కదా! ఈస్థితి జడస్థితియా? ఱాళ్ళుఱప్పలవలె నుండవలయుననియా వారికోరిక? మఱి చైతన్యసమేతమా! అది యట్లుండె. అన్నిటికంటె మించిన మహత్తు ప్రాణము. ప్రాణము ద్వివిధము: తనయొక్కయు, తనజాతియొక్కయు నని. ఎల్లపృథక్పాత్రములయందలి ప్రాణములుఁబోయిన జాతియుండదు; ఇఁక జాతి దుర్బలమగుడుఁ బ్రతియొకనికిని ముప్పుదప్పదు. జాతియుఁ బ్రజయు నన్యోన్యాశ్రయములు. జాత్యభివృద్ధికి విరుద్ధములైన ధర్మములును, నీతులును నాత్మహత్యతో సమానములు. ప్రాణముయొక్క ముఖ్యగుణము కర్మము; జ్ఞానము భృత్యప్రాయము. జ్ఞానము పుట్టినది కర్మగర్భము నుండి; కాని బిడ్డలు తల్లిదండ్రుల నాడించునట్లా కర్మమును వశము చేసికొను ప్రభావముఁ గలయది. ఉత్పత్తి నెట్లుండినను నీనాఁటి ప్రచారములఁబట్టి చూచిన నవి రెండును బరస్పరకారణములు; ఇతరేతరోద్దీపకములు. కార్యము ననుసరించి యోజనలు సాఁగుటయు యోజనల ననుసరించి కార్యములు సాఁగుటయు, రెండును బ్రత్యక్షములు. అయిన నొక్కటి; యోజనలు కార్యములుగఁ బరిణమింపకున్న క్షేత్రమున నాటఁబడని బీజములట్లు నిష్ఫలములగును. గొడ్డుపోయిన జ్ఞానమెక్కడ దట్టముగనుండునో యాదేశము మానసక్షయవ్యాధి బాధితమని దృఢముగఁ జెప్పవచ్చును.

జ్ఞానములోని జాతులు రెండు:—భూత (స్థితి) జ్ఞానము, భావ్య (స్థాతవ్య) జ్ఞానము. భూతమనఁగా నునికికి వచ్చిన వస్తువో, తప్పక

సహజముగ వచ్చునదియో; స్థితిం దాల్చినదియును, సపళ్యము దాల్చి నదియును. స్థితి త్రివిధము:—భూతభవిష్యద్వర్తమానములని. ఉదా:— మనుష్యులందఱు మర్త్యులు; అనఁగా మరణాధీనులనుట. దీనికి నిర్వచనము—పూర్వులు చచ్చిరి; ఇప్పటివారు చావనున్నారు; ఇఁక ముందటివారును దప్పకచత్తురు. శరీరికొక్క యనివార్యలక్షణము లలో మృత్యువొకటి. శరీరికి మృత్యువునకు నుండు సంబంధము సర్వదా సిద్ధము. ఒక్కవేళ నిఁకముందు మనుష్యులు పుట్టరనుకొందము. పుట్టక పోయినను నీన్యాయమునకు బాధలేదు. శరీరులుండినను సరే, లేకున్నను సరే, వారికి మృత్యువునకు నుండు దాంపత్యము నిత్యమునుట యీన్యాయముయొక్క నిర్వచనము. ఈదాంపత్యము సిద్ధము. ఇప్పటి కాలముంబట్టి చూచిన నెయ్యది భవిష్యత్తో దానినిగూడ సంగ్రహించినట్లు భూతమనుపదము వాడఁబడియున్నది. ఏలన, భవిష్యత్తుగూడ స్థితికిఁ జేరినదిగావున మఱియుఁ గాలక్రమముగాఁ జూచిన నిఁకముందుఁ బుట్టఁబోవువారు చచ్చుట యిప్పటిపని గాకున్నను, ఏన్యాయముంబట్టి వారిమరణము మన మనుమానింపనగునో, యాన్యాయ మిఁకముందుఁ బుట్టఁబోవునది కాదు; అదియెప్పుడో పుట్టినది; శరీరితో నవతరించిన కవలబిడ్డ. ఇప్పుడు సత్యము; రేపు సత్యము; శ్రీరాములనాఁడును సత్యము. అనఁగా నియ్యది శాశ్వతము; స్వభావలక్షణము. ప్రకృతి శాస్త్రన్యాయములన్నియు నీవర్గమునకుఁ జేరినవి. ఉదా:—ఆధారములేని పదార్థము భూమ్యాకర్షణశక్తిచేఁ గ్రిందఁబడును; అగ్నిలోఁ జేయివెట్టిన నొప్పియగును; ఉష్ణముచే వస్తువుల యాకృతులు పెద్దవగుట బహుళము, ఇత్యాదులు. *

---

* నాచే రచింపఁబడిన యర్థశాస్త్రమునందలి "న్యాయశబ్దనిర్వచన" మను ప్రకరణమున త్రివిధన్యాయములు లక్షణములు విపులముగఁ జర్చింపఁబడియున్నవి.

ఇఁక భావ్య (స్థాతవ్య) జ్ఞానమును విమర్శింతము. భావ్య మనఁగా, వచ్చినది కాదు; తనంతట, తప్పక, స్వభావసిద్ధముగ రానున్నది కాదు; మఱి యవశ్యము రాఁదగినది; మనచే రప్పింపఁ బడవలసినది; ఎయ్యదియుండిన బాగని మనము కోరుదుమో, యెయ్యది తప్పక రాఁదగినదని మనము నిర్ణయింతుమో, యయ్యది భావ్యము. నాకు రెక్కలు రావలయుననుట భావ్యముగాదు. ఏలన, నది యవశ్యము రాఁదగినవస్తువుగాదు. భావ్యజ్ఞానమున కుదాహరణము: అందఱు సత్యము చెప్పవలయును. దీనికి నిర్వచనమెట్లనఁగా, నందఱును సత్యము చెప్పుట పూర్వము ప్రసిద్ధికివచ్చిన వృత్తాంతము గాదు; ఇప్పుడు వచ్చియుండలేదు; ఇఁకముందు వచ్చుటయు సందిగ్ధమే; అయిన నొక్కటి; వచ్చినను సరే, రాకున్నను సరే, లవమాత్రమైనను సిద్ధింపకున్నను సరే, అందఱును సత్యము జెప్పవలయుననుట శాశ్వతన్యాయము. ధర్మములను నీతులను బోధించు న్యాయములన్నియు నిట్టివి. ఇవి బోధించునవి కృతంబులుగావు; కర్తవ్యములు. ఈ న్యాయములకును రాజశాసనములకును గొన్ని విధముల సామ్యమును గొన్నివిధముల వైషమ్యమును గలదు. అయ్యది న్యాయర్థశాస్త్రమున విమర్శింపఁబడియెఁ గాన, నిట ననావశ్యము. ఈ నీతి న్యాయములకును బ్రకృతిస్థితికిని నే సంబధమును లేదా ? అనఁగా నవి నిష్ప్రయోజనములా ? ఏనాఁటికినిగావు. అందఱు సత్యము చెప్పకున్నను, జెప్పవలయుననుట సర్వత్రసత్యము. ఈ సత్యముండుటంబట్టియె లోకమునందుఁ గొంతకుఁ గొంతయైన సత్యము ప్రవర్తిల్లుచున్నది. సత్యము ధర్మమగుటచేఁ దత్ప్రకారము వర్తింప మనము ప్రయత్నింతుము. ఈయత్నమునకును, దనూస్త్రలమున సిద్ధించుఁ నుండమో, పూర్ణమోయైన చరిత్రస్థితికిని, ఆ నీతియే బీజము. ఆ నీతియొక్క ప్రతిబింబమట్లు వర్తమానమును దీర్చఁజాతుము.

ఆ నీతిప్రభావముచే వర్తమానము మన ప్రయత్నానుసారముగ మాఱును. అట్లగుట, స్థితిని నిర్ణయించు శక్తులలో భావ్యములకును స్థానమున్నది. స్థితిస్థాతవ్యములు రెండును సత్తులే. స్థాతవ్యములు మిథ్యలుగావు అవి, ప్రకృతిశక్తులట్లు మనుష్యప్రయత్నము లేకయు, యమోఘముగ వర్తింపనేరవు. మన శక్తిఁగొలఁది వాని విజృంభణ ముండును. కార్యసాధనమునకు భూతభావ్యజ్ఞానములు రెండును నావశ్యకములు. స్థితిజ్ఞానముచే మనయొక్కయుఁ బ్రకృతియొక్కయు శక్తులు గోచరించును. స్థాతవ్యజ్ఞానముచే నేయేయర్థములకైన మన శక్తియుక్తులఁ బ్రయోగింపవలయుననుట యేర్పడును. "నాలాభార్థమై నాచాతుర్యమును వినియోగింతునా? దేశశ్రేయమునకై పాటుపడుదునా? నాకై కాక పరులకై నేనేల శ్రమింపవలయును? స్వార్థత్యాగ మేల విధియయ్యె? దేశము నశించిన నేను నాశములేకయుండుట సాధ్యమా? మనుష్యమహాసంఘములో నిమిడియుండు నణువువంటివాఁడనా నేను?" ఇత్యాది తర్కములు స్థాతవ్యపరిశోధనలకుఁ జేరినయవి. పురుషార్థముల నిర్ణయించునది నీతి. ఆ యర్థసాధనకై వలయు నుపకరణముల వివరించునది ప్రకృతివిద్య. "ఉండువానిఁ గూర్చిన జ్ఞానము" వలన క్రియలయుఁ, దత్ఫలములయుఁ దెలుంగును "ఉండఁదగినవాని గూర్చినజ్ఞానము" వలన యుక్తాయుక్తములును, కర్తవ్యములును దేటపడును.

ఇఁకఁ గర్మముసంగతికిఁబోదము. ప్రకృత్యాది శాస్త్రంబులలోఁ గనుఁగొనఁబడిన న్యాయంబులను మనుష్యప్రయోజనార్థక కార్యంబుల బ్రయోగించు మార్గంబుల నాదేశించి, మనలసార్థకశ్రములను జేయునది కళ. జ్ఞానమునకు యోజనాశక్తి యొండు చాలును. సత్కళాసామ్రాజ్యమునకు వలయుగుణము లెవ్వియనఁగా :—(౧) యోజనాశక్తికిం జేరిన ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞానము. (౨) ప్రకృతి న్యాయప్రయోగ

జ్ఞానము. (౩) యుక్తాయుక్తజ్ఞానము. ఇది తెలియకున్న మనచాతుర్య మంతయుఁ జెడ్డకార్యముల కెట్లింతు చేమో! వివేకములేనిది “ ఇది తగు నిదితగ ” దని యెట్లు నిరూపింపనగును ? (౪) వివేకముండిననే చాలునా ? మంచిచెడ్డల నరసియుఁ జెడ్డయేచేయు దుర్మార్గులెంకలు లేరు ? కావున ధర్మనిరతియు నావశ్యకము. (౫) ఇన్ని మనోభాగ్యము లుండినను శరీరపరిశ్రమము లేనిది యేకళయు సాగదు. ఆరోగ్యము, బాహుబలము, పట్టుదలయును భావ్యగుణమ్ములలోఁ బ్రధానవర్గములకుఁ జేరినయవి. ఆత్మకృషితప్ప నింకేకృషియు లేనియెడలఁ, గోఁతకాలము నందు బొల్లిమాటలుదప్పఁ దక్కినపంటలేవియు లభింపవు. మనః కృషి తోడ, నేత్రహస్తాదీంద్రియ కృషియు లేకున్న నేమిఫలము ? దేహక్షయము, దేశక్షయముఁ బ్రాపించును. బుద్ధి నొక్కదానిని సవిస్తరముఁ జేసిన మాత్రమున నన్నివిధముల మేలులును దమంతట వచ్చినోటఁ బడునని కన్నులు మూసికొని, చేతులు కట్టుకొని, పరధ్యానముఁ జేయు వారికంటె మూఢులీలోకమున నుండరు. మనఃకృషియు, హస్తకృషి యుం గలియుకయున్న నేర్పునది “ కళ ” గాదు ; “ కళంకము. ”

ఈ తత్త్వము దెలిసినవారికిఁ బ్రకృతము హిందూదేశములో నవతరించి యుండెడు సర్వకళాశాలలు పరిపూర్ణములుగావని తోఁపక మానదు. వానియందలి లోపములనేకములు. కళాకృషి మిక్కిలియు న్యూనము. ఆధునిక పాశ్చాత్యకళాశాలలు విద్యాబోధనశాస్త్ర ప్రకారసంస్కృతములును, సర్వప్రజాభివృద్ధికరములును, హృదయానంద కరములునై యుండఁగా, మన కళాశాలలింకను బౌరాణికపంక నిర్మగ్నములై యుండుటఁ జూడఁ గోపతాపంబులు మనస్సునఁ గలంచుచున్నయవి. వీనివలన మనకుపకారము లేకపోలేదు ; కాని యది చాలదు. మతియుఁ బూర్వమెవ్వఁడో మంచిచేసెనని యెల్ల కాలము కృతజ్ఞతానూచకముగ వందిమాగధస్తోత్రములు చేయుచునో,

చేతులుఁగట్టుకొని, నోరుమూసికొని భక్తిప్రపత్తులను జూపుచునో యుండుటకుఁ జాలువంతుఁడెవ్వఁడును సమ్మతింపఁడు. చిన్నప్పు డక్కఱజమైఁ బెంచి పెద్దవానిఁగాఁ జేసినది గదా యని జన్మమంతయు నవ్వానికి నాహుతిగా నియ్యఁబోలునా? కృతజ్ఞత యెంతోమంచిగుణము; అయినను భావికి ప్రతికూలముల శిక్షించునెడల దాని ననుసరించుట యన్యాయము. పూర్వులయెడ మనము చూపవలసిన భక్తికంటె, నికముందు మనచే సృజింపఁబడు సంతతివారి పురోవృద్ధికై వలయు సన్నాహముల నొడఁగూర్పఁ బ్రయత్నించుట ప్రధానకృత్యము. రక్షించుటకు శక్తిలేనివో సృష్టించుట మహాపాతకము. మన పూర్వులు మనల నీలోకమునకుఁ దెచ్చిరి; శక్తికొలఁది భరించిరిగాఁబోలు; అది వారి ధర్మము; దానిని వారు చెల్లించుకొని పోయిరి; వారు చేసిన మేలు మఱవఁగూడదు; అట్లనుటచే మనమెవ్వారిమేలునకై యుత్తరవాదులమో యట్టి మన సంతతివారిక్షేమముల నారసి యాచరించు విధముననేగాక, ప్రాచీనుల మతప్రకారము వర్తింపవలయునని యర్థము చేయుట మూఢభక్తి. సంతతివారి క్షేమార్థములైన ధర్మములకంటె మిక్కిలిగా నుపాసింపఁదగిన ముఖ్యధర్మము లెవ్వియును లేవు. “ఉన్నవి; నాయాత్మను నేను గాపాడుకొనుట ప్రధానధర్మము,” అనువారుండురయేని, అట్టివారు సంతానము వడయుట కనర్హులనియు వాక్కులేనివారనియుఁ దోఁచకున్న? తన గతిమోక్షములకై సంతానముఁ బడయవలెనన్న, నాకుఁ జూడ నియ్యది పరోపకారధర్మమునకు విఘాతుకమైన తలంపుగఁ గన్పట్టెడిని. అది యట్లుండె; వర్తమానకాలముయొక్క ముఖ్యకర్మము, భూతకాలములో వేల్వఁబడుట కాదు; భవిష్యత్తును భూవర్తమానములకంటె నున్నతముఁ జేయఁ ద్రికరణశుద్ధిగఁ బరిశ్రమించుట.

కావునఁ గృతఘ్నత యనునిందకు భయపడక, సర్వకళాశాలా సంస్కారమున కుద్యోగింపవలయును. మొదటివ్రేటునకు దీనికి మించిన లక్ష్యములేదు. ఈవిషయమై "ఆంధ్రపత్రిక" యొక్క యీ సంవత్సరాది సంచికలో నాకుఁ దెలిసినంతమట్టుకు నిదర్శనములతో వ్రాసియున్నాను. దానిం దిలకింప విద్యాసంస్కారోద్యోగులు ప్రార్థితులు. ఇఁక వేఱుగ నిట దీర్ఘవాదమునకుం బూనుట నాకు చర్వితచర్వణమే కాదు, మీకు శ్రవణబాధకమును. కావున నింతకాలము నోపికతో నా వ్యాసము నవధరించినందులకు వందనము లర్పించుచు, మీ యనుజ్ఞమై నింతట విరమించెదను.

౨

స్వయంవరములు రాక్షసవివాహము లౌనా? కావా?

•••○◯○•••

మనపూర్వులైన యార్యులలో స్వయంవరములు వివాహపద్ధతులలో నొకటిగా నుండెననుట ప్రసిద్ధి. అనేకులు, స్వయంవరములు కన్యకయొక్క యిష్టప్రకారము ఘూపెచే వరించఁబడిన వరునితోడి పెండ్లి యని యనుకొనుచున్నారు. ఇందలి సత్యనిర్ధారణకుఁ దోడ్పడఁజూచుటయు యీవ్యాసముయొక్క యుద్దేశము. సిద్ధాంతము నాకసాధ్యమైన పని. వివేకవంతులైన పండితు లాకార్యమునకుఁ బూనుకొందురు గాక!

ఆర్యులలోనే మాత్రము స్వయంవరములు ప్రబలియుండెననుట మొకటి యంశము. నాకుఁ దెలిసినమట్టుకు రాజులలోనే కాని యితర జాతులలో స్వయంవరములు నడపఁబడినట్లు కానము. క్షాత్రధర్మము నవలంబించినవారిలోమాత్ర మీపద్ధతి యుండుటవలనఁ బరాక్రమమున నపహరించి చేసికొను రాక్షసవివాహమునకును స్వయంవరములకును సాదృశ్య ముండెనని యనుమానింపవలసి యున్నది కదా!

మఱియు, నిజమైన స్వయంవరము గాంధర్వము; కన్యయు వరుఁడును బరస్పరము మోహించి స్వతంత్రముగఁ జేసికొను సంబంధము గాంధర్వము. ఇట్టి స్వతంత్రవివాహములు గాంధర్వమను పేరఁ బ్రత్యేక విభాగముగఁ బరిగణింపఁబడినపుడు, స్వయంవరములు పారతంత్ర్యవైవాహిక పద్ధతులలోఁ జేరినవిగ నుండునుగదా!

దేవయాని యను బ్రాహ్మణకన్య యయాతిని బలాత్కారముగఁ బెండ్లాడినది. వరుని పక్షమున జూచిన నెట్లున్నను, వధువు పరముగ

యోజించినయెడల నిట్టిది స్వయంవరము. అయినను, దీనిని స్వయం వరములో నెవ్వరుఁ జేర్చియుండలేదు. శకుంతల సమాగమము గాంధర్వ మనఁబడినదిగాని స్వయంవరమని పేర్కొనఁబడలేదు. కాబట్టి నిజమైన పరస్పరప్రీతితోఁ బరస్పరవశులైన యువతీ యువకుల యానంద లీలాచాంచల్యము మన పెద్దల యెన్నికల ప్రకారము స్వయంవరము కాదు గాఁబోలు.

ఇంక స్వయంవరములు రాక్షసములనుటకుఁ బ్రత్యక్షప్రమాణ ములు కొన్ని చూపట్టెడిని.

స్వయంవరము చిత్తానుసారముగఁ బ్రవర్తింపఁబడు పెండ్లి కాద నుట దానిపరిస్థితులను బట్టియే నిరూపించ వచ్చును. మొదలు దినము, లగ్నము, నిర్ణయించుకొని యుత్సవమును సాటింతురు. ఆనాఁడు వచ్చినవారిలోఁ గన్యకయొక్క మనస్సునకు నచ్చినవాఁడు తప్పక వచ్చియుండుననుట యేమినిజము? మఱి వచ్చినవారెల్లరును దనకేల యనిష్టులుకారాదు? ఒక్కనినైన నొల్లక పూలహారమును తనమెడ లోనె వేసికొని తాను శుద్ధాంతవాసమునకుఁ దిరిగిపోవచ్చునా? నాకుం జూడ నీస్వయంవరమునందు మనోఽనుకూలతకంటె లగ్నమే ప్రధాన మని తోఁచెడిని. ఎవనినైన నొక్కనిని దప్పక వరించుటయే విధి కాఁబోలును. లేకున్న నుత్సవపుఖర్చులన్నియు వ్యర్థమగును. వచ్చిన రాజులలో నొక్కరు దప్ప నందఱును గన్యకతండ్రిపై దండెత్తుదురు. స్వయంవరము స్వతంత్రించి కన్యక తన యిష్టప్రకారము చేసికొను వివాహము కాదనియు రాక్షసములోని యొక యుపవర్గమనియు నాయొక్క యనుమానము.

భారతములో "స్వయంవరవిజితయైన కోమలి" యను ప్రయోగం బొకానొకచోటఁ గానంబడియెడు. "స్వయంవరయములో

విజిత" యనఁగాఁ బలాత్క్రమమున నపహరింపఁబడినది యను నర్థము గాక వేఱొక యర్థము సాధ్యమా!

"కాశీరాజు కూఁతుల స్వయంవరోత్సవంబు విని ధనుర్ధరుఁడై భీష్ముఁడు" పోయినాఁడఁట! స్వయంవరములకు సైన్యములతోను నాయుధములతోను బోవుట యాకాలమున ననివార్యములైన లక్ష్యములలో నొక్కటి. ఆస్వయంవరమునకు మూఁగిన రాజలోకంబెల్ల వెఱచి చూచుచుండ భీష్ముఁడక్కన్యకలఁ దన రథంబెక్కించుకొని

" నాయనుజునకు వివాహము
సేయఁగఁ గన్యాత్రయంబుఁ జేకొని బలిమిం
బోయెద నడ్డంబగు వా
రాయతభుజశక్తి నడ్డమగుఁడా యాజిన్."

(మహాభారతము. ఆదిపర్వము. ౪ వ ఆశ్వా. ౧౯౩ ప.)

అని యనుచు వెడలెను.

ఈస్వయంవరమునఁ దుదకు వరుఁడే యగుపడుటలేదు. విచిత్రవీర్యుఁడింటినుండి బయలుదేరినట్లే కానము. ఇఁక గన్యకలు వానిని వరించి రనుట రసాభాసమైనమాట. వానిపరముగ భీష్ముఁడు వీరల నపహరించికొని పోవుచున్నాఁడు. మఱియు నట్లుచేయుట సత్కృత్యమని నిరూపించుటకై "క్షత్రియులకు గాంధర్వరాక్షసంబులుత్తమంబులు" అని ధర్మశాస్త్రమును వెల్లడించెను. కాఁబట్టి చెఱపట్టుటయు స్వయంవరమే. అట్లగుట రాక్షసమునకును దీనికిని భేదమేమి?

"స్వయంవరంబున జయించి వివాహంబగుట రాక్షసమునకంటె నత్యుత్తమంబు" అని వచియింపఁబడియున్నది. దీనిఁ గారణము లేమిగానుండవచ్చును? రాక్షసమనఁగా నొక్క తండ్రినో యొక్క యన్నదమ్మునినో యోడించి కన్యను గొనిపోవుట. స్వయం

వరమున నానా రాజులు యుద్ధసన్నద్ధులై వచ్చియుందురు; వారినందఱి నోడించి కన్యను గొనిపోవుట తన పురుషోత్తమత్వంబును — అనఁగా బలపరాక్రమంబుల శ్రేష్ఠత్వంబును స్థాపించుటగాదే! రాక్షసము పిల్లఁజేరముకంటెది స్వయంవరము ప్రబలమైన యుత్తపుచేరము.

దుర్యోధనుఁ డొకస్వయంవరమునకు వెళ్ళెనఁట. కళింగ రాజగు చిత్రాంగదుఁడు శుభాంగియను నిజపుత్రికకు స్వయంవరము చాటించఁగా శిశుపాలుఁడు, నీలుఁడు, జరాసంధుఁడు, లోనగు రాజులనేకులు "సముదీర్ణ చతురంగబలసమేతులై" వచ్చిరి; ఆనాఁటి స్వయంవరములోఁ గత్తులు కటారులు దట్టముగా లేచిని వరము మనస్సునకు నింపుగాఁ గుదురదు గాఁబోలు. దుర్యోధనుఁడు వచ్చెను. శుభాంగి

"... ... ... సఖులు
దాదులు పేర్కొని ధరణీపతులఁజూపి
చెప్పఁగఁ జూచుచుఁ జేతఁబుష్ప
మాలికఁ బూనుచుఁ దన్మధ్య వీథికి నల్ల
నడచుచోఁ గురుపతిఁ గడచిపోయె
నతఁడల్గి యచ్చపలాక్షిఁ బోనీక గ్రాఁగి
పట్టిరథంబుపైఁ బెట్టఁబనిచి
యేగుచున్న, రాజులెల్ల సంక్షోభించి
కూడుకొని యుదగ్రఘోరభంగిఁ
దాఁకి రవ్విభుండుఁ దలఁకక బలశౌర్య
ములు పొగడ్తకెక్కఁ బోరె నధిప!"

(మహాభారతము. శాంతిపర్వము. ౧వ ఆశ్వాసము. ౭౫వ పద్యము)

ప్రతి స్వయంవరమును సమరవరముగా మారుట యాయుగధర్మము లలో నొక్కటి.

కొట్లాట యేట్లాట లేని స్వయంవరములు చాల తక్కువ; దమయంతీ స్వయంవరము నిజమైన స్వయంవరమేమో? పరిశుద్ధ గాంధర్వముఁ గాదు, రాక్షసమును గాదు. బహుశః ఇంద్రాదిదేవతలు ప్రత్యక్షముగ వచ్చి కూర్చున్నందుచే శాంతి స్వాభావికమైనదేమో! అచ్చట మానవరాజలోకమునకు నోరు విప్పి చెప్పు సాహసము లేక యూరకొన్నందుల కా దేవతల సన్నిధి తప్ప వేఱు కారణము మృగ్యము.

దమయంతీ స్వయంవరము యథార్థస్వయంవరము కాదని నా యభిప్రాయము. నలదమయంతులు, తత్పూర్వమే "మన్మథప్రభావానల దహ్యమానులై" వేగుచుండిరి. ఆతాపమును దీర్చుటకునై భీమరాజుచేఁ గల్పింపఁబడిన యవకాశము కాని, యాస్వయంవర మదివరలో మనసిజ మనుకారముఁ జెందనట్టి కన్యక కోరికొనుటకునై చాటింపఁబడిన యుత్సవము కాదు. పరువు తఱుగకుండునట్లు దమయంతికి నలునిఁ సమకూర్చుటకునై చేయఁబడిన నెపము; మిష. అసలి సత్యము గాంధర్వము. ఆగాంధర్వమును విరచించుటకునై పన్నఁబడిన కృత్రిమరంగ మాస్వయంవరము.

ఇంక ద్రౌపదీ సీతా స్వయంవరములు స్వయంవరములు కావు. నిర్దిష్టకార్యముఁ జేసినవానికి కన్యనిచ్చెదమను తీర్మానమునను న్యాయము ప్రకార మావివాహములు జరిగెను. కాన నాయికలు కన్యక స్వయముగ వరించి చేయునది గాని, చేసినది గాని యొకటియు లేదు, తుదకు ధర్మశీలుఁడైనవాఁడు "నాయన్నదమ్ముల నందఱిని పెండ్లాడుమని కోరఁగా నట్లును జేయుట ద్రౌపదికి దటస్థించినది. ద్రౌపదియు సీతయుఁ బణములవంటి వస్తువులు; వైవాహిక స్వాతంత్ర్యము వారికి లేదు. ఈ నిర్దిష్ట కార్యములును బరాక్రమ సూచకములు గాన ఈ వివాహములను రాక్షసకృత్యములే!

రాక్షసము రాజులకు శ్రేష్ఠమైన పద్ధతిగ నిర్వచింపఁబడి యున్నది. మనుష్యులయొక్క పురోఽభివృద్ధి కనుకూలించిన హేతువులలో రాక్షసవివాహములు చేరినవనియు, నవి యొకానొకదశయందుఁ బ్రాకృతజనులలో సర్వత్రవ్యాపించి యుండెననియు సంఘశాస్త్రసిద్ధాంతములు. అండమాను దీవులలోని వనచరులైన మనుష్యులలో నరులను వేఁటాడి పుఱ్ఱెలను గానుకగాఁ దెచ్చినఁగాని యేకన్యయుఁ బురుషుని వరింపదు. పుఱ్ఱెలెక్కువగాఁ దెచ్చినకొలంది వరుని పౌరుషమును శ్రేష్ఠత్వమును గన్యకయొక్క తలకును హృదయమునకును నెక్కును. కన్యాపహారణము సాంఘికశాస్త్రప్రకార మన్నిజాతులయందు నొకానొకప్పుడు ప్రబలముగా నుండిన పద్ధతి. ఇది క్షాత్రతత్త్వమునకుఁ జేరిన కృత్యము. కాలక్రమేణ పోలీసుబందోబస్తులు హెచ్చగుకొలది అపహారణము తగ్గుచువచ్చినది. ఇప్పుడును మన యిండ్లలో జరుగు వివాహకార్యములలోఁ బూర్వకాలమునాఁటి కన్యాక్రమమును సూచించు చిహ్నసంస్కారములెన్నో నడపఁబడుచున్నవి. "కొడగు" జిల్లాలో వరుఁడు సపరివారముగ వచ్చి యరఁటిబొందెలను బదిపండ్రెండింటిని కత్తితో నఱికి పిమ్మట వధువునింటఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. ఈ యరఁటిబొందెలు స్వయంవరమునకు మూఁగిన వైరిరాజులు! రెడ్లలో వధూవరులు కూర్చుండు పీఁటముందట నొక స్తంభమునకు నొక యరఁటిబొందెను బిగించికట్టి దానిముందు మట్టిపాత్రలో దీపమును వెలిగించి యుంతురు. పాపము! ఈబొందియు స్వయంవరమునకు వచ్చిన వైరియే. జయశీలుఁడైన వరునికి దీపము మోయువాఁడాయెను. ఇవన్నియు రాక్షసవివాహపరిణామ ప్రకరణములకుం జేరినయంశములు.

రాక్షసమనఁగా సర్వజనులయందు సర్వకాలములయందును సర్వదశలయందును జెడ్డదియైన పద్ధతి యని యెంచుట గొప్పతప్పు; దానియందును గుణమ్ము, తేజస్సు లేకపోలేదు. కాఁబట్టి పూర్వరాజ

లలో నది శ్రేష్ఠమైన పద్ధతిగఁ బరిగణింపఁబడినది. స్వయంవరములు రాక్షసము లగుటచే గాఁబోలు నవి కాలక్రమేణ నశించి నామమాత్రావశిష్టము లైనవి. గాంధర్వములు స్త్రీపురుషుల యాద్యప్రకృతికిఁ జేరిన దాంపత్యములు. అవి యమంత్రకము లని మనవా రనుకొనియెదరు. అనఁగా మంత్రములు వేదములు పుట్టకపూర్వమునుండియు మనుష్యులలో ననాదిగ వ్యాపించిన తంత్రము గాంధర్వము. స్త్రీపురుష పరిపూర్ణ స్నేహసూత్రమునకు సహజమునకు నిరంతరములైన యుదాహరణము. మనుష్యప్రకృతి యెంత కాల మనశ్వరమో యంత కాల మదియు నశింపదు.

3

హిందూమత పరిణామములో భజనకూటముల ప్రాముఖ్యము.

మన దేశములోఁ బ్రతిగ్రామమునందును భజనమందిరములున్నవి. వీనియొక్క చరిత్ర మేమి? వీనికిని హిందూమతములోని యితర సంప్రదాయములకును గల సంబంధ మేమి?

హిందూమతముయొక్క పరిణామములో ముఖ్యదశ లెవ్వి? మన మతమునకు వైదికక్రియ లాద్యములు. ఈక్రియలు జనసామాన్యమున కెప్పుడును సాధ్యములైనట్లు కానము. యాగములు—యజ్ఞములు ధనాఢ్యులకేగాని ప్రజాసామాన్యమున కనుకూలింప నేరవు: కావుననే యీవైదికకర్మలవిరచన రాజులచేతను, రాజసాహాయ్యమునుచే ఋషులచేతను చేయఁబడినట్లు మన గ్రంథములలోఁ జెప్పఁబడియుండుట! మఱియు వీనియం దింకొక్క న్యూనత: యజమానుఁడైన యేవ్యక్తియొక్కయో కోరికల సిద్ధించుటకై చేయఁబడు తంత్రములేకాని, వైదికక్రియలు సమస్తమైన ప్రజకు నైహికముగాఁ గాని, యాముష్మికముగాఁ గాని పనికివచ్చునవిగావు; పుత్రులఁ గోరిన రాజులు పుత్రకామేష్టి నొనరించుట—ఇత్యాదులు దీనికి నిదర్శనములు. కొన్ని యాగములు రాజులయొక్క జయచిహ్నములు; సార్వభౌమత్వమును క్షాత్రబలముచే స్థాపించిన పిమ్మట నశ్వమేధమో రాజసూయమో ప్రకటించుట వైదిక కాలపు టాచారములలో నొకటి. వీనిచేతను బ్రజలకుఁ గలుగు లాభమేమియు లేదు—బహుశః కొన్ని విందులు పడయుటతప్ప; అనఁగా బ్రాహ్మణులకై మిగిలినయెడల.

హిందువులలో జాతీయతాభావము పాశ్చాత్యులలోవలె లేదని యందఱు నెఱుంగుదురు. దీనికి మతపథమును హేతుఫలరూపంబుగ నున్నది; మతశాస్త్రము జాతీయతాభావమును బెంపొందించునదిగాదు; స్వాభిమానము — కులాభిమానము — కుటుంబమే ముఖ్యమైన మానములు. ఈయల్పమైన దృష్టితో నేర్పఱుపఁబడిన నానాచారప్రవృత్తులలో వైదికమతమున నొకటిగా నున్నది.

వైదికక్రియలు శత్రువులయొక్క వశీకరణమునకై చేయఁబడుఁ ప్రాకృతశక్తిప్రతిబింబములకుఁ దేవతలకు వానియందు సంశయించుటకవకాశము లేకపోలేదు. చార్వాకులు వేదములయొక్క ప్రామాణికత్వమును నిరాకరించినవారిలోఁ ప్రథముఁగణ్యుఁడు; వీని న్యాయశాస్త్రము నందు గౌతముఁడును వేదమును ఖండించెను. ఉపనిషత్తుల కాలముననే వైదిక క్రియలాధ్యాత్మికములుగా ప్రశస్తములుగావని యేర్పడి పోయినట్లున్నది. హింసప్రధానములగుటచేత బౌద్ధులును, జైనులును వానిని నిరసించిరి.

ఈ నానాసంస్కార ప్రభావములచేత వైదికక్రియలయొక్క స్వరూపము చాలవఱకు మాఱి, అవి సాత్త్విక క్రియలుగఁ గాలక్రమేణ పరిణమించినవి. క్రియాస్వరూపమెట్లు మాఱినను వాని యుద్దేశములు మాఱలేదు: ఉద్దేశమేమి? ఎవ్వఁడేని యొక వ్యక్తికో, వానికులమునకో యభివృద్ధిని సమకూర్చుట; రాగభోగాదులయందలి కోర్కెలను సిద్ధికివచ్చునట్లు చేయుట. ఇంతేకాని, సంఘసామాన్యము యొక్క శీలము, పురోవృద్ధి— మొదలగు జాతీయతా ప్రయోజనములు వానియొక్క పరమార్థములు గావు.

వేదములయొక్క పరిణామము రెండుమార్గముల ననుసరించెను: అందొకటి పూర్వమీమాంసాపద్ధతి; ఇందుఁ గర్మలనఁబడు యజ్ఞహోమాదిక్రియలు ప్రధానములు. ఈక్రియలకుఁ దమంతనే యితర

సాహాయ్యము లేకయే శక్తులున్నవని వాదించువారు వేదము లపౌరు షేయము లనియు: దుదకు దేవుఁడు సయితము లేఁడనియు, నొకవేళ నుండినను నతఁడు సాక్షియే కాని, కర్తగాఁడనియు వాదించిరి. దేవుఁడు కర్తయైనచోఁ గ్రియాఫలములనునవే సిద్ధులఁ దప్పక సంపాదింప వలసు పనునవి సిద్ధాంతీకరించుట యసాధ్యమగును; ఇఁక నితరమార్గము లున్నయెడలఁ గర్మలయొక్క ప్రాధాన్యము వికల్పమగును. కాఁబట్టి వైదికకర్మకాండవాదు లీకాలమువాఁటి ప్రకృతిశాస్త్రవేత్తలట్లు నిరీశ్వర వాదులైరి.

అన్ని మతములకును వచ్చిన, విడఁదీయరాని చిక్కులలో నిది యొకటి. దేవుఁ డుండినయెడల నడవడి యొకఁగు న్యాయమార్గము లలో సంపూర్ణమైన సత్త్వ మెట్లుండును? మన మొక్క్రియచేసినయెడల నీఫల మీయవలసినదని దేవునికి విధియున్నదా? విధియుండినచో నతఁడు స్వతంత్రుఁ డెట్లగును? మఱి స్వతంత్రుఁడైనచో మనము ధర్మ మార్గము నవలంబించుటచే నిత్యముగ మేలు కలుగునని యేమినిజము? మఱి, క్రియలఁజేసి సర్వశక్తిసమేతునియెడుట, వానికి స్వాతంత్ర్యము లేనియట్లు హక్కులను స్థాపింపఁజూచుటకంటె, వానిని భజించి, యారాధించి, కాళ్లుపట్టుకొని భక్తిమార్గమున నతని యవ్యాజకరుణను సంపాదింపఁ జూచుట మేలుకదా? ఇదియ భక్తిమార్గముయొక్క యాధారతత్త్వము.

కర్మకాండకుఁ దదనంతరము హిందూమతములోఁ బ్రాబల్యము నకు వచ్చినది జ్ఞానకాండము. అనఁగా—ఉత్తరమీమాంస. కర్మకాం డమునందలి లోపములను స్ఫురించుకొని, దేవుఁడన నెవఁడు? ప్రకృతి యన నేమి? జీవునిలక్షణ మెట్టిది? వీనికింగల సంబంధము లెవ్వి? అని చేసిన, యిత్యాది విచారములు జ్ఞానకాండకుఁ జేరినవి. వీనియందుండు లోపమేమనఁగా—ఇవి యాత్మతృప్తిని సంపూర్ణముగాఁ జేకూర్పఁ

జాలవు. మనుష్యుఁడు వాంఛాపరుఁడు; ఈవాంఛల నెఱవేర్చుకొనఁ జూచుట వానియొక్క స్వభావము. తత్త్వశాస్త్రముచేత వాంఛలెల్ల నణకూడదను! కావుననే భగవద్గీతాది గ్రంథములలో బౌద్ధులతత్త్వము ననుసరించి వాంఛలేమాత్రము లేకుండనుండుటయు మోక్షమని సిద్ధాంతము చేయఁబడి యుండుట. వాంఛలేమాత్రమును లేకుండిన మొదల ధర్మము—కర్మము, చేయబడు టెట్లు; ఈప్రశ్నకు సమాధానమేమ నఁగా—వాంఛలు లేకయు చేయవలసినదని. లోకయాత్ర జరుగుట కొఱకును, మోక్షమబ్బుటకొఱకును ఫలాపేక్షలేక పనులఁ జేయవల యుననుట! ఈ "కొఱకులు" మాత్ర మపేక్షలలోఁ జేరినవి కావా! ఇది చప్పిడి సిద్ధాంతము—ముసలివాండ్రకుఁ బనికివచ్చును. తదితరుల జిహ్వా కేమాత్రము గిట్టదు.

నిష్కామ వ్యవహార తత్త్వమునకు మూలపురుషులు జ్ఞాన వాదులు. కర్మయోగ భక్తియోగములందు దీనికి స్థానము లేదు.

కాఁబట్టి, మతములుగా ననుష్ఠానమునకు వచ్చిన మార్గములు రెండే. నిరీశ్వరమార్గమైన కర్మమార్గము—భక్తిమార్గమును.

ఈమార్గములలో రెండుపద్ధతు లున్నవి: వ్యక్తిపద్ధతి, సాంఘిక పద్ధతి. అనఁగా—కర్మలను, బూజలను నెవఁడైన నొక్కఁడు తన మేలును మాత్రమాసించి స్వయముగనో, పురోహితుని కుండనో చేయుట. ఇదియు హిందువులలో సనాతనమైన పద్ధతి. పాశ్చాత్యుల లోను, మహమ్మదీయులలోను నీపద్ధతి యున్నది కాని,—(ఇది యే మతమునందును లేకపోఁజాలదు)—దీనితోఁగూడ దీనిని మించినదగు సాంఘికపద్ధతియుఁ గలదు. మనము దేవాలయములలో జరుపు పూజను, క్రైస్తవులు, మహమ్మదీయులు వారియొక్క గుళ్ళలోను, మసీదులలోను జేయు పూజలను, దారతమ్యదృష్టితోఁ బరిశీలించిన నీభేదము సుబోధమగును. మనము దేవాలయమునకుఁ బోయి యర్చనయో

యభిషేకమో చేయించునప్పుడు పూజారి సంస్కృతి వ్యాఖ్యానించుట మర్యాద. అయినను పూజాసమయములలో యజమానుని కులగోత్ర నామములను మాత్రము, వాని "ఆయురారోగ్య పుత్రపౌత్రాభి వృద్ధిరస్తు" గా దేవునికి నివేదించును. తక్కిన వారందరిమాట దేవునితోఁ బూజారి వేయఁడు. పత్రి, టెంకాయ, పువ్వులు మొదలగు పూజా ద్రవ్యములను యజమానుఁడు మాత్రము సమర్పించును. తక్కినవా రర్పింపవలసిన విధిలేదు. ఇఁక సంఘమును గలిసి యేకసమూహముగాఁ జేయు భగవత్సంకీర్తన మనతే లేదు. యజమానుని పరముగా, వైదిక క్రియలలో ఋత్విజుఁడట్లు, మన గుళ్ళలోఁ బూజారి కంఠపాఠముగా స్తోత్రములను వల్లించును. ఇది హిందువులయొక్క పూజావిధానము — దేవునితోఁ బూజారిద్వారా చేయుఁబడు వ్యక్తి బేరము.

క్రైస్తవులలోను, మహమ్మదీయులలోను విధానము వేఱు. అందఱును గుళ్ళయందు సమావేశము కావలసిన కాలనియతి ప్రకారము వచ్చుటఁ గలిసి సమష్టిగా దైవారాధనము చేయుదురు. పూజారి యొక్క స్తోత్రమునుజెప్పిన వెంటనే, యారాధకు లందఱు పల్లవిస్తోత్రము నేకకంఠముగ ఘోష యొనర్చి ప్రతిధ్వనించును పరోక్షపూజనే కాక, ప్రత్యక్షపూజను సల్పుదురు. ఇట్లు సల్పుటయు సంఘమును గలిసి చేయుపని. వ్యక్తియు, సమష్టియు నిరత సభేద భావమును ప్రతి దినమును దాల్చుచుండుటచేత వారిలలో సంఘముయొక్క దృఢత్వమును, బలమును నెక్కువనై యున్నవి. మనయందవి మిక్కిలియుఁ దక్కువ. మహమ్మదీయు లేదేని యాందోళనము జరుపవలయునన్న, మసీదులే యాకార్యమునకు సులభమైన స్థలములు. మనయం దిట్టి సమావేశరంగములు లేవు. మొత్తముమీఁదఁ దాను, దనకులము— వీనికంటె మించిన ప్రకృతులు లేవని యుండువారము మనము. జాతి ప్రధానమనియుఁ, గుణము దానికుపకరణప్రాయ మనియు భావించి

హిందూమత పరిణామములలో భజనకూటములు ప్రాముఖ్యము ...

ప్రవర్తించువారు పాశ్చాత్త్యులు. ఈస్వభావభేదము మనయొక్కయు వారియొక్కయు మతాచారములందెల్లు ప్రతిబింబితమై యున్నదో గమనింపుడు !

హిందువులలోని యీగొప్పదోషమును గనిపెట్టి దానిని వారింపం జూచిన వారిలోం బ్రథమగణ్యుడు శిక్కుల మతస్థాపకుండైన నానక్ మహాగురువు. నానకు పంజాబు దేశస్థుడు. మహమ్మదీయులచేత హిందువులు ప్రతిపోటను బ్రతిచోటను బరాజయమునొంది యసహ్యములు నవాచ్యములునైన యవమతులకుం బాల్పడవలసినవారై, తమకుల స్త్రీల మానమునైనను కాపాడలేనియట్టి దుర్బలులై యుండుట, కన్నులు, మనస్సు పగులునట్లు చూచినవాడు. హిందువులయొక్క దుస్థితికి సంఘీభావము లేకయుండుట మూలకారణము; ఇది తెలిసిన వాడై తాను స్థాపించిన మతమునందు భజనలకుం బ్రధానస్థానమిచ్చి, తద్ద్వారా మహమ్మదీయుల నోడింపంజేయునంతటి శక్తిని శిక్కులకుం గలుగంజేసెను. నేను 1924 సంవత్సరమున గాంధిగారిచే నొకానొక రాజకార్యార్థమై పంజాబునకుం బంపంబడినప్పుడు హిందువులలో లేని యైకమత్యము మనసోదరులైన శిక్కులలో నెట్లు కలిగెనోయని, దీర్ఘముగ విచారింపంబూనితిని. అకాలీశిష్యులనాయకులు నాకు మిత్రులగుటచేత వారిద్వారా అనేకసంగతుల గ్రహించితిని. అందులో ముఖ్యము వారి పూజావిధానము—

శిక్కులయొక్క గుళ్ళు చాలం జిన్నవి. గర్భగృహము, మూలగృహము—ఇత్యాది గృహభేదము లందు లేవు. తెలుపుగా నవి యొక్కటే గదిగ నిర్మింపంబడి యుండును. ఈసభ (Hall) నుమారు నూఱు, నూటయేబదిమంది కూర్చుండుటకుం జాలినదిగా నుండును. దాని చుట్టు విస్తీర్ణము కలది కాదు. ఇందుం బ్రతిదినము నుదయమున 5½-6 గంటలకును, సాయంకాలము 7—8 గంటలకును నూరిలోనుండు

శిక్కులందఱును, స్త్రీలు సయితము, సమావేశము కావలయుననుట వారియొక్క ముఖ్యవిధి ; కొంతసేపాదిగ్రంథమునుండి పూజారి పారాయణముచేయును ; అందుఁ జల్లువివంటి స్తోత్రముల నందఱు కలిసి ఘోషింతురు. పిమ్మట నందఱు కలిసి యొక్కతుంబుర, యొక్కమద్దెల సహాయముగ భజనసేతురు. ఈభజనకు వారలలోఁ దఱుచు వాడఁబడు పేరు "సంకీర్తనము." అనఁగా— భగవన్నామసంకీర్తనము. ఇట్లుఒకగంటచేసి వారివారి కార్యములకై వెడలిపోదురు. ఇదియు శిక్కులయొక్క యమోఘమైన సాంఘికశక్తికి మూలబీజము.

మహమ్మదీయులనుండి యీసూత్రమును నానకుమహాగురువు గ్రహించి, మనదేశమందుఁ దన మతము ద్వారా వ్యాప్తికిఁ దెచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించెను. తదనంతరము కొంతవఱకు హిందూమతమీా పద్ధతి నవలంబించెనుగాని, శిక్కులందుఁబలె మనయందది ప్రధాన సంస్కారముగఁ బరిణమించలేదు. అట్లు పరిణమించి యుండినచో హిందువులు తమ దుస్థితి నెప్పుడో తరించియుందురు.

హిందువుల భజనలలోని విశేషాంశములెవ్వి ? ఒకటి :— ఇందారాధింపఁబడు దేవతలు ప్రజాసామాన్యముయొక్క హృదయము నాకర్షించిన రాముఁడును, కృష్ణుఁడును. వీనిలోను రామమందిరములే యెక్కువ. ఈ దేవతలు మనుష్యులవంటివారు ; మనయొక్క సుఖదుఃఖముల ననుభవించి యెఱిఁగినవారు ; జన్మమునందును అగ్రులుగారు : ఒకఁడు క్షత్రియుఁడు, ఇంకొకఁడు శూద్రుఁడు గాఁబోలు ! రెండు :— పూజావిధానము జనులందఱు కలిసిచేయు సంకీర్తనము. అర్చనలు, అభిషేకములు లేవు ; క్రియలు, కర్మలులేవు ; వైదికసంప్రదాయము లేమాత్రమును లేవు ; వేదములయొక్క వాసన యించు ముక్కు నెంత నలిపినను దొరకదు ; పూజారులు లేరు. ఇది సామాన్యప్రజల కనుకూలించినపూజ ! మఱియు, సమష్టిగా సంఘముచేఁ జేయఁబడు

పూజ. భక్తిమార్గప్రదానము. జనుల కమృతమువంటిది; అనగా— శ్రీగావలయునను బుద్ధియు, రక్తియు వారియందుండిన యెడల.

భక్తికిఁ బూజారియనుచితుఁడు. యాగాదికర్మలకును వానిని బోలిన యితరపూజావిధానములకును వాఁడు ప్రధాని. భక్తియన్నదో కలవడము లేని మానసికధోరణి. ఈయోగమునందు మంత్రములు— స్వరముతోడి యుచ్చారణ — పవిత్రధారణము — ఇత్యాదిక్రియ లనుష్ఠేయములుఁ గావు. ఈయోగముయొక్క సాంఘికపద్ధతి భజనకూటము; కర్మలను సాంఘికముగా నడుపుట దుస్తరము.

భజనమందిరములో మూలస్థానము, మూలస్థానము—అని స్థలాంతరములు లేవు. అందఱును సమానముగాఁ గూర్చుందురు.

మఱియు, దేవుఁడిచటఁ బతివ్రతవలె నంటరానివాఁడు కాఁడు. మఱి, సామాన్యుఁడు; అందఱును సులభముగఁ జేరి చెందఁదగినవాఁడు. అందఱును దేవునిపటమును సమీపించి పూలహారముల స్వహస్తములతో వేయువచ్చును. ధూపదీపాదులు సమర్పింపవచ్చును.

ఈ ధూపదీపనైవేద్యాదులు గుళ్లలోని కృత్యముల యనుకరణములు. నిజముగ భజనలకు సంబంధించినవికావు. భజనలకుఁ బ్రాణ మందఱు కలిసిచేయు సంకీర్తనము! అన్యము లనావశ్యకములు.

గుళ్ళలోఁ గర్మకాండవాసన ప్రబలియున్నది. గుళ్ళకుఁ గేవల మనుబంధప్రాయమైనదికాదు భజనకూటము. వానికిఁ గొంతపఱకు విఱుగుడువంటిది.

హిందూమత పరిణామదశలలోఁ జివరవచ్చినవి భజనలు. హిందూమతదశలలో భజన లంత్యోత్తమములు, పరిపక్వఫలములు.

అయినను, మనజాతియొక్క దురదృష్టము మనల నిందును విడిచినదికాదు. మనదేశములో నేపేరుపెట్టినను జీడపట్టకమానదేమో! అనేక గ్రామములలో భజనపూజకని బ్రాహ్మణపూజారులఁ బెట్టి

యుంచుట భజనలమూలతత్త్వమునకు విచ్ఛేదకరము. నేను చిన్నవాఁడనుగా నున్నప్పుడు మాతండ్రి కట్టమంచిలో స్థాపించిన భజనకు బ్రాహ్మణులు వచ్చుట యే లేదు. సాధారణముగ వారు భజనలకు రారు. ఏకారణముచేతనో కాలక్రమేణ కొన్ని గ్రామములలో నూరివారే ప్రతిసాయంకాలము భజనచేయుట మానుకొనినారు; అట్లు మానుకొనిన గ్రామములలో నేవిధముగానైనఁ బూజ నిలిచిపోక యుండవలయుఁగదా యను భ్రమచేతఁ బూజారులు నియమింపఁ బడినట్లుతోఁచుచున్నది. ఇది బుద్ధిలేనిపని. భజనలలో జరగవలసిన క్రియ యొక్కటియు—సమష్టిగాఁ జేయు సంకీర్తనము; అదిలేనిచో నది భజనకాదు. మఱి, పూజారులర్చనల కారంభించి రేని గుళ్లలోఁగూడిగా మాఱిపోవును. భజనమందిరముఁ గట్టియు దానివల్ల బొందవలసిన ఫలమును మనము బొందకపోవుట యేగాక, యింకొక గుడిని నెత్తిని వేసికొన్నవార మగుదుము.

భజనకూటమును గుడిగా మార్చుట దేవునికి దేశమునకుఁ దక్కువతనము. గుడిని భజనకూటముగా మార్చినయెడల దేవుని యొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయు ఘనతను బెంపొందించినట్లు.

సంపూర్ణము.

Printed by Mr. A. Lakshmanaswamy Naidu
At the Saraswathi Power-Press, Rajahmundry and
Published by the Registrar, Andhra University, Waltair.
Fourth Edition-2000 Copies- 1947 (No. 4509).

(C) GRAMMAR

15. VAIYAKARANA PARIJATAMU by Ch. Sitaramaswami Sastri, Pandit, University College of Arts. (Rs. 3—0—0)

(D) LITERATURE

2. THE UNIVERSITY LECTURES ON VEMANA— by R. Anantakrishna Sarma Lecturer, Maharajah's College, Mysore. (Rs. 1—8—0)

10. HISTORY OF SANSKRIT LITERATURE-PART I, VEDIC PERIOD (IN TELUGU)—by Suryanarayana Sastri, formerly Pandit, University College of Arts. (Rs. 2—4—0)

13. HISTORY OF SANSKRIT LITERATURE-PART II, LAUKIC PERIOD (IN TELUGU)—by the same author. (Rs. 2—4—0)

18. HISTORY OF TELUGU LANGUAGE—by Dr. C. Narayana Rao, M.A., Ph.D., L T Lecturer, C. D. College, Anantapur (in two volumes) Each volume. (Rs. 6—0—0)

21. VYASAMANJARI OR COLLECTED ESSAYS IN TELUGU—by Sir C. R. Reddy, M.A., (Cantab), M. L. C., Hon. D. Litt. (Andhra), Vice-Chancellor, Andhra University, Waltair. (Rs. 2—8—0)

29. Gona Budhareddy's Ranganatha-Ramayanam— Edited by Veturi Prabhakara Sastri. (Rs. 7—8—0)

30. DWIPADA BHARATAM— Vol. I—Edited by P. Lakshmikantam, M A, (Rs. 10—0—0)

(E) PHILOSOPHY

9. ANDHRA MIMAMSA NYAYA MUKTAVALI— (IN TELUGU)— A TREATISE ON PURVA MIMAMSA DARSANA-by K. Gopalakrishnamma, M.A., L.T., formerly Lecturer in Oriental Languages, Government Arts College, Rajahmundry. (Rs. 1—8—0)

(F) SCIENCE

14. VISWARUPAM— (dealing with the Physical Universe) written in popular Telugu—by E. Kondayya, M.Sc., Chemistry Department, Benares Hindu University, Benares. (Rs. 2/-)

No. 20. TELUGU EQUIVALENTS OF TECHNICAL TERMS IN PHYSICS— by A. Balankeswara Rao, B.Sc. (Hons.), formerly Lecturer Department of Physics, J. V. D. College of Science and Technology. (Re. 0-12-0) (Inclusive of Postage)

No. 33. Text-Book on Trigonometry (in Telugu) by K. Rangachari, M.A., B.L., M. R. College, Vizianagaram. (Rs. 4—0—0)

No. 34. Text-Book on Zoology (in Telugu) by R.V. Seshaiya, M.A., Annamalai University, Annamalainagar. (Rs. 5—8—0)

III SANSKRIT

(A) VYAKARANA (Grammar)

No. 6. CHITRAPRABHA—A COMMENTARY ON HARIDIKSHITA'S LAGHUSABDARATNA— by B. Hari Sastri— Edited with notes by Mahamahopadhyaya Kala Prapurna Tata Subbaraya Sastri, Maharajah's Sanskrit College, Vizianagaram. (Rs. 3-0-0).

No. 26. Guruprasadam and Guruprasadasesham— Edited by Mahamahopadhyaya Kalaprapurna Tata Subbaraya Sastri and Peri Venkateswara Sastri-Part I. (Rs. 7-8-0)
Do. do. Part II. (Rs. 10-0-0)

(B) NYAYA

No. 7. SANGAMESWARAKRODUM—ON JAGADISA'S SIDDHANTALAKSHANAM—by G. Sangameswara Sastri. (Re. 0—12—0)

(C) VEDANTA

No. 25. Vivaranaprameya Sangraha (Sanskrit Text) Edited by S. S. Suryanarayana Sastri, M.A., B.Sc., Bar-at-Law and Prof. Saileswar Sen, M.A., D. Litt., et., D. Phil. (Rs. 7-8-0)

Note—Copies of the above English and Sanskrit publications can be had from Kitabistan Allahabad, U.P., and Messrs. Gupta Bros., Visagapatam.

Andhra University Publications

I ENGLISH

(A) HUMANITIES AND SCIENCES

RAMALINGA REDDY SASHTYABDAPURTI COMMEMORATION VOL. Part I—Sciences (Rs. 10/-)

Do. Part II—Humanities. (Rs. 15/-)

(B) ECONOMICS AND POLITICS

NO. 1. THE BEGINNINGS OF LOCAL TAXATION IN THE MADRAS PRESIDENCY—A STUDY IN INDIAN FINANCIAL POLICY—1863-71—by Prof. M. Venkatarangaiya, M. A., formerly Head of the Department of History, Economics and Politics, Andhra University. (Rs. 2—4—0)

No. 4. The WORLD ECONOMIC DEPRESSION—A PLEA FOR CO-OPERATION— by Sir J. C. Coyajee, B. A., LL.B., formerly Professor, Department of History, Economics and Politics, Andhra University. (Rs 0—12—0)

No. 5. INDIA AND THE LEAGUE OF NATIONS—by Sir J. C. Coyajee. (Rs. 2—4—0)

No. 13. FEDERALISM IN GOVERNMENT— by Prof. M. Venkatarangaiya, M. A. (Rs. 2/-)

No. 17. INDIAN POLITICS SINCE THE MUTINY— by Sir C. Y. Chintamani, Editor, 'Leader,' Allahabad. (Rs. 2/-)

(C) HISTORY

No. 3 BUDDHIST REMAINS IN ANDHRA AND THE HISTORY OF ANDHRA BETWEEN 225 AND 610 A. D.—by Dr. K. R. Subrahmaniam, M. A., Ph.D., Principal, Maharajah's College, Vizianagaram. (Rs. 2/-)

No. 19. MODERN CHINESE HISTORY (POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL)— by Prof. Tan Yun Shan (Chief Organizer, Sino-Indian Cultural Society, Nanking) (Re. 0—8—0)

No. 27. Advanced History of India by the late Prof. P. T. Srinivasa Ayyangar, Ed. by G. Y. Rao, M.A., LL. B., Reader in History, Andhra University. (Rs. 8—8—0)

No. 32. A Forgotten Chapter of Andhra History—by M. Somasekhara Sarma, Dpt. of History, Economics & Politics, Andhra University. (Rs. 2—0—

(D) PHILOSOPHY

No. 16. MAN— by Dr. Rabindranath Tagore (Re. 1—0—0)

No. 24. Vivaranaprameya Sangraha (English Translation) Edited by S. S. Suryanarayana Sastri, M.A., B.Sc., Bar-at-Law and Prof. Saileswar Sen, M.A., D. Litt., et., D. Phil. (Rs 6—8—0)

(E) SCIENCE

No. 22. An OUTLINE OF THE MINERAL RESOURCES OF ANDHRA DESA— by Dr. C. Mahadevan, M.A., D.Sc. (Madras) F.A.Sc. (Re. 0—8—

No. 28. SCATTERING OF LIGHT AND THE RAMAN EFFECT — by Prof. S. Bhagavantam, M.Sc., Hon D.Sc (Andhra), Principal, University Colleges, Waltair (Rs. 15—0—

No. 23. Intermediate Practical Physics by Prof V. Appa Rao, M.A., L.T. (Rs 2—0—

No. 31. Natural Resources of Andhra Area Allied Subjects— A symposium. (Rs. 2—8—

No. 35. Chemistry of Vitamins and Hormones—by Prof. Seshadri and Dr. Rangaswamy. (Rs. 7—8—

II TELUGU

(A) CATALOGUES

No. 11. A DESCRIPTIVE CATALOGUE OF THE TELUGU MANUSCRIPTS IN THE TANJORE PALACE LIBRARY— Edited by P. P. S. Sastri, M.A., Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras. (Rs. 1—8—

(B) CRITICISM

No. 8. KAVITHWATHATHWAVICHARAMU by Sir C. Ramalinga Reddy, M.A. (Cantab), Hon. D. Litt. (Andhra), M.L.C., Vice-Chancellor, Andhra University, Waltair (Rs. 3—0—

(For other publications see inner page of this Cover.)